

Kristiina Berg

ÄITIYS KULTTUURISINA ODOTUKSINA

Väestöliitto

Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 48/2008

Väestöliitto

Väestöntutkimuslaitos

Kalevankatu 16 B, 1.krs.

PL 849, 00101 Helsinki

Puh. (09) 228 050, Fax (09) 6121211

pop.inst@vaestoliitto.fi

www.vaestoliitto.fi

ISBN 978-952-226-008-6 (nid.)

ISBN 978-952-226-009-3 (PDF)

ISSN 0357-4725

Helsinki 2008

Esipuhe

Motivaatio väitöskirjan kirjoittamiseen syntyi omista ristiriitaisista tunteistani tuoreena äitinä vuonna 2001. Omistan kirjani esikoistyttärelleni Soljalle, joka edelleen haastaa pohtimaan äitiyttä jokaisena päivänä.

Kipinän tutkimustyöhön olen saanut Tarja Heinolta, jonka ohjauksessa sain tehdä pro gradu -tutkielmani ja toimia tutkimusassistenttina Stakesin Huostaanotto- ja Perhetyöprojekteissa. Kiitän Tarjaa rohkaisusta ja tuesta sekä tutkimusmatkaani varten saamastani ”matkaeväystä”, eli perhetyöprojektin tuottamasta tutkimusaineistosta. Koko tutkimusmatkani kestävästä kannustavasta ja paneutuvasta tuesta kiitän lämpimästi ohjaajanani toiminutta Johanna Hurtigia. Johannalla on taito antaa rehellistä ja kriittistä palautetta kolhimatta aloittelevan tutkijan herkkää itsetuntoa. Hänen oivaltavat ja tekstiä terävöittäneet kommenttinsa sekä suhtautumisensa ystävänä auttoivat eteenpäin ja tekivät matkasta kulkemisen arvoisen.

Sosiaalipolitiikan laitoksella saamastani ohjauksesta kiitän Leo Nyqvistiä ja Katja Forssénia, jotka ovat alusta pitäen luottaneet osaamiseeni ja itsenäiseen työskentelytapaani. He ovat rikastuttaneet ajattelunani ja vahvistaneet käsityksiäni siitä, mihin suuntaan olen halunnut tutkimustani viedä. Kiitän myös sosiaalipolitiikan laitoksen väkeä sekä jatkokoulutusseminaareihin osallistuneita henkilöitä papereideni oppoinnista ja työoveruudesta. Myötäelämisestä, tekstien kommentoinnista ja tutkijan arjen jakamisesta laitoksella kiitän erityisesti Minna Rantalaihoa, Leena Santalaa ja Johanna Kalliota.

Tutkimustyön aloittamista tukenutta Turun Yliopistosäätiötä sekä väitöskirjan viimeistelyn mahdollistanutta Jenny ja Antti Wihurin rahastoa kiitän taloudellisesta tuesta. Kiitos taloudellisesta tuesta kuuluu myös valtakunnalliselle SOSNET- tutkijakoululle, jonka palkkaamana saatoinkin keskittyä tutkimiseen täysipäiväisesti. Tutkijakoulu tarjosi myös mahdollisuuden liittyä omaa yliopistoa ja laitosta laajempaan keskusteluyhteyteen ja solmia ystävyysuhteita. Kiitos Minna Malkamäki, Katri Viitasalo, Riikka Korkiamäki, Riitta Väänänen, Eeva Timonen-Kallio ja Susanna Hoikkala! Ryhmämme ohjaajina toimineille Tarja Pösölle ja Juha Hämäläiselle kiitokset monista arvokkaista kommentteista.

Käsitarkoituksen muovaamisesta lopulliseksi väitöskirjaksi kiitän esitarkastajiani Ritva Nätkiniä ja Marjo Kurosta, jotka antoivat tätä varten kriittistä ja rakentavaa palautetta. Ritvaa kiitän lisäksi siitä, että hän lupautui keskustelemaan tutkimuksestani vastaväittäjänä.

Kirjani julkaisemisesta suuret kiitokset Väestöliitolle, erityisesti Ismo Söderlingille ja Mika Takojalle. Kannen kauniista kuvasta lämmin kiitos Irja Juntuselle.

Miestäni Samia kiitän arjen jakamisesta ja pitkämielisyydestä. Lapseni Solja ja Eliel ovat opettaneet minulle sitä, mikä äitiydessä on tärkeintä. Kiitos siitä, että olette jaksaneet kasvaa ja kehittyä, vaikka äiti ei olekaan aina jaksanut vastata odotuksianne. Sisartani Karoliinaa kiitän käsikirjoituksen oikoluvusta ja vanhempiani Leenaa ja Pekkaa moninaisesta tuesta, jota olen vuosikaudet jatkuneeseen opiskeluuni saanut. Eilalle ja Reijolle kiitos isovanhemmuudesta, jonka ansiosta olen saanut hengähdystaukoja äitiyteen. Lopuksi kiitos Marikalle ystävyydestä sekä äitiyden arkisten ilojen ja surujen jakamisesta.

Turku 9.9.2008
Kristiina Berg

TIIVISTELMÄ

Kristiina Berg: Äitiys kulttuurisina odotuksina

Tutkimuksen kohteena ovat äitiydelle tuotetut kulttuuriset odotukset, joita tarkastellaan kahdella yhteiskunnallisella keskusteluforumilla. Tutkimuksessa tarkastellaan yhtäältä lastensuojelun perhetyössä toimivien ammattilaisten ja toisaalta median puhetta äitiydestä. Tutkimuksen tavoitteena on tehdä näkyväksi vaihtoehtoisia tapoja konstruoida äitiyttä hyvänä tai riittämättömänä sekä haastaa pohtimaan erilaisten tulkintojen perusteita ja seurauksia lastensuojelutyössä. Kulttuuriset, äitiyttä koskevat odotukset vaikuttavat myös siihen, miten äitiys henkilökohtaisella tasolla koetaan.

Äitiyden kulttuurista määrittelyä analysoidaan kahdesta tekstiaineistosta. Yhtenä aineistona ovat Stakesissa vuonna 1999 toteutetun Perhetyöprojektin yhteydessä kerätyt, lastensuojelussa toimivien perhetyöammattilaisten ryhmäkeskustelut. Toisena aineistona on projektin ajankohtana ilmestyneistä suomalaisista naisten- ja perhelehdistä (Kotiliesi, Anna, Kaksplus) kerätyt äitien haastattelut. Tutkimuksessa kysytään 1) Mihin ammattilaisten äitejä koskeva huolipuhe kiinnittyy ja millaisia kulttuurisia äitiyden odotuksia se konstruoi? 2) Millaisia äitiyden odotuksia median äitihaastattelut konstruovat? 3) Millaisen äitiyden odotushorisontin nämä puhekäytännöt yhdessä tuottavat? Analyysin teoreettis-metodologisina kulmakivinä ovat sosiaalinen konstruktionismi ja feministinen tietokäsitys. Analyysimenetelmänä on laadullinen, aineistojen ehdoilla etenevä, feministisesti ja kriittisesti sävyttynyt lukutapa, joka hyödyntää teemoittelun, diskurssianalyysin ja feministisen metodologian ideoita ja käsitteitä.

Analysoitavana olevissa keskusteluissa äitiyttä konstruoidaan lapsen tarpeiden (ammattilaiset) ja naisen tarpeiden (media) näkökulmista. Ammatillaiset puhuvat tilanteista, joissa äitien toiminta rikkoo kulttuurista hyvän äidin kuvaa, vaarantaa lapsen hyvinvointia ja äitiyteen joudutaan puuttumaan ammatillisesti. Ammattilaisten tulkinnat kuvaavat taitavaa lapsen edun näkökulmasta tehtyä arviointia, jonka kiintopisteinä ovat äidit yksilöllisine ominaisuuksineen ja piirteineen. Ammatillisen huolipuheen keskiössä ovat äidin vuorovaikutussuhteet sekä äidin tunteet, käyttäytyminen ja asenteet. Riittävää äitiyttä konstruoi kodin luominen, kiintymyssuhteen rakentaminen ja lapsen ensisijaiseksi asettaminen. Sen sijaan vaikuttaa siltä, ettei äitiyden arviointia juurikaan tehdä suhteessa äidin muihin identiteetteihin tai äitiyden toteuttamisen kontekstiin. Paikoin ammattilaisten tulkinnat heijastavat myös stereotyyppisiä ja idealistisia odotuksia, joita vasten äitiyttä arvioidaan. Tällaiset piirteet voivat kertoa siitä, että äitien avuntarpeet jäävät lastensuojelutyössä kohtaamatta ja ymmärtämättä.

Mediapuhe äitiydestä käydään naiseuden ja äitiyden mallien antamisen kontekstissa. Puheen keskiössä ovat mediajulkisuuteen päässeiden naisten äidiksi tulon ja

äitiyden toteuttamiseen liittyvät valinnat ja käyttäytyminen. Mediapuhe on puhetta kulttuuristen ja ammatillisten äitiyden odotusten rikkomisesta, uudelleen tulkinnasta ja niiden muovaamisesta itselle sopiviksi. Mediapuheessa hyvää äitiyttä konstruoi äidin itsenäisyys ja oma aika, sosiaalisen elämän rikkaus, ammatillinen identiteetti ja persoonalliset valinnat.

Aineistojen kautta rakentuu moninaisten ja ristiriitaisten, äitejä eri suuntaan vetävien kulttuuristen odotusten kirjo. Odotukset jäsentyvät neljälle ulottuvuudelle: 1) lapselle omistautuva – itseään toteuttava, 2) emotionaalinen side – rationaalinen tehtävä, 3) odotuksia toteuttava – omaehtoinen, 4) itsenäinen - äitiyttä jakava. Äitiyden toteuttaminen kulttuurisesti ”oikein” on näiden odotusten välissä tasapainoilua. Ulottuvuuksien kautta esille tulevat kaksoisviestit voivat heikentää äitien itsetuntoa, tuottaa riittämättömyyden tunteita tai yllyttää suorittamaan äitiyttä. Myös äitiyden ammatillinen tukeminen edellyttää tasapainoilua, jottei äitejä idealisoida tai syyllistetä kulttuurisia odotuksia vasten.

Avainsanat: äitiys, naisen asema, sosiaalityö, lastensuojelu, perhetyö, media, kulttuuriset odotukset, sosiaalinen konstruktionismi, feminismi

SAMMANFATTNING

Kristiina Berg: Moderskap som kulturella förväntningar

Fokus för forskningen är de kulturella förväntningar som sätts på moderskap. Förväntningarna undersöks via diskussioner bland professionella inom familjearbetet och i medierna. Målet med forskningen är att synliggöra alternativa sätt att konstruera moderskap som gott eller otillräckligt och utmana till reflektioner kring grunderna och följderna av olika uppfattningar inom barnskyddsarbetet. De uppkomna tolkningarna erbjuder de professionella med verktyg att kritiskt värdera de kulturella förväntningar på moderskap, som oundvikligen är del av de tolkningsfrågor som uppstår inom barnskyddsarbetet. De kulturella förväntningarna på moderskapet påverkar också upplevelsen av moderskap på det personliga planet.

Moderskapets kulturella konstruktion analyseras ur två textmaterial. Det ena materialet utgörs av de gruppdiskussioner som insamlades i samband med Stakes Familjearbetsprojekt år 1999. Det andra materialet utgörs av intervjuer med mödrar samlade ur finländska familje- och damtidningar (Kotiliesi, Anna, Kaksplus) som utkom under samma tidsperiod som Familjearbetsprojektet pågick. Forskningsfrågorna är 1) Vad fäster sig familjearbetsproffsens omsorgstal gällande mödrarna vid och hurudana kulturella moderskapsförväntningar konstrueras därigenom? 2) Hurudana moderskapsförväntningar konstrueras via mediernas intervjuer? 3) Hurudana förväntningar på moderskap konstrueras dessa diskurser tillsammans? De teoretisk-metodologiska hörnstenarna för analysen är socialkonstruktivism och en feministisk kunskapsförståelse. Analysmetoden utgörs av en kvalitativ, på materialets villkor framåtskridande, feministiskt och kritiskt färgad läsning som drar nytta av tematisering samt idéer och begrepp hämtade ur diskursanalys och feministisk metodologi.

I de diskussioner som analyseras konstrueras moderskap ur två perspektiv; barnens behov (proffsen) och kvinnans behov (medierna). De professionella talar om situationer då mödrarnas verksamhet bryter mot kulturellt accepterade bilder av ett gott moderskap, äventyrar barnets välmående och där de professionella måste ingripa. De professionellas tolkningar kan ses som skickliga bedömningar gjorda ur barnets perspektiv, med mödrarna och deras individuella egenskaper och drag som fixpunkt. I centrum för de professionellas omsorgstal ligger moderns interaktionsrelationer och moderns känslor, beteenden och attityder. Ett tillräckligt moderskap konstrueras via skapandet av hemmet, uppbyggandet av en anknytningsrelation och genom att sätta barnet i första hand. Däremot verkar det som om de professionella inte bedömer moderskapet utifrån moderns andra identiteter eller kontexter. Ställvis reflekterar de professionellas tolkningar även stereotypiska och idealistiska förväntningar, som moderskapet sedan bedöms emot. Sådana inslag kan ses som tecken på att mödrarnas

behov inte möts och förstås inom barnskyddsarbetet. Forskningen tar upp behovet av att utveckla ett feministiskt inriktat barnskyddsarbete, där klienterna inte bara ses som mödrar, utan även som kvinnor med individuella behov.

Ett professionellt stödjande av moderskap förutsätter kännedom om samtida kulturella moderskapsideal. Genom medierna ges modeller för kvinnlighet och moderskap via mödrar som syns i offentligheten. I mediernas kvinno- och moderskapstal bryts många av de kulturellt och professionellt betingade moderskapsförväntningarna. I medietalet konstrueras ett gott moderskap genom moderns självständighet, ett rikt socialt liv, professionell identitet och personliga val.

Genom materialet målas ett mångfasetterat och motstridigt spektrum av kulturella förväntningar på moderskap upp. Förväntningarna disponeras i fyra dimensioner: 1) ägnar sig åt sina barn – förverkligar sig själv, 2) emotionellt band – rationell uppgift, 3) förverkligande av förväntningar – frivillighet, 4) självständighet – delande av moderskap. Att förverkliga moderskapet på ett kulturellt ”rätt” sätt är att balansera mellan dessa förväntningar. De dubbla budskap som framkommer i dimensionerna kan försvaga mödrarnas självkänsla, ge upphov till känslor av otillräcklighet eller provocera fram ett presterande av moderskapet. Även stödet till de professionella kräver finkänslighet för att undvika ett idealiserande av mödrarna eller ett skuldbeläggande gentemot kulturella normer.

Nyckelord: moderskap, kvinnans ställning, socialarbete, barnskydd, familjearbete, media, kulturella förväntningar, social konstruktionism, feminism

ABSTRACT

Kristiina Berg: Motherhood as Cultural Expectations

The research discusses cultural expectations produced for motherhood, which are examined from two different discourses: from the discourse of professionals employed in child welfare (family work) and from the discourse in media. The research frame aims to make explicit alternative ways to construct motherhood as good or insufficient, as well as to challenge to consider the bases and consequences of different interpretations in child welfare. The arisen interpretations offer professionals tools to critically evaluate the cultural expectations for motherhood which are inevitably a part of the interpretation work involved in child welfare problems. Cultural expectations for motherhood also affect the way motherhood is experienced on personal level.

The cultural definition of motherhood is analyzed from two text materials. One set of material is formed by group discussions of family work professionals working in child welfare, gathered during a family work project of Finnish National Research and Development Centre for Welfare and Health in 1999. Mother interviews collected from Finnish women's and family magazines (Kotiliesi, Anna and Kaksplus) within the time frame of the family work project constitute the other set of material. The research questions are: 1) what is the focus of the professionals' discourse of worry considering mothers, and what kind of cultural expectations for motherhood it constructs? 2) What kind of expectations for motherhood the mother interviews in media construct? 3) What kind of expectation horizon for motherhood these two discourses together produce? The theoretical methodological cornerstones of the analysis are social constructionism and feminist conception of knowledge. The method of analysis is qualitative reading method that proceeds in the terms of the research material, is feminist and critically oriented, and employs the ideas and concepts of thematisation, discourse analysis and feminist methodology.

In the analyzed discussions, motherhood is constructed from the viewpoints of child's needs (professionals) and woman's needs (media). The professionals discuss situations in which mother's actions contravene the cultural image of a good mother and expose the child to danger, and professional intervention is needed. The interpretations of professionals portray proficient evaluations that focus on mothers' individual capabilities and characteristics, and which are made from the viewpoint of child's interests. Mother's interaction relationships, feelings, behaviour and attitudes are at the centre of the professional discourse of worry. Sufficient motherhood is constructed through homemaking, building of attachment relationship, and giving priority to the child. On the contrary, it seems that motherhood is not evaluated in relation to mother's other identities or the context of motherhood. In places, the interpretations of professionals also reflect stereotypical and idealistic expectations, against which motherhood is evaluated. This

kind of features can indicate that mothers' needs for help are not met or understood in child welfare. The research shows the need to develop feminist oriented child welfare that recognises the client mothers also as women with needs of their own.

Understanding the contemporary culture and the ideals of motherhood contained in it is a prerequisite for professional supporting of motherhood. Media discourse provides models of womanhood and motherhood with the help of mothers who have attained celebrity status. This discourse demonstrates braking, reinterpreting and moulding cultural and professional expectations for motherhood in order to make them more suitable for oneself. In media discourse, good motherhood is constructed by mother's independence and personal space, the richness of social life, professional identity and personal choices.

An array of diverse and contradictory cultural expectations that pull mothers into different directions is identified from the research material. The expectations are organized in four dimensions: 1) devoted to the child – fulfilling herself, 2) emotional bond – rational task, 3) fulfilling expectations – unconstrained, 4) independent – sharing motherhood. Practising motherhood in a culturally "right" way means balancing between these expectations. The double messages that are shown by these dimensions can undermine mothers' self-esteem, produce feelings of insufficiency or pressure them to perform motherhood. The professional supporting of motherhood also requires a balancing act so that mothers will not be idealised or blamed based on cultural expectations.

Key words: motherhood, women's position, social work, child welfare, family work, media, cultural expectations, social constructionism, feminism

Sisällys

Esipuhe

Tiivistelmät

1 ÄIDIT, AMMATTILAISET JA MEDIA	15
2 KÄSITTEELLISET JA TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	19
2.1 Äitiyden käsitteen purkaminen.....	19
2.2 Kulttuuriset odotukset äitiyden puitteina	22
3 HYVÄN JA KELVOTTOMAN ÄITIYDEN TUOTTAMINEN JA ARVIOINTI	27
3.1 Hyvän äitiyden moderni kaava ja sen kyseenalaistuminen	27
3.2 Ansiotyöhön ja äidinhoivaan liittyvät tulkinnat	31
3.3 Media äitiyden odotusten tuottajana ja rikkojana	35
3.4 Äitiys kiintymyssuhteena	38
3.5 Lastensuojelu ja riittävän äitiyden tulkinnallisuus	41
3.6 Perhetyö äitiyden tukena ja kontrollina	46
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	49
4.1 Tutkimustehtävä	49
4.2 Tutkimusaineistot.....	50
4.2.1 Ammattilaispuhe	50
4.2.2 Mediapuhe.....	52
4.3 Tutkimusmenetelmä	54
4.3.1 Feministinen lukutapa	54
4.3.2 Metodologiset käsitteet	58
4.3.3 Käsityömäinen analyysiprosessi	60
5 ÄIDIT AMMATILLISEN HUOLEN KOHTEENA	65
5.1 Äidin implisiittinen perhevastuu	65
5.2 Huolipuhe ja äitien nimeäminen	67
5.3 Äidin vuorovaikutussuhteisiin liittyvän huolen konstruointi	70
5.3.1 Äidin ja lapsen suhde	70
5.3.2 Parisuhde	80
5.3.3 Suhde poikaan.....	87
5.3.4 Äidin ja ammattilaisen suhde.....	91
5.4 Äitiin liittyvän huolen konstruointi	98
5.4.1 Kodin- ja lastenhoito.....	98
5.4.2 Äidin vointi ja olemus huolen tulkkeina	104
5.4.3 Epä-äidilliset emootiot ja aggressiivinen käytös	108
5.4.4 Äidin arkinen selviäminen	112
5.4.5 Äidin elämänstrukturi	115
5.5 Ammattilaisten huolipuheen kokoaminen	118

6 ÄIDIT MEDIAN KIINNOSTUKSEN KOHTEENA.....	121
6.1 Äitiyskeskustelun erot ja toimitukselliset linjaukset.....	121
6.2 Äidiksi tulemisen repertuaarit	124
6.2.1 Suunniteltu ja mullistava äitiys	124
6.2.2 Äitiys naiseuden uhkana	130
6.2.3 Äitiys naiseuden täydentäjänä	135
6.3 Äitiyden toteuttamisen repertuaarit	138
6.3.1 Äidin työ lapsen hyvinvointina	138
6.3.2 Äiti yksilönä	142
6.3.3 Omaehtoinen äitiys	145
6.4 Mediapuheen kokoaminen	147

7 AMMATTILAIS- JA MEDIAPUHEISSA RAKENTUVAT ÄITIYDEN ULOTTUVUUDET	149
7.1 Eri suuntiin vetävät odotukset.....	149
7.1.1 Lapselle omistautuva – itseään toteuttava	150
7.1.2 Emotionaalinen side – rationaalinen tehtävä.....	154
7.1.3 Odotuksia toteuttava – omaehtoinen	160
7.1.4 Itsenäinen – äitiyttä jakava	164
7.2 Äitiys tasapainoilulajina	169
7.3 Tutkimuksen toteutuksen ja merkityksen arviointi	172

LÄHTEET	177
---------------	-----

LIITTEET	195
----------------	-----

Taulukko- ja kuvioluettelo

Taulukko 1. Vanhemmuuden vastuun jakautuminen ja tuen tarve	66
Taulukko 2. Ammattilaisten huoliteemat ja riittävää äitiyttä konstruoivat tulkintaresurssit	119
Taulukko 3. Äitiyden konstruointi mediapuheessa	148
Kuvio 1. Äiti-lapsisuhdetta konstruoivat tulkintaresurssit	79
Kuvio 2. Tasapainoilutikkaat	170

1 Äidit, ammattilaiset ja media

Kulttuurinen¹ puhe äitiydestä kertoo siitä, mitä äitinä oleminen merkitsee ja millaiset käyttäytymisen tavat tai asenteet ovat äideille sallittuja. Lisäksi se kertoo siitä, kuinka äitiyden tulisi muokata äidin suhteita ja minäkuvaa. (Johnston ja Swanson 2003, 21.) Äitiyttä määritellään, arvotetaan, kuvaillaan ja selitetään erilaisissa uskonnollisissa, ammatillisissa, poliittisissa, eettisissä, lääketieteellisissä, juridisissa, kirjallisissa ja kuvallisissa ynnä muissa käytännöissä, jotka diskursiivisesti tuottavat äitiyttä. Nämä diskurssit toimivat myös standardeina tai normeina, joita vasten yksittäiset äidit ymmärtävät ja arvioivat omaa kokemustaan äiteinä ja toisaalta äitinä olemisensa kautta osallistuvat niiden rikkomiseen ja uudelleen muotoilemiseen. (Woollet ja Phoenix 1991.)

Äitiyteen liittyvät yhteiskunnalliset velvoitteet tekevät siitä valtiiovallan ja eri alojen asiantuntijoiden tarkkailun, sääntelyn ja kiinnostuksen kohteen. Vaikka äitiys ymmärretään yksityiseksi kotiin kuuluvaksi elämän alueeksi, se herättää julkista huolta ja kiinnostusta etenkin silloin, kun naiset näyttävät epäonnistuvan äitiyden tehtävässään tai toimivat vastoin ideologisia oletuksia äitiydestä. Merkittävä sija äitiyden tuottamisessa ja äitiyden rajojen määrittelyssä on kasvatus-, hoito- ja sosiaalialan ammattilaisilla, jotka joutuvat ottamaan kantaa ”riittävään” äitiyteen tai pohtimaan äitinä olemisen oikeuteen liittyviä kysymyksiä.

Suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa keskustelu äitiyden merkityksistä ja niiden muuttumisesta on ollut vähäistä, vaikka käytännön sosiaalityössä äitiyden arviointi ja ohjaaminen on keskeistä. Lastensuojelua koskevassa tutkimuksessa on kuitenkin useasti todettu, että kulttuuriset normit, arvot ja merkitykset ohjaavat asiakkaiden ongelmista tehtäviä tulkintoja ja ammatillisia käytäntöjä, joilla ongelmiin pyritään vastaamaan (Kuronen 1989; 1999; Forsberg 1998; Vuori 2001; Hurtig 2003b). Ammattilaisten motiivina puuttua äitiyden yksityisyyteen on tavallisesti lastensuojelullinen huoli siitä, toteutuuko äitiys lapsen kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla vai vahingoittaako se lasta. Ammattilaisten huoli äideistä rakentuu yhtäältä teoreettiselle ja käytännössä kerätylle tiedolle äitiyden ongelmista ja riskeistä ja toisaalta subjektiivisille käsityksille siitä, mitä on hyvä äitiys. Huolen tavoitteena on tuottaa tilanteeseen lisää ”hyvää” mutta mikä on hyvää ja miten se määritellään (ks. Nätkin ja Vuori 2007, 8) on valitettavan epäselvää. Erityisen vaikeana hyvän määrittelyä voi pitää äitiyden kohdalla. Hyvä äitiys on ikään kuin kulttuurinen itsestäänselvyys. Saman kulttuurin jäsenenä ymmärrämme sen suurin piirtein samalla tavalla (Katvala 2001). Sen rinnalla huonosta äidistä ei kuitenkaan juuri puhuta, vaan kuva äitiydessä epäonnistumisesta välittyy puheeseen vihjeellisesti ja epäsuorasti (Nousiainen 2004).

¹ Kulttuurin käsite merkitsee työssäni kollektiivisuutta ja yhteisöllisyyttä tavoissa, joilla ihmiset orientoituvat maailmaan, tekevät siitä havaintoja ja ilmaisevat asioita. Lisäksi viittaa sillä yhteiskunnan merkitysvälitteisyyteen. (ks. Alasuutari 1994, 33.)

Tutkimuksessani näen kiinnostavana sen, millaisena yhtäältä media ja toisaalta lastensuojelussa toimivat ammattilaiset tuottavat ja merkityksellistävät äitiyttä². Puhun perhetyössä toimivista ammattilaisista ja tarkoitan heillä sosiaalialan eri koulutustaustaisia ja erilaisista organisaatioista (sosiaalitoimistot, lastensuojelulaitokset, lastensuojelujärjestöt) tulevia nais- ja miesammattilaisia, joita yhdistää toimiminen lastensuojelullisessa perhetyössä. Nämä ammattilaiset kytkeytyvät sosiaalitoimen lastensuojelutyöhön tavallisesti sieltä tulevan toimeksiannon kautta. Median osalta tarkasteluni kohdistuu äitien haastatteluihin suomalaisissa naisten- ja perhelehdissä.

Valitsemieni kahden foorumin keskustelujen voi ajatella olevan varsin kaukana toisistaan. Asetelma on kuitenkin tutkimuksellisesti kiinnostava ja tärkeä. Ammattilaisten puuttuminen äitiyteen perustuu asiantuntijatietoon ja on sinänsä hyvää tarkoittavaa, suojelevaa ja lastensuojelutyössä välttämätöntä ja tärkeää. Ongelmalliseksi voi kuitenkin muodostua ammattilaisten toimia perustelevan tiedon yksinäisyys ja aukottomuus, jonka puitteissa yksilöiden erilaiset valinnat ja moniulotteiset kysymykset lapsen hyvästä hoidosta muuttuvat helposti yksiulotteisiksi kysymyksiksi oikeasta ja väärästä. Asiantuntijatiedon tavoitteena tulisi olla aukottomuudestaan tietoinen tieto, jonka tuottajana asiantuntijat pyrkivät olemaan tietoisia oman toimintansa ja yhteiskunnallisen sijoittumisensa vaikutuksista. (Vuori 2003, 58–61.) Siksi on tärkeää tarkastella äitiyttä kulttuurisena, muuttuvana, valintojen kohteena olevana ja moniäänisenä tietona. Media on yksi tärkeä foorumi, jossa voidaan julkisesti haastaa tai rikkoa perinteisiä käsityksiä hyvästä äitiydestä, sen toteuttamistavoista ja sitä koskevasta moraalista (vrt. Hoikkala 1993; Jallinoja 1997). Media on osa aikansa yhteiskuntaa, ja mediakieltä voi pitää tärkeänä tutkittaessa sosiaalisia ja kulttuurisia muutoksia (Fairclough 1997; Töyry 2005). Toisaalta media vaikuttaa käsityksiimme osin huomaamatta ja vähitellen alitajunnan kautta (ks. Kaplan 1992; Woodward 1997; Johnston ja Swanson 2003, 24, 31).

Ajan kulttuuria, asenneilmapiiriä ja arvojen liberalisoitumista vasten lastensuojelutyön velvoite arvioida, tukea ja kontrolloida äitiyttä on usein ristiriitainen ja vaikea tehtävä. On tärkeää pohtia sitä, millaiset äitiyden toteuttamisen tavat määrittävät ammattilaisten näkökulmasta yhteiskunnallista väliintuloa, ammatillista puuttumista vaativiksi. Ammattilais- ja mediadiskurssit rinnastava tutkimusasetelma tekee näkyväksi vaihtoehtoisia tapoja rakentaa ymmärrystä äitiydestä sekä haastaa pohtimaan

² Äitiyttä koskevan ajattelun ja ymmärryksen rakentumista voisi tutkia monen eri tieteenalan näkökulmasta ja monenlaisista aineistoista käsin, esimerkiksi terveydenhuollon, kasvatuksen, koulutuksen ja uskontojen diskursseista tai äitien henkilökohtaisista kokemuksista muodostuneista diskursseista. Lisäksi äitiyden kulttuurista rakentumista voisi tutkia erilaisista yhteiskunnassa tuotetuista luokituksesta ja tilastoista, joita niitäkin on mahdollista pitää kulttuurisina konstruktioina. Erilaiset virallisina totuuksina pidetyt luokitukset ja tilastot ovat nekin sosiaalisissa suhteissa tuotettuja kamppailujen, sopimusten, määrittelyjen ja neuvottelujen tuloksia (ks. Kinnunen 2001). Kiinnostukseni lastensuojelussa toimivien ammattilaisten ja median diskursseihin juontuu sekä ammattitaustastani sosiaalityön tutkijana ja sosiaalityöntekijänä että henkilökohtaisesta kokemuksestani 2000-luvun taitteessa pienten lasten äitinä.

erilaisten tulkintojen perusteita ja seurauksia ammatillisessa toiminnassa. Haluan tutkimuksessani tavoittaa sitä, miten nämä kaksi erilaista keskustelufoorumia rakentavat samassa yhteiskunnallisessa kontekstissa äitiydestä hyvää tai riittämätöntä. Jännitteinen tutkimusasetelma on perusteltavissa, koska riittävän hyvä äitiys edellyttää, että äiti tuntee olevansa hyväksytty ajankohtaisen kulttuurinsa mukaan elävänä naisena (vrt. Hägglund 1988, 24; Johnston ja Swanson 2004).

Tutkimukseni teoreettisena viitekehystenä (luvut 2 ja 3) on äitiyttä koskeva yhteiskuntatieteellinen (ja) feministinen keskustelu, jonka avulla käsitteellistän äitiyttä sekä tarkastelen äitiyttä koskevia kulttuurisia tulkintoja, ideaalimalleja ja käsityksiä. Teoreettinen viitekehys on pelkistetty katsaus äitiyteen liittyvään määrittelyyn ja keskusteluihin, jotka luovat diskursiivisen kontekstin äitinä toimimiselle ja kehystävät lastensuojelutyön arkisia käytäntöjä, joissa riittävää äitiyttä määritellään ja arvioidaan. Luvussa neljä täsmennän tutkimustehtäväni, kerron metodologisista sitoumuksistani sekä kuvaan analyysin toteuttamista. Luvuissa viidestä kuuteen analysoin ammattilaisten ja median tuottamia äitiyden odotuksia ja rajankäyntiä riittävän ja kelvottoman äitiyden suhteen. Aineistonani on kaksi tekstiaineistoa, joista toinen koostuu perhetyössä toimivien ammattilaisten ryhmäkeskusteluista ja toinen naisten- ja perhelehdistä kerättyistä äitien haastatteluista. Analysoin tekstejä teoreettista viitekehystä hyödyntävällä, feministisellä ja kriittisellä lukutavalla. Luvussa seitsemän kokoon analyysien tulokset yhteen ja jäsenän aineistojen yhdessä tuottamaa ymmärrystä äitiydestä suhteuttaen sitä laajempaan kulttuuriseen kontekstiin. Lopuksi pohdin tutkimuksen toteuttamista kokonaisuudessaan.

2 Käsitteelliset ja teoreettiset lähtökohdat

2.1 Äitiyden käsitteen purkaminen

Ann Dally (1982, 17) on todennut, että vaikka äitejä on ollut aina, äitiys ilmiönä on keksitty. Dallyn (emt.) mukaan termi äitiys on keksitty samalla, kun sitä on alettu idealisoida. Englannin kielessä sana *mother* on hyvin vanha, kun taas *motherhood* suhteellisen uusi sana. Oxford English Dictionary viittaa siihen ensimmäisen kerran vuonna 1597 ja tarkoittaa tällä pelkästään biologista äitinä olemista. (Emt.) Vasta 1800-luvun puolivälistä lähtien äitiys on saanut käsitteellisen sisällön, jota on Dallyn mukaan saman tien alettu idealisoida. Suomen kielessä sana äitiys on esiintynyt ensimmäisen kerran vuonna 1851 (Rapola 1960, 81) eli aikana, jolloin moderni ydinperheideologia oli syntynyt ja alkoi vähitellen vakiintua kansalliseksi ihanteeksi (Helén 1997; Nätkin 1997).

Ann Kaplanin (1992, 20) mukaan länsimaisen kulttuurin käänteenä äitiyden kulttuuriselle ymmärtämiselle ja ensimmäisen varhaisen modernin äitiyden diskurssille voi pitää ranskalaisen Jean Jacques Rousseau'n vuonna 1762 julkaisemaan yhteiskuntafilosofista teosta *Émile*. Émilessä Rousseau kehitti vallankumouksellisenä pidetyn teorian lapsuudesta ja lastenkasvatuksesta.³ Rousseau'n kasvatustilfilosofiassa nainen ei ole yksilö ja kansalainen vaan äiti ja vaimo. Rousseau'n teos keskittyy päähenkilön, Émile-pojan kasvatukseen, mutta sivuaa sen rinnalla Émilen tulevan puolison, Sophie-nimisen tytön kasvatusta. Rousseau'n esittämät ideat ja kuvaukset Sophien kasvattamisesta miehen tahtoa palvelevaksi vaimoksi ja äidiksi muodostavat perustan ”todellisen naiseuden” ja ”ideaalisen äitiyden” kultin luomiselle länsimaisissa kulttuureissa. Teoksen myötä syntyi ajatus lempeästä ja rakastavasta äidistä ja etäisestä ankarasta isästä. (Kaplan 1992, 22; Bardy 1996.)

Feministisessä tutkimuksessa sanontatapa ”ylistämällä alistettu” kuvaa sitä, että äitiys on kulttuurissamme romantisoitu ja idealisoitu naisen ylimpänä kehityksellisenä tehtävänä ja toisaalta kohotettu ideaalinen äitiys niin korkealle, ettei kukaan nainen sitä todellisuudessa saavuta (Chodorow ja Contratto 1982, 64–65). Modernin ydinperheideologian myötä nainen tavallaan ylennettiin alistamalla, kiinnittämällä nainen tiiviisti lapsiin ja perheeseen sekä legitimoimalla naisen asema nimenomaan äitiyttä ja perhettä ihannoimalla (Nätkin 1991, 12–13; Helén 1997). Harriet Silius (1996) kuvaa tätä universaalien äitiyden myytin kehittymisenä, missä huolenpito ja vastuu muista alkoivat määrittää ainoaa oikeaa ja hyvää naiseutta. Paradoksaalisesti äitiydellä ei ole ollut laillista statusta, eikä äideillä laillisia oikeuksia lapsiinsa ennen 1900-lukua (Smart 1996, 44). Suomessa äitien oikeudet lapsiinsa legitimoitiin lainsäädännössä

³ Rousseau'n teoria muutti käsitystä lapsista ja lapsuudesta. Kun lapset aiemmin ymmärrettiin syntyjään pahoina, (joista vanhempien tuli pahuus kitkeä) alettiin lapset nyt ymmärtää syntyperältään viattomina. Äitien tehtäväksi tuli suojella lasta kotona ulkoisen maailman pahuudelta. (ks. Hays 1996.)

vuoden 1929 uudistetun avioliittolain yhteydessä, jolloin molemmat vanhemmat tulivat periaatteessa tasavertaisiksi lastensa huoltajiksi (Kurki-Suonio 1999, 376).

Äitiyttä käsitteellistettäessä erotetaan äitiys instituutiona ja äitiys yksilötason kokemuksena (Rich 1979; Oakley 1979). Puhuttaessa äitiyden instituutiosta viitataan siihen, että lähestulkoon kaikissa yhteiskunnissa äitiys on sosiaalisesti tunnustettu instituutio, jolla on omat kulttuuriset sääntönsä ja laillinen status. Äitiys instituutiona määrittelee äidin normein, odotuksin ja vaatimuksin. Lisäksi se käsittää merkitykset, joita äitiys asettaa kaikille naisille huolimatta siitä, onko heillä biologisia lapsia. Instituution käsitteen ohella puhutaan ideologioista, jotka tuottavat diskursiivista ymmärrystä äitiydestä esimerkiksi teoreettisten keskustelujen kautta ja samalla pönkittävät yleistä kansantajuista ymmärrystä oikeasta äitiydestä. (Phoenix ja Woollett 1991.)

Feministisissä tutkimuksissa ideologian käsitteellä on tavallisesti ymmärretty (marxilaisittain) patriarkaalista ja kapitalistista yhteiskuntaa palvelevia ideoita ja periaatteita, jotka ovat saaneet luonnollisen ja itsestään selvän aseman. Tästä näkökulmasta äitiyttä on määrittänyt ajatus sen itsestään selvydestä, biologisuudesta, heteroseksuaalisuudesta sekä äitiyden, lasten hoidon ja kasvatuksen ensisijaisuudesta naisen tehtävänä. Tähän liittyen lasten synnyttäminen ja hoivaaminen käsitetään ikään kuin kaikkien ”naisten luonnoksi” ja äidinvaisto naissukupuolen sisäsyntyiseksi piirteeksi. (Oakley 1979, 11; Wearing 1984; Smart 1996, 37.)⁴

Äitiys instituutiona ja äitiys henkilökohtaisina kokemuksina ovat eri asioita mutta silti toisiinsa sidoksissa. Naisten omat yksilölliset kokemukset äitiydestä voivat olla ristiriidassa äitiysinstituution asettamien vaatimusten kanssa. Äitiydessä koetut ongelmat voivat heijastella sekä äitiysinstituution ja henkilökohtaisen äitiyden välille rakentuvia ristiriitoja että äitinä olemisen eri ulottuvuuksien välisiä ja sisäisiä ristiriitoja. Yhteiskunnalliset ja kulttuuriset piirteet, jotka rajaavat äitinä oloa, voivat merkitä äitiyden kokemista ongelmallisena ja ristiriitaisena, vaikka äitiydessä sinänsä ei olisi mitään ongelmia (vrt. Vanhanen-Silvendoin 1996, 245–246).

Äitiydestä puhuttaessa voidaan painottaa naissukupuolelle erityisiä ominaisuuksia, esimerkiksi määriteltäessä se naisen kyknä tulla raskaaksi ja synnyttää. Sukupuolit-

⁴ 1900-luvun puolivälistä lähtien äitiyden ideologiaa on tuotettu pitkälti Sigmund Freudin psykoanalyttisten oppien pohjalta. Freudin kehittämä teoreettinen ja käytännöllinen psykoanalyysi korosti ihmisen anatomian ratkaisevaa vaikutusta hänen psyykkisiin ominaisuuksiinsa. Naisen persoonallisuutta Freud selitti mm. peniskateudella ja kastraatiopelolla. Äidiksi tulo on tämän näkemyksen mukaan persoonallisuuden täydellistymistä ja alempiarvoisuuden kompensoimista suhteessa mieheen. Freudille nainen oli täydellinen vasta äitinä, kun taas lapsettomuuden valitsevat tai itsenäiset, energiset naiset, jotka eivät saaneet tyydytystä äitiydestä, määrittyivät epänormaaleiksi tai hulluiksi. Freudilaisissa tulkinnoissa ongelmat äitiyden ympärillä (esim. masennus, lapsettomuus) on nähty sopeutumattomana aikuisen naisen identiteettiin, sillä äitiydessä naisen on katsottu saavuttavan naisen identiteetin ylin kehityksellinen taso. (Chodorow 1978; Chodorow ja Contratto 1982, 64 – 65; Woollett 1991, 40.)

tunut painotus äitiydelle annetaan myös määrittelemällä se äidillisyydeksi eli naisille tyypilliseksi ominaisuudeksi. (Kuronen 1989, 22–23.) Englannin kielessä äitiyden käsitteelliselle erottelulle on kaksi sanaa ”motherhood”, joka kuvaa äitiyttä yhteiskunnallisena instituutiona sekä ”mothering”, joka puolestaan kuvaa äitiyttä yksilötason ilmiönä, äidillisenä toimintana tai äidin hoivana. Toisin sanoen se kuvaa äitiyttä, jota naiset itse äitinä olemisellaan tuottavat. ”Mothering”-käsitteen myötä äitiyden voi ymmärtää sukupuolettomana, fyysisenä ja emotionaalisenä huolenpitona, jonka äiti voi jakaa muiden kanssa tai jota joku muu voi toteuttaa äidin puolesta. Englannin kielessä sana äiti (mother) voidaan käyttää myös verbinä ”hoitaa” ja yhdistää se miessukupuoleen: ”he mothers a child” (Chodorow 1978, 11). Tämän käsitteellisen jaon myötä hyvin monenlaiset äitiyden toteuttamisen tavat ovat hyväksytyjä. Äidin ei tarvitse olla lapselleen biologista sukua, äitinä voi olla äitipuoli, sosiaalinen äiti tai yhdellä lapsella voi olla useita äitejä. (Silva 1996, 2–2; Smart 1996, 37–38.)

Eeva Jokinen (1996; 2004, 139) on käyttänyt luovasti käsitteitä *äitiminen*, *äidittäminen* ja *äitimisen halu*, jotka eivät ole sanoina yleiskielisiä suomen kielessä. Jokinen erottaa äidittämisen ja äitimisen siten, että äitiminen liittyy haluun tulla äidiksi, synnyttämiseen ja äidin antamaan hoivaan, kun taas äidittää voivat myös muut kuin synnyttäneet naiset. Jokinen tulkitsee, että äitiminen on äidittämistä sumeampi ja laajempi alue, joka on hyvin hitaasti muuttuvaa ja osin ajatonta. Äidittämisen moraalikoodit, esimerkiksi nukuttamiseen tai imettämiseen liittyvä ohjeet voivat sitä vastoin muuttua nopeastikin. Kun vauvan vatsallaan nukuttamista pidettiin hyvänä 1970–80-luvuilla, on 1990-luvulta lähtien ainoa virallisesti suositeltu tapa ollut vauvan selällään nukuttaminen. (Smart 1996, 46; Silva 1996). Äitiyden määrittely on tyypillisesti kaksijakoista hyvän ja pahan äidin, oikean ja väärän äitinä olemisen tavan moraalista koodaamista. (Nykyri 1989; Nousiainen 2004). Hyvän äidin koodit näyttävät meistä ikuisilta ja itsestään selviltä, mutta historiallisesti tarkasteltuna ne ovat vaihdelleet hyvinkin paljon (Smart 1996; Weingarten, Surrey, Coll ja Watkins 1998). Feministisessä tutkimuksessa on esitetty, että 1800-luvulle asti lapsen syntymä ei johtanut sellaiseen äidilliseen käyttäytymiseen, jota 1800–1900-luvuilla on pidetty idealisoituna, äidinvaistosta johtuvana äitikäyttäytymisenä (esim. Badinter 1980; Smart 1996, 37–56).⁵

Carol Smartin (1996) mukaan äitiyden käsitteellä ei ole samanlaista historiaa, kuin esimerkiksi lapsuudella tai perheellä on nykysosiologiassa. Äitiyden käsitteen

⁵ Äärimmäisten tulkintojen mukaan naiset on yhteiskunnassa ”manipuloitu” haluamaan lapsia, mikä on ollut myös keino saada naiset alistaiseen asemaan yhteiskunnassa. Esim. Elisabeth Badinter (1980) on väittänyt, että on tarvittu paljon tietoista asennemuokkausta, lupauksia ja uhkauksia, ennen kuin naiset on saatu omaksumaan käsitys, että heidän tulee rakastaa lapsiaan ja huolehtia heistä (emt., 150–151). Badinterin mukaan 1700-luvulla lapsia kuoli valtavasti äitien tunnekyllmyyden vuoksi ja siksi, että äidit kiinnittivät lapsiinsa niin vähän huomiota, omistautuivat muille tehtäville, käyttivät imettäjiä ja lastenhoitajia hyvästä taloudellisesta tilanteesta huolimatta. (Badinter 1980, 39–52; 58–60.) Vastaavasti Suomessa käytiin 1700-luvulla keskustelua piittaamattomasta ja rakkaudettomasta lastenhoidosta, jonka merkkeinä pidettiin muun muassa lasten kapaloitinta, rintaruokinnan vähäisyyttä ja lasten antamista imettäjiin hoitoon. Suurimmaksi syyksi lapsikuolleisuuteen nähtiin se, etteivät äidit imettäneet lapsiaan. (Pulma 1987.)

problematisoinnin sijasta varhainen feminismi oli kiinnostunut niistä realistisista olosuhteista, joissa äidit toimivat. Myöhemmissä feministisissä tulkinnoissa äitiys on ymmärretty pikemminkin historiallisena, kulttuurisena ja sosiaalisena konstruktiona ja naisen valintana kuin biologisena kohtalona tai itsestään selvyytensä. (Saarinen 1992; Anttonen 1997; Nätkin 1997.) Esimerkiksi halu tulla äidiksi voidaan nähdä sosiaalisesti opittuna tai tuotettuna asiana. Eeva Jokisen (1996) mukaan halu tulla äidiksi tai kieltäytyä äitiydestä syntyvät muistoista, kulttuurisista kertomuksista, tietoisista ja tiedostamattomista samastumisista ja kieltäytymisistä äitiyden representaatioihin. Jokisen (emt.) mukaan liian suuret yhteiskunnalliset odotukset voivat johtaa myös äitiydestä kieltäytymiseen.

2.2 Kulttuuriset odotukset äitiyden puitteina

Äitiyttä koskevassa naistutkimuksessa puhutaan yleisesti myyteistä, äitiyden ideologiasta, äitiyden uskomusjärjestelmästä, diskursseista tai äitiyden instituutiosta (Oakley 1979; Badinter 1980; Dally 1982; Wearing 1984; Kaplan 1992; Katvala 2001) käyttäen käsitteitä lähes synonyymeina. Käsitteillä on viitattu yleisesti yhteiskunnallisesti äitiydelle tuotettuihin arvoihin, normeihin ja merkityksiin, jotka määrittävät ja ylläpitävät käsitystä hyvästä ja oikeasta äidistä. Itse puhun äitiyttä ohjaavista ja rajoittavista kulttuurisista odotuksista, joita äidit myös itse äiteinä toimiessaan tuottavat ja uudistavat. Diskurssin käsitteellä havainnollistan kielen suhdetta todellisuuteen ja viittaan sillä kulttuuriin puhetapoihin, joilla konstruoidaan eri tavoin sosiaalisia ilmiöitä. Todellisuus on meille aina olemassa merkitysvälitteisesti siitä rakennettujen kielellisten konstruktioiden kautta. (Wetherell ja Potter 1992, 90; Jokinen, Juhila ja Suoninen 2004, 27.)

Määrittelen kulttuuriset odotukset todellisuuden diskursiivisessa rakentamisessa (kielen ja sosiaalisten käytäntöjen kautta) tuotetuksi implisiittiseksi tai eksplisiittiseksi äitiyttä koskeviksi ajattelutavoiksi, joihin sisältyy valtaa ohjata ja rajoittaa äitien toimintaa. Odotukset voivat olla esimerkiksi ammatillisissa käytännöissä eksplisiittisesti ilmaistuja ohjeita tai käyttäytymisodotuksia, jotka sisältävät ammatillista kontrollia. Toisaalta odotukset voivat olla kulttuurissa eri tavoin tietoisesti tai tiedostamatta sisäistettyjä tulkintamalleja oman toiminnan ohjaamiseksi. Esimerkiksi naisille suunnatut muoti- ja kauneusteollisuuden diskurssit voi ymmärtää vahvasti normalisoivaksi kulttuuriseksi käytännöksi, jonka tuottamat pakot näyttävät täysin itse asetetuilta (Bordo 1993). Susan Bordon (1993, 197–198) mukaan tällaiset kasvottomat pakot saavat naiset harjoittamaan jatkuvaa itsetarkkailua ja -kontrollia muokatakseen ruumiitaan kulloinkin vallitsevien kulttuuristen ihanteiden mukaisiksi.

Ymmärrän äitiydestä luotujen konstruktioiden ja todellisten äitien suhteen kaksisuuntaisena: äidit toimivat heitä koskevien sosiaalisten odotusten rajoissa, niitä peilaten ja niitä vastaan toimien. Omalla äitinä olemisellaan he uusintavat tai rikkovat vanhoja ja toisaalta luovat uudenlaisia äitiyden määrittelytapoja ja käytäntöjä. Äidit ja heitä koskevat diskursiiviset esitykset voivat siis muokata, myötäillä tai vastustaa toinen toisiaan. Todellisten äitien elämä vaikuttaa diskursseihin mutta myös päinvastoin diskursiivinen ”Äiti” määrittää todellisten äitien elämää. (Vrt. de Lauretis 2004.⁶) Kulttuuristen odotusten luoman ”Äidin” ja oikeiden äitien välillä on valtasuhde, kuten Eeva Jokinen (1996, 190) toteaa. Jokista (2004) mukaillen äidit voivat toimia odotusten mukaisesti, taistella niitä vastaan, huutaa niille tai tempoilla niiden muodostamassa verkostossa. Äidit voivat alistua johonkin käyttäytymisperiaatteeseen kokonaan tai osittain, totella tai vastustaa kieltoa tai ohjetta, kunnioittaa tai laiminlyödä jotakin arvojen kokoelmaa. Toisin sanoen äitiyttä voi toteuttaa omaksumalla esimerkiksi asiantuntijoiden lastenhoitoa koskevia ohjeita tai kyseenalaistamalla niitä. Toisaalta äitiys voi olla kamppailua ulkoiseksi miellettyjen normien sekä omien ajatusten ja halujen välillä. (Emt., 124.) Kun ammattilaiset ja media tuottavat odotuksia hyvästä ja normaalista äitiydestä, kulttuurissamme elävät äidit joutuvat jäsentämään omaa todellisuuttaan niiden pohjalta. Vähintäänkin ne vaikuttavat siihen, miten äidit näkevät itsensä äiteinä, miten luottavat itseensä, miten näkevät lapsensa, rakentavat omaa äiti-identiteettiään tai miten esittävät itsensä muille.

Monet eri instituutiot muokkaavat ja muovaavat äitien toimintaa äitiyteen liitettävien merkitysten kautta (ks. Vuori 2001; 2003). Kaikenlainen äitien elämään puuttuminen niin avun, tuen, kontrollin, valistuksen tai kasvatuksen muodossa voidaan nähdä toimintana, jolla muokataan tietynlaisia äitiyksiä. Olennaista tälle on, että se tapahtuu ensisijaisesti tiedon avulla. Michel Foucault (1999) kutsuu asiantuntijakäytännöissä ja muissa sosiaalisissa suhteissa syntyvää ja tiedon avulla tapahtuvaa vallankäyttöä biovallaksi. Biovalta kytkeytyy tietynlaisen kulttuurisen tiedon tuottamiseen ja ilmenee usein hyvää tarkoittavana ja suojelevana mutta on samalla tehokas ja syvälle tunkeutuva sosiaalisen kontrollin muoto. Biovalta sisältyy kaikkiin sosiaalisiin suhteisiin, toimii yksilöiden ruumiiden kautta ja rakentuu yhteiskunnallisiksi normeiksi ja terveiksi käyttäytymismalleiksi. (Oksala 1997, 170; Helén 1997; Saurama 2002.) Ymmärrän äitiyden määrittelyyn sisältyvän vallankäytön Foucault’n tapaan arjessa ja ihmisten sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuvina diskursiivisina käytäntöinä, jotka ovat itsestään selvytydessään myös pitkälti näkymättömiä. Vaikka valta voi olla kenen tahansa hallussa, se ei merkitse vallan jakautumista tasaisesti kaikille (Bordo 1993, 191). Myös tutkimassani puheessa äidit asettuvat erilaisiin kohtiin valtasuhteiden verkostossa. Ammattilaispuheessa äitejä määritellään asiantuntijavallasta käsin, kun taas media antaa puhevaltaa haastattelemlleen äideille.

⁶ Teresa de Lauretis tarkoittaa ”Naisella” diskursiivista tuotetta tai rakennelmaa, johon hän suhteuttaa ”naisen” käsitteen ja viittaa naisiin historiallisina ja materiaalisina olentoina.

Tukeudun Foucault'n valtaa, ruumista ja seksuaalisuutta koskeviin ajatuksiin niitä koskevan feministisen kritiikin kautta (esim. Ramazanoglu 1993). Foucault'n mukaan valta on ymmärrettävä ensisijaisesti tuottavana, kaikkialla olevana, kaikkien saatavilla olevana verkostomaisena valtana, mikä problematisoi feminististä ajattelua keskeisesti jäsentävät olettamukset sukupuolten välisistä, rodullisista, etnisistä ja luokkien välisistä eroista ja epäsymmetrisistä valtasuhteista, joita se yrittää muuttaa. Foucault'n kirjoituksia voi kuitenkin lukea tavalla, joka ei vie pohjaa feminismiin poliittisilta pyrkimyksiltä. Foucault'n kirjoituksissa moderni subjekti on eräänlainen valtasuhteiden risteyspiste, kohtaamispaikka, joka tarjoaa tavan käsitellä materiaalisen ja diskursiivisen välistä suhdetta ilman että ruumiin materiaallinen todellisuus kielletään tai sivuutetaan. (Ramazanoglu 1993, 7–10; Oksala 1997, 173–174.) Foucault'laista (1999) ajattelua soveltaen äitiys voidaan ajatella biovallan leikkauspisteessä eli ulkoisten elämänhallintatoimenpiteiden (ulkoiset määräykset, yleiset ohjeet, mallit, normit) kohteena ja itsenäisenä, aktiivisena subjektiasemana. Diskursiivisen näkökulman ei näin tarvitse kyseenalaistaa ruumiin materiaalisuutta. Sen sijaan se problematisoi materiaalisen ja siitä luotujen merkitysten välisen suhteen (esim. Jokinen 2004b, 193; Sunderland 2004).

Hahmotan äitiyttä moninaisina, rinnakkaisina ja keskenään kilpailevina konstruktioina ja näiden välisten kamppailujen ja ristiriitojen verkostona, jossa erilaiset tietämisen ja näkemisen tavat, diskursiiviset määräykset, merkitykset ja artikulaatiot kohtaavat äitinä olemisen käytännöt, niihin liittyvät subjektiasemat, toiminta-alat ja mahdollisuudet. Nämä ulottuvuudet edellyttävät toisiaan, tavallaan luovat ja tuottavat toinen toisensa. (Ks. Jokinen 2004.) Näen äitiyden kulttuurisissa odotuksissa kiinnostavana niiden keskinäisen ristiriitaisuuden, johon kytkeytyy myös niiden merkitys valtasuhteina. Ihanteellinen äiti on esimerkiksi melko nuori mutta kuitenkin kokenut ja varma. Pidämme ihanteellisena myös sitä, että äidillä on omaa, lapsesta erillistä elämää mutta silti äidin tulisi ensisijaisesti omistautua lapsilleen ja perheelleen. Äitiyttä koskevat diskurssit sisältävät monia odotuksia kohtuudesta ja sopivuudesta mutta näiden rajojen löytämisessä, tunnistamisessa ja sijoittamisessa äidit ovat hyvin yksin.

Ajattelen, että äidit rakentavat itseään moraalisisina subjekteina, jotka toimivat suhteessa erilaisiin instituutioihin, esimerkiksi perheeseen, kasvatustituutioihin, kirkkoon ja mediaan nähden (Foucault 1999, 132–134; Jokinen 2004). Näiden instituutioiden välittämällä diskursseilla, vaikkapa ohjeilla lasten hyvästä hoidosta ja kasvatuksesta on valta ohjata äitien toimintaa. Erja Saurama (2002, 29) toteaa, että ”lastensuojelu on biovaltaa parhaimmillaan.” Biovaltana sillä on kaksoisfunktio repressiivisenä ja emansipatorisena valtana. Lastensuojelu on mieltänyt suhteensa emansipatoriseksi suhteessa lapseen mutta tämän tehtävän toteuttamiseksi voidaan joutua käyttämään repression keinoja suhteessa vanhempiin. (Emt., 34.) Äidit elävät jatkuvassa vuorovaikutussuhteessa äitiyttä koskeviin sosiaalisiin ja kulttuurisiin määräyksiin ja toimivat niiden sisältämien sosiaalisten käyttäytymis- ja ajattelutapojen sekä moraalikoodien

mukaisesti tai sitten kyseenalaistavat ne (vrt. Nousiainen 2004, 43⁷). Äidit voivat toimia vallitsevien käsitysten mukaisesti, mikä tuottaa ymmärrystä ja sosiaalista hyväksyntää (joskus myös valtaa) kun taas vallitsevia konventioita rikkovat äitinä olemisen tavat sisältävät riskejä tulla leimatuiksi poikkeaviksi ja ei-hyväksytyiksi (Keskinen 2005, 32–36).

Materiaalisesta äitiydestä, eli siitä miten äidit institutionaalisesti, yhteiskunnallisesti tai kulttuurisesti tuotettuihin odotuksiin ovat suhtautuneet ja asettuneet, en koe tässä tutkimuksessa voivani sanoa paljoakaan (vrt. Kaplan 1992, 18). Michèle Barretin (1985) sanoin diskursiivisen tason tarkastelu on kuitenkin tärkeää, sillä se auttaa murttamaan ”luonnollisuuden” illuusiota ja vaikkapa äitimyytin alistavuutta. Kulttuuriset diskurssit eivät ole koskaan viattomia, ja niillä voi olla äitien elämään merkittäviä seurauksia. Historian kuluessa monenlaisia yhteiskuntamoraalisesti vaikeita asioita on pyritty ratkomaan normittamalla äitien käyttäytymistä. (Esim. Smart 1996; Nätkin 1997; Helén 1997.) Äitiyden määrittelytavat eivät ole kohdanneet naisia yhtäläisesti, vaan jakaneet ja erottaneet eri yhteiskuntaluokkien naisia sekä naimisissa olevia ja naimattomia naisia. Esimerkiksi 1800-luvulla kehkeytyneen ydinperheideologian myötä äitiydestä tuli oikeus, josta työläisnaisten tuli taistella, kun taas sivistyneistön naisille tämä oikeus kuului säätyläisaseman vuoksi (Nätkin 1997, 35–40). Brittiläistä äitiyden historiaa tutkinut Carol Smart (1996) toteaa, että äitiyttä koskeva lakidiskurssi (mm. lapsenmurha, abortti ja ehkäisy) ja sitä täydentävä filantrooppinen valistustyö ovat vahvistaneet äidin hyväksyttävän käyttäytymisen rajoja symbolisella tasolla. Samanaikaisesti kun ehkäisy on tuomittu ja abortti kielletty, on ylistetty äitiyttä naisen korkeimpana kutsumuksena ja päämääränä. Diskursiivinen jako hyviin ja huonoihin äiteihin on merkinnyt myös sitä, ettei työläisäitien ja aviottomien äitien kohtaamia käytännön vaikeuksia ole yhteiskunnallisesti tunnustettu ja ratkaistu. (Emt., 43–46.)

---

⁷ Kirsi Nousiainen (2004) mukaan moninaiset ja ristiriitaiset äitiyttä koskevat diskurssit muodostavat äitiyden kulttuurisen tilan, joka ohjaa, määrittää ja rajoittaa äitien toimintaa ja äiti-identiteettien rakentamista. Kulttuurinen tila tarkoittaa dialektista suhdetta kulttuuristen äitiyden esitysten ja puhetaipojen ja yksilöllisen kokemuksen välillä. Tätä tilaa rajaavat äitiyttä koskevat uskomukset, arvot, moraalikäsitteet, normit ja myytit. (Emt., 25, 58–67.)

3 Hyvän ja kelvottoman äitiyden tuottaminen ja arviointi

3.1 Hyvän äitiyden moderni kaava ja sen kyseenalaistuminen

E erityisen kiinnostuksen hyvää äitiyttä kohtaan voi katsoa virinnee 1800-luvulla kehkeytyneissä modernin ydinperheen ja modernin äitiyden diskursseissa (ks. Kaplan 1992⁸; Silva 1996; Smart 1996). 1800-luvulla luotu äitiyden ihanne pohjasi teollistumisen ja kapitalistisen kehityksen rinnalla kehkeytyneelle sukupuolijärjestelmälle, jonka mukaan naisten ja miesten toiminta-alueet jakautuvat yhteiskunnassa äidin yksityiseen ja miehen julkiseen elämänpiiriin. Tähän liitettiin myös oletus sukupuolten olemuksellisesta erilaisuudesta. (Chodorow ja Contratto 1982; Glenn 1994.) Samalla kun äitiys katsottiin naisille luontaiseksi ja osittain vaistonvaraiseksi toiminnaksi, se haluttiin normittaa tiukasti (Smart 1996, 46–47).

Moderniksi tai porvarilliseksi kutsutun perheideologian murros ja uudet keskiluokkaiset ihanteet synnyttivät lastenkasvatusoppaiden tulvan kaikkialla Euroopassa (Pulma 1993, 90). Foucault'n käsitteiden avulla näitä erilaisia asiantuntijoiden äideille antamia sääntöjä ja ohjeita voidaan kutsua hyvän äitiyden normiston asettamiseksi. Alun perin tämä normisto liittyi lapsen välittömään ympäristöön ja sisälsi lähinnä lapsen fyysisen huolenpidon, syöttämisen ja vaatettamisen. Myöhemmin se täydentyi ja vahvistui psykologisilla kriteereillä. (Smart 1996, 46.)

Juhani Tähtinen (1992) on tutkinut kasvatuskirjallisuuden (kasvatusoppaat, aikakauslehtien kasvatusaiheiset artikkelit) pohjalta kasvatusajattelun ja –normiston kehitystä Suomessa 1850-luvulta 1900-luvun lopulle. Hän on nimennyt eri aikoina vaikuttaneet kasvatussuuntaukset kasvatusmoraliteeteiksi ja toteaa niiden seurailleen pitkälti länsimaiden tilannetta. Uskonnollinen kasvatusmoraliteetti korosti miehen ja isän valtaa perheessä aina 1890-luvulle saakka. Vanhemmat nähtiin Jumalan sijaisina, jotka kasvattivat lastaan iankaikkista elämää varten. Lääketieteellisen kasvatusmoraliteetin vahvistuttua 1920-luvulla lastenhoitoa ja kasvatusta koskevat vaatimukset alkoivat moninaistua, tarkentua ja kohdistua ennen muuta äitiin, jonka tehtäväksi tuli hoitaa lastaan lääketieteelliseen tietämykseen pohjautuen. Ajan lastenhoito- ja kasvatusoppaat kehottivat äitejä noudattamaan tarkasti hyvinkin yksityiskohtaisia ohjeita suositelluista hoitotavoista, joilla lapsi kehittyi normaalisti. Aikakauden oppaissa äitejä

⁸ Ann Kaplan (1992, 19–20) erottaa Rousseauin tekstien virittämän varhaisen modernin, Freudin, Marxin ja Darwinin ajatusten innoittaman ja ensimmäiseen maailmansodan tienoille ajoittuvan korkean modernin ja 1900-luvun loppupuolen postmodernin äitiyden diskurssit.

opastettiin muun muassa kellontarkkaan ruokintaan, rinnasta vieroittamiseen, hygienian hoitoon, lapsen ulkoiluttamiseen, nukkumiseen, siisteyskasvatukseen, yleisiin lasten sairauksiin ja niiden hoitoon, sekä vauvan varusteisiin ja huoneiston puhtauteen liittyvissä asioissa. Äidin tuli myös tietää eri ikäkausien aiheuttamat muutokset esimerkiksi lapsen ravinnon-, unen- ja liikunnantarpeessa, olla johdonmukainen ja noudattaa tarkkaa päiväjärjestystä ruoka- ja nukkuma- ja heräämisaikojen suhteen. Liiallista lapsen hellimistä ja sylissä pitämistä taas tuli välttää, jottei lapsen keskushermosto vaurioituisi. (Tähtinen 1992, 144–60; myös Smart 1996, 27.) Tällainen diskursiivinen ilmapiiri vaikutti vahvasti vielä sotien jälkeenkin, mistä esimerkkinä voi pitää vaikkapa tiukkoja suosituksia neljän tunnin välein tapahtuvasta imetyksestä.

Jaana Vuoren (2003, 41–43) mukaan suomalaisen äitiyden kulttuurinen luominen on noin sadan vuoden ajanjakson ajan (1840-luvulta 1920-luvun alkuun) tarkoittanut lasten hyvän fyysisen hoidon juurruttamista. Lasten hoito ja kasvatusta eivät tuolloin erottuneet omaksi tehtäväkseen vaan olivat osa kodinhoitoa, perheenemännöityä ja vaimoutta. Suomessa modernin perheen ja äitiyden ihanteet syntyivät porvarillisen elämäntavan ihanteina, joita pyrittiin vakiinnuttamaan kaikkiin kansankerrokseen erityisesti kansalaissodan jälkeen kansallisen yhtenäisyyden nimissä (Nätkin 2003, 18). Jokaisen naisen yhteiskunnallinen asema ja arvo määrittyi siitä, että hän oli äitiruumis, jonka luonnollinen tehtävä oli synnyttää ja pitää huolta lapsista (Helén 1997, 32–48). Modernin äitiyden ihanteelliseksi odotuksiksi voidaan lukea biologinen äitiys, äitiyden ymmärtäminen kutsumuksena ja naisen tärkeimpänä tehtävänä, naisen moraalinen ylemmyys mieheen nähden, äitiyden toteuttaminen heteroseksuaalisessa parisuhteessa ja avioliitossa sekä ydinperheen ja kodin rajaamassa yksityisessä piirissä, jossa isän rooli on olla perheen elättäjä ja auktoriteetti (Nätkin 2003, 17–18⁹; Helén 1997; Satka 1996; Häggmann 1994; Sulkunen 1987).

Monet äitiyteen kohdistuvat määrittelyt ovat palvelleet kansakunnan eheyttämisen, rodullisen puhtauden tai uudelleen rakentamisen projektia (esim. Woollett ja Phoenix 1991). Suomessa kansalaissodan jälkeen virinneen väestöpoliittisen ajattelun mukaan yhteiskunnan tuli puuttua äitiyteen terveen ja hyvälaatuisen väestönkasvun turvaamiseksi. Lapsia haluttiin paljon, mutta syntyvien lasten laatua pyrittiin valvomaan. (Satka 1996; Nätkin 1997; Helén 1997; Mattila 1999.) Kysymykset oikeanlaisesta naiseudesta ja äitiydestä sidottiin yleisiin moraalia koskeviin kysymyksiin ja yhteiskunnallisiin ongelmiin, joita pyrittiin ratkaisemaan äitien moraalisesta valistuksesta kautta. Äitien mieltäminen perheen ja sitä kautta koko yhteiskuntaelämän siveellisyuden ja moraalin takaajiksi johti samalla tulkintoihin, joissa ydinperhenormista poikkeavia äitejä pidet-

⁹ Nätkin (2003, 17–18) kokoaa ydinperhemallin elementeiksi seuraavat: yksityisen ja julkisen erottelu, heteroseksuaalinen parisuhde ja avioliitto, biologinen vanhemmuus, isään ja äitiin kohdistuvat erilaiset odotukset työn ja vastuun jaossa, oman äidin antaman hoiva, naisen ja kodin kytkös, absoluuttinen sukupuolimoraali, raittius, lasten ja vanhempien väliset hierarkkiset suhteet, asiantuntijavalta. Nämä ideaaliperheen elementit ovat murentuneet 1960-luvun yhteiskunnallisen murroksen jälkeen.

tiin yhteiskunnan kannalta moraalisenä uhkana. (Saarinen 1985, 48; Pulma 1993, 90; Satka 1996, 88–91; Helén 1997, Nätkin 1997.)

Modernin äitiyden diskurssi erotteli hyvät ja huonot äidit yhteiskuntaluokan ja varallisuuden mukaan (Smart 1996).¹⁰ Kelvoton äitiys määrittyi esimerkiksi ”tietämättömyydeksi”, ”sivistymättömyydeksi” tai ”välinpitämättömyydeksi” ja näitä ominaisuuksia pidettiin leimallisina työväenluokkaisille ja köyhille äideille. Köyhyys, kodin aineelliset puutteet ja maalais- ja työläiskotien alhainen hygieniataso symboloivat riittämätöntä äitiyttä. (Satka 1996; Nätkin 1997, Helén 1997.) Kodin ulkopuolella työssä käyminen nähtiin Irma Sulkusen (1989) mukaan hyvin voimakkaasti alistaisena naisen perheenemäntä- ja äitiroolille ja tämän perusmallin rikkominen poikkeavuutena, jopa rikollisuutena naisen varsinaista kutsumustyötä vastaan (emt., 81–88; myös Kuronen 1989, 93). Ydinperheideologian tuottama uusi äitiyden vaatimus oli lasten moraalinen ja siveellinen kasvatus. Irma Sulkusen (1987, 164) mukaan tavoitteena oli uudenlainen ”emansipatorinen äidillisuus”, jonka rinnalla perinteinen ja luonnollinen äitiys eli ”emoaminen” leimautui saamattomaksi ja passiiviseksi, jopa tuhoisaksi uuden kansakunnan kasvattamisessa. Palvelijoita ja maaseudun naisia, jotka synnyttivät aviottomia lapsia, sekä punaisia työläisäitejä ja kansalaissodan jälkeen punaleskiä pidettiin erityisen siveettöminä ja sopimattomina kasvattamaan lapsiaan (Nätkin 1997, 42; Satka 1996, 88–91).

Modernin äitiyden ihanne alkoi kyseenalaistua vahvasti 1960–70-luvuilla, jolloin erotelut yksinäisten äitien, leskien, eronneiden, ei-avioituneiden ja naimisissa olevien äitien välillä vähenivät, ehkäisykeinot lisääntyivät, abortti tuli lailliseksi, seksuaalikulttuuri vapautui ja äitien ansiotyössä käynti yleisty (Smart 1996; Silva 1996, 25; Nätkin 1997). Monet biologista ja sosiaalista äitiyttä muovanneet sidokset ovat murtuneet eivätkä entiset elämäntavat, järjestykset tai arvot enää pakota hyväksyttävää äitiyttä tiukkaan kaavaan tai määritä sitä toisiaan poissulkevinä tai edellyttävinä valintoina. Monet aiemmin siveettömiksi tai sosiaalisiksi ongelmiksi määritellyt äitiyden toteuttamisen muodot voidaan nykyään määritellä neutraalimmin erilaisuudeksi tai yksilöllisiksi arvovalinnoiksi. (Nätkin 1997, 250.) Äitiys ja avioliitto eivät kytkeydy itsestään selvästi toisiinsa. Ehkäisyn myötä äidiksi ryhtyminen voi olla tietoinen valinta, lapsettomuutta voidaan hoitaa lääketieteellisesti ja nykyinen lisääntymisteknologia mahdollistaa

¹⁰ Yläluokan ja varsinkin keskiluokan naisilla sekä erilaisilla hyväntekeväisyysjärjestöillä ja kotitalous- ja kansanvalistusseuroilla on ollut keskeinen rooli työläisäitien ja köyhien äitien valistajana niin Suomessa kuin muissa länsimaisissa yhteiskunnissa. Esimerkiksi Britanniassa ja Yhdysvalloissa keskiluokan naiset toimivat eräänlaisina kotisairaanhoidajattarina opettaessaan työväenluokalle uudenlaista äitiyden ideaalia. (Lewis 1986 100–101; Smart 1996, 37–56; Silva 1996, 17–18.) Suomessa yläluokan naisten työläisperheisiin kohdistunut hyväntekeväisyystoiminta virisi 1840-luvulla perustetuista ompeluseuroista ja paikallisista Rouvasväenyhdistyksistä. 1900-luvun vaihteessa paikallisten hyväntekeväisyysyhdistysten rinnalle alkoi nousta laajempia, valtakunnallisia vapaaehtoisjärjestöjä, joista tunnetuimpia ovat Marttaliitto ja kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto. (Pulma 1987; Kuronen 1989.) Suurimmissa kaupungeissa yksityisten hyväntekeväisyysjärjestöjen kotikäynteihin perustuva valistustyö alkoi vakiintua kunnalliseksi köyhien perheiden valvonta- ja huoltojärjestelmäksi (Helén 1997, 202).

raskauden ilman heteroseksuaalista suhdetta. Kotiäiti ja työäiti kohtaavat nykyään useimmiten saman äidin hahmossa, eri elämänvaiheina tai osa-aikatyötä tehdessä limittäin jokapäiväisenä kokemuksena. (Vuori 2003, 40.) Nykyään äideille sallitaan jopa kohtuullinen alkoholinkäyttö (ks. Juttula 2006).

Diskurssiivisia erotteluja hyvän ja huonon äitiyden välillä hämärsi myös 1900-luvun puolivälissä yleistynyt psykologinen tieto. Psykologisten oppien myötä hyvän äidin määrittelyn kiintopisteeksi tuli (biologisen) äidin ja lapsen läheinen ja tasapainoinen suhde, jossa äidin tärkein tehtävä on lapsen onnistuneen psyykkisen kehityksen turvaaminen. (Tähtinen 1992; Vuori 2003, 45.) Psykologinen diskurssi ei erittele hyvää ja kelvotonta äitiyttä esimerkiksi avioliiton tai taloudellisen aseman perusteella, kuten varhaisemmat 1800- ja 1900-luvun äitiyttä koskevat diskurssit (Smart 1996; Silva 1996; Nätkin 1997¹¹). Psykologisten kriteerien myötä äitiydessä saattavat epäonnistua kaikki äidit sortuessaan esimerkiksi ylihuolehtivuuteen tai torjuvuuteen (Kuronen 1989, 84–87). Jokainen äiti voi nykyään kokea syyllisyyttä ja epäonnistumista tai ainakin tekevänsä virheitä erilaisilla liikaa – liian vähän -ulottuvuuksilla, joilla on päätettävä esimerkiksi sopivasta itsenäisyydestä, rajoista, virikkeistä, hellyydestä, vastuusta, elämyksistä tai ohjeista.

Eeva Jokinen (1996) uskoo, että moraalisenä äitisubjektina itseensä luottava äiti on nykyään harvinaisempi kuin jatkuvasti itseään pohtiva äiti. Äidit ovat pakotettuja pohtimaan yksilöllisesti sitä, millaista heidän äitiytensä laadullisesti on. Lisäksi tietoa, johon omaa itseä ja äitiyttä suhteutetaan, on jatkuvasti enemmän. Margareta Bäck-Wiklund ja Birgitta Bergsten (1997, 28) esittävät, että nykyajan vanhempien vaatimuksena on jatkuva itsereflektointi, jota tehdään käyttämällä hyväksi perinteisiä vanhemmuutta koskevia uskomuksia, sosiologista ja psykologista asiantuntijatietoa sekä median välittämiä malleja toisten elämäntyyleistä. Elisabeth Beck-Gernsheimin (1992, 66 - 69) mukaan nykyäidit ovat kaikkivoipaisuuden vaatimusten ja voimattomuuden tunteiden puristuksessa. Jos hyvän äidin perustelut löytyivät modernissa ajattelussa ”kansakunnan parhaasta” tai ”kutsumuksesta” (Sulkunen 1989; Nätkin 1997), on nykyaika tulvillaan erilaista ja ajoittain keskenään ristiriitaista asiantuntijatietoa siitä, miten lapset tulisi hoitaa ja kasvattaa, tai millaisena vanhemman ja lapsen suhde tulisi toteuttaa (myös Hays 1996).

Ann Kaplan (1992) nimeää 1980–90 -luvut populaarikulttuurin tekstien perusteella äitiyden diskurssien postmoderniksi käännekohtaksi, jota leimaa ennen kuulumaton huoli äitiydestä. Huoli johtuu Kaplanin mukaan siitä, ettei äitiys ole naisille enää

¹¹ Toisaalta uskonnollisessa katsantotavassa imettämättömyys ei merkinnyt vain huonoa äitiyttä, vaan oli myös synty Jumalaa kohtaan (Tähtinen 1992, 144 -160; Pulma 1987), jolloin hyvän äitiyden raja ei määrittynyt köyhien tai alempiin sosiaaliluokkiin kuuluvien äitien ja keski- ja yläluokan äitien välille. Päinvastoin imettäjien ja lastenhoitajien käyttäminen on liittynyt vahvasti yläluokkaiseen äitiyteen (esim. Badinter 1980).

itsestään selvä ja luonnollinen osa elämänkulkua, ja se näkyy populaarikulttuurin tuotteissa muun muassa valtavana määränä keskenään ristiriitaisia äitiyden esityksiä. (Emt., 26, 180–219.) Sosiologisissa postmodernia koskevissa teorioissa (esim. Giddens 1991; Beck 1995; Bauman 2001) elämän on luonnehdittu muuttuneen monimutkaiseksi, ambivalentiksi ja riskien kyllästämäksi. Anthony Giddensin (1991, 2–9) mukaan entiset modernin elämäntavan arvot ovat kyseenalaistuneet, mutta yksilöillä ei ole tietoa siitä, miten toimia oikein uudessa tilanteessa. Ymmärrän postmodernin ajattelun suuntauksena, jossa hyvälle äitiydelle ei ole olemassa yksiselitteisiä kriteerejä. Näen postmodernin ja modernin Tuija Pulkkisen (1998, 47–49)¹² tapaan kulttuurisina ajattelutapoina, joiden avulla tiettyä ilmiötä voi kuvailla, en siis historiallisina aikakausina tai yhteiskuntamuotoina. Postmoderni ajattelu välttää perustahakuisuutta ja sen mukaisia normatiivisia käsitteitä. Postmodernia ja modernia ajattelutapaa ei tarvitse nähdä peräkkäisinä, vaan niiden voi nähdä elävän ajassamme rinnakkaisina.

Marja-Leena Böökin (2001, 114–115) mukaan puheella perinteisestä äitiydestä ei nykyään välttämättä viitata ajalliseen menneisyyteen, vaan se merkitsee nimenomaan eron tekemistä traditionaaliin (eli moderneihin, KB) äitiyden ihanteisiin. Perinteinen äiti-puhe voi nykyään olla puhetta, jossa ei-toivottavat piirteet projisoidaan perinteisyyteen ilmaisemalla haluttomuutta toistaa esimerkiksi oman äidin tai perinteisen äitiyden ihanteen mukaisia tapoja (Emt.) Monien modernin äitiyden ihanteeseen liittyvien käsitysten katsotaan olevan varsin pysyviä ja hitaasti muuttuvia (Björnberg 1992; Katvala 2001; Nousiainen 2004; vrt. Kaplan 1992), eli nykyiset äitiyden odotukset sisältävät yhtä aikaa vanhoja ja uusia ajattelutapoja. Äidin perinteiseksi mielletyt toiminnot toimivat eräänlaisena kulttuurisena varastona, jota äidit voivat hyödyntää esimerkiksi halutessaan erottautua perinteisen äidin kaavasta tai suojautua poikkeavaksi leimautumiselta.

3.2 Ansiotyöhön ja äidinhoivaan liittyvät tulkinnat

Sosiologisessa ja feministisessä tutkimuskirjallisuudessa naisten ansiotyössä käyntiä on tulkittu usein ristiriitojen kautta ja yhdistetty se heikentyneisiin mahdollisuuksiin toteuttaa äitiyttä (Dally 1982; Beck-Gernsheim 1992; Hays 1996; Silva 1996; Beck ja Beck-Gernsheim 2002; Fast 2006). Ulrich Beck ja Elisabeth Beck-Gernsheim (2002, 54–57) luonnehtivat naisten yksilöllistymisprosessia epätäydelliseksi. Naiset ovat jääneet eräänlaiseen välitilaan, jota luonnehtii käsitepari ”ei enää – ei vielä”. Perinteiset määritelmät eivät sido naisia, mutta he kantavat edelleen päävastuun kodin- ja lastenhoidosta, ja heidän asemansa työmarkkinoilla on miehiä turvattomampi (emt.;

¹² Pulkkisen (1998, 49) mukaan moderni on kiinnittynyt erotteluihin, jotka ovat muotoa perusta-pinta, minkä taas postmoderni ajattelu kyseenalaistaa. Perusta-pinta erotteluja ovat esimerkiksi oikea - tehty, aito - keinotekoinen, luonnollinen - epäluonnollinen, tosi - sepitetty, todellisuus - tulkinta, oleminen - esittäminen.

Leira 2002, 11–13, 117–158; Lammi-Taskula 2003; 2007). Samalla kun äidit ovat sitoutuneet yhä enemmän työelämään, ovat äiteihin kohdistuneet odotukset lapsen tarpeiden täyttämisestä säilyneet ennallaan tai jopa lisääntyneet (Beck-Gernsheim 1992; Hays 1996). Lisäksi individualistinen, oman henkilökohtaisen elämän onnellisuudesta yksilölle vastuuta asettava kulttuuri luo odotuksia itsensä toteuttamisen ja omien tarpeiden tyydyttämisen suhteen (Beck ja Beck-Gernsheim 2002).

Maija Fast (2006, 11) tulkitsee, että kilpailun, riskin ja perheen kolmiyhteys aiheuttaa naisille jatkuvaa ristipainetta äitiyden ja työn yhteensovittamisessa. Nykyajan nuorille naisille on tyypillistä, että he haluavat sekä hyvän työn että hyvän äitiyden, minkä vuoksi he joutuvat suhteuttamaan halunsa tulla äidiksi koventuneisiin työmarkkinoiden ehtoihin ja ennakoimaan riskejä, joita äitiys työuralle asettaa. (Emt.) Mechtild Oechsle ja Rainer Zoll (1992, 55–56) kuvaavat hyvän äidin ja autonomisen työssä käyvän naisen ideaalien yhteensovittamisesta seuraavaa, ja äideille usein syyllisyyttä aiheuttavaa ristiriitaa kaksinkertaisen elämänsuunnitelman käsitteellä. Tämän normatiivisen elämänmallin omaksuminen sisältää mahdollisuuden valita yksilöllinen elämäntyyli ja toisaalta vaatimuksen sovittaa eri elämäalueet harmonisesti yhteen.

Perhepoliittiset lähestymistavat ja lastenhoitopolitiikat sisältävät tiettyjä oletuksia, mielikuvia ja malleja äitiydestä. Niitä voi tarkastella normatiivisina diskursseina hyvän äitiyden, isyyden tai lapsuuden järjestämisestä. Samalla ne pyrkivät joko hylkäämään tai edistämään tietynlaisia äitiyden toteuttamisen tapoja tai perhe-elämän muotoja. (Leira 2002, 5.) Arnlaug Leira (2002, 11) esittää, että julkisen päivähoitojärjestelmällä kehittämisellä hyvinvointivaltio on pyrkinyt tukemaan naisten itsenäistymistä, lisäämään naisten työssäkäyntiä ja sukupuolten välistä tasa-arvoa sekä vahvistamaan kahden elättäjän perhemallia. Perheelle maksettavalla rahallisella lastenhoidon korvauksella on sen sijaan vahvistettu sukupuolieriytynyttä perhemallia ja kiinnitetty äiti kotiin. Vanhempainvapalainsäädännöllä valtio on ohjannut niin ikään kahden elättäjän perhemalliin ja jaettuun vanhemmuuteen. (Leira 1989, 157–158; 2002, 4–11.)

Pohjoismaisella perhepoliittisella lainsäädännöllä on luotu tilanne (sukupuolineutraali ”vanhempainvapaa” ja isien erikoisoikeudet, ”isän kiintiö”, ”isävapaa”), jossa miehillä on mahdollisuus ottaa enemmän hoitovastuuta, mutta ei velvollisuutta tehdä näin (Leira 1989, 171). Lain tavoitteeksi on nähty miesten houkuttelu isyyteen ja vastuun jakamiseen mutta todelliseen vastuun jakoon lainsäädännöllä on tutkimusten perusteella ollut vasta vähän vaikutuksia (emt.; Rantalaiho 2003; Lammi-Taskula 2003; 2007). Johanna Lammi-Taskulan (2007) mukaan vanhempainvapaan käyttöön vaikuttavat edelleen vanhempien käsitykset sukupuolittain jakautuvasta vastuusta. Vanhempien käsitykset omasta vastuustaan eroavat siten, että äidit katsovat isien elatusvastuun vähemmäksi kuin isät itse ja isät puolestaan äitien lastenhoito- ja kasvatusvastuun pienemmäksi kuin äidit itse. (Emt., 56–67.)

Suomalaisissa tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota siihen, etteivät äidit välttämättä tavoittele tasa-arvoa tai jaettua vanhemmuutta, vaan rakentavat aktiivisesti kotiäitiyttä puoltavaa ala- tai vastakulttuuria, jonka keskeisenä sisällöllisenä perusteluna toimii kehityspsykologinen ja kiintymyssuhdeteoreettinen tieto (ks. Jallinoja 2006; Niemi 2006; Repo 2007). Esimerkiksi Riikka Niemi (2006) on kiinnittänyt huomiota siihen, kuinka nykyhetkellä pikkulapsivaihetta elävät suomalaiset äidit pyrkivät välttämään työn ja perhe-elämän sovittamisesta johtuvia ristiriitoja ja luomaan kotiäitiyttä puoltavaa vastakulttuuria muun muassa internet-keskusteluryhmien, kotisivujen ja sähköpostin avulla. Internet-keskustelut tukevat kotiäitiyttä helpottamalla kotiäitiyteen helposti liittyvää yksinäisyyttä ja aikuiskontaktien puutetta. Keskustelujen sisällöille on puolestaan leimallista kiintymyssuhdeteoriaan perustuva ajattelu pienen lapsen ja äidin suhteesta, josta löytyvät perusteet ensisijaiselle ja jakamattomalle äidinhoivalle. (Emt., 176–177.)

Margareta Bäck-Wiklund ja Birgitta Bergsten (1997, 196) kirjoittavat, että äidit toisin kuin isät, kokevat työelämään ja vanhemmuuteen liittyvät vastakkaisuudet omina henkilökohtaisina ongelmina, usein syyllisyytenä ja riittämättömyytenä äitiydessä. Ylva Elwin-Novakin ja Emma Thomssonin (2001) mukaan se, että äidit pääsääntöisesti mukauttavat elämänsä ja työnsä lasten hyvinvoinnin mukaan kertoo siitä, että neuvottelut perheen ja työn yhteensovittamisesta toteutuvat naisten ja heidän omatuntonsa kesken pikemminkin kuin miesten ja naisten välisinä neuvotteluina. Vanhemmuuden jakaminen voi itsessään synnyttää tunteen äitiyden riittämättömyydestä, esimerkiksi silloin kun se toteutuu ”väärin, väkisin ja hermoja koettelevalla tavalla”, kuten Anna Rotkirch (2000) määrittelee. Rotkirch puhuu pirstoutuneesta vanhemmuudesta, jossa vanhemmat neuvottelevat keskenään ja lastensa kanssa vanhemmuuden tehtäviin ja lasten kanssa oloon käytetystä ajasta, joka jaetaan työaikaan, vapaa-aikaan, omaan aikaan ja lastenhoitoon käytettävään aikaan. Pirstoutuneisuuden kokemus voi tutkijan mukaan synnyttää vanhemmissa kaipuun täydelliseen, kokonaisvaltaiseen vanhemmuuteen, esimerkiksi intensiiviseen äitiyteen (emt., 187–197), jollaiseksi pohjoisamerikkalainen Sharon Hays (1996) kuvaa vallitsevaa yhdysvaltalaista äitiyden ideologiaa. Se on Haysin (emt.) mukaan vahvasti lapsikeskeinen, emotionaalisesti sitova, asiantuntijoiden ohjaama, työläs ja taloudellisesti kallis, ja se sulkee muut hoitajat, isät mukaan lukien pois piiristään. Haysin mukaan intensiivisen äitiyden ideologia on yhtä aikaa kaupallistunut versio vanhemmuudesta ja markkinavoimien vastarintaa.

Mediajulkisuudessa sekä poliittisissa lastenhoitokeskusteluissa ansiotyöäitiydelle ja kotiäitiydelle tuotetaan merkityksiä valinnan vapauden retoriikan nimissä (Jallinoja 2006; Repo 2007). Toisaalta keskustelua leimaa dikotominen ajattelu, sillä kysymys on siitä, että äidit joutuvat valitsemaan erilaisten joko – tai -vaihtoehtojen väliltä. Valittavissa on useimmiten joko kokopäiväinen kotonaolo tai kokopäiväinen työssäolo (Repo 2007, 242). Osa-aikatyö äitiyden ja työn yhteensovittamisen ratkaisuna on

Suomessa harvinainen, eikä osa-aikatyötä ole tarjolla, siten kuin äidit toivoisivat (Hakovirta 2006; Hakovirta ja Salin 2006). Vastaavasti myös kokopäiväisen kotihoidon ja päiväkotihoidon välimaastoon sijoittuvat hoitojärjestelmät ovat harvinaisia (Anttonen 2003). Mediakeskustelussa kotiäitiys ja ansiotyöäitiys asetetaan vastakkain usein sen mukaan, nähdäänkö lapsen etuna äidin hoiva vai äidin hyvinvointi (Jallinoja 2006). Ansiotyöäitiys ja kotiäitiys konstruoidaan julkisuudessa usein molemmat negatiivisesti: ansiotyössä käyvää äitiä epäillään työn laadusta tai riittämättömästä äitiydestä ja kotiäitiä uhkaa riittämätön naiskansalaisuus sekä äitiä ja lasta tukahduttava liian tiivis suhde (Björnberg 1992, 19; Elwin-Novak ja Thomsson 2001, 425).

Raija Julkunen (1994) korostaa, että 1960-luvulla solmitussa niin sanotussa palkkatyöäitiyden sopimuksessa¹³ kyse ei ollut niinkään valinnasta työn ja äitiyden välillä vaan nimenomaan näiden asioiden *yhdistämisestä* (emt., 179–194). Palkkatyöäitiyden sopimus sisältää kuitenkin kotihoidontuen järjestelmän kautta äitiyden vaihemallin, jonka ideaalin mukaisesti äidin tulee jäädä pois töistä äitiysloman alettua ja palata töihin mieluiten silloin, kun lapset ovat leikki-ikäisiä, 2–3-vuotiaita (Kuronen 1993, 88–95). Tällaisessa, alun perin Alva Myrdalin ja Viola Kleinin (1956) esittelemässä työn ja perheen yhteensovittamisen ratkaisussa ajatuksena on siis se, että naiset osallistuvat työelämään sellaisessa elämäntilanteessa, jossa äitiyden velvollisuudet eivät joudu ristiriitaan työelämän kanssa.

Anneli Anttosen (2003, 183) mukaan suomalaisessa lastenhoitokulttuurissa sosiaalipolitiikka, samoin kuin äidinhoivan diskurssi ovat tehneet äidistä lapsen ensisijaisen hoitajan. Lasten kotihoidon tuen järjestelmä on muuttanut pienten lasten hoidon normistoja siten, että yhteiskunta, ammattilaiset ja vanhemmat ovat alkaneet pitää normaalina sitä, että lapsi hoidetaan kotona ensimmäiset vuodet. Pitkät hoitovapaat määrittävät normaalia äitiyttä. (Anttonen 2003, 178 – 185.) Tästä johtuen pienten lasten äidit joutuvat pohtimaan ansiotyönsä oikeutusta (esim. Nousiainen 2004) ja toisaalta koulutetut äidit kotonaolonsa oikeutusta (esim. Repo 2007).

Viime vuosina kotihoidon tuen käytön nähdään lisääntyneen siinä määrin, että sosiaalipoliittisissa keskusteluissa suomalaisen hyvinvointivaltion on nähty siirtyneen kohti uusfamilistista hyvinvointivaltiokäsitystä (Mahon 2002), uudenlaista kotiäitiyhteiskuntaa tai peräti ”kotiäitisopimusta” (Heimo ja Nätkin 2007, 217). Kotihoidon tuki luo äideille yhden valinnanmahdollisuuden lisää, mutta samalla se sisältää riskin työmarkkina-aseman heikentymisestä (OECD 2005). Kotihoidon tuen käytön yleistymisen on epäilty kertovan äitien huonosta työmarkkinatilanteesta tai työttömyydestä.

¹³ Palkkatyöäitiyden piirteitä ovat naisten taloudellinen itsenäisyys, toiminta miesten kanssa samoilla areenoilla sekä naisen kaksoisrooli eli vastuu kodin ja lastenhoidosta palkkatyön lisäksi. Palkkatyöäitiyden yhteiskuntapoliittisena perustana ovat yksilöverotus, tulonsiirrot ja palvelut, ansiosidonnaisen päivärahaman turvin pidettävät äitiys- ja vanhempainvapaa ja pienten lasten julkinen päivähoito. (Julkunen 1994, 179–194.)

Vuosituhanen taitteessa ansiosidonnaista päivärahaa saavien äitien määrä on vähentynyt ja entistä harvemmallalla vanhempain- tai hoitovapaalla olevasta äidistä on ollut työpaikka, johon palata. Kotihoidon tuen käyttäminen ei välttämättä kerro todellisesta valinnan vapaudesta, silloin kun sitä käyttävät eniten pienituloiset, vähän koulutetut ja työttömät äidit (Lammi-Taskula 2004; Haataja 2006.) Suomalaista päivähoidon järjestämisen mallia pohdittaessa on esitetty kysymyksiä siitä, ovatko suomalaiset äidit ”valinnanvapauksiensa” keskellä etuoikeutetussa asemassa vai ”naisansassa”, joka heikentää naisten työmarkkina-asemaa ja vangitsee naiset pitkäksi ajaksi kotiäitiyteen (Haataja 2004; Niemi 2006).

Vaikka monenlaiset äitiyden toteuttamisen tavat ovat periaatteessa mahdollisia, voivat kulttuuriset äidin, kodin ja perheen yhteen liittävät uskomukset edelleen vaikuttaa naisten valintoihin ja rajata äitiyden toteuttamista (Katvala 2001; Nousiainen 2004; vrt. Kaplan 1992). Toisaalta äitien valinnat ovat tiukasti sidoksissa kulloisiinkin työmarkkinatilanteisiin ja perhepoliittisiin ratkaisuihin, jotka edelleen asettavat niin naiset ja miehet kuin puolisoäidit ja yksinhuoltajaäidit keskenään eriarvoisiin asemiin (Hakovirta 2006; Hakovirta ja Salin 2006).

3.3 Media äitiyden odotusten tuottajana ja rikkojana

Äitiyttä koskevat kulttuuriset odotukset ovat usein kaikkein selvimmin esillä kaupallisissa populaarikulttuurin tuotteissa, joita naistenlehdet osaltaan edustavat. Naistenlehtien välityksellä odotukset on myös suunnattu erityisesti naisyleisölle. (Kaplan 1992, 10–11.)

Kathryn Woodwardin (1997, 263) mukaan naistenlehdet ovat 1980-luvun lopulta lähtien rohkaisseet naisia yhä enemmän laittamaan omia tarpeitaan etusijalle ilman, että tähän sisältyisi ajatus siitä, että oma mielihyvä ja tarpeiden tyydytys auttaa tyydyttämään muiden tarpeita. Naistenlehtiä on kuvattu tutkimuksessa muun muassa naisten omana tilana, naisille äänen antavana foorumina ja naisten elämäntapaoppaina (Ballaster ym. 1991, Keller 1992; Johnston ja Swanson 2003; Töyry 2005; Siivonen 2006). Amerikkalaisia naistenlehtiä tutkinut Kathryn Keller (1992, 577) määrittelee naistenlehdet moraalisisina oppaina, jotka antavat lukijoilleen ohjeita siitä, miten suunnata käyttäytymistään kulttuurissa hyväksytyjen arvojen mukaisesti. Naistenlehdet kertovat naisille, miten elää naisina, miten käsitellä erityisesti naissukupuoleen liittyviä kysymyksiä tai miten tulla paremmiksi Naisiksi ja Äideiksi, tuottaen nämä ihanteet kuitenkin saavuttamattomina. Naistenlehtiä tutkineet näyttävät olevan melko yksimielisiä siitä, että naistenlehdet tuottavat naisen elämän lähtökohtaisesti puutteellisena ja ristiriitaisena, mihin ne samalla tarjoavat itseään ratkaisuksi, ja näin pitävät yllä myös lehtien ostotarvetta. (Ballaster ym. 1991; Johnston ja Swanson 2003, 24–25; Töyry 2005; Siivonen 2006.)

Maija Töyryn (2005, 326–347) mukaan naistenlehdet edustavat aina aikansa suhdetta naiseuteen; esillä on se naisena olemisen ideaali, johon lukija on oman aikansa naiskäsitteiden vuoksi sidottu, ja jota lehtikin uskoo lukijan tavoittelevan. Puhuessani lehtien tuottamista naiseuden ihanteista ja kulttuurisista odotuksista ajattelen niiden koskevan myös äitejä ja olevan sellaisia, joista myös äitinaisten pitäisi voida nauttia. Ajattelen, että naistenlehdet toimivat kulttuurisena merkityksenannon, nimeämisen ja jäsentämisen kenttänä (ks. Hoikkala 1993), jossa sekä uusinnetaan, muokataan että ravistellaan äitiyttä koskevia kulttuurisia odotuksia, mielikuvia, normeja. Samalla siellä voidaan tuottaa hyvin monimuotoisia ja keskenään ristiriitaisia äitiyksiä.

Mediatekstissä suhde tekstin tuottajan ja vastaanottajan eli lukijan välillä on aina epäsuora, tekstin välittämä. Tuottaja ja vastaanottaja eivät kohtaa toisiaan vuorovaikutuksessa, joten neuvottelut tekstin merkityksestä tapahtuvat aina lukijan ja tekstin välillä. (Sunderland 2004, 101.) Naistenlehtiä voidaan käyttää hyvin eri tavoin ja eri tarkoituksiin, esimerkiksi rentoutumiseen ja viihtymiseen sekä mielihyvän, ideoiden, ohjeiden tai tiedon saamiseksi. Lehtiä lukevat naiset voivat myötäillä tai vastustaa lukemaansa, lukea lehtiä intensiivisesti kokonaisuuksina tai poimia silloin tällöin juttuja sieltä täältä. (Töyry 2006; Siivonen 2006, 232.) Naistenlehtien valta, jolla ne osallistuvat äitiyden tuottamiseen, on yhtä aikaa läpituokeaa ja huomaamatonta, osin alitajuista (Johnston ja Swanson 2003, 24). Lehtien diskurssit äitiydestä ympäröivät meitä tavarataloissa, kampaamoissa, kuntosaleilla, erilaisissa odotus- ja vastaanotto-tiloissa sekä kotona, minkä vuoksi lehtien tuottamiin äitiyden representaatioihin ja standardeihin joutuu lähes väistämättä ottamaan kantaa ja peilaamaan omia käsityksiään ja käyttäytymistään niitä vasten.

Suomalaisten naistenlehtien historiaa tutkineen Raili Malmbergin (1991, 284) mukaan naistenlehtien tehtävänä on tarjota puuttuvia sosiaalisia kontakteja ja päiväunelmia sekä mahdollisuus verrata omaa elämää lehdissä esiteltyjen ihmisten elämään. Naistenlehdissä vertailun kohteeksi tarjoutuvat usein hyvin menestyneet, rikkaat, kuuluisat ja edustavat ihmiset ja heidän elämäntapansa, mihin nähden keskivertolukijan elämäntapa voi olla varsin toisenlaista. Julkisuuden henkilöiden yksityiselämää käsittelevät jutut mielletään lisäksi usein viihteellisinä juoruina, jotka eivät kerro asioita totuudenmukaisesti. Tästä syystä naistenlehtien käyttämistä yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen aineistona on myös kritisoitu. (Jallinoja 1997; 2000, 182–185; Siivonen 2006, 227.) Naistenlehtien merkitys lukijoilleen on kuitenkin siinä, että ne tarjoavat ”juuri sellaisen jännitteisen, ulkoisten ja sisäisten paineiden täyttämän naiseuden kokemuksen, jonka lukija tunnistaa omassa elämässä ja itsessään”, kuten Jonita Siivonen (2006, 243) määrittelee. Naistenlehtien viehätys perustuu osaltaan siihen, että ne tuottavat kiinnostavan jännitteen realismin ja fiktion välille, ja juuri fiktio kutsuu lukijoita samastumaan. (Emt., 228–229.) Naistenlehdet antavat näin tilaa haaveille ja odotusten luomiselle, mikä voi olla yhtä hyvin tietoista kuin tiedostamatonta toimintaa (Woodward 1997).

Suomessa ja laajemminkin länsimaissa äitiyttä on yksityisperheeseen sitomisen ohella määrittänyt yksinäinen vastuu lapsesta (Kuronen 1989, 96), ja siten äitiys on usein myös hyvin yksinäistä puuhaa (Jokinen 1996). Naisten- ja perhelehdet tuottavat äitiydestä kollektiivista, yhteisesti jaettavaa todellisuutta, joka nykyaikana ehkä korvaa aiempaa yhteisöllisyyttä ja siellä syntynyttä ja jaettavaa ymmärrystä äitiydestä. Tiedon, ohjeiden ja mallien antajana medialla voi olla tärkeä merkitys esimerkiksi äideille, joilla sosiaalisen verkoston välittämä tai kokemuspohjainen tieto äitiydestä on vähäinen. Näin naistenlehdet on mahdollista nähdä yhtenä äitien kiinnipitävänä ympäristönä (vrt. Jokinen 1996), eräänlaisina lohduttajina tai foorumina, jossa äitiyttä jaetaan ”puhuttuna kulttuurina,” kuten Sari Vanhanen-Silvendoin (1996, 258) nimittää äitiryhmissä tapahtuvaa ajatusten vaihtoa, tunteiden ilmaisua tai erilaisten kokemusten vertailua. Tosin media voi olla kiinnipitävänä ympäristönä ankara ja alistava. Jokinen (1996, 13) tulkitsee, että median esittämät äitikuvat ovat hyvin yksipuolisia ja konservatiivisia ja tekevät väkivaltaa naisellisen subjektiivisuuden moninaisuudelle.

Mediakeskustelut voivat myös luoda uudenlaista äitiyden moraalialia. Riitta Jallinojan (1997) mukaan naistenlehdillä on erityinen asema moraalisten kysymysten tuottamisessa. Jallinoja esittää, että nyky-yhteiskunnassa ”perinteinen moraalii” on menettänyt merkityksensä ja moraalien luonne muuttunut toisenlaiseksi. Moraalisuus pyritään peittämään esimerkiksi huumorilla tai epäsuorilla ilmauksilla. Etenkin joukkoviestimissä moraalialia käsitellään tällä tavalla välineellisesti. Jallinojan mukaan ”perinteisen moraalien” ja nykyisen vapaamielisyyden yhteensovittamisesta syntyy ns. modernin säädyllyisyys¹⁴. Tämän rakentamisessa naistenlehdillä on erityinen asema: ne säädyllystävät käsittelemiänsä aiemmin sopimattomina pidettyjä ilmiöitä puhumalla ne säädyllyksiksi. Modernin säädyllyisyys rakentuu asioiden peittelyyn ja parhain päin puhumiseen, jota kuvaa esimerkiksi se, että julkisuuden henkilöt paljastavat elämästään tiettyjä asioita ja salaavat toisia vaalien näin yksityisyyttään. Esimerkiksi aviosuhteessa tapahtuneet, perinteisen moraalien mukaan tuomittavat muutokset ovat tulleet modernin säädyllysyiden piiriin eli hyväksyttäväksi pitkälti median avulla ja kautta. Liberaalisuuden vuoksi ennen paheksuttua ei enää tuomita, mutta pelko sen sopimattomuudesta välittyy puheeseen epäsuorasti. Näin moderni säädyllyisyys sovittaa yhteen hyvää ja pahaa. (Emt., 201–235.) Tästä näkökulmasta voi myös ajatella, että kuuluisuus ja mediajulkisuus voi tehdä hyväksyttävää tai normaalia myös sellaisesta äitiydestä, jota lastensuojelussa toimivat ammatilliset pitävät riittämättömänä.

Näen mediakirjoittelun myös kamppailuna erilaisen ja omaehtoisen äitiyden oikeutuksesta. Vuosituhannen taitteessa suomalaisissa naistenlehdissä on ollut muutamien julkisuudesta tuttujen naisten johdolla esillä keskustelua äitiyteen liittyvistä ristiriidoista ja negatiivisista tunteista. Näin ollen naistenlehdet näyttäytyvät myös areenana, jossa

¹⁴ Riitta Jallinoja (1997) käyttää termiä moderni uudenaikaistumista kuvaavassa merkityksessä. Omassa työssäni viittaan modernin käsitteellä Tuija Pulkkinen (1998) mukaisesti tietynlaiseen ajattelutapaan.

äitiyden kielletyksi leimattuja tuntemuksia voidaan tuoda julkisesti esille. Aika ajoin mediassa on myös näkyvissä pyrkimyksiä yksilöllisillä valinnoilla tuottaa uudenlaisia äitiyden määrittelyjä ja käytäntöjä, jotka voivat olla hyvinkin kaukana moderneista ja myyttisistä äitiyskäsitteistä (ks. esim. Kojonen 2008).

3.4 Äitiys kiintymyssuhteena

Kehityspsykologiseen ja psykoanalyttiseen objektsuhdeteoriaan pohjaavat kiintymyssuhdeteoreettiset käsitykset ovat 1900-luvun puolivälistä saakka muodostaneet vahvan ytimen hyvän äitiyden kulttuurisille odotuksille (Chodorow 1978; Woollett ja Phoenix 1991; Dally 1982; Vuori 2001). Tämän tietämyksen kehyksessä äitiys määritellään ensisijaisesti äidin ja lapsen väliseksi kiintymys- ja identifikaatiosuhteeksi (Valkonen 1995), ja hyvän äidin mitaksi kyky luoda lapseen intiimi ja läheinen suhde ilman yli- tai alihuolehtivuutta (Kuronen 1989; Vuori 2001, 36–40; Saurama 2002, 177–184). Hyvä fyysinen hoito nähdään edellytyksenä tasapainoiselle suhteelle (Vuori 2001), mikä taas on onnistuneen kasvatuksen perusta (esim. Pulkkinen 1994; Alasuutari 2003).

Carolyn Taylor (2004, 226) näkee sosiaalityön, kehityspsykologisen teorian ja kiintymyssuhdeteorian välillä tietyn, erityisen yhteenkuuluvuuden. Taylorin mukaan kehityspsykologista ja kiintymyssuhdeteoreettista tietoa pidetään sosiaalityössä itsestään selvänä tietopohjana, jonka käyttäminen tapahtuu osittain implisiittisesti. Implisiittinen tapa käyttää näitä teorioita muuttuu hänen mukaansa erityisesti kiintymyssuhteita arvioitaessa huomattavasti eksplisiittisemmäksi. Erja Sauraman (2002) mukaan kiintymyssuhdeteoriaa voi pitää suomalaisen sosiaalityön ”käytäntöteorian”, joka on 1900-luvun puolivälin jälkeen ohjannut äitiyden arviointia lastensuojelutyössä (Valkonen 1995; Vuori 2001; Vuori 2003, 36–47). Jaana Vuori (2001) on nimennyt psykodynaamisiin oppeihin pohjaavan näkemyksen perheestä ja vanhemmuudesta psykososiaaliseksi ja väittää, että se on ohjannut niin kasvatuksessa, terveydenhuollossa kuin sosiaalityössäkin toimivien asiantuntijoiden toimintaa koko sotien jälkeisen kauden. Vuoren mukaan voidaan puhua lastensuojelun, koulun, terveydenhuollon ja psykologien ammattikuntia koskevasta kokonaisvaltaisesta ajattelu- ja toimintatapojen murroksesta, jossa asiantuntijuuden keskeiseksi määrittäjäksi kehkeytyi psykososiaalinen ymmärrys. (Emt., 36–50.) Kiintymyssuhdeteoreettisella tiedolla on oletettavasti vahva sija myös perhetyössä, jonka yhtenä tietopohjana ovat psykoanalyttiset ja psykodynaamiset teoriasuuntaukset (ks. Nätkin ja Vuori 2007, 23).

Taylorin (2004) mukaan kiintymyssuhdeteoreettinen ja kehityspsykologinen tieto on ylittänyt muodollisen asiantuntijatiedon ja jokapäiväisen tiedon rajat niin, että siitä on tullut luonnollista ja itsestään selvää tietoa paitsi terveydenhuollon ja sosiaalialan ammattilaisille myös maallikoille. Psykologiset käsitteet, kuten sensitiivinen äitiys ja turvallinen kiintymyssuhde ovat ammatillisessa puheessa vahvoja, nykyäänkin elin-

voimaisia äideille asettuvia normeja (Sinkkonen 2003; Kalland 2004; Niemelä, Siltala ja Tamminen 2003), joita nykyinen kiintymyssuhdeteoreettinen tutkimus uusintaa (esim. Hautamäki 2000; Kouvo, Virtanen, Silvéen 2003). Kiintymyssuhdeteoreettisen tiedon avulla myös äidit itse jäsentävät äitiyttään ja perustelevat lasten kotihoidon ensisijaisuutta päiväkotihoidon nähden (Jallinoja 2006; Niemi 2006; Repo 2007). Ruotsalaisäitejä haastatelleiden Elvin-Novakin ja Emma Thomssonin (2001, 414–415) mukaan kiintymyssuhdeteoreettiseen ja kehityspsykologiseen tietoon tukeutuen äidit pyrkivät mahdollisimman tiiviin läsnäolon ja lämpimän emotionaalisen suhteen avulla ikään kuin immunisoimaan tai rokottamaan lapsensa tulevaisuuden riskejä vastaan.

Kiintymyssuhdetutkimusten isänä pidetään brittiläistä John Bowlbya ja hänen kehittämänsä teoriaa *Attachment and Loss* (1969; 1973; 1980). Se on teoria lapsen kiintymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, erityisesti äitiin ja tämän kiintymissuhteen merkityksestä lapsen kehitykselle. Bowlbyn teorian keskeinen ajatus on lapsen biologinen taipumus muodostaa oman turvallisuudentarpeensa ja eloon jäämisensä vuoksi voimakas tunneside häntä lähimpänä olevaan aikuiseen. Orpolapsia koskevien tutkimustensa pohjalta Bowlby puhui lapsen kokemasta ”äidinriistosta,” rakkauden menetyksestä sekä äidin antaman hoivan katkoksista, jotka uhkaavat lapsen kehitystä. Kiintymysteorian mukaan lapsi rakentaa kiintymyssuhdetta muodostamalla niin sanottuja sisäisiä työmalleja häntä hoitavasta aikuisesta, itsestään ja suhteestaan maailmaan. (Bowlby 1973, 203; Hautamäki 2003, 27.) Kiintymyssuhdetutkimuksessa luokitellaan turvallisia ja turvattomia kiintymyssuhteen malleja, joista turvattomilla malleilla on havaittu olevan yhteyksiä myöhempiin ihmissuhdeongelmiin, tunne-elämän vaikeuksiin, käyttäytymisen kontrollointiin ja kognitiiviseen kehitykseen. Nykytutkimuksessa myönteinen termi kiintymys on korvattu kiinnittymisen termillä, sillä lapsi kiinnittyy myös laiminlyövään ja pahoinpitelevään vanhempaan. (Hautamäki 2000; Kalland 2004, 123–131; Sinkkonen 2003, 98–101.) Kiintymyssuhteen katsotaan kehittyvän kolmen - neljän vuoden ikään mennessä, jolloin lapsen katsotaan voivan olla pidempiä aikoja erossa ensisijaisesta kiinnittymishahmostaan. Tältä pohjalta kiintymyssuhdeteoria on aika ajoin herättänyt keskustelua päivähoidon mahdollisista haittavaikutuksista alle 3-vuotiaille lapsille. (Ks. Mercer 2006.)

Äidin emotionaalinen sitoutuminen, herkkyyys vauvan varhaisille sosiaalisille viesteille, taito lukea ja vastata niihin johdonmukaisesti sekä sopeuttaa oma käytös lapsen jatkuvasti muuttuviin tarpeisiin on tullut kiintymyssuhdeteoreettisen tutkimusperinteen myötä hyvää äitiyttä määrittäväksi avainelementiksi (Bowlby 1969; Winnicott 1976; Stern 1985). Psykoanalyttisesta näkökulmasta sensitiivisen äitiyden juurina pidetään sitä hoivaa, jota äiti on itse lapsuudessaan saanut. Donald Winnicottin (1965; 1971) mukaan äiti käyttää hyväkseen sisäisiä ja ruumiillistettuja mielikuvia omalta äidiltään saamasta hoivakokemuksesta. Winnicottin (1965) mukaan lapsen normaaliin kehitykseen kuitenkin kuuluu oppia selviytymään äidin väliaikaisesta menetyksestä. Äidin ei

tarvitse olla aina läsnä, sillä lapsi tarvitsee kehittyäkseen myös turhautumista, pettymyksiä ja vihan kokemuksia. Tätä kuvaamaan Winnicott kehitti käsitteen ”riittävän hyvä äiti” (good-enough-mother). Riittävän hyvässä vuorovaikutuksessa äiti luo lapselleen kannattelevan ympäristön, jossa lapsi kokee tulevansa rakastetuksi ja ymmärretyksi.

Kiintymyssuhdeteoria on tuottanut vahvoja käsityksiä äidin ensisijaisuudesta, äitiyden jakamattomuudesta, äitiyden vaistonvaraisuudesta, äidin ja lapsen intressien samuudesta sekä äidin kielteisten tunteiden epänormaaliudesta, joihin on puututtu erityisen vahvasti feministisen tutkimuksen piirissä (esim. Chodorow 1978; Woollet ja Phoenix 1991; Doane ja Hodges 1995; Parker 1997). Varhaisissa kiintymyssuhdeteorioissa on tarkasteltu yksisuuntaisesti äidin vaikutusta lapseen ottamatta huomioon ympäristötekijöiden merkitystä kiintymyssuhteen muodostumiselle tai äidin ja lapsen suhteen laadulle (esim. Woollet ja Phoenix 1991, 39–40). Erja Sauraman (2002) mukaan myös suomalaiset lastensuojelijat lukivat 1950-luvulla teoriaa yksisuuntaisesti äidin kiintymyksenä lapseen, eikä kiintymyksen patologisia ilmenemismuotoja vielä tunnistettu. Huolta aiheuttavissa tilanteissa äidin saatettiin tulkita olevan ”omalla tavallaan kiintynyt.” (Emt., 179.)

1960-luvulta lähtien on puhuttu yhä enemmän jaetusta vanhemmuudesta (Chodorow 1978; Vuori 2001) ja 1970-luvulta lähtien on kiinnitetty huomiota myös isään lapsen kiinnittymishahmona (Hautamäki 2000, 12). 1980-luvulla isät ovat olleet yhteiskunnallisen ja julkisen keskustelun aiheena äitejä enemmän (Vuori 2004) ja isän merkitystä lapsen psykologiselle ja emotionaaliselle kehitykselle on korostettu samaan tapaan kuin äidin merkitystä 1950-luvulla (Smart 1996). Myös isyystutkimuksessa on kyseenalaistettu psykoanalyttiset isyyskäsitteet toissijaisesta vanhemmuudesta äidin apulaisena tai äidin tukijana ja osoitettu, että isä voi olla lapselleen äidin veroinen vanhempi ja että isällä ja lapsella voi olla keskenään äidistä riippumaton suhde. (Huttunen 2001, 65.) Kulttuuriset käsitteet muuttuvat kuitenkin hitaasti ja äitiys nähdään usein edelleen vanhemmuuden normina, johon isyyttä verrataan (Ambert 1994; Alasuutari 2003; Perälä-Littunen 2007)¹⁵. Uudenlainen isyys näyttää edelleen marginaaliselta ilmiöltä, kun sitä tarkastellaan konkreettisina kotitöiden ja lastenhoidon jakamisen käytäntöinä (esim. Lammi-Taskula 2007).

Kiintymyssuhdeteorian merkitys ei ole 2000-luvulle tultaessa vähentynyt vaan pikemminkin sen puitteissa tehty tutkimus on jatkuvasti laajentumassa ja syventymässä, niin Suomessa kuin muissa länsimaissa. Nykyisissä tutkimuksissa kiintymyssuhdeteoria toimii eräänlaisena syntetisoivana sateenvarjokäsitteenä, jonka alla tarkastellaan erilaisia, esimerkiksi kognitiivista ja sosio-emotionaalista kehitystä tarkastelevia lähestymistapoja. (Hautamäki 2000, 11.) Äitien ja lasten välisten kiintymyssuhteiden tutkimus on laajentunut esimerkiksi siten, että äidin sensitiivisyyden merkitystä tarkastellaan paitsi turvalliselle kiintymyssuhteelle myös lapsen sosio-emotionaaliselle ja kognitiiviselle kehitykselle. Lisäksi tutkitaan yhä enemmän isien ja lasten välisiä, vanhempien omia

¹⁵ Myös Winnicottin tulkinnat sisältävät mahdollisuuden vasta-argumentteihin äitiyden ensisijaisuudesta mutta ne eivät ole saavuttaneet diskursiivisesti vahvaa asemaa (Silva 1996, 28).

kiintymyssuhdemalleja, parisuhteen kiintymyssuhdemalleja ja näiden keskinäisiä yhteyksiä. (Silvén ja Vienola 1995; Nauha ja Silvén 2000; Kouvo, Virtanen ja Silvén 2003.)

3.5 Lastensuojelu ja riittävän äitiyden tulkinnallisuus

Kehityopsykologisen ja kiintymyssuhdeteoreettisen tiedon pohjalta lastensuojelutyöhön on muotoutunut useiden asiantuntijoiden jakama käsitys lapsen perustarpeista yli kulttuurirajojen. Se sisältää ainakin ravinnon, vaatetuksen, kodin, älyllisten virikkeiden, emotionaalisen huolenpidon ja sosiaalisen vuorovaikutuksen tarpeita. Näiden pohjalta riittämätön vanhemmuus voi ilmetä esimerkiksi

1. lapsen perustarpeiden (lämpö, asuminen, ruoka, vaatteet, hygienia, turvallisuus) fyysisenä tai psyykkisenä laiminlyöntinä
2. torjuntana, eli huomion, hyväksynnän, yhteenkuuluvuuden, hellyyden ja rakkauden kieltämisenä, nöyryyttämisenä, ankarina tai epäjohdonmukaisina kasvatusmenetelminä, väkivaltana, kurittamisena, seksuaalisena hyväksikäyttönä tai lasten alistamisena ikätasolleen sopimattomille asioille
3. hylkäämisenä tai heitteillejättönä
4. kyvyttömyytenä turvata hoidon ennustettavuutta, jatkuvuutta, päivittäisiä rutiineja, kotia, kiinteää perheyhteisöä ja kiintymyssuhteen syntymistä. (Adcock 1990, 16–17; myös Cooper 1990, 60.)

Hoidon epävakaas, kyvyttömyys vastata lapsen tarpeisiin tai asettaa niitä etusijalle ovat tyypillisimpiä lastensuojelussa kohdattavia riittämättömän äitiyden muotoja (Kalland 2003). Riittämätöntä äitiyttä voivat tuottaa lukuisat tekijät, esimerkiksi äidin varhainen tausta, henkilökohtaiset, esimerkiksi päihteisiin ja mielenterveyteen liittyvät ongelmat, ihmissuhteisiin liittyvät huolet, työttömyys, taloudelliset huolet, puutteelliset asumisolosuhteet, sosiaalinen ympäristö tai liian sitova ja jakamaton hoitovastuu (Cooper 1985, 63 – 66). Riittämättömän äitiyden muodot voivat vaihdella emotionaalisesta välinpitämättömyydestä sadistiseen väkivaltaan, yksittäisistä teoista vuorovaikutussuhteen ominaislaatuun¹⁶. Psykologisesta näkökulmasta kysymys voi olla

¹⁶ Kiintymyssuhdeteorian pohjalta riittämätöntä äitiyttä tarkastellaan äidin ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen ominaislaatuuna, kiintymyssuhdemallina. Turvattomia kiintymyssuhteen malleja on havaittu vakavasti laiminlyödyillä tai pahoinpidellyillä lapsilla tai lapsilla, joiden vanhemmilla on psykiatrisia ongelmia. Turvaton kiintymyssuhde ei kuitenkaan ole synonyyminen minkään häiriö- tai sairauskategorian kanssa eikä sellaisenaan edellytä hoidollista puuttumista. Vastaavasti turvallinen kiintymyssuhde ei välttämättä suojaa psyykkisiltä häiriöiltä. Uudempienkaan kiintymyssuhdetutkimusten perusteella ei ole selviä vastauksia siihen, miten pysyvä ominaisuus kiintymyssuhde on tai milloin siihen tulisi puuttua hoidollisesti. (Sinkkonen 2003, 98 – 101; myös Tamminen 2003, 238). Tuula Tamminen (2003, 234) määrittelee poikkeavan kiintymyssuhteen sellaiseksi, missä inhimillisestä elämää ylläpitävästä kiintymyssuhteesta tulee elämää tuhoava, vaarallinen tai raastava patologinen side, josta yksilö ei tunnu pääsevän irti, pakoon tai turvaan ja jossa yksilö ei pääse kasvussaan tai elämässään eteenpäin.

tiedostamattomasta tai tahallisesta käyttäytymisestä (esim. Motz 2001; Kalland 2003; Siltala 2003). Äidin väkivaltaisen käytöksen voi laukaista yhtä hyvin ympäristöön liittyvät kuin yksilötason tekijät (Parker 1997; Crittenden 2003).

Vanhemmuuden oikeuksiin puuttuminen ja niiden kaventaminen on selvintä määriteltäessä vakavia vanhemmuuden puutteita esimerkiksi fyysisen pahoinpitelyn, seksuaalisen hyväksikäytön, hoidon täydellisen laiminlyömisestä tai hylkäämisestä tilanteissa. Mirjam Kalland (2003, 208) toteaa, että fyysinen pahoinpitely tai laiminlyönti on helpoimmin tunnistettavissa oleva vanhemmuuteen liittyvä ”patologia.” Pahoinpitely voi olla fyysistä (esim. lyöminen, potkiminen) psyykkistä (esim. nöyryyttämistä, peloteltua, uhkaamista, vanhempien välisen väkivallan näkemistä), kemiallista (alkoholin, lääkkeiden antamista) tai seksuaalista riistoa. Nämä kaikki väkivallan muodot voivat tapahtua joko aktiivisina tai passiivisina, esimerkiksi lääkkeitä, ruuatta, hoidotta, yksin jättämisenä tai altistamisena kehitystasoon kuulumattomaan seksuaaliseen ilmapiiriin. (Taskinen 2003, 19–21.) Usein lapsen hoitaminen voi kuitenkin ulkoapäin näyttää moitteettomalta. Äiti voi esimerkiksi huolehtia hyvin lapsen perushoidosta, niin että lapsi on puhdas, hyvin ravittu ja levännyt, mutta voi tehdä sen vihamielisesti tai olla kykenemätön antamaan lapselle emotionaalista hoivaa tai huomiota (Kalland 2004). Estela Welldonin (1988) mukaan myös seksuaalista hyväksikäyttöä on vaikea havaita, sillä se näyttää tavallisena hoivaavana käyttäytymisenä. Esimerkiksi lapsen kylvettäminen, rasvaaminen ja vaipanvaihto ovat erittäin otollisia tilanteita seksuaaliselle hyväksikäytölle mutta näiden toimintojen laatu asetetaan erittäin harvoin kyseenalaiseksi. Myös hyväksikäyttävä äiti itse voi sekoittaa seksuaalisen kontaktin ja normaalin kiintymyksen osoittamisen. (Emt.; Laitinen 2004.)

Lastensuojelukontekstissa arvioidaan aina sitä, mikä on riittävän hyvää äitiyttä tietyllä lapselle tietyssä erityisessä tilanteessa. Arviointi pohjaa lastensuojelulakiin sisältyviin käsityksiin lapsen tarpeista ja lapsen edusta. Lastensuojelulaissa puhutaan huoltajista ja määrittellen huoltajuuden kriteerit, jotka antavat suuntaa riittävän vanhemmuuden määrittämiselle. Lain mukaan lapselle tulee muun muassa turvata tasapainoinen kehitys, yksilölliset tarpeet ja toivomukset huomioon ottava hyvä hoito, kasvatus ja lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeenmukainen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan virikkeellinen ja turvallinen kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toiveita vastaava koulutus, ja häntä tulee kasvattaa niin, että hän saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Laki kieltää lapsen alistamisen, loukkaavan kohtelun ja ruumiillisen kurittamisen. Huollon tulee turvata läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. (Taskinen 2007.) Lastensuojelulaki on kuitenkin puitelaki, joka jättää lasten etua arvioiville ammattilaisille huomattavan tulkintaväljyyden.

Margaret Adcock (1985, 13) tulkitsee, että riittävän hyvällä äitiydellä tarkoitetaan äitiyden osittaista onnistumista tai äitiyttä, joka ei ainakaan vakavasti vahingoita tai estä lapsen

kehitystä. Kuitenkin kysymys siitä, mihin riittävän äitiyden rajat kulloinkin asetetaan tai mihin ne pitäisi asettaa, on useimmiten äärimmäisen vaikea ja moraalisesti latautunut. (Emt., Saurama 2002.) Lastensuojelutyössä toimitaan usein ”harmaalla alueella” (esim. Adcock 1985, 17) tai ”huolen harmaalla vyöhykkeellä” (Arnkil, Eriksson ja Saikku 1989), jossa ammattilaisen huoli lapsesta on epämääräinen ja sen määrittelemiseksi on liian vähän tietoa. Suomessa lastensuojeluasiakkuus on voinut alkaa, vaikka huoli lapsesta ja hänen hyvinvointinsa toteutumisesta on ollut epäselvä, eikä lapsi ole joutunut minkään konkreettisen tai vahingoittavan tapahtuman uhriksi (Hurtig 2003b, 163).

Lastensuojelussa yhdeksi ongelmaksi nousee se, ettei kiintymyssuhdeteorian korostamaa pysyvyyttä ja turvallisuutta voida aina yhdistää (Kalland 2004, 136). Lastensuojelun sijaishuoltokeskustelulle on ollut leimallista ruotsalaisten ja amerikkalaisten tutkijoiden muodostamat koulukuntakiistat siitä, mikä merkitys alkuperäisellä kiintymyssuhteella on lapsen kehitykselle, ja onko se vaihdettavissa (ks. Kähkönen 1991; Valkonen 1996). Onko äidistä erottaminen haitallisempaa kuin kelvottomasti hoitavan tai hoidon laiminlyövä äidin kanssa kasvaminen? Kumpi riski on lapselle suurempi: kotiin jääminen vai huostaan ottaminen? Yksittäisiä ”pahoja” tekoja voivat tehdä kaikki äidit, mutta mikä on liikaa?

Erja Sauraman (2002) mukaan lastensuojelun arviointi on aina sekä laadullista että määrällistä. Kun laadullisen arvioinnin kohteena on esimerkiksi hoidon laiminlyönti, heitteillejätö tai turvallisuuden ja terveyden vaarantuminen, on määrällisen arvioinnin kohteena interventoiden ajankohdan ja intensiteetin arviointi: joko tilanne on tarpeeksi huolestuttava, onko puuttumista varten riittävästi näyttöä vai pitäisikö enemmän luottaa perheen kykyyn selviytyä ja vähentää seurantaa. (Emt., 27–28.)

Koska postmodernissa ajattelussa hyvälle lapsuudelle ja hyvälle äitiydelle ei ole olemassa yksiselitteisiä kriteerejä (Pulkinen 1998), ongelmista ja niiden ratkaisuista joudutaan neuvottelemaan (Nätkin 2003, 16–37; Forsberg 1998, 166–167). Esimerkiksi päihteiden käytön yhteydessä neuvotellaan ”riittävän hyvästä äitiydestä” (Holopainen 1998). Tuija Pulkkisen (1998, 55) mukaan postmodernia ajattelua kuvaa se, että voidaan esittää arvostelmia lapsen hyvinvoinnin tai edun toteutumisesta mutta niitä ei voida esittää universaaleina totuuksina. Hyvä lapsuus on kulttuurinen konstruktio, jonka sisältö on historiallisesti vaihdellut. Myös kulttuurisesti vakioina pidettyihin lapsen tarpeisiin vastaaminen voi olla sukupuoli-, luokka- ja kulttuurisidonnaista.¹⁷

¹⁷ Brittiläinen Julia Brannen (1999, 153–155) erottaa lapsia ja lapsuutta koskevasta tutkimuksesta kolme paradigmaa, joista hallitsevina ovat olleet lapsen kehitystä ja sosialisatiota korostavat näkökulmat. Uuden lapsuussosiologian myötä hyvää lapsuutta määrittelevät nykyään yhä enemmän lapsen oikeudet. Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 1989 antamassa lapsen oikeuksien julistuksessa lapsen oikeudet kiteytyvät kolmeen p:llä alkavaan paradigmaan: provision (lapsen oikeus osuuteen yhteiskunnallisista voimavaroista), participation (oikeus osallisuuteen ja osallistumiseen) ja protection (oikeus erityiseen suojeluun). Erja Sauraman (2002) mukaan lasten subjektivoituminen on johtanut esimerkiksi siihen, että nykyisissä huostaanottoilanteissa vuorovaikutuksen ja neuvottelun osapuolia on vähintään kolme: lapset, vanhemmat ja lastensuojelijat.

Lastensuojelun kiistat syntyvät erilaisista tulkinnoista. Ennen kuin ammattilaiset päättävät lastensuojeluinterventioista, heillä on useimmiten edessään ”totuudesta” useita, erilaisia versioita, joista on kyettävä valitsemaan uskottavin, ja perusteltavissa oleva ratkaisu. (Saurama 2002.) Carolyn Taylorin ja Susan Whiten (2001, 40) mukaan sosiaalityö on aina sekä teknis-rationaalista että käytännöllis-moraalista toimintaa. Tekniset arviointivälineet voivat lisätä arviointiprosessin johdonmukaisuutta, mutta ne eivät välttämättä auta informaation tulkinnassa. (Emt., 40–55.)

Lastensuojelussa tapahtuvaa arviointia on leimannut yhtenäisten ja selkeiden kriteerien puute (Helminen 2002, 56) sekä työkäytännöistä puuttuvat selkeät ja yhdenmukaiset toimintamallit (Möller 2005). Kunnissa ja lastensuojelujärjestöissä onkin 1990-luvun loppupuolelta lähtien alettu kehittää vanhemmuuden ja lapsen tilanteen arvioimisen tueksi ja arviointikäytäntöjen yhtenäistämiseksi erilaisia konkreettisia menetelmiä (ks. esim. Helminen 2002, Alila-Paunonen 2002; Möller 2004). Erilaisten menetelmien etuna voi pitää sitä, että ne tuovat ammattilaisten arvioinnit ja niiden perusteet näkyviksi ja luovat asiakkaille konkreettisia mahdollisuuksia itse osallistua tilanteidensa arviointiin ja kokemustensa esille tuontiin. Toisaalta menetelmät väistämättä arvottavat ja normittavat vanhemmuutta tietyllä tavalla. Kukin osapuoli tekee arvioinnit omista subjektiivisista käsityksistään, jolloin ne avautuvat keskusteluun mutta viimekätinen valta arvioinnista jää silti ammattilaisille.

Erityisten metodien avulla tapahtuva riittävän vanhemmuuden arviointi on lisäksi vain pieni osa lastensuojelutyötä, jossa äitiyden puutteisiin pyritään vastaamaan moninaisen palvelu- ja keinovalikoiman puitteissa. Vanhemmuuden arvioinnin voikin nähdä pitkäketoisena prosessina, joka sisältää tutustumista, seurailua ja varovaisia interventioita. Lisäksi lastensuojelun sosiaalityötä luonnehtivat ongelmat ovat useimmiten monimutkaisia ja monitasoisia: perheessä voi olla väkivaltaa, päihdeongelmia tai lapsen tarpeiden laiminlyöntiä, perheen verkostot voivat olla vahingolliset tai liian niukat, perheen taloudellinen tilanne voi olla heikko ja vanhempien omat varhaislapsuuden hoivakokemukset huonot. Siksi vanhemmat tarvitsevat pitkäaikaista tukea, ja sen alkuun päästään vasta, kun luottamuksellinen vuorovaikutussuhde auttajaan on syntynyt. (Kalland 2004, 137.)

Lastensuojelukäytäntöjä feministisestä näkökulmasta tarkastelevissa tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota siihen, ettei lastensuojelun arviointikäytännöissä riittävästi huomioida äitejä yksilöinä eikä toisaalta kiinnitetä tarpeeksi huomiota äitiyttä koskeviin ideologisiin käsityksiin. Tämä voi tuottaa äitejä tarpeettomasti syyllistäviä ja rankaisuvia käytäntöjä. (Featherstone 1997; 1999; Turney 2000; Krane ja Davies 2000.) Brid Featherstonen (1999, 44–45) mukaan viime vuosikymmenten sosiaalityölle tyypillisissä lähestymistavoissa äitiyttä ei ole nähty äidin omana kehityksellisenä prosessina, eikä kiinnitetty riittävästi huomiota äidin muihin identiteetteihin, jotka sinänsä ovat merkityksellisiä niin äidin kuin lapsen hyvinvoinnille. Lisäksi äidin ja lapsen tarpeet on

oletettu tyypillisesti yhteneviksi. Äitiyttä idealisoivissa kulttuurisissa käsityksissä ei tunnisteta äidin ja lapsen suhteeseen luonnollisesti kuuluvaa ambivalenssia, eli vihan ja rakkauden tunteiden normaalia vuorottelua, eikä varsinkaan sitä, että äiti ei jostain syystä kykene rakastamaan lasta. Nämä käsitykset elävät väistämättä myös lastensuojelutyössä ja herättävät voimakkaita tunteita niin äitiyttä arvioivissa ammattilaisissa kuin asiakkaana olevissa äideissä.

Erja Sauraman (2002) mukaan sosiaalityössä joudutaan jatkuvasti nimettömien ilmiöiden nimeämisprosessiin. Monia ilmiöitä lähestytään tunnereaktioiden ja aistimusten kautta. Huoli, pelko ja paheksunta ja muut tunnekokemukset täytyy osata pukea sanoiksi sosiaalityölle ominaisen diskurssin muodossa, jotta tilanne tulisi ymmärretyksi ja siihen voitaisiin puuttua ajallisesti ja paikallisesti muotoutunein ammatillisin tavoin. Esimerkiksi 1950-luvulla äidin mielisairautta on pidetty ”pahempana” kuin vaikkapa lasten pahoinpitelyä, surkeita oloja tai hyväksikäyttöä, koska niihin ei ollut keinoja puuttua. Niille ei löytynyt lastensuojelun diskursiivisessa maailmassa käsittämisen ja käsitteellistämisen välineitä. Lastensuojelun interventiot eivät käynnisty ennen kuin ilmiöt voidaan asettaa johonkin sellaiseen diskurssiin, jossa ne tulevat ymmärretyiksi, ja joihin on keinoja puuttua. (Emt., 52, 229–232.)

Nykyään pidämme pahimpina vanhemmuuden puutteina lasten hyväksikäyttöä ja pahoinpitelyä, jotka määritellään usein ”patologioiksi.” Käsitteellisesti ne ovat erittäin voimakkaita ja moraalisesti latautuneita termejä, joiden alle niputetaan monenlaisia, irrallisia lapsiin kohdistuneita vahingontekoja. Lisäksi käsitteiden sisällöt ovat aina aikajan ja kulttuuriin sidottuja. Ian Hackingin (1997, 198–243) mukaan emme esimerkiksi voi koskaan saavuttaa lasten hyväksikäytöstä ehdotonta totuutta, joka pysyisi pitkään muuttumattomana. Laiminlyönnin käsitettä feministisistä näkökulmasta purkanut Danielle Turney (2000) puolestaan huomauttaa, että se määritetty hoivan ja huolenpidon puutteeksi. Näin käsite viittaa pohjimmiltaan naiselliseen ja äidilliseen toimintaan, mistä voi seurata, että lastensuojelukäytännöissä tarkastellaan liian yksipuolisesti äitejä.

Ottaessaan kantaa siihen mikä vaarantaa lapsen normaalin kehityksen, lastensuojelussa toimivat ammattilaiset joutuvat valikoimaan ja soveltamaan erilaisia yleisiä lapsen kehitystä ja riskitekijöitä koskevia teorioita ja tutkimustuloksia. Niiden pohjalta äitiys syntyy tai on syntymättä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Äitiyteen on mahdollista kasvaa ja kiintymyssuhdetta voidaan korjata (esim. Kalland 2003). Äidit voivat kokea rakastavansa lastaan ja vaalia äitiyttään identiteetin osana silloinkin, kun se ulkopuolisen silmissä näyttää kelvottomalta. Äitiys voi olla naiselle voimavara hänen pyrkiessään kuntoutumaan esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmista (Holopainen 1998) tai rakentamaan identiteettiään sosiaalisesti ongelmallisissa tilanteissa. Äitiys voi olla niin äidin kuin lapsen kannalta tärkeää myös toteutuessaan vain osittaisena ja pienimuotoisena vanhemmuutena (Valkonen 1995; Granfelt 1998; Väyrynen 2006).

3.6 Perhetyö äitiyden tukena ja kontrollina

Lastensuojelun sosiaalityössä äitiyden puutteisiin pyritään vastaamaan ensisijaisesti avoimuudellisin toimenpitein, joista yksi on usein perhetyö. Tarja Pösön (2007) mukaan suomalaiselle lastensuojelulle on ominaista sen hyvinvointipainotteisuus. Lapsen suojelutehtävä on vain yksi osa lapsen ja perheen hyvinvoinnin tukemista. Hyvinvointipainotteinen lastensuojelu korostaa lapsen tilanteen tarkastelemista osana perhettä, perheen tukemisen ennalta ehkäisevää luonnetta ja vapaaehtoisuutta. (Emt., 74–75.) Tämä painotus luo edellytykset perhetyölle mutta voi johtaa lapsen suojelutehtävän hämärtymiseen (ks. Hurtig 2003b). Vanhempien tukemiseen ja lapsen edun toteutumiseen liittyvät jännitteet ovatkin perhetyössä tavallisia (Heino ym. 2000; Heino 2008). Johanna Hurtig (2003b) tunnistaa perhetyössä tihkuvan auttamisen mallin. Tällä hän kuvaa tukemisen tapaa, jossa vanhemman saaman avun uskotaan välittyvän lapsille. Vanhempia tuettaessa lapsille kuitenkin usein vain tihkuu apua, joka tulee liian myöhään ja on riittämätöntä.

Lastensuojelussa tehtävän nykyisen perhetyön perusteluna on ennen kaikkea huoli lapsen edusta (Nätkin ja Vuori 2007, 9). Perhetyön perusteluna olevan huolen sisällöt muotoutuvat eri aikoina ymmärrykseksi ajankohtaisista sosiaalisista ongelmista, minkä vuoksi on erittäin tärkeä purkaa perhetyötä kulloinkin perustelevan huolen sisältöjä (emt.; Yesilova 2007). Nätkin ja Vuori (2007, 20) huomauttavat, että perhetyön perusteluna olevan huolen nimissä voidaan tehdä paljon enemmän kuin korjata ongelmia tai ehkäistä riskejä, ja huoli voi olla moraalisesti latautunutta. Historiallisessa valossa perhetyötä voi luonnehtia äitihäärinnän valvonnaksi, äitikansalaisen kasvatukseksi, äidin heteroseksuaalisuuden valvonnaksi, lasten ja kodinhoidon valvonnaksi ja valistukseksi. (Ks. emt., 7–38.)

Jaana Vuori ja Ritva Nätkin (2007, 7) määrittelevät perhetyöksi kaikkea sellaista ammatillista ja joskus maallikkovoiminkin tehtävää työtä, jonka kohteena tai asiakkaina ovat perheet ja niiden jäsenet yhdessä tai erikseen. Perhetyön juuret voi paikantaa jo 1800- ja 1900- lukujen vaihteessa toimineisiin kansalaisjärjestöihin, joiden toiminnassa ilmaistiin erilaisia perhe-elämää koskevia huolia ja joissa kokeiltiin perhetyön toimintamuotoja ennen niiden muotoutumista kunnalliseksi ja valtiolliseksi toiminnaksi. Esimerkiksi perheenemännän taitojen opettamisen sekä kotien hygieenisyyden vaalimisen voi paikantaa yhdeksi nykyisen perhetyön juureksi. (Emt.) Sotien jälkeen perhettä koskeva asiantuntemus on laajentunut, erikoistunut ja institutionalisoitunut (Vuori 2001, 18–19) ja muotoutunut osittain kaikki perheet kattavaksi, perheiden riskejä ennalta ehkäisemään pyrkiväksi valtion toiminnaksi (ks. Yesilova 2007).

Perhekeskeisiä menetelmiä ja erilaisia perhetyöksi nimitettäviä työskentelymuotoja on kehitetty lastensuojelussa erityisesti 1980-luvulta alkaen laitospallisen hoidon purkamisen ja käytäntöjen uudistamisen yhteydessä (Tuurala 1993) sekä kritiikkinä

lastensuojelujärjestelmän byrokratia-, ongelma- ja asiantuntijakeskeisyydelle (Forsberg 1998, 128 - 129). Nykyään lastensuojelussa tehtävästä perhetyöstä puhutaan kymmenillä erilaisilla perhe-johteisilla käsitteillä ja perhetyön toimintamuodot sijoittuvat lastensuojelun kaikille tasoille ennalta ehkäisevästä työstä korjaavaan ja jälkihuollon työhön, laitos- ja avohuoltoon ja niiden välimaastoon. (Berg 2000; Heino ym. 2000; Heino 2008.) Perhetyö voi olla luonteeltaan terapeutista, vuorovaikutuksellista työtä, pedagogista vanhempien kasvatustaitoihin keskittyvää tukemista tai arkista kotipalvelun perinteeseen liittyvää työtä. Mervi Uusimäen (2005, 34) mukaan perhetyöstä puhuttaessa on tärkeää erottaa ennalta ehkäisevä, kaikille avoin (normaali)palvelu tarkasti suunnatuista interventioista. Perhetyö voi olla tarkoitukseltaan ns. normaaliperheille eli kaikille suunnattu palvelu tai se voi kohdentua erilaisiin perheiden ongelma- ja kriisitilanteisiin. Kuitenkin samassakin perhetyömuodossa työ voi vaihdella ennalta ehkäisevästä korjaavaan työhön ja toisin päin (ks. Heino ym. 2000). Perhetyön julkilausutuista tavoitteista tyypillisimpiä ovat sijoituksen ehkäiseminen ja vanhemmuuden tukeminen. Konkreettisempina tavoitteina voidaan esittää esimerkiksi nuoren koulunkäynnin tukeminen (Berg 2000; Heino ym. 2000) tai äitiyden arvioiminen (Hurtig 2003a).

Tutkimukseni kohteena oleva perhetyö on yksi lastensuojelun avohuollon tai jälkihuollon tukitoimi, joka perustuu sosiaalityöntekijän tekemään päätökseen perhetyön aloittamisesta. Perhetyön tuottajana voi olla lastensuojelujärjestö, lastensuojelulaitos, kunnallinen sosiaalitoimi tai kotipalvelu. Perhetyötä tehdään monella eri koulutustaustalla, joista tyypillisimpiä ovat kodinhoitajan, lähihoitajan, sosionomin ja AMK-sosionomin tutkinnot (Heino ym. 2000; Heino 2008). Perhetyön ammattilaisten toimintaa kehystää lastensuojelulaki, mutta sidos siihen on erilainen kuin sosiaalityöntekijöiden lastensuojelutyössä. Lain määrittämä käsitys lapsen edusta ohjaa työtä mutta ammattilaiset eivät ole vastuussa lain toimeenpanosta. Tässä sidoksessa perhetyöntekijät saavat usein välittäjän tai perheen puolustajan tehtävän sosiaalityöntekijän ja perheen välisessä suhteessa, mikä synnyttää monenlaisia jännitteitä sosiaalitoimen lastensuojelutyön ja perhetyön välille. (Ks. Heino ym. 2000.) Perhetyö eroaa virallisesta sosiaalitoimen lastensuojelutyöstä myös toimintaperiaatteiltaan. Kun virallinen lastensuojelutyö pitäytyy virastossa ja korostaa asiantuntija-asemaa, astuu perhetyö usein kodin ovesta sisään äidin ”kumppaniksi” ja korostaa ammattilais-asiakassuhteen tasavertaisuutta. Perhetyön yleisiä toimintaperiaatteita ovat epävirallisuus, joustavuus, asiakkaiden lähellä oleminen, asiakkaan tarpeista lähteminen, tulevaisuuteen orientoituminen sekä toiminnallisten tai käytännöllisten työmenetelmien hyödyntäminen (Emt., Hurtig 1999; Uusimäki 2005).

Käytännössä perhetyöksi kutsutun työn on todettu olevan hyvin äitikeskeistä, usein yksinhuoltajaäitiyden tukemista (esim. Pösö 1993; Kuronen 1993; Forsberg 1998), jonka kautta lapsille välittyvä apu voi olla riittämätöntä (Hurtig 2003b). Perhetyötä on kritisoitu muun muassa sukupuolineutraalista vanhempi- ja lapsipuheesta sekä siitä, ettei ammattilaisen sukupuolta problematisoida (Nätkin ja Vuori 2007, 8; myös

Featherstone 1997). Perhetyötä koskevissa analyyseissä on tuotu esille, että erilaisissa perhetyö-käsitteen alle määrittyvissä käytännöissä moderni heteroseksuaalinen ydinperheajattelu näyttää yhä vaikuttavan yhtenä yhteiskunnallisen hallinnan mekanismina (ks. Helén 1997; Vuori 2001; Yesilova 2007; Eräranta 2007; Kuosmanen 2007), mikä voi tuottaa erotteluja poikkeaviin ja hyväksyttäviin äitiyksiin.

Samalla kun äitiyttä perhetyössä tuetaan, luodaan normeja hyvästä äitiydestä. Kirsi Nousiainen (2004, 72) on todennut, että perhetyössä toimivat ammattilaiset edustavat lastensuojelun sosiaalityötä, yhteiskuntaa ja sen normeja sekä heille asemansa vuoksi annettua valtaa, jota he käyttävät määritellessään asiakkaana olevan naisen äitiyttä. Näissä ammatillisissa kohtaamisissa asiakkaan kanssa, ammattilaiset osoittavat puheen ja toimintansa kautta naiselle äitiyden rajat kulttuurisessa tilassa ja suhteessa lapseen. Ammattilaisten keskustelu riittävästä tai riittämättömästä äitiydestä tuottaa väistämättä normaaliin kuulumista tai siitä poikkeamista ja samalla vahvistaa käsitystä kulttuurissa hyväksytystä äitiydestä (vrt. Keskinen 2005, 20).

4 Tutkimuksen toteuttaminen

4.1 Tutkimustehtävä

Lastensuojelussa toimivien ammattilaisten tavat konstruoida riittävää äitiyttä ovat keskeinen osa lastensuojelullisten ongelmien konstruointia. Lastensuojelutyössä äitiyden haasteisiin ja pulmiin vastaaminen edellyttää sitä, että äitiys tunnustetaan kulttuurisesti rakentuvana ja ajassa muuttuvana ilmiönä. Median diskurssit kommunikoivat vahvasti äitiyttä koskevia kulttuurisia, usein idealistisia odotuksia, jotka viestivät siitä, millaisia tunteita, asenteita ja tapoja äideille kulttuurissa sallitaan. Median äitiysdiskurssien tarkastelu ammattilaispuheen rinnalla on tärkeää siksi, että riittävän äitiyden voi katsoa edellyttävän sitä, että äiti tunteen olevansa hyväksytty ympäröivän kulttuurin taholta (ks. esim. Johnston ja Swanson 2004). Lastensuojelun asiakkaana olevien äitien tukemiseksi ammattilaisten tulee herkistyä paitsi äitien henkilökohtaisille kokemuksille myös äitiyttä ympäröiville kulttuurisille odotuksille, jotka osaltaan muovaavat äitiyttä (vrt. Davies ym. 2007, 29). Mediapuhe määrittää hyvän, oikean ja normaalin rajoja etuoikeutetussa asemassa olevien äitien kautta. Näihin määritelmiin yltämättömät määrittävät helposti heikommiksi ja huonommiksi. Erityisen haavoittuvassa asemassa mediassa esillä oleviin kulttuurisiin odotuksiin nähden ovat lastensuojelun asiakkaana olevat äidit, joiden äitiyttä arvioivat ja konstruivat ammattilaiset.

Kumpikaan aineistona oleva keskustelu ei tuota toista todempaa ymmärrystä hyvästä tai riittävästä äitiydestä. Sen sijaan ne tuovat esille näiden määrittelytapojen eroja ja käsitysten vaihtelevuutta. Kummassakaan aineistossa äidin oma ääni ei kuulu puhtaasti, vaan joko perhetyön ammattilaisten tai lehden toimituksen välityksellä. Molemmat keskustelut hyödyntävät kulttuurissa eläviä käsityksiä äitiydestä ja tuottavat äitiyden tietynlaisena. Samalla ne rakentavat keskeisesti niitä kulttuurisia puitteita, joissa äiteinä toimimme. Kysyn keskusteluilta:

1. Mihin ammattilaisten äitejä koskeva huoli kiinnittyy ja millaisia kulttuurisia äitiyden odotuksia puhe ja toiminta konstruoivat (luku 5)?
2. Millaisia äitiyden odotuksia median äitihaastattelut konstruoivat (luku 6)?
3. Millaisen äitiyden odotushorisontin (ymmärtämisen ja toteuttamisen mahdollisuuksia) nämä puhekäytännöt yhdessä tuottavat (luku 7)?

4.2 Tutkimusaineistot

4.2.1 Ammatillisuuspuhe

Ammatillista keskustelua koskevana aineistona on Stakesissa vuosina 1999–2000 toteutetussa Perhetyön projektissa nauhoitetut ja puretut ryhmäkeskustelut. Perhetyön projektissa kutsuttiin lastensuojelun kentällä toimivia, erilaisia sosiaalialan koulutustaustoja omaavia ja erilaisiin sosiaalihuollon organisaatioihin kiinnittyviä ammattilaisia yhteiseen dialogiin jäsentämään ja mallintamaan omaa perhetyötään. Mukana oli 48 erilaisen perhetyömuodon edustajaa (aktiivisia osallistujia noin 70 henkilöä) lastensuojelujärjestöistä, sosiaalivirastoista ja lastensuojeluyksiköistä eri puolilta Suomea. (Ks. Heino ym. 2000.)

Projektin aikana perhetyötä tekevät tahot jäsensivät työtään, miettivät sille muotoa ja käsitettä, eli perhetyöstä puhuttiin hyvin monenlaisten perhejohteisten työmuotokäsitteiden avulla. Kaikkien ammattilaisten työtä yhdistävänä tekijänä on kuitenkin perhetyö lastensuojelun asiakkaana olevien perheiden kanssa. Se voi olla yhtä hyvin ennalta ehkäisevää, ”korjaavaa” kuin näiden välimaastoon sijoittuvaa työtä. Erilaisia perhetyömuotoja ja niiden sijoittumista tärkeämpää tarkasteluni kannalta on perhetyötä ohjaava huoli, jota voi Nätkinin ja Vuoren (2007) mukaan pitää eri instituutioiden tekemää perhetyötä yhdistävänä käsitteenä. Perhetyö saa vahvan oikeutuksena lapsen ja perheen auttamisesta lastensuojelullisin perustein. (Emt., 18–22.)

Näen ammattilaisten ryhmäkeskustelut tilanteina, joissa rakennetaan yhdessä omaa ammatillisuutta, tapoja tulkita ongelmia ja etsiä niille ratkaisuja perhetyön keinoin. Ryhmäkeskusteluissa ammattilaiset pohtivat työtään ja kuvaavat sitä käytännön esimerkkien avulla. Projektin aikana nauhoitettuja keskusteluja kertyi yli 30 tuntia ja ne on purettu tekstiksi (yht. 260 sivua). Keskustelut voidaan karkeasti erottaa kahdeksi luonteeltaan erilaiseksi aineistoksi, joista toinen käsittää työmuotoesittelyt (140 sivua), eli oman työn ja toimintamallin esittelyn tapauskuvauksen avulla. Toisessa osassa keskusteluaineistoa (120 sivua) ammattilaiset pohtivat kollegoina perhetyön tekemistä tiettyjen valmiina annettujen teemojen pohjalta (ks. liite 2). Myös tämä osa sisältää runsaasti tapauskuvauksia. Keskusteluihin annetut teemat eivät ole kuitenkaan olleet oman analyysini lähtökohtana.

Aineisto on syntynyt tiiviissä vuoropuhelussa kentällä toimivien ammattilaisten kanssa. Projektin aikana ammattilaisilla oli mahdollisuus kommentoida nauhoilta purettua puhettaan, tehdä siihen tarkennuksia, lisäyksiä tai poistaa joitakin kohtia. Tämän prosessin päämääränä oli saattaa omaa työmuotoa koskeva kuvaus julkaistavaan muotoon. Työmuotoesittelyissä heijastuu kerronnan ideaalisuus ja työn normeiksi koetut asiat. Aineisto kertoo siten myös siitä, millaisena ammattilaiset haluavat esittää itsensä ja

tehtävänsä ulkopuolisille. Pekka Sulkusen (1992) mukaan ryhmäkeskusteluille onkin tyypillistä, että ne paljastavat ryhmän yhteiset, tässä tilanteessa ammatilliset ihanteet ja normit, vaikka niistä ei eksplisiittisesti keskusteltaisikaan. Ryhmäkeskustelut ovat voineet tuottaa aineistoksi myös tietyllä tavalla valikoitunutta ammatillispuhetta. Ammatillaiset ovat reflektoineet työtapojaan keskenään ja voineet valita kerrottavaksi vaikeimpia ja ehkä myös epätyypillisiä asiakastapauksia.

Keskusteluaineisto on työmuotokuvausaineistoa jäsentymättömämpi ja paikoin vaikeasti tulkittava. Keskusteluaineisto on kollegoiden keskinäistä puhetta, jota ei ollut tarkoitettu julkaistavaksi tulevaan materiaaliin. Tämä aineisto on rikas, monipuolinen ja rehellisemmän tuntuinen sisältäessään pohdintaa tilanteista, joita ei ole kyetty ratkaisemaan. Tässä aineistossa ilmaisut ovat kärjistetympiä ja paikoin puhe on ammatillisten ja eettisten arvojen suhteen joustavampaa, eräänlaista kollektiivista työpaineiden purkamista. Ammatillaiset puhuvat paljon toistensa ohi ja ristiin ja voivat ottaa virikkeitä muiden puheenvuorojen aiheista. Dialogia muistuttavaa vuoropuhelua aineistossa on hyvin vähän. Toisaalta ammatillaiset puhuvat keskenään samaa, ammatillista kieltä ja tukeutuvat puheessaan myös oletuksiin siitä, että toiset ymmärtävät puhetta vihjeistä ja ammattislangiin kuuluvista termeistä. Tapauskuvauksien puhe on usein myös sisäisesti ristiriitaista. Tällaisia piirteitä Sulkunen (1992, 266, 276) kuvaa tyypillisiksi ryhmäkeskusteluaineiston ongelmiksi.

Keskusteluaineisto ja työmuotokuvausaineisto sisältävät osittain samoja tapauskuvauksia, joita ammatillaiset ovat jatkokeskusteluissa (työkokouksissa) työstäneet eteenpäin. Ammatillaiset ovat esimerkiksi esittäneet julkaistavaksi tulevaan tekstiin muutoksia seuraavasti: Äiti on salailnut alkoholinkäytön määrää (kesk.ain. / nro) > Äiti on *ehkä* salailnut alkoholinkäytön määrää (tmk / nro) Perheestä tuli aika paljon ilmoituksia äidin päihteiden käytöstä (kesk.ain./ nro) > *tuli ajoittain* (tmk / nro). Olen koodannut molemmat aineistot erikseen numeroimalla juoksevalla numeroinnilla erikseen työmuotokuvaukset (1–48) ja kollegoiden keskinäisten keskustelujen puheenvuorot (1–897). Näissä kahdessa aineistossa sama tapaus voi olla kerrottu kahdella tavalla, jolloin sillä on kaksi eri koodinumeroa. Tutkijana kunnioitan ammatillaisten toiveita julkaistavaksi tulevasta puheesta, ja pyrin aineisto-otteissani varomaan, ettei ammatillainen tai asiakas¹⁸ tule niistä tunnistetuksi. On huomattava, että työmuotokuvaukset ovat myös tietyllä tavalla stereotyyppisiä ja siksi voi vaikuttaa siltä että kuvaus on oma, vaikka näin ei olekaan.

Käytän työmuotokuvauksia varten työstetystä aineistosta nimitystä työmuotokuvaus (tmk /nro) ja teemoittain edenneestä aineistosta nimitystä keskusteluaineisto (kesk. ain./nro). Ryhmäkeskustelut on purettu erittelemättä kuhunkin ryhmään osallistuneita puhujia (4 ryhmää, joista kullakin 2 kokoontumiskertaa), joten en voi identifioida eri

¹⁸ Asiakastapauksia koskevat tunnisteet on muutettu kertaalleen jo projektin aikana.

ryhmien keskusteluja esimerkiksi puhujien lukumäärän, ammattien tai sukupuolen mukaan. Tätä kontekstointia olennaisempaa tutkimukseni kannalta on, että kaikki ammattilaiset puhuvat lastensuojelun asiakasperheiden kanssa tehtävästä perhetyöstä. Aineistositaattien lyhentämisen olen merkinnyt tekstin väliin viivoin (---). Sitaattien selventämiseksi tekemäni lisäykset ja huomiot olen merkinnyt sulkuihin omilla nimi-kirjaimillani, esimerkiksi (lisäys, KB).

4.2.2 Mediapuhe

Tutkimusaineiston toisen puolen muodostavat aineiston keruun ajankohtana kolmen laajalevikkisimmän suomalaisen naisten- ja perhelehden (Kotiliesi, Anna ja Kaksplus) vuosikerroista 1999 poimitut äitien haastattelut. Lehdet ovat ilmestyneet Stakesissa toteutetun projektin aikana eli kahden varsin erilaisen tekstiaineiston yhteiskunnallinen konteksti on sama. Lehtiaineisto on syntynyt tutkijasta riippumatta eli sitä voi luonnehtia ns. luonnolliseksi aineistoksi (ks. esim. Juhila ja Suoninen 1999), kun taas keskusteluaineistossa tutkija on ollut mukana keskusteluttajana ja vaikuttanut keskusteltavina oleviin teemoihin. Toisaalta keskusteluaineistokin on ”luonnollinen,” sillä sitä ei ole tuotettu tutkimusta varten. Samalla kuvaukset äitiydestä eivät ole ”puh-taimmillaan” tai tuota niin rikasta kuvaa kuin esimerkiksi ammattilaisten haastattelu suoraan tutkimuksen teemoihin liittyen. Etsiessäni tietystä ajassa ja kulttuurissa yhteisesti jaettavissa ja ymmärrettävissä olevia asioita, eli sitä millaisin kulttuurisin jäsenystävöin äitiyttä rakennetaan, en pidä tätä ongelmana. Päinvastoin näen kaksi erilaista aineistoani toisiaan täydentävinä.

Naistenlehtimedia on naisen ja samalla äitiyden mallien antamisen konteksti, jossa tuotetaan runsaasti mielikuvia, ohjeita ja neuvoja hyvän elämän ja hyvän äitiyden saavuttamiseksi. Erilaisten naistenlehtien merkitystä naisille voidaan arvioida esimerkiksi lehtien levikki- ja lukijamäärillä, jotka ilmaisevat lehden haluttavuutta. Toisaalta voidaan tarkastella lehtien sisältöä eli lehden linjaa. Kullakin lehdellä on omat ihanteensa ja toimintaperiaatteensa. Esimerkiksi Kotiliedessä näkyy sen ilmestymisestä saakka säilynyt perhettä ja kotiäitiyttä arvostava henki. Myöhemmin ilmestyneissä naistenlehdissä, esimerkiksi Eevassa ja Annassa esillä ovat olleet enemmän romantiikka, naisen omat harrastukset, ystävät ja parisuhde. Sisältönsä puolesta lehdet myös jaetaan tyypillisesti kahtia naisten yleislehtiin ja erikoislehtiin. Naistenlehden määrittelyn ensisijaisena lähtökohtana on tavallisesti sen yleisö. Naistenlehdet ovat naisille suunnattuja lehtiä naisia kiinnostavista aiheista. (Malmberg 1991, 196, Töyry 2005, 26.) Tutkimuksen aineistoksi valitsemistani lehdistä Anna ja Kotiliesi edustavat niin kutsuttuja naisten yleislehtiä ja Kaksplus on naisten erikoislehti (Malmberg 1990). Olen valinnut aineistona olevat lehdet niiden sisällön sekä levikkietujen ja lukijakunnan (peittoprosentit) mukaan. Sisältönsä perusteella ne edustavat melko erityyppisiä naisille suunnattuja lehtiä ja näin tyypiteltynä ne ovat myös omassa lajissaan laajale-

vikkisimmät naisten yleis- ja erikoislehdet (Aikakauslehtien LT-levikit 1992–2004). Kuvaan tarkemmin lehtien erilaisia painotuksia ja toimituksellisia linjauksia äitiydestä puhumisen suhteen luvussa 6.

Koska kyseessä ovat naisille suunnatut lehdet ja yksi varsinaisesti lasten hoitoon ja kasvatukseen keskittyvä lehti, äitiys tulee luonnollisesti esille mitä moninaisimmin ja implisiittisin tavoin. Vähimmillään puhetta äitiydestä ovat pienet uutiset lapsen odotuksesta, lapsen syntymästä, nimen antamisesta tai henkilöhaastattelujen yhteydessä olevat maininnat omista lapsista, lapsen odotuksesta. Tutkimustehtäväni kannalta kiinnostavimmaksi lehtiaineistossa osoittautuivat henkilöhaastattelut, joissa äitiys on kerrontaa jollakin olennaisella tavalla määrittävä tekijä. Äiti-puheen runsauden vuoksi määrittelin aineiston rajaamisen tärkeimmäksi kriteeriksi sen, että äitiys ja siihen sisältyvät merkitykset nostetaan tekstissä tietoisesti erittelyn ja pohdinnan kohteeksi.

Tämän kriteerin perusteella aineisto on valikoitunut siten, että haastattelujen aiheena on pienten lasten ja kouluikäisten lasten äitiys. Puhe äitiydestä on mediateksteissä tiheintä silloin, kun äidit kuvaavat äitiyttä odotus- tai pikkulapsivaiheessa. Pienten lasten äidit puhuvat äitiydestä minämuodossa ja antavat merkityksiä nimenomaan äitiydelle. Vaikka äideillä olisi vanhempia lapsia, äidit muistelevat artikkeleissa tavallisesti omia tuntejaan pikkulapsivaiheessa tai tuon vaiheen arkea. Puhetta kouluikäisistä ja teini-ikäisistä lapsista on aineistossani hyvin vähän. Toisaalta isompien lasten kohdalla puhutaan useimmiten kasvatuksesta, jolloin puhe myös kääntyy ”me” -muotoon, puolison kanssa jaetuksi vanhemmuudeksi. Pienten lasten äitiys on valikoitunut aineistokseni myös siksi, että toimittajat haastattelevat useimmiten lastaan odottavia tai juuri synnyttäneitä äitejä, mitä jo sinällään voi pitää yhtenä kulttuurisen ilmaisutavan säännönmukaisuutena äitiysteeman käsittelyssä (ks. Valtonen 1989). Lisäksi lehtiä myydään julkisuudesta tuttujen naisten äitiydellä, erityisesti vauvan odotusta tai lapsen syntymistä koskevilla jutuilla, mistä kertovat kansien otsikot ja kuvat, joilla äitiys nostetaan etusivun jutuksi. Mediaan haastatellut äidit ovat tyypillisesti tulleet julkisen kiinnostuksen kohteeksi esimerkiksi ammattinsa, uransa tai henkilösuhteidensa kautta. Uudenlainen julkinen kiinnostus heihin herää silloin, kun he tulevat äideiksi. Julkisuudella on taipumus glorifioida sinänsä tavalliset ja arkiset elämäntapahtumat, kuten lasten saaminen ja äitiys (ks. Jallinoja 2000; Luukkonen 2003). Näin ollen analyysin kohteeksi valikoituu enemmän julkisuudesta tuttujen kuin ”tavallisten” äitien äitiys.

Systemaattisen analysoinnin kohteena on ollut yhteensä 20 Word-tekstitiedostoksi purettua haastatteluartikkelia (61 sivua). Ne on lueteltu liitteessä 1. Tekstissä viitataan artikkeliin käyttämällä Anna-lehdestä lyhennystä A, Kaksplussasta KP, Kotiliedestä KL, sekä lehden numeroa ja vuotta (esim. A 19 / 99). Vaikka mediatekstit ovat julkisia, en halua korostaa analyysissäni henkilöitä. Siksi olen poistanut artikkeleista haastateltavien henkilöiden ja haastatteluissa mainittujen perheenjäsenten nimet ja korvannut ne etu- tai sukunimen alkukirjaimilla.

4.3 Tutkimusmenetelmä

4.3.1 Feministinen lukutapa

Kutsun tutkimusmenetelmäni feministiseksi lukutavaksi. Se on kulttuurisia itsestäänselvyyksiä etsivä, vastustava, kriittinen ja emansipatorinen lukutapa (vrt. Wilkinson ja Kitzinger 1995). Lukutavalle on ominaista, että tutkijan lukijapaikka määräytyy feministisestä tiedonintressistä ja feministisestä politiikasta. (Esim. Rojola 2004, 39–40; Jokinen 2004b, 198.) Feministinen tutkimus on lähtökohdiltaan poliittista ja emansipatorista (Ramazanoglu ja Holland 2002, 28–29; Liljeström 2004, 15–21). Käsitteenä emansipaatio viittaa alistavista ja sortavista rakenteista vapautumiseen. Feministisen vastustavan ja toisin lukemisen tavoitteena voi olla esimerkiksi patriarkaalisten arvojen ja asenteiden purkaminen, sukupuolten eriarvoisuuden esiin lukeminen tai tilan raivaaminen moninaisille naissubjekteille.

Feministisille tutkimuksille tunnusomaisia ja melko yleisesti hyväksytyjä piirteitä ovat kiinnostus sukupuoleen, valtasuhteiden kyseenalaistamiseen ja ”luonnollistettujen totuuksien” purkamiseen (Liljeström 2004, 21). Caroline Ramazanoglu ja Janet Holland (2002, 16) määrittelevät feministisen tutkimuksen erityispiirteeksi sen, että feministinen tietäminen pohjaa jollakin tavalla naisena olemisen kokemuksiin sekä tuntemuksiin epäoikeudenmukaisesti sukupuolittuneissa suhteissa elämisestä. Vaikka ei ole mahdollista puhua universaalista naisen kategoriasta, voidaan ajatella, että naisilla on yhteisiä paikkoja tai etuja yhteiskunnallisten valtasuhteiden verkostoissa. Yhteisiä piirteitä voivat olla esimerkiksi epäoikeudenmukaiseksi koettu asema vallitsevassa sukupuolijärjestelmässä, pienempi palkkaus työmarkkinoilla tai odotus suuremmasta vastuusta vanhemmuuden kysymyksissä.

Oman ajatteluni kannalta feminismin emansipatorinen politiikka liittyy äitiyttä koskevien määrittelyjen näkyväksi tekemiseen ja purkamiseen (vrt. Soper 1993, 47). Tutkimuksessani naisia yhdistävä piirre on äitiys instituutiona, eli äitiyttä koskevat kulttuuriset odotukset. Näen moninaiset, idealisoidut, ristiriitaiset ja epärealistiset äitiyttä koskevat odotukset äitiyttä rajoittavina sekä äitejä tietyllä tavalla alistavina ja vahingoittavina diskursseina (Sunderland 2004, 191–209). Esimerkiksi erilainen, ei-myytinkaltainen äitiys saa helposti poikkeavan ja usein samalla negatiivisesti latautuneen statuksen. Vahvat ja itsestään selviksi muodostuneet sekä sukupuolittuneet diskurssit voivat olla ongelmallisia esimerkiksi äitien ammatillisen auttamisen käytännöissä (ks. esim. Keskinen 2005). Ammattilaisten ja median tuottamien äitiyden määrittelytapojen näkyväksi tekemisen ja kriittisen analyysin avulla on mahdollista kyseenalaistaa itsestään selvyyksiä, osoittaa asioiden diskurssiivisuutta ja vaihtoehtoisia tulkinnan tapoja.¹⁹

¹⁹ Feministisessä tutkimuksessa erilaisia alistussuhteita, toiseutta ja sukupuolittuneita tulkintoja on pyritty purkamaan ja muuttamaan tuottamalla vaihtoehtoisia diskursseja tai käsitteellistämisen tapoja koskien esimerkiksi naisen seksuaalisuutta tai perhevähävaltaa (esim. Ramazanoglu ja Holland 2002; Sunderland 2004).

Foucault'laista valtakäsitystä mukaillen asetun tutkijana jakamaan, osoittamaan ja kyseenalaistamaan sitä valtaa, joka sisältyy äitiyden kulttuuriseen konstruoimiseen (vrt. Valtonen 1999, 118).

Paikannan tutkimukseni feministisen tutkimuksen postmoderniksi nimettyyn aate-suuntaan, jonka piirissä on purettu esimerkiksi naisen, naissubjektin ja sukupuolen käsitteitä sekä tutkittu sukupuolen esittämistä ja tuottamista erilaisissa diskursseissa (ks. Anttonen 1997, 50–51)²⁰. Ymmärrän postmodernin ajattelun suuntauksena, joka välttää normatiivista ja perustahakuista ajattelua ja käsitteitä (ks. Pulkkinen 1998). Tiedonintressinä postmoderni feminismi on kiinnostunut erilaisista käsitteellistämisen ja tulkinnan tavoista eli todellisuuden diskursiivisesta rakentumisesta. Tulkinnat, merkityksenannon tavat ja käsitteellistykset eivät ole staattisia vaan jatkuvan uudelleen määrittelyn ja arvioinnin kohteena. Se, miten ja mitä tiedetään, on aina suhteessa tietäjäsubjektiin, joka on aina jossain partikulaarisessa tilanteessa suhteessa tiedon kohteeseen, tietoon ja muihin tietäjiin. Postmodernin feminismin näkökulmasta tieto on aina osittaista ja paikantunutta. Tieto ja tietämisen mahdollisuus on sidoksissa aikaan, paikkaan, tutkijasubjektiin ja sukupuolten välisiin valtasuhteisiin (esim. Haraway 1991, 111–173; Harding 1991; Liljeström 2004, 12–21).

Kun klassisen tieteenideaalin mukaiset rationaalisuus- ja objektiivisuusvaatimukset pitävät tutkijan omien käsitysten ja arvojen liittymistä tutkittavaan ilmiöön tutkimuksen heikkoutena, on feministisille metodologioille ominaista kriittinen suhtautuminen klassisiin tiedon tuottamisen tapoihin sekä sukupuolettomina esitettäviin tiedon kategorioihin. Feministisen tutkimuksen näkökulmasta tieto ei voi koskaan olla arvoista ja valtasuhteista vapaata, minkä vuoksi riittävä objektiivisuus ja rationaalisuus edellyttävät näiden tunnistamista ja näkyväksi tekemistä. Olennaista feministisen vastustavan lukemisen ajatuksessa on siten oman lukijapaikan määrittely ja omien lähtökohtalettamusten kriittinen tarkastelu. Tutkija ei vain lue tekstiä, vaan tuo siihen aina oman historiansa, omat kokemuksensa sekä sosiaalisen ja kulttuurisen ympäristönsä. (Rojola 2004, 36–37.) Tekstit ja kieli itsessään eivät sisällä absoluuttisia merkityksiä, vaan ne ovat aina tulkinnan tulosta. Lukuprosessissaan tutkija ikään kuin ”kutoo” analysoitavaa

²⁰ Feministisen tutkimuksen valtavirtaa sävytti 1960–70-luvuilla keskustelut naisalistuksesta ja patriarkaatista. (Anttonen 1997, 27.) Tämän ajan teksteissä äitiys, synnyttäminen ja lasten kasvattaminen nähtiin melko yksiselitteisesti naista alistavana tekijänä. (Chodorow ja Contratto 1982, 54.) Alistuskeskustelun rinnalle alkoi 1970-luvun lopulla ja 1980-luvulla kehittyä nais erityisyyttä, naiskokemusta ja samalla äitiyttä positiivisesti argumentoiva suuntaus, jota on luonnehdittu naiskeskeiseksi tai gynosentriseksi feministiseksi. Äitiys alettiin nähdä alistuksen sijaan ylistyksen aiheena ja naisten moraalisena hyveenä (Saarinen 1992; Anttonen 1997). Naiskeskeisessä feminismissä kiinnostus kohdistui naiskulttuuriin, naisten historiaan, seksuaalisuuteen ja naisten yhteisiin kokemuksiin äiteinä, hoivaajina ja lasten kasvattajina (Rich 1976; Chodorow 1978; Oakley 1979; Ruddick 1995). Jaana Vuoren (1999) mukaan suomalaiselle feministiselle äitiystutkimukselle on ollut ominaista sen liittyminen tavalla tai toisella sosiaalipolitiikkaan. Äitejä on pohdittu erityisesti suhteessa hyvinvointivaltioon, sen rakentamiseen ja instituutioihin. Samassa yhteydessä äitiydestä on kuitenkin tullut ristiriitainen kysymys. Kun feminismi painottaa äidin itsenäistä subjektuutta, sosiaalipolitiikka johdattaa pohtimaan äidin riippuvuutta miehestä, perheestä ja hyvinvointivaltiosta. (emt.)

tekstiä yhteen muiden lukemiensa tekstien kanssa sekä omien kokemustensa kanssa ja samalla kontekstuaalista lukemaansa. (Vrt. emt. 36–37.)

Lukutavassani yhdistyy pyrkimys tutkittavan ilmiön ymmärtämiseen ja kriittiseen tarkasteluun. Analyysini lähtökohtana on aikaisemmasta tiedosta ja kokemuksesta nouseva esiymmärrys, josta tietäminen alkaa, muttei ole siihen sidottu. Tutkijan omat kokemukset voivat inspiroida ja vahvistaa analyysiä mutta lisäksi ne voidaan käsitellä tutkimuksen teon välineiksi. Osuvien ja ymmärrettävien tulkintojen tekeminen edellyttää sitä, että tutkija hyödyntää analyysissään omaa kulttuurista tuntemustaan laajemmista diskursiivisista ja sosiaalisista käytännöistä, kulttuurin tavoista, normeista, stereotyyppioista ja yleisestä kulttuurisesta ilmapiiristä. (Jokinen ym. 2004, 29–32; Sunderland 2004, 11.) Tutkijan tietoisuus omista itsestään selviksi muotoutuneista käsityksistä lisää refleksiivisyyttä suhteessa omaan lukutapaan ja auttaa problematisoimaan sitä (Gordon, Lahelma ja Holland 2004, 104). Subjektiiivisten näkemysten ja kokemusten hyödyntäminen edellyttää kuitenkin oman aseman ja päättelyketjujen avaamista ja näkyväksi tekemistä (Jokinen ym. 2004, 29–32; Sunderland 2001, 11).

Tätä tutkimusta ei todennäköisesti olisi ilman henkilökohtaista kokemusta äitiydestä. Perhetyöprojektin toteuttamisen aikana olin lapseton. Tuolloin ammattilaisten kertomukset asiakkaana olevista äideistä jäivät minulle etäisiksi. Ne eivät koskettaneet henkilökohtaisesti eivätkä herättäneet tutkimuksellista mielenkiintoani. Tutkimusintressini aiheeseen syntyi vasta projektin päätyttyä, kun tulin itse äidiksi. Naisten- ja perhelehtien tuottama kuva äitiydestä oli vahvassa ristiriidassa siihen, miten itse äitiyden koin. Tämä ristiriita johdatti tarkastelemaan uudestaan myös projektissa tuotettua ammatillista äitiyspuhetta ja etsimään sitä, mikä näissä erilaisissa konteksteissa tulkittiin riittävän hyväksi äitiydeksi. Näin ollen olen vahvasti tutkimani kulttuurisen ilmiön ympäröimä ja katson tutkimuskohdettani osittain sisältä päin. Tutkimuksen alkua on sävyttänyt samanaikainen oma äidiksi tuloni ja kiinnostusta motivoinut oma ristiriitaisuuden kokemus. Olen saanut kaksi lasta tutkimuksen alkumetreillä ja tutkimusprosessin ajan elänyt todeksi sitä yhteistä kulttuurista todellisuutta, jossa äidiksi on Suomessa 2000-luvun alussa tultu ja äitiyttä toteutettu.

Tutkijana positioin itseni keskelle ristiriitaa, jonka toisessa ääripäässä on äitiyttä ympäröivä glorifioitu myyttisyys, kulttuuriset ja idealistiset odotukset sekä asiantuntijoiden antamat normit ja ohjeet ja toisessa äitiys yksityisenä, itse valittuna arkisena tehtävänä ja suhteena lapseen. Aineiston lukutapani ja analysointini sisältävät henkilökohtaisen kokemuksen ja tunteen äitiydestä. Ne eivät tarjoa selitystä tai perustaa tulkinnoilleni ja tiedon tuottamiselle, vaan tulevat pikemminkin osaksi tutkimuskohdetta. Tutkimuskohteeseen samaistuminen, kokemuksellisuuden kautta syntynyt omakohtaisuus, ja kyky tunnistaa äitiyteen liittyviä erilaisia vivahteita ja ulottuvuuksia herkistää havainnoimaan ja lukemaan erilaisia asioita ja sävyjä sekä kirjoittamaan erilaista tekstiä kuin lapsettomana.

Feministisen lukutavan käsitteeseen on mahdollista sisällyttää se, että paitsi subjektiivisuus ja henkilökohtaiset kokemukset myös naisten alueiksi luokitellut tunne-elämän alueet tunnustetaan kriittisiksi tutkimuksen teon välineiksi (esim. Fox Keller 1988, 10–14; Haraway 1992). Donna Harawayn (1992, 293) mukaan esimerkiksi empatia on kriittisen älynkäytön muoto, joka on länsimaisen tieteen piirissä jäänyt implisiittiseksi ja hämäräksi. Haraway näkee empatian tunnon edellytyksenä sille, että alkaa tuntea tutkimaansa ilmiötä. Henkilökohtainen kokemus motivoi tutkimusta, synnyttää kysymyksiä ja halun ymmärtää ja nähdä yhteyksiä. Kaikkia asioita ei voida edes havaita tunteematta empatiaa, yhteenkuuluvuutta tai samuutta. Empatia auttaa nostamaan esiin pieniä, merkityksettömiltä tuntuja asioita, itsestään selviltä tuntuja kysymyksiä. Äidin maailmassa monet itsestään selvinä pidetyt kysymykset, vaikkapa, miten lapsi nukkuu, syö tai puetaan, ovat yllättäen niitä kaikkein tärkeimpiä.²¹

Katson myös, että ammattilaisten kuvaamien tilanteiden ymmärtäminen on edellyttänyt eläytymistä niihin. Kuvatut tilanteet ovat avautuneet minulle eri tavoin ennen omaa äidiksi tuloani ja sen jälkeen. Feministinen lukutapa merkitsee herkistymistä niille asioille ja sävyille, jotka viestivät äitiyteen liittyvästä vastuusta, sitoutumisesta, väsymyksestä, turhautumisesta, syyllisyydestä sekä äitiyttä kuormittavista moninaisista ja sukupuolittuneista odotuksista. Kahden varsin erilaisen äitiyden määrittelytapoja tuottavan tekstin varaan rakentuva tutkimusasetelma on itsessään feministiseen tiedonintressiin kietoutuva metodologinen valinta. Asetelman avulla on mahdollista sekä tehdä näkyväksi että purkaa ja kyseenalaistaa yksinkertaistavia ihanteellisen ja kelvottoman äitiyden konstruktioita.

Analyysissäni feministisen lukutavan käsite tarkoittaa myös sitä, että hyödynnän feministisiä, äitiyden sosiaalista konstruointia koskevia analyysejä ja kritiikkejä tulkitseni aineistoissani esiintyviä käsitteellistämisen ja merkityksenannon tapoja. Käytetyt sanavalinnat, käsitteet ja ilmaisutavat paljastavat äitiyden konstruoinnin kulttuurista erityisyyttä ja ovat usein sukupuolittuneita (Featherstone 2006). Esimerkiksi hoiva ja huolenpito liitetään naiseuteen, jolloin ne kutsuvat ja velvoittavat miehiä ja naisia eri tavoin (vrt. Keskinen 2005, 37–38, 75; Turney 2000). Lastensuojelukäytäntöjä ohjaa vahvasti äitien kyvykkyyden tarkastelu mutta se on implisiittistä ja näkymätöntä kietoutuessaan vakiintuneisiin ja usein sukupuolineutraaleihin ammatillisiin ilmauksiin, esimerkiksi lapsen edun ensisijaisuudesta, perheiden ja vanhemmuuden tukemisesta ja puuttumisen minimoimisesta. Lastensuojelussa toimivat ammatilliset konstruoivat interventionensa lapsen auttamiseksi, suojelemiseksi tai pelastamiseksi, mikä tuottaa jännitteitä ja vastakkainasetteluja lapsen ja äidin tukemisen välille (Davies ym. 2007, 24).

²¹ Sara Ruddick (1995) puhuu äidillisestä ajattelusta (maternal thinking) viitaten sillä äitiyden myötä kehittyvään tietynlaiseen filosofiseen ja eettiseen ajattelun muotoon. Ruddick vertaa tätä tieteelliseen ajatteluun, jossa äiti kysyy tiettyjä kysymyksiä, vakiinnuttaa kriteerit mahdollisille oikeille vastauksille, huolehtii havainnoistaan sekä suuntaa niiden avulla omaa toimintaansa kokonaisuutena siten, että lapsen tarpeet ja hyvinvointi toteutuisivat. Pidän Ruddickin näkemystä äitiydestä kuitenkin varsin idealisoivana.

Feministisessä sosiaalityökritiikissä on korostettu sitä, että naisten tulisi saada huomiota omana itsenään, ei vain äiteinä tai puolisoina. Äitiyden tukeminen ei saisi merkitä naisen perhevastuullisuuden hyväksikäyttöä, eikä sitä, että äitien ja lasten tarpeet nähdään aina yhtenevinä. On tilanteita, joissa lapsen tarpeet ja intressit ovat ristiriidassa naisen tarpeiden ja intressien kanssa. (Forsberg ym.1992; Featherstone 1997; 1999.) Feminististä kritiikkiä värittää myös huoli siitä, että asiakkaana olevia naisia katsotaan lastensuojelutyössä idealististen ja stereotyyppisten äitiyden odotusten läpi (esim. Featherstone 1997; 1999; Smith 2006; Davies ym. 2007, 25).

4.3.2 Metodologiset käsitteet

Analyysin metodologisia välineitä olen ammentanut paitsi feministisen myös diskurssianalyyttisen tutkimuksen perinteistä ja metodologisista käsitteistä. Monet näissä keskusteluyhteyksissä tuotetut ideat ja käsitteet toimivat tulkintani resursseina vaikka eivät esiinny tekstissäni nimettyinä välineinä ja käsitteinä. Analyysini kannalta keskeisimmiksi käsitteiksi olen nimennyt kulttuurisen odotuksen, tasapainoilun, tulkintarepertuaarin ja tulkintaresurssin käsitteet.

Postmodernin feminismin ja sosiaalisen konstruktionismin näkökulmista analyttinen kiinnostukseni kohdistuu kieleen ja puheeseen, jotka ymmärretään itsessään sosiaalisiksi toiminnaksi ja todellisuutta rakentaviksi tekijöiksi. Todellisuus näyttäytyy meille, saa merkityksensä, ja se tulkitaan siitä tehtyjen kielellisten jäsentämisen ja merkityksenannon tapojen kautta (Wetherell ja Potter 1992). Sosiaalinen konstruktionismi ei kyseenalaista materiaalisesta todellisuudesta olemassaoloa mutta problematisoi todellisuuden objektien ja merkitysten välisen suhteen. Lisäksi merkitykset voidaan nähdä käytännöllisinä ja materiaalisina koska asioiden nimeämisellä ja käsitteellistämällä on usein konkreettisia seurauksia. Merkityksenannon tavat ovat sidoksissa kulttuuriin ja kieleen mutta ne eivät ole staattisia vaan jatkuvasti uudelleen konstruoitavia. (Väliverronen 1999, 18–19.)

Analyysissäni kiinnitän huomiota puheessa ilmeneviin ideoihin, sanastoihin, ilmaisutapoihin, puheen sävyihin ja kuvattuihin toimintatapoihin. Tässä yhteydessä olen hyödyntänyt diskurssianalyttisen tutkimuksen piiristä tulkintaresurssin- ja repertuaarin käsitteitä (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1999; Wetherell ja Potter 1992). Olen soveltanut nämä käsitteet omiin aineistoihini ja tutkimuksen tehtävään sopiviksi tulkintakäsitteitä melko väljästi ja osittain synonyymisesti. Tarkoitan käsitteillä kielellisiä resursseja, joilla konstruoidaan äitiyttä koskevia odotuksia. Margaret Wetherell ja Jonathan Potter (1992, 90) luonnehtivat (tulkinta)repertuaareja kielen rakennusvälineiksi, joiden avulla rakennetaan puheessa erilaisia versioita toiminnoista, itsestä ja sosiaalisista ilmiöistä. Repertuaareja voidaan tunnistaa ja määritellä tietynlaisista puhe- ja ilmaisutavoista. Ne koostuvat ilmiöiden luonnehdinnassa ja arvottamisessa toistuvasti käytetyistä käsitteistä tai metaforista ja kielikuvista, jotka muodostavat eräänlaisen, sisäisesti johdonmukaisen

termisysteemin tai ”kieliopin” (Potter ja Wetherell 1987, 149.) Repertuaari voi olla sanontatapa, käsite- tai asiakokonaisuus, jonka ilmaukset käyvät sisällöllisesti yhteen (Eskola ja Suoranta 2000, 198).

Kulttuurin käsite tarkoittaa työssäni jaettuja merkityksiä. Kulttuurisen tulkintaresurssin käsitteellä kuvaan sitä, että puhujien käytössä olevat kielelliset resurssit ovat sosiaalisesti jaettuja, ylikäsitteellisiä jäsenitys- ja tulkintatapoja. Tarkastelen ammatillista keskustelua ja mediakeskustelua kielellisen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen muotoina, jotka kiteyttävät äitiyden kulttuurisia merkityssisältöjä. Vaikka molemmilla teksteillä on omat, erilaiset tuotantoehdot, kielenkäytön kannalta niiden yhteiskunnallinen konteksti on sama. Yksittäisissä puhetilanteissa tai teksteissä tuotetut merkitykset on mahdollista lukea paitsi osana esittämistilannettaan myös osana laajempaa kulttuurista jatkumoa eli suhteessa toisiin puheisiin ja teksteihin. (Juhila 1999, 174–176.) Eero Suonisen (2004b, 111, 130) mukaan merkityksenannon tavat, joihin tukeutuen jäsenämme esimerkiksi äitiyttä, ovat luonteeltaan kulttuurisia eivätkä yksilöllisesti keksittyjä, sillä puhujien on käytettävä kulttuuriin sopivia, konventionaalisia merkityksenannon tapoja. Molemmat aineistot kertovat puhujien kannalta julkisista tilanteista, joiden voi olettaa kutsuvan esiin kulttuurissa ja ammattikulttuurissa hyväksyttävää puhetta ja ilmaisutapoja (ks. Jokinen ja Juhila 1999). Tulkintojensa resurssina ammatillisilla on esimerkiksi ammatilliset oppinsa, lakien ja normien antamat ohjeet. Näiden lisäksi tulkinnat voivat olla esimerkiksi sukupuoli- ja ikäsidonnaisia (Forsberg 1994, 2–3). Tällainen äitiyden tulkintatyyppi on olennainen osa lastensuojelullisia ongelmia koskevaa tulkintatyötä.

Mediapuhetta analysoidessani käytän etupäässä repertuaarin käsitettä, sillä tästä aineistosta on ollut helpompi erottaa yhtenäisempiä puhetapoja. Laajasta, paikoin hajanaisesta ja yksittäisiä tapauskuvauksia sisältävästä ammatillispuheesta on kuitenkin vaikea identifioida yhtenäisiä puhetapoja, minkä vuoksi sovellan ammatillispuhetta koskevaan aineistoon tulkintaresurssin (ks. Juhila 1999, 187–195) tai tulkinnallisen resurssin (Forsberg 1994) käsitteitä. Kummassakaan aineistossa analyttisenä painopisteenäni ei ole kuitenkaan repertuaarien identifiointi vaan äitiydelle tuotettujen sisällöllisten merkitysten kriittinen tarkastelu. Esimerkiksi ammatillispuheesta etsin tiettyä logiikkaa tulkita äitiyttä en sitä, miten yksittäisiä äitejä arvioidaan. En myöskään pitäydy puheen analysoinnin tasolla, vaan otan kantaa esimerkiksi siihen, miten erilaiset äitiyden konstruoinnin tavat muovaavat äitiyden ammatillista kohtaamista lastensuojelussa ja millaisia ammatillisia ja yhteiskunnallisia epäkohtia äitiyden määrittelytapoihin sisältyy (ks. Hurtig ja Laitinen 2003).

Feministisen ja äitiyttä koskevan tutkimuksen piirissä puhutaan äitiyden ideologioista, myyteistä, uskomusjärjestelmistä ja kulttuurisista mallitarinoista. Selvyyden vuoksi puhun omassa työssäni äitiyden odotuksista, joita olen kuvannut tarkemmin tutkimuksen teoreettisissa lähtökohdissa. Viittaan käsitteellä äitiydelle tuotettuihin merkityk-

siin, joita aineistoista tunnistan ja konstruoin kulttuurisen ja teoreettisen tietämykseni avulla. Lähtökohtaisesti ajattelen, että molemmissa tutkimissani keskusteluissa sekä ylläpidetään että tuotetaan tietynlaista äitiyttä ja äitiyttä koskevia odotuksia. Tutkimuksessani teen näin odotuksia näkyväksi ja tulkitsen niitä edelleen tasapainoilun käsitteen avulla. Tasapainoilun käsitteen juonnan feministisen tutkimuksen piiristä, jossa äitiyttä jäsennetään erilaisina kulttuurisina ristiriitoina ja ambivalenssina (esim. Hays 1996; Featherstone 1997). Tasapainoilun käsitteen avulla kokoon myös tutkimukseni tulokset yhteen.

4.3.3 Käsityömäinen analyysiprosessi

Kaksi varsin erilaista aineistoa asettaa analyysille omat ehtonsa, eikä niitä voi analysoida yhden selkeän kaavan mukaan. Aineistot ovat edellyttäneet erilaisia järjestämisen, analysoinnin ja lukemisen tapoja, jotka ovat tapahtuneet useissa vaiheissa. Aineistolähtöisyyden idea korostaa laadullisen tutkimuksen luonnetta käsityönä. Käsityötaidoksi kutsutaan erilaisia metodeja ja näkökulmia luovasti yhdistävää analyysitapaa, jossa tulkinnalla ja teoreettisella ajattelulla on keskeinen sija. (Ks. Eskola ja Suoranta 2000, 149–152; Väliverronen 1999, 32–36.) Laadullisen aineiston jäsentäminen ja tulkinta eivät useinkaan erotu selviksi ja erillisiksi vaiheiksi. Usein tutkija liikkuu tutkimuskirjallisuuden ja tutkimusaineiston lukemisen, analyysin, loputtomien tulkintamahdollisuuksien ja kirjoittamisen välillä edestakaisin. (Eskola ja Suoranta 2000, 149–152.)

Hannele Forsberg (1994; 1998) kuvaa analyysin eksplikointia jälkikäteisrationisointina. Kulttuurisia merkityksiä etsivän tutkijan on käytettävä kulttuurista esiymmärrystään löytääkseen aineistosta etsimänsä mutta rakennettava jälkikäteen säännöt omille tulkintoilleen ja niiden perusteille. Lisäksi tutkimusraportin tekstin kirjoittaminen on yksi tulkinnan muoto ja usein ymmärrys tutkimuksesta syntyykin vasta kirjoitusvaiheessa (ks. Husso 2003, 33, myös Eskola ja Suoranta 2000, 242). Myös itselleni kirjoittaminen on ollut olennainen osa analyysiprosessia. Se on ollut tapa oivaltaa, keksiä ja tehdä havaintoja. Tutkimuksen tekoon liittyvä seminaarityöskentely, seminaaripapereiden kirjoittaminen on ollut osa prosessia, jossa olen reflektoinut havainnoimiseni sekä tietämiseni rajoja ja ehtoja. Tutkimuksen aikana saamani palaute, kritiikki ja kannustus ovat ohjanneet analyysiäni ja tutkimusraportin lopullinen muoto on nähtävä monien kompromissien tuloksena.

Nykyään laadullisen tutkimuksen systematisoimiseksi ja luotettavuuden parantamiseksi suositellaan erilaisia tietokoneavusteisia ohjelmia (esim. Räsänen 2006). Ne helpottavat aineiston käsittelyä ja lisäävät analyysin seurattavuutta, mutta samalla tuottavat analyysiin mekaanisuutta. Omassa analyysissäni olen halunnut edetä aineistojen ehdoilla, aineistojen ehdottamia lukutapoja tunnustellen. Käsityömäinen analyysiprosessi tarkoittaa käytännössä lukuisia lukemisen kertoja, aineistoon käsin

tehtyjä muistiinpanoja, tiivistelmiä, havaintoja ja sille esitettyjä kysymyksiä. Tällainen analyysitapa jättää tilaa luovuudelle ja kekseliäisyydelle, jotka systemaattisuuden ohella ovat onnistuneen analyysin edellytyksiä. Tutkimuskysymykset, teoreettinen viitekehys ja näiden pohjalta tehdyt rajaukset määrittävät tulkintakehikon, jonka sisällä päätelmiä analysoitavasta tekstistä tehdään.

Molempien aineistojen analyysin lähtökohtana on ollut aineistolähtöinen teemoittelu (ks. esim. Eskola ja Suoranta 2000). Olen analysoinut aineistot erikseen ja peräkkäin, ensin ammattilaisten keskustelun ja vasta tämän analyysin valmistuttua mediakeskustelun. Olen lukenut aineistoja etsien vastauksia tutkimustehtävässä asettamiini kysymyksiin ja ryhmitellyt aineistot teemoiksi niiden mukaan (esim. ammattilaisten huoliteemat). Sisällöllisten piirteiden tematisointi on siis perustunut kummankin aineiston seulontaan aina tietyn aineistolle esitetyn kysymyksen avulla. Tämän jälkeen olen lukenut yksityiskohtaisesti kutakin teemaa ja tarkastellut sen suhdetta koko aineistomassaan (joko ammattilais- tai mediakeskusteluun). Edelleen analysointiprosessin aikana syntyneet sekä sisältöä että tutkimuksen etenemistä koskevat kysymykset ovat olleet tärkeä analyysia eteenpäin kuljettava väline. Aineistoa raportoidessani pyrin kuvaamaan, mitä olen aineistoltani kulloinkin kysynyt ja miten aineistoa käsitelty. Tarkemman lukemisen kohteeksi ja tutkimusraportissa esitettäväksi aineistopaloiksi olen valinnut aineisto-otteita sen perusteella, miten hyvin ne tiivistävät tai havainnollistavat tiettyä huolen jäsentämisen tapaa ja äitiyteen kohdistuvia odotuksia.

Teemoittelun jälkeen olen kiinnittänyt huomiota kielellisiin seikkoihin, ilmaisutapoihin ja sanavalintoihin. Olen esimerkiksi tarkastellut yksityiskohtaisesti sitä, miten kutakin huoliteemaa konstruoidaan kielellisesti ja millaista käsitystä riittävästä äitiydestä kukin huoliteema silloin heijastaa. Lisäksi olen tulkinnut aineistoja kriittisesti teoreettisen viitekehysten avulla ja samalla suhteuttanut ne osaksi laajempaa kontekstia. Ymmärrän aineistot näytteiksi tutkimuksen kohteena olevan ilmiön kulttuurisesta jäsentämisestä. Tällöin olennaista ei ole tulosten yleistettävyyden vaan suhteutettavuus eli se, miten tulosten voi tulkita kertovan oman aineiston ulkopuolisesta, laajemmasta kontekstista. Kysymys on tulkintojen mielekkyydestä tietyssä historiallisessa ajassa ja paikassa. (Valtonen 1999, 106.)

Ammattilaisten puhetta koskevan analyysini kohteena ovat ammattilaisten tuottamat tulkinnat työstään, sen kohteista, tavoitteista ja tuloksista. Sen sijaan puheesta / kuvauksista on mahdotonta lukea sitä, miten he toimivat tilanteissa. Ammattilaisten kuvaamat työmuotoesittelyt ja niiden sisältämät tapauskuvaukset noudattavat yhteisesti hyväksyttyä kaavaa, työn aloittamisen, työn sisällön ja työn lopettamisen kuvauksineen. Ammattilaisten tavoitteena ei ole kertoa äideistä, vaan kuvata omaa työtään asiakastapauskuvausten valossa. Asiakkaiden ollessa useimmiten naisia aineistosta voi lukea sen, millainen äitiys on ammattilaisten näkökulmasta toivottavaa ja mitkä ovat äitiyden ei-toivottuja piirteitä. Puhe äideistä liittyy pitkälti kunkin työmuodon

vaiheittaisen etenemisen kuvaamiseen, eli ammattilaiset tuottavat äitiyttä koskevia tulkintoja tapauskuvausten yhteydessä. Nämä tulkintatavat ilmenevät paitsi puheessa myös toiminnassa, (vrt. Forsberg 1994, 60) joten luen ammattilaisten äitiyttä koskevaa ajattelua ja tulkintoja kerrotuista tilanteiden kuluista. Äitiyttä koskevat kulttuuriset odotukset tulevat erityisen näkyviksi silloin, kun äitiyttä pyritään tukemaan ja rakentamaan ammatillisesti. Näitä odotuksia voi jäljittää siitä, mitä äitien kanssa tehdään (leivotaan pullaa, käydään kuntosalilla, opetetaan kodinhoitoa), mihin äitejä tuetaan ja ohjataan (esim. raittius, työnhaku, sensitiivisyys lapsen tarpeille). Lisäksi odotuksia voi lukea tilanteista, joissa on vaikea päästä aloittamaan perhetyötä, sekä tilanteista, joihin perhetyö lopetetaan (esim. äitiys riittävää / riittämätöntä ja lapsi otetaan huostaan).

Asiakastapaukset, joita ammattilaiset kertovat, voivat olla yhtä hyvin tyypillisiä kuin poikkeuksellisiakin. Ammattilaiset kuvasivat sekä työssään tyypillisesti kohtaamiaan tilanteita, että tilanteita, jotka kokivat vaikeiksi ja ratkaisemattomiksi. Näitä tapauksia tuotiin esille myös siinä toivossa, että niihin voisi löytyä yhdessä ratkaisumalleja. Vaikka ammattilaisten kertomat tapauskuvaukset ovat ainutkertaisia, huolen kohteet kiinnittyvät selkeästi tiettyihin teemoihin. En ole siis paikantanut tyypillisiä tai poikkeavia tilanteita vaan etsinyt kerronnasta, esimerkiksi äidin ja lapsen suhdetta kuvaavasta huolipuheesta toistuvia jäsenystapoja, jotka paljastavat tämän suhteen tuottamisen kulttuurista erityisyyttä. Vaikka ammattilaiset kertovat yksittäisistä tapauskuvauksista, näen niiden toimivan ikkunoina siihen ammatillisiin äitiyden odotuksiin. Voimme ilmaista huoltamme vain sellaisista asioista, jotka sopivat ammatilliseen diskurssiin. Toisin sanoen ne on ammatissa nimetty ja tunnistettu ongelmiksi ja niiden käsittelemiseen on olemassa keinoja. (Saurama 2002, 239.)

Mediapuhetta koskevan analyysini tavoitteena on osoittaa konstruoinnin tapoja, jotka haastavat ajattelemaan äitiyttä monista suunnista ja jotka toisaalta horjuttavat kulttuuriin tai ammattikulttuuriin juurtuneita ajattelutapoja. Näen äitien mediahaastattelut tapauksina (ks. Eskola ja Suoranta 2000, 65), jotka heijastavat aikaan ja paikkaan sidoksissa olevia tapoja konstruoida äitiyttä ja siihen liittyviä odotuksia. Mediapuhe antaa kuvaa siitä, millaisia ovat kulttuurisesti mahdolliset tavat puhua, kirjoittaa ja kuvata äitiyttä. Mediapuheen tarkastelu tekee näkyväksi äitiyttä koskevaa puhetta julkisena ja suurelle yleisölle tarjolla olevana puheena. Haastateltavien äitien puhe (aito tai toimittajan tuottama) heijastelee niitä käsityksiä, joita äitinä olemiseen liitetään tiettyssä kulttuurissa ja ajassa. Media-analyysin kohteena ovat äitien ja toimittajien kohtaamisesta syntyneet ja heidän yhdessä tuottamansa äitiyden konstruktiot, jotka voivat olla enemmän tai vähemmän toimittajien muovaamia tai totuudenmukaisia. En ole kiinnostunut haastattelujen aitoudesta tai juttujen todellisuudesta, vaan siitä millaisia äitiyden odotuksia haastattelut konstruoivat.

Sen sijasta, että olisin tietoisesti etsinyt eroja ammattilaispuheen sisältä, ryhdyin hakemaan ammattilaispuheessa esiin tuleville odotuksille vastapuhetta mediateksteistä.

Tämä valinta on tärkeä siksi, että tavoitteenani on ollut tarkastella ammattilaisten puhetta kriittisesti, purkaa itsestään selvyyksiä ja tarkastella sitä äidin ja naisen näkökulmasta tuotettua puhetta vasten. Aineistoissa esiintyvien erojen etsiminen on toiminut analyttisenä strategiana, jonka avulla olen paikantanut äidin ja lapsen suunnasta konstruoitujen odotusten välisiä ja sisäisiä ristiriitoja. Lisäksi tietyt ammattilaispuheessa esille tulevat asiat ovat kontekstissaan itsestään selviä, ja ne voidaan havaita ja tunnistaa vasta tarkastelemalla niitä toisesta kontekstista käsin. Tulosten tulkinnassa on kysymys aineistosta löydettyjen tulkintapojen kriittisestä uudelleen tulkinnasta sekä feministisen lukutavan avulla tapahtuvasta vaihtoehtoisten konstruoinnin tapojen etsimisestä.

Kahden erilaisen analysoitavan puhekontekstin lisäksi liikun analyysissäni eri tasoilla. Media-aineiston analyysi on ammattilaispuheen analyysiä yleisluontoisempaa ja pinnallisempaa siksi, että se on toiminut ammattilaispuhetta reflektioivana peilauspintana. Ammattilaispuhetta analysoidessani liikun yksittäisten tapahtumatilanteiden tasolla mutta teen viittauksia laajempaan kulttuuriseen ja ammatin institutionaaliseen kontekstiin. Ammattilaispuhetta ja mediapuhetta erikseen käsittelevissä luvuissa analyysini koskee tiettyjä yksityiskohtia aineistoista. Analyysin tuloksia yhteen vetävässä luvussa liikun abstraktimmalla tasolla ja päätelmäni liittyvät koko aineistomassaan. Pohdin kielen käytön seurauksellisuutta eli sitä, millaisia merkityksenannon ja toiminnan mahdollisuuksia aineistoista tulkitsemani konstruoinnin tavat avaavat ja sulkevat (Jokinen ym. 2004, 41–45).

5 Äidit ammatillisen huolen kohteena

5.1 Äidin implisiittinen perhevastuu

Ammattilaisten kuvauksissa puuttumista vaativat perheiden ongelmat kuvataan usein sukupuolineutraalisti vanhemmuuteen liittyvinä ongelmina, eli lapsen hoitamisen ja kasvattamisen ajatellaan kuuluvan yhtäläisesti sekä isälle että äidille. Tämä sukupuolineutraali kuvaamisen tapa kuitenkin rikkoontuu silloin, kun työtä kuvataan tapausesimerkkien valossa. Ne kertovat työskentelystä pääasiassa äitien kanssa. Tätä havaintoa konkretisoidakseni kysyin aineistoltani kuka tai ketkä perheenjäsenistä näyttäytyvät ammattilaisten kuvaamisessa esimerkkitapauksissa ensisijaisina asiakkaina (vrt. Forsberg 1998). Miellän ensisijaisuudeksi tässä sen, kenen kanssa työskentelyä ammatillaiset pääasiassa kuvaavat, keneltä kysyvät asioita, kenen kanssa tekevät asioita, kenen puhetta siteeraavat tai kenen avulla lastensuojelullista asiaa hoitavat eli keneen huolestuttavat asiat erityisesti liittyvät. Useimmat kuvaukset sisältävät puhetta isistä ja lapsista, mutta heidän osuutensa työprosessia kuvatessa on vähäinen. Konkretisoin oman aineistoni ilmentämää äitikeskeisyyttä taulukossa 1.

Taulukko 1 havainnollistaa sitä, kuinka paljon perheammattilaisten työ keskittyy äiteihin. Taulukko on kooste 48 työmuotokuvauksesta, joista 21:een liittyy tapausesimerkki. Olen numeroinut työmuotokuvaukset (tmk) siinä järjestyksessä, missä ne ovat nauhalta purettuna tekstissä. Ensimmäisen sarakkeen numero osoittaa tätä numeroa. Työmuotokuvauksissa, joihin ei liity tapauskuvausta, puhutaan yleisesti perheestä ja sukupuolineutraalisti vanhemmuudesta. Tällöinkin kahdeksassa työmuotokuvauksessa nostettiin työn kohteen esimerkiksi äiti tai kuvauksesta saattoi lukea, että puhe koski äitiä. Sen sijaan isistä ei näissä kuvauksissa ollut mainintoja lainkaan. Nämä kuvaukset olen jättänyt taulukosta pois.

Taulukossa olevien työmuotojen 21 tapauskuvauksesta 20:ssä työn pääasiallisena osapuolena kuvataan äitiä ja vain yhdessä tapausesimerkissä työskentelyn pääasialliseksi (äitiä ei mainita lainkaan) kohteeksi kuvataan yksinhuoltajaisä. 20 äititapauskuvauksesta viidessä isistä ei puhuta lainkaan, kahdeksassa isän osuudesta puhutaan enemmän tai vähemmän aktiivisena resurssina, kuudessa tapauksessa isä uhkaa, on väkivaltainen tai ei sitoudu työskentelyyn lainkaan. Kahdessa tapauksessa isän mainitaan kuolleen. Äitiin keskittyvää työskentelyä selittää näin ollen myös puuttuva isyys tai äidin yksinhuoltajuus.

Taulukko 1. Vanhemmuuden vastuun jakautuminen ja tuen tarve.

Tmk	Työskentelysuh- teen pääasialli- nen osapuoli?	Toisen vanhemman osuus?	Tuen tarve johtuu?
1	Äiti	Isä resurssina, osallistuu välillä	Äidin väsymys, äidin ja vauvan vuorovaikutussuhde, päivärytmi
3	Äiti	Isä osallistuu välillä, ei sitoudu	Äidin väsymys, kodin- ja lastenhoito
6	Äiti	Mies väkivaltainen, uhkaa äitiä	Äidin tukeminen erossa ja käytännön asioissa
8	Äiti	Isä jättänyt yllättäen	Äidin mielenterveysongelmat, puutteellinen lapsen hoito
10	Äiti	Isä resurssina	Äidin avuttomuus kasvatuksessa, sosiaalisten kontaktien puute
14	Äiti	Isä uhkaa	Äidin tukeminen erossa
16	Äiti	Isä resurssina	Äidin psyykeongelmat, kasvatusvaikeudet
17	Äiti	Isä kuollut	Äidin kasvatusvaikeudet, päihdeongelma
18	Äiti	Ei puhuta	Äidin ja vauvan vuorovaikutussuhde
20	Äiti	Eronnut isä resurssina	Äidin psyykkiset ongelmat
21	Äiti	Isä ei sitoudu	Äidin alisteinen asema parisuhteessa, kasvatusvaikeudet
22	Isä	Äidistä ei puhuta	Isän alkoholinkäyttö, arkielämän hallinta, kasvatusvaikeudet
23a	Äiti	Poismuuttanut isä resurssina	Äidin päihde- ja psyykeongelmat
23b	Äiti	Isä kuollut, uusi mies ei sitoudu	Äidin huumeongelma, eri liitoista olevien lasten epätasa-arvoinen kohtelu
26	Äiti	Ei puhuta	Äidin ja murrosikäisen pojan suhde, äidin puutteellinen auktoriteetti
27	Äiti	Isä välillä vankilassa, ulkomailla, ei sitoudu	Eri liitoista olevat lapset taisteluaseina, lasten epätasa-arvoinen kohtelu
31	Äiti	Ei puhuta	Lasten epätasa-arvoinen kohtelu
35	Äiti	Isä käyttää huumeita ja katoaa välillä, ei sitoudu	Äidin ja lapsen vuorovaikutussuhde, äidin avuttomuus käytännön asioissa
36	Äiti	Isä resurssina	Äidin mielenterveydelliset ongelmat
37	Äiti	Ei puhuta	Äidin ja murrosikäisen pojan suhde, äidin puutteellinen auktoriteetti, kasvatustiedot
40	Äiti	Isää ei mainita	Äidin huumeongelma, äidin ja lapsen suhde

Kun ammattilaiset keskustelevat työstään vapaasti annettujen teemojen pohjalta, äidit otetaan esimerkiksi 76 kertaa ja isät 22 kertaa. Puhe vanhemmista ei myöskään ole samanarvoista. Kun äiti määrittyy tavallisimmin autettavaksi tai yhteistyökumppaniksi, edustaa isä monesti äidille tai lapsille uhkaa (insesti, tappaminen, hakkaaminen, päihteet).

Naisten perhevastuullisuuden tuottamista on pidetty sosiaalityölle tyypillisenä tapana määrittää naisten asiakkuutta, ja se kytkeytyy laajemmin länsimaiseen kulttuuriseen ajattelutapaan naisen (erityisesti äitinä) ja miehen tehtävistä ja vastuista. Tämän vuoksi oireileva lapsi tai perheongelmat tulevat jatkuvasti tulkituiksi ainakin potentiaalisena äidin epäonnistumisena. (Forsberg 1995; 1998, Featherstone 1997; 1999; Vuori 2001; Malacrida 2002.) Naisten perhevastuullisuuden ja ”hyvän äitiyden” standardien tuottaminen voi tapahtua myös implisiittisesti. Esimerkiksi Marjo Kurosen (1999, 187–188) tutkimuksessa äitiyshuollon ammattilaiset nostivat äitiyden vain harvoin (ja isyyttä harvemmin) eksplisiittisen ja avoimen keskustelun kohteeksi, mikä viestii äitiyden pitämisestä eräänlaisena itsestään selvyyttenä. Hyvän äitiyden standardit taas peittyivät yksilöllisyyttä korostavan retoriikan alle ja tulivat näkyviksi vasta, kun niitä rikottiin.

5.2 Huolipuhe ja äitien nimeäminen

Puhuminen sukupuolineutraalisti vanhemmuuden tukemisesta häivyttää näkyvistä sen, mikä äitien vanhemmuudessa on erityistä, mitä äitiys on vanhemmuutena. Seuraavaksi aloin lukea aineistosta sitä, millaisiksi ammattilaiset kuvaavat äitien ongelmat, mihin hyvän ja huolestuttavan rajat piirtyvät. Äidin epäonnistuminen aiheuttaa huolta, joka toisaalta tuo avun mutta voi toisaalta leimata poikkeavaksi. Riittävän äitiyden odotukset sisältävät aina erottelun riittämättömään, apua tarvitsevaan äitiyteen, kuten toivottu ei-toivottuun, hyvä pahaan ja normaali poikkeavaan. Tämä erottelu voidaan tehdä puheessa eksplisiittisesti tai implisiittisesti. Toisaalta auttamisinstituutioille on tyypillistä luokitella, sijoittaa ja kohdella asiakkaita parhaiksi katsomillaan tavoilla (ks. myös Väyrynen 2006, 82). Ammatillisessa kielenkäytössä äitejä nimetään esimerkiksi ”päihdeäideiksi” tai ”huumeäideiksi”, mikä liittyy palvelujen luomiseen ja suuntaamiseen tietyille kohderyhmille (Nätkin 2006, 6) mutta tuottaa samalla asiakkaille kielteisiä eli leimatun identiteettiä (Juhila 2004). Leimattu identiteetti on kategoria, johon kiinnittyy vahvoja negatiivisia luonnehdintoja. Kirsi Juhilan (2004) mukaan leimatut identiteetit perustuvat stereotyyppisiin, vastakohtapareihin perustuviin ihmiskuviin, joten leimatulla identiteetillä varustettua äitiä voi olla vaikea nähdä yksilönä (emt., 21–28). Määrittelemällä asiakas esimerkiksi päihdeongelmaiseksi äidiksi, tullaan helposti samalla liittäneeksi hänet stereotyyppiseen päihdeongelmaisten äitien kategoriaan. Leimatulla identiteetillä varustetut äidit ovat myös marginaalissa suhteessa kulttuuristen odotusten mukaiseen äitiyteen.

Lastensuojelutyössä tulisi työskennellä aktiivisesti leimaamista ja stereotyyppisiä tulkintoja vastaan. Syyt siihen, miksi äitiys ei onnistu ovat usein monimutkaisia ja niitä on useita. Mikään tekijä yksinään (esim. päihdeongelma) ei tee äidistä välttämättä riittämätöntä. (Berg Brodén 1989, 208–209.) Sen sijaan leimaamisen tuottamat häpeän ja syyllisyyden tunteet kuluttavat asiakkaana olevien äitien voimavaroja (Smith 2006). Lastensuojelutoimenpiteiden kohteena olevilla äideillä on lisäksi usein vaikeuksia ilmaista omia käsityksiään ja odotuksiaan äitiytensä suhteen (esim. Sundell ja Alldahl 1993).

Aineistossani äitejä koskeva puhe aktivoituu tavallisesti sitä koskevien puutteiden kautta eli se kertoo käänteisesti siitä, mitä pidetään hyvään ja tavoiteltavaan äitiyteen kuuluvana. Näin puhe hyvästä tai riittävän hyvästä äidistä on usein vihjeluontoista tai ”näkymätöntä” (vrt. Heino 1997, 351). Oletan lisäksi, että ”hyvän äitiyden” odotukset ja standardit ilmaistaan selvemmin ja suoremmin kollegoiden välisissä keskusteluissa, kun asiakkaat eivät ole läsnä (vrt. Kuronen 1999, 106). Saadakseni ammattilaisten äitejä koskevasta puheesta yleiskuvan aloitin poimimalla puheesta kaikki äiti-sanan yhteydessä esiintyneet termit ja määritelmät, jotka kokosin alla olevaksi listaksi.

- Ylihuolehtiva, ylisuojeleva äiti
- Torjuva, hylkäävä äiti
- Lapsilleen hyvää / parasta haluava äiti
- Lapsiinsa kiintynyt ja sitoutunut äiti
- Lapsen elämässä läsnä oleva / poissa oleva äiti
- Kasvatuksessa epäonnistuva äiti
- Masentunut, väsynyt, uupunut äiti
- Psykkisesti oireileva, mielenterveysongelmainen äiti
- Väkivaltainen äiti
- Alkoholi- tai huumeongelmainen äiti, päihdeäiti, huumeäiti
- Työtön, kouluttamaton äiti
- Syyllisyydentuntoinen, häpeää tunteva äiti
- Ammattilaisiin myönteisesti / kielteisesti suhtautuva äiti
- Yksinäinen, eristynyt, vailla sosiaalisia verkostoja oleva äiti
- Epäsäännöllistä elämää viettävä äiti
- Omia tarpeitaan toteuttava äiti
- Yksinhuoltajana, avoliitossa, avioliitossa, leskenä elävä äiti
- Avuton, epäitsenäinen äiti
- Kodista, sen hoidosta ja järjestyksestä huolehtiva / huolehtimaton äiti

Ammattilaisten keskusteluissa tuotetuista äitiyttä koskevista määrittelytavoista heijastuu tiettyjen äitiyden kannalta kulttuurissamme tärkeitä ja luonnollisina pidettyjen elementtien historiallinen jatkuvuus. Näitä ovat esimerkiksi äidin sitoutuminen lapseen ja kodinhoitoon, äidin raitius ja jaksaminen sekä heteroseksuaalinen parisuhde

ja avioliitto (Nätkin 2003). Oletettavasti määritelmät kertovat myös vakiintuneista konventioista, joilla asiakasäideistä puhutaan. Määritelmät ovat sidoksissa sekä lakiin että laajempaan ammatilliseen tehtäväperustaan (Kääriäinen 2006, 56–57). Omassa aineistossani puhuvat ammattilaiset sijoittuvat lastensuojelun perhetyöhön, jossa perhetyö on tyypillisimmillään lastensuojelun avohuollon tukitoimenpide. Perhetyöstä puhuttaessa virallinen ja kontrolloiva suhde asiakkaisiin ei kuitenkaan näyttäyty yhtä selvänä kuin sosiaalitoimeen sijoittuvassa lastensuojelun sosiaalityössä (esim. Forsberg 1998; Heino ym. 2000). Perhetyössä ammattilaiset voivat toimia lastensuojelun sosiaalityöntekijän ”työrukkasina” ja keskittyä vanhemmuuden tukemiseen, kun taas sosiaalityöntekijät tekevät työhön liittyvät viralliset päätökset ja viime kädessä päätökset työn luonteesta (tuki / kontrolli / sijoitus). Perhetyötä tekevien ammattilaisten kieli voi näin ollen olla sosiaalityöntekijöiden käyttämää kieltä positiivisempaa. Myös perhetyölle tyypilliset ratkaisukeskeiset lähestymistavat (Berg 1991) voivat tuottaa tietyllä tavalla värityntä puhetta.

Seuraavaksi paikansin ammattilaisten puheesta asiat, jotka ammattilaiset ottivat huolensa kohteeksi. Nämä ovat ammattilaisten nimeämiä, työlle asetettuja tavoitteita tai heidän äitejä koskevia arviointejaan ja määritelmiään. Nimitän tätä ammattilaisten puhetta huolipuheeksi. Huolipuheen avulla ammattilaiset tarjoavat apuaan, osoittavat äitien huolenpitokyvyssä olevia puutteita, perustelevat ammatillisen tehtävän hoitamista ja oikeuttavat lastensuojelullisen puuttumisen. Samalla puhe kertoo siitä, millainen äitiys tulkitaan ammatillista apua vaativaksi.

Ammattilaisten puheesta alkoi useamman lukukerran jälkeen hahmottua kaksi selkeää huolen aluetta, joista toisessa huolen aiheet kiinnittyvät äitiin ja toisessa äidin vuorovaikutussuhteisiin. Nimesin nämä huolen aiheet kahdeksi huolipuhetta kokoavaksi teemaksi: äitiin keskittyvä huoli ja äidin vuorovaikutussuhteisiin keskittyvä huoli. Äidin vuorovaikutussuhteisiin kiinnittyvät huolen teemat ovat 1) äidin ja lapsen suhde, jossa huolen perustana on äidin ja lapsen välisen vuorovaikutuksen laatu tai lapsen kasvatus ja hoito. Toisena vuorovaikutussuhteisiin liittyvänä huoliteemana on 2) äitiys vaikeassa parisuhteessa. Kolmantena teemana on 3) äidin yksinhuoltajuus ja pojan kasvattaminen. Neljäs vuorovaikutussuhteisiin liittyvä huoliteema on se, miten 4) äiti asettuu ammattilaisten autettavaksi. Loput jäsentämistäni huoliteemoista liittyvät äitiin itseensä: 5) tehtäviin kotona, 6) fyysiseen vointiin ja olemukseen, 7) tunteiden osoittamiseen ja niiden hallintaan, 8) äidin elämän struktuuriin (elämäntilanne ja -tyyli, asuminen, sosiaaliset verkostot, äidin persoona) ja 9) itsenäiseen arjessa selviämiseen.

Jatkan näiden teemojen valossa huolipuheen yksityiskohtaisempaa analyysiä ja kysyn, mitä on ammattilaisten tulkitsema riittävä äitiys, rakentuuko se tietynlaiseksi, onko siinä variaatioita ja rakentavatko ammattilaiset äitiydestä sellaista ymmärrystä, jossa riittävän äitiyden määritelmä joustaa sitä mukaa, mitä heikoimmiksi äidin kyvyt osoit-

tautuvat. Lukutapani kiinnittyy siihen, millaisia ovat ammattilaisten äitiyttä koskevassa puheessa ja toiminnassa ilmenevät tulkintaresurssit ja mitä ne merkitsevät riittävän äitiyden arvioimisen kannalta. Pyrin tunnistamaan, millaista ymmärrystä äitiydestä kertomisen tavat heijastavat. Pohdin esimerkiksi sitä, millaiset kulttuuriset konventiot, arvot, normit, käsitykset ja teorit äidin ja lapsen suhteesta ovat läsnä tavoissa, joilla ammattilaiset puhuvat kohtaamisestaan äideistä. Sama tapauskuvaus voi jäsentää useamman eri teeman alle sijoittuvaa huolta ja tarvittaessa käytän samaa tapauskuvausta aineistoesimerkkinä useamman teeman esittelyn yhteydessä.

5.3 Äidin vuorovaikutussuhteisiin liittyvän huolen konstruointi

5.3.1 Äidin ja lapsen suhde

Äidillinen ylihuolehtiminen ja äidin puute ovat olleet 1900-luvun keskeisimmät psykologiset äitiyttä koskevat huolenaiheet (Chodorow ja Contratto 1982), joilla lastensuojelullisia toimia on myös 1950-luvulta lähtien vahvasti perusteltu (ks. Esim. Saurama 2002). Äitiys on ikään kuin jatkuvasti vaarassa epäonnistua äidin ja lapsen välisen suhteen kautta. Ylihuolehtivan äidin ja lapsen välillä vuorovaikutus voi olla liian tiivistä ja ahdistavaa ja alihuolehtivan äidin ja lapsen välillä hyvin ohutta tai olematonta. Äiti voi kohdella lasta rakkaudettomasti, välinpitämättömästi ja hylkien tai käyttäytyä tunkeilevasti ja lasta itseensä sitoen. Äiti ei tällöin anna lapsen kehittyä, vaan pitää lasta itsensä jatkeena. (Torsti 1997.) Myös perhetyön ammattilaiset puhuvat äidin ja lapsen suhteesta tyypillisesti joko ylihuolehtivuutta tai alihuolehtivuutta (torjumista) osoittavin ilmauksin, esimerkiksi *äiti suhtautuu lapseen ylihuolehtivasti, äidin ja lapsen vuorovaikutus oli katki, äiti hyljeksii lapsiaan, äidin on vaikea jättää lasta muiden hoitoon*. Puhe heijastaa huolta äidin ja lapsen välisestä kiintymyssuhteesta.

Konkretisoin ammattilaisten äidin ja lapsen suhteeseen liittyvää huolipuhetta kolmesta tapauskuvauksesta poimimieni otteiden avulla. Tapauskuvaukset eivät sinänsä ole aineistossa tyypillisiä, sen sijaan niitä yhdistävät äidin ja lapsen suhdetta konstruovat tulkintatavat. Ne ovat myös esimerkkejä, jotka osoittavat lapsen ja äidin intressit ristiriitaisina ja samalla konkretisoivat kaikkein selvimmin äitiyteen liittyviä normatiivisia odotuksia (vrt. Forsberg 1994, 112). Kaikissa näytteiksi poimimissani tilanteissa äitiyden tulkintaresurssina heijastuu psykodynaaminen ja kiintymyssuhdeteoreettinen näkökulma. Ensimmäisessä tapauskuvauksessa huolen kohteena on äidin suhde nuorimmaiseen lapseensa. Kertomuksen sävy ja käytetyt termit luovat kuvan äidin ja lasten välisten suhteiden emotionaalisesta etäisyydestä sekä äidin huolenpidon epätasaisesta jakautumisesta lasten kesken.

Nuori äiti, itsekin lastensuojelun jälkihuollosta itsenäistynyt, lapset 1 ½ -vuotias poika ja 4-vuotias tyttö. On toistuvasti ilmaissut väsymystään pienempään lapseensa, tarjonnut välillä lasta sijoitukseenkin. Kesän aikana poika olikin ollut kaveriperheessä hoidossa. Sosiaalityöntekijä ilmaisi huolensa ja ihmeensä siitä, että äiti kuitenkin jaksaa huolehtia esikoisestaan. Mistä on kysymys nuoremman lapsen hylkäämisessä?--- Tässä tapauksessa tavoitteena oli, että perhetyössä arvioitaisiin äidin vanhemmuutta suhteessa molempiin lapsiin. Sosiaalityöntekijä toivoi sen selvittämistä, mikä ongelma piilee äidin vuorovaikutuksessa pienemmän lapsen kanssa. Äiti ei vielääkään motivoitunut muutostavoitteiden miettimiseen, hän halusi konkreettista apua tukiperheen ja kokopäivähoitopaikkojen muodossa. (tmk / 31)

Ammattilainen kehystää tapauksertomuksensa sillä, että äiti on nuori ja viettänyt oman lapsuutensa sijaishuollossa. Tulkinnan antaminen viittaa psykodynaamiseen ymmärrykseen riittämättömän vanhemmuuden ylisukupolvisesta jatkumosta. Äitien omassa lapsuudessaan kokeman puutteellisen (äidin)hoivan tai kaltoin kohtelun on todettu siirtyvän, usein tiedostamattomana käyttäytymismallina heidän omaan äitiyteensä. (Tamminen 1990, 21–22; Motz 2001; 7–20; Siltala 2003.) Asiakkaan oma lastensuojelutausta voi olla ammattilaisille yksi syy epäillä äitiyden riittävyttä (Kulmala ja Vanhala 2004, 108). Toisaalta jo äidin nuori ikä tulkitaan kulttuurissamme itsessään äitiyden riskitekijäksi. Kulttuurisesti nuori ikä merkitsee ei-aikuisuutta ja ei-vastuullisuutta eli potentiaalista kyvyttömyyttä toimia vanhempana. (Hirvonen 2000).

Ammattilaisen kuvaamat seikat – äidin väsymys, nuoremman lapsen hoidattaminen kaveriperheessä, toive hänen sijoituksestaan, pyynnöt tukiperheestä ja hoitopaikoista – konkretisoivat äidin tarvetta jakaa hoitovastuuta. Näillä seikoilla taustoitetaan kuvauksessa sosiaalityöntekijän huolta äidin ja nuoremman lapsen vuorovaikutussuhteen laadusta ja mahdollisesta torjunnasta.

Työpari kertasi äidin kanssa yhdessä sosiaalityöntekijän huolen siitä, että pienemmällä lapselle on myös oikeus saada äidiltä sama välittämisen kokemus ja samat eväät elämään kuin vanhempikin lapsi. (tmk / 31)

Tulkitsen ammattilaisen huolen kohdistuvan erityisesti siihen, saako nuorempi lapsi äidiltä riittävästi rakkautta, huolenpitoa ja läsnäoloa tulevaisuutensa varalle. Huolen ilmaukseen sisältyy myös ajatus siitä, että äidin tulee osoittaa ja jakaa rakkauttaan ja huolenpitoaan lapsilleen samalla tavalla. Tulkinta heijastaa kiintymyssuhdeteoreettista ymmärrystä äitiydestä. Varhaisen kiintymyssuhteen uskotaan vaikuttavan perustavalla tavalla yksilön psyykkiseen, kognitiiviseen ja sosiaaliseen kehitykseen sekä hyvinvointiin läpi elämän (esim. Sinkkonen 2003). Erityisesti äidin riittävä läsnäolo ja sensitiivinen huolenpito ovat kiintymyssuhdeteorian mukaan lasta erilaisilta tulevaisuuden riskeiltä suojaavia tekijöitä (Elvin-Novak ja Thomsson 2001, 414–415).

Edellä oleva tapauskuvaus herättää lastensuojelullisen työn kannalta tärkeitä kysymyksiä. Kuinka työssä voidaan ymmärtää ja tukea äitien tarvetta hoitovastuun jakamiseen samalla kun ollaan huolissaan vuorovaikutuksen riittävydestä? Otetaanko äitien ilmaiset hoitoavun tarpeet vakavasti ja miten niihin vastataan? Tukemisen kohteena on paradoksi. Jaksakseen olla vuorovaikutuksessa lapseen, äiti tarvitsee säännöllisesti omaa, lapsesta vapaata aikaa. Äidin tarve konkreettiseen hoitoapuun on sitä suurempi mitä pienemmästä, emotionaalisesti sitovammasta ja tarvitsevammasta lapsesta on kysymys. Jakamaton, intensiivinen ja symbioottinen suhde lapseen on äidille äärimmäisen vaativa tilanne. Suhdetta on vaikea kannatella yksin (Winnicott 1965; Stern 1985). Liian sitova lapsen hoito ja yksinäinen hoitovastuu voivat käydä niin uuvuttaviksi, että äiti vahingoittaa tai hylkää lapsensa (vrt. Parker 1997; Featherstone 1999). Eri-ikäiset ja erilaisen temperamentin omaavat lapset kuormittavat äitiä hyvin eri tavoin, jolloin tarve ulkopuoliseen apuun voi olla jokaisen lapsen kohdalla erilainen. Myös rakkauden tunteminen ja osoittaminen lapsia kohtaan voi olla erilaista, mutta sen julkista tunnustamista voi pitää kulttuurisena tabuna. Lisäksi kiintymyssuhdeteoria ohjaa ammattilaisten katsetta ensisijaisesti perheen pienempiin lapsiin, jolloin ikänsä puolesta äidin välinpitämättömyydestä paremmin selviytyvät lapset voivat jäädä lastensuojelussa vähemmälle huomiolle.

Edellä kuvatussa esimerkissä olevat äidin tarpeet ja pyynnöt ovat sellaisia, joihin myös brittiläinen Brid Featherstone (1997; 1999) on kiinnittänyt huomiota. Hän uskoo, että sosiaalityössä ollaan usein kyvyttömiä kuulemaan, ottamaan vakavasti tai reagoimaan riittävän nopeasti äitien ilmaisemiin tarpeisiin päästä lapsestaan eroon tai haluttomuuteen toimia äitinä tietyille lapselleen. Tällä voi olla vakavia seurauksia, sillä tämänkaltaiset tarpeet kertovat usein äidin pyrkimyksestä suojella lasta itseltään. Yksi syy kyvyttömyyteen ottaa näitä tarpeita vakavasti voi olla se, että kiintymyssuhdeteoreettinen ja kehityspsykologinen tieto ovat muovanneet vahvasti lastensuojelutyön tulkintoja ja käytäntöjä. (Emt.; Vuori 2001, Saurama 2002, Taylor 2004.) Kiintymyssuhdeteoreettisten näkemysten pohjalta riittävän äitiyden odotuksiksi ovat muotoutuneet biologinen äitiys, äidin emotionaalinen herkkyys lapsen tarpeille, äidin muuttuminen ja kehittyminen lapsen saamisen myötä sekä kyky laittaa lapsen tarpeet omiensa edelle. (Dally 1982; Glenn 1994; Parker 1997; Featherstone 1999.)

Feministisestä näkökulmasta klassisia kiintymyssuhdeteorioita on kritisoitu siitä, että ne eivät riittävästi tunnista äidin ja lapsen erillisiä tarpeita, jotka eivät ole aina yhteen sovittavissa. Äidin ja lapsen suhteeseen kuuluvaa ambivalenssia ei ole myöskään käsitteellistetty äidin näkökulmasta, jolloin äidin negatiiviset tunteet lasta kohtaan on tulkittu usein yksioikoisesti äitiin liittyvinä ongelmina tunnistamatta sosiaaliseen ympäristöön ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin liittyviä tekijöitä (esim. Parker 1997, 17²²;

²² Rozsika Parkerin (1997, 17) mukaan psykoanalyttisesta näkökulmasta kirjoittavat (esim. Winnicott, Klein) tunnistavat lapsen kyvyn vihata ja rakastaa äitiä positiivisena saavutuksena lapsen kehityksessä, sen sijaan äidin ambivalentit tunteet lasta kohtaan tulkitaan äidin ongelmina.

Woollett ja Phoenix 1991, 40–41). Feministisen tutkimuksen piirissä problematisoidut kysymykset äidin ja lapsen suhteesta ovat kuitenkin sosiaalityön keskusteluissa harvinaisia (esim. Featherstone 1999). Suomalaisissa sosiaalityön keskusteluissa feministiset kysymykset ovat ylipäänsä harvinaisia (ks. Forsberg ym. 1992).

Anneli Pohjolan (2002, 44) mukaan ammattilaisten valta sitoutuu sellaisen normaalisuuden ja norminmukaisuuden tuottamiseen, joka on yhteiskunnallisesti tarkoituksen mukaista ja vallitseviin käytäntöihin sopivaa. Kiintymyssuhdeteoriasta tulevat käsitykset äidin ja lapsen suhteesta, ja erityisesti äidin merkityksestä alle 3-vuotiaalle lapselle ovat muodostuneet vahvoiksi kulttuurisiksi tulkintamalleiksi paitsi ammattilaisille myös äideille (esim. Alasuutari 2003). Äidin ilmaisevan konkreettisen avuntarpeen herättämää huolta vuorovaikutuksessa olevasta ongelmasta voi verrata yleisempään yhteiskunnalliseen diskurssiin, jossa äitien katsotaan ”hylkäävän” alle kolmivuotiaat lapsensa päiväkotiin tai muiden hoitoon (ks. Esim. Jallinoja 2006). 2000-luvun alussa tihentynyt keskusteltu subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamisesta on sävyttynyt epäilyin nykyäitien itsekkyydestä ja vastuuttomuudesta. Kulttuurissamme äitien ja lasten hyväksytyä erillisyyttä säätelevät vahvasti äidin ansiotyö ja lapsen ikä. Esimerkiksi työ tarjoaa legitimiin syyn irrottautua lapsesta mutta oikeutettuina syinä lapsen päivähoitoon viemiselle ei juuri pidetä äidin itsensä toteuttamisen tai vapauden tarpeita. (Emt., 153–154.) Mahdollisimman kattava äidin läsnäolo tulkitaan usein konkreettisenä ilmauksena äidinrakkaudesta, minkä vuoksi esimerkiksi lapsistaan erillään asuvat äidit voivat leimautua lapsensa hylkääjiksi (ks. Nousiainen 2004; myös Katvala 2001). Nykyinen äitiys on luonteeltaan yksityistä, yksityisessä perhepiirissä tapahtuvaa ja ainoastaan sen sisällä jaettavaa (Kuronen 1993; Vuori 2004). Äitien tarpeesta jakaa emotionaalista vastuuta lapsista ei kulttuurissamme yleisesti keskustella.

Seuraava tapauskuvaus ei ole aineistossa tyypillinen perhetyön kohtaama tilanne. Kiinnostavaa siinä kuitenkin on äidin ja lapsen suhteen ja äitiyden normatiivisten vaateiden rikkoontumisen yksityiskohtainen kuvaaminen. Tapauskuvauksen avulla nostan esille myös sitä, millä tavalla äitiyden konstruoinen tapa muovaa äidin ja ammattilaisen kohtaamista.

Tapauskuvaus kertoo yksinhuoltajaäidistä, jonka sosiaalityöntekijä ohjaa perhetyön piiriin. Ohjaamisen taustalla kerrotaan neuvolan huolestuminen sekä lähiympäristön asukkaiden noin vuoden verran jatkuneet, äidin huomiota herättävästä käytöksestä johtuvat yhteydenotot lastensuojeluun. *Äiti ei ole päästänyt ketään kotiinsa, ei edes omaa äitiään.* Ammattilaisen siteeraama äidin tavoite ”olla hyvä perhe,” vihjaa äidin tavoittelevan kulttuurisesti hyväksi tunnistamaansa ja siten kollektiivisesti jaettavaa käsitystä äitiydestä.

Kirjasimme (tavoitteeksi) äidin ja lapsen vuorovaikutus ja jatkotuen tarve. Totta kai äidin tavoite olla hyvä perhe yritettiin pilkkoa mutta se oli liian abstrakti. (kesk.ain. / 872)

Äidin antama tavoite sivuutetaan liian abstraktina, mutta tavoitteeseen sisältyvä idea huokuu läpi kuvatun tilanteen.

Perheen työskentelyjakson aikana me aika äkkiä todettiin, että meillä on eväät vähissä. Äiti oli selkeän rajoittunut toiminnoissaan ja hän juuttui. Jos hän luki kirjaa lapselle, hän luki taukoamatta pienetkin präntit. Äiti saattoi lukea vaikka lapsi oli toisessa huoneessa. Äiti oli hyvin omanlaisensa. Mietimme monessa kohtaa, kun äiti antoi tarkat määritykset siitä, milloin tulee ja milloin lähtee ja vaikka meillä oli kahvitkin kesken niin hän saattoi ottaa ja lähteä. Hän oli hyvin kaavamainen. (Kaksivuotias) Lapsi oli selkeästi alle yksivuotiaan tasolla puheessaan, liikkeissään, tarttumaotteessaan ja leikeissään. --- Äiti lopetti syöttämisen kesken ja ilmoitti, että nyt lapsi on kylläinen vaikka lapsi otsa maassa huusi lisää ruokaa. Äiti heitti kaikki ruoat pois. Siinä oli paljon pulmaa. --- kyse oli äärettömän syvästä äidin ja lapsen välisestä symbioosista. Hän ei voinut jättää lasta hetkeksikään yksin. Me teimme kovasti töitä että saimme edes koskettaa lasta tai pitää hetki sylissä. Se oli hyvin vähäistä, mitä saimme koskea. Kun äiti kävi vessassa, hänellä oli lapsi mukana ja kun hän kuori perunoita niin lapsi roikkui kainalossa. Koko viiden viikon aikana äiti ei ollut hetkeäkään lapsesta erossa. Se oli yksi asia joka meitä ahdisti. Myös syömistilanteet olivat vaikeita seurata, kun äidillä oli ajatus, että heillä on yhteinen vatsa. --- Jos hänen vatsa oli täynnä, niin silloin myös lapsen vatsa oli täynnä. Jos lapsi halusi jotain niin lapsi ohjasi äidin käden ottamaan sen, mitä halusi eli hän ei oma-aloitteisesti koskenut mihinkään. (kesk.ain./ 872)

Esimerkki on havainnollinen kuvaus kehityspsykologisen tiedon avulla tapahtuvasta arvioimisesta. Lasta arvioidaan suhteessa kehityspsykologisiin tarpeisiinsa ja äitiä suhteessa hänen kykyynsä täyttää nuo tarpeet. Arvioidessaan äidin toimintaa, ammattilainen tunnistaa äidin pyrkimykset huolehtia lapsen perustarpeista mutta samalla ne määrittävät mekaanisiksi ja pakonomaisiksi, eikä äiti tule vastanneeksi lapsen tarpeisiin. Toimimattoman äitiyden merkkeinä ammattilainen tuo esille äidin hoidon joustamattomuuden, lapsen liian tiiviin sitomisen ja lapsen kehittymättömyyden. Lapsi nähdään taidoiltaan kronologista ikätasoaan kehittymättömämpänä. Äidin pulmaksi voi kuvauksen perusteella lukea sen, ettei äiti ei ole antanut lapsen kehittyä auttamalla lasta eriytymään itsestään, vaan pikemminkin sitonut tämän itseensä. Tästä kertoo ammattilaisen luonnehtima äidin ja lapsen suhteen ”symbioottinen” ja muut ulossulkeva luonne: *Äiti ei anna muiden koskettaa saati hoitaa lasta.*

Ammattilainen siteeraa myös äidin ajatusta yhteisestä vatsasta lapsen kanssa, mikä heijastaa psykodynaamista tulkintatapaa häiriintyneestä äiti-lapsisuhteesta (ks. Welldon 1989; Motz 2001). Psykodynaamisesta näkökulmasta oman lapsen saaminen voi merkitä äidille narsistista oman itsen jatkumoa tai tarvetta saada itselleen ihailua ja rakkautta, mikä voi estää äitiä sallimasta lapsen separaation. (Motz 2001, 7–20.)

Tästä viitekehuksesta äidillinen ylihuolehtivuus tai torjuvuus voidaan nähdä saman tilanteen kääntöpuolina. Äideillä on liian vaativaksi ja hallitsemattomaksi kokemassaan tilanteessa kaksi tyypillistä tapaa reagoida: suorittaa äitiyttä mahdollisimman hyvin, eli huolehtia liikaa tai paeta tilanteen ahdistavuutta, eli torjua lapsi. (Torsti 1988; Tamminen 1990; Mäenpää-Reenkola 1992.)

Esimerkissä kuvattu tilanne on intiimi ja ahdistava ja ammattilaisen puhe huolen ja arvioinnin läpätunkemaa. Ammattilainen kertoo viisi viikkoa jatkuneesta työskentelystä, jossa äitiä on arvioitu, seurattu ja tarkkailtu. Jo ennen asiakkaaksi tuloa äidistä on tehty huolestuneista yhteydenottoja lastensuojeluun noin vuoden ajan. Tulkitsen tämän kertovan kulttuurisiin ajattelutapoihimme liittyvästä vaikeudesta puuttua äidin ja lapsen suhteeseen, joka käsitetään hyvin intiimiksi ja sellaisena herkästi ulkopuolisen arvostelusta vahingoittuvaksi. Äidin ja lapsen suhteessa on jotain pyhää, jonka rikkominen on myös ammattilaisille ”kirottu tehtävä” (Saurama 2002). Ammattilaiset kuvaavat olevansa vailla keinoja ja sanoja äidin kohtaamiseen. Kerronta heijastaa äidin käytöksen herättämien vaikeiden tunteiden torjumista, tilanteen ahdistavuutta ja puuttumisen vaikeutta: *mietimme monessa kohtaa, eväät vähissä, meitä ahdisti, vaikeita seurata*. Yhteistä kieltä ja jaettavaa käsitystä äitiyden toteuttamisesta ei löydy. Etäisyyttä ammattilaisten ja äidin välille luovat myös äidin arvioimisessa käytetyt voimakkaat ilmaisut: *äärimmäisen syvä, hetkeksikään, hyvin kaavamainen, hyvin vähäistä, hyvin omanlaisensa*. Ne rakentavat kuvaa vahvasta huolesta, lapselle koituvien ongelmien ennakoinnista sekä poikkeavasta ja vaikeasti autettavasta äidistä.

Esimerkki kertoo yksittäisestä tilanteesta mutta samalla yleisemmästä tavasta käsitellä auttamistyössä kohdattua pahaa. Tämä tapahtuu usein asiakkaista tehtyjen vahvojen poikkeavuuden tulkintojen avulla (ks. Hurtig ja Laitinen 2002). Toinen keino käsitellä pahaa liittyy tunteiden eristämiseen ja kykyyn käsitellä niitä auttamistilanteessa. Häiriintyneet äiti–lapsi -suhteet herättävä vahvoja ja tuskallisia tunteita, minkä vuoksi ammattilaiset voivat tiedostamattaankin pyrkiä ottamaan tilanteisiin etäisyyttä (Berg Brodén 1989, 386). Toisaalta sosiaalityössä on totuttu ajattelemaan, että tärkeä osa ammattitaitoa on tunteiden kurissapitäminen ja mahdollisimman neutraali suhtautuminen asiakkaisiin. Tunteita sisältävä ja osoittava toiminta on nähty vastakkaisena järkiperaiselle ja rationaaliselle ammatilliselle toiminnalle. (Forsberg 2001.) Hannele Forsberg (emt., 3–21) uskoo, että myös tunteet tulisi tunnistaa tärkeäksi osaksi ammattitaitoa. Esimerkiksi viha voi toimia tietoisena motiivina lapsen auttamisessa.²³ Myös edellä kuvatussa tilanteessa äidin auttaminen tuntuisi edellyttävän hyvin läheistä sitoutumista ja tunteiden jakamista.

²³ Forsberg (2001) on tutkinut sitä, kuinka turvakotityöntekijät kirjoittavat asiakastilanteissa kokemastaan vihasta. Hän tulkitsee auttajien vihan toimivan kirjoituksissa perusteluna ja välineenä lapsen asemaan asettumiselle ja lapsilähtöiselle auttamiselle. Kun ammattilaiset kääntävät vihan voimavarakseen, kyse on työntekijöiden ajattelutoiminnasta, jossa vihasta tehdään tietoinen ja näkyvä motiivi lapsen auttamiseksi. Sen sijaan kaikkia perheenjäseniä ymmärtämään pyrkivä perhekeskeinen orientaatio vaatii tunteiden hallintaa ja neutraalia suhtautumista ja vesittää lapsilähtöisen orientaation. (Emt., 16–17.)

Tilanteessa kuvatut elementit ovat osittain sellaisia, jotka monet äidit jakavat, ja sisältävät näin mahdollisuuksia rakentaa yhteistä tulkintapohjaa ainakin hetkittäin ja tiettyjen asioiden suhteen.²⁴

Brittiläistä perhetyötä tutkineen Brid Featherstonen (1997; 1999; 2004) mukaan ammattilaisten ja äitien välisen suhteen ja työn sisällön muotoutumiseen vaikuttaa väistämättömällä ja erityisellä tavalla se, että äitiyttä arvioivat ja äitiyden kysymyksissä naisia auttavat naiset, jotka useimmiten myös itse ovat äitejä. Featherstonen (1997, 167) mukaan on tyypillistä, että ammattilaiset pyrkivät etäännyttämään asiakasta itsestään etenkin silloin, kun asiakkaana olevan äidin tunteet siirtyvät ammattilaiseen ja pakottavat pohtimaan ja tunnistamaan tiettyjä tilanteen elementtejä omasta äitiydestään. Kehityopsykologisesta näkökulmasta ammattilaiset ja asiakkaat jakavat väistämättä yhteisen taustan äiti-tytär tai miestyöntekijät äiti – poika -suhteesta, ja lisäksi yhteisiä kokemuksia äitiydestä. Erityisen tärkeänä tunteiden aktiivista käsittelyä voi pitää autettaessa äitejä, sillä äitiys on moraalisesti latautunut ja usein naisten keskinäisen kilpailun ja kateuden näyttämönä toimiva ilmiö. (Parker 1997; Featherstone 1997; Sarkkinen 2003, 299.)

Ideologiset hyvän äitiyden mielikuvat tai äidin itsensä idealisoima äitiys voi estää äitiä toimimasta vuorovaikutussuhteessa aidosti (esim. Torsti 1988; 177–179; Motz 2001, 19–20). Tämän vuoksi äitien kanssa toimivien ammattilaisten tulisi herkistyä äitien ilmaisemille, toisinaan abstrakteille ja sanattomille avuntarpeille. Asiakkaalla olevien hyvän äitiyden mielikuvien purkaminen voi toimia auttamisen välineenä, luoda tilaa äitien ymmärtämiselle, tilanteen sanoittamiselle ja sen myötä konkreettiselle tukemiselle. Hannele Törrösen (1998; 2003) mukaan äitiydessä koetut ongelmat liittyvät monin tavoin abstrakteihin tuntoihin, joita äitien on usein mahdotonta kuvata sanallisesti, kertoa niistä tai nimetä niitä. Kuitenkin vain nimetyt ongelmat voidaan kohdata ja ratkaista. Äitien auttaminen vaatii siksi herkkyyttä tunnistaa äitien sanatonta hätää ja nimetä sitä yhdessä äidin kanssa.

Toisaalta myöskään ammattilaiset eivät ole äitiyden odotuksissaan neutraaleja. Ammattilaisten toiveita ja odotuksia asiakkaana olevien äitien äitiyttä kohtaan värittävät heidän omat elämäkokemuksensa sekä sosiaalinen asemansa. Davies ym. (2007) ehdottavat lastensuojelutyön käsitteeksi äitiyden narratiivia, jolla viittaavat siihen, että lastensuojelullisia ongelmia tulisi lähestyä tutkimalla tarkemmin ja monipuolisemmin äitien subjektiivisia kokemuksia äitiydestään. Riittävää äitiyttä arvioitaessa on huomioitava äitiyden emotionaaliset, materiaaliset ja ideologiset ulottuvuudet, jotka kietoutuvat yhteen ja muovaavat äidin subjektiviteettia ja kokemuksia. Tässä prosessissa myös ammattilaisten on tutkittava omia esiolettamuksiaan hyvästä äitiydestä. (Davies ym. 2007, 26–32.)

²⁴ Myös itselleni monet esimerkissä kuvatuista piirteistä ovat tuttuja; oli vaikeaa jättää esikoista muiden hoitoon, hän oli niin kiinni minussa, ettei päästänyt yksin vessaan ja roikkui vähintäänkin lahkeessa perunoita kuoriessani. Toisen kaksivuotiaan lapsen kanssa tulivat tutuiksi myös ”otsa maassa huutaminen” ja ”äidin käden ohjaaminen ottamaan jotakin,” jotka luen myös ikävaiheeseen liittyviksi normaaleiksi piirteiksi.

Edellä olevassa kuvauksessa äidin ja lapsen välinen suhde tulkitaan symbioottiseksi ja samalla vakavasti häiriintyneeksi. Silti sen säilyttämien tulkitaan molempien edun mukaiseksi ja äitiä päätetään edelleen tukea avohuollon keinoin. Esimerkki päättyy ammattilaisen toteamukseen:

Toinen vaihtoehto oli huostaanotto, mutta koska symbioosikuvio oli niin vaikea, lääkärit totesivat, että lapsi varmasti vajoaa psykoosiin ja äiti myös, koska he eivät ole olleet erossa yhtään. (kesk.ain. / 870)

Tämän tulkinnan antamisen myötä riittäväksi äitiydeksi hahmottuu biologinen side sekä äidin ja lapsen välille oletettu kiintymyssuhde. Suomalaista lastensuojelulainsäädäntöä ja lastensuojelutyötä on leimannut biologiselle vanhemmuudelle annettu korostunut merkitys lapsen identiteettikehityksen turvaajana (Valkonen 1995; Forsberg 1998, 50). Forsbergin (1998, 193) mukaan biologinen vanhemmuus edustaa lastensuojelukäytännöissä konkreettisen vanhemmuuden ohella symbolista hyvää, jolloin vanhemmuudesta pidetään kiinni pieninä säikeinäkin. Biologisella vanhemmuudella on laajemminkin kulttuurisissa käsityksissämme itsestään selvä ”oikean” vanhemman status (Ritala-Koskinen 2001; 2003).

Lapsen ja alkuperäisen äidin suhteen merkityksen korostuminen on esillä myös seuraavassa tapauskuvauksessa. Esimerkki kertoo huumeita käyttävästä äidistä, joka on luovuttanut lapsensa huoltajuuden omalle äidilleen ja samalla luopunut ainakin konkreettisista äitiyteen liittyvistä vastuista ja huolenpitovelvoitteistaan. Äidin esikouluikää lähestyvä lapsi on ollut perhetyöhön saakka mummon (äidinäidin) huollossa, eli mummo on käytännössä toiminut lapsen äitinä ja samalla ohittanut suhteen biologiseen äitiin. Äidin perhekuntoutusjakson alkaessa ammattilaiset sijoittavat lapsen mummon hoidosta lastenkotiin.

Lapsen tilanteessa oli tapahtumassa paljon, lastenkotiin muuton lisäksi hän oli aloittamassa esikoulun. Äiti oli huolissaan, miten jaksaa hoitaa lastaan päivittäin. Mummo oli huolissaan omasta asemastaan joutuessaan luopumaan lapsen huoltajuudesta. Lisäksi hänen oli vaikea uskoa tyttärensä selviytymiseen. --- Tavoitteena oli, että mummo olisi lapselle mummo, ja äiti ottaisi äidin roolinsa takaisin. --- Vanhemmuuden ja jaksamisen löytämisessä oli välillä vaikeuksia, mutta tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että äiti olisi ollut poissa lapsen elämästä. Vaikka huumeita käyttävillä äideillä on monesti vanhemmuus kateissa, on motivaatio kehittyä kaikissa suhteissa yleensä todella hyvä. Niin myös tällä äidillä. --- Ajoittain äiti oli masentunut mutta hänen motivaationsa oli ihailtavan hyvä. Mummon kanssa jouduttiin käymään ajoittain keskusteluja, ettei hän hankaloittaisi äidin vanhemman roolin ottamista, vaan tyytyisi mummon rooliinsa. (tmk / 40)

Esimerkissä ongelmaksi konstruoituu biologisen äidin ja lapsen väliltä puuttuva suhde. Pähdeongelmaisen äidin äitiys kuvataan hyvin ohuena ja olemattomana. Ammatilliseksi tavoitteeksi tilanteessa asettuu äidin ja mummon luontaisten roolien palauttaminen. Tavoitteenasettelu heijastaa käsitystä lapsen tarpeesta biologiseen äitiin. Biologinen äitiys tuotetaan kuvauksessa korvaamattomana ja moraalisen arvona. Esimerkiksi ammattilaisen tulkinta *ei tarkoittanut että äiti olisi ollut poissa lapsen elämästä* heijastaa kulttuurissamme vahvana elävää normia äidin konkreettisesta ja fyysisestä läsnäolosta lapsen elämässä. Äidin rooliin voi katsoa sisältyvän vaatimuksen jatkuvasta läsnäolosta, kun taas mummon rooliin kuuluu kulttuurissamme tilapäisempi ja tarvittaessa saatavilla olo. Kulttuuristen normien mukaan äidin pahimpana rikkeenä voi pitää lapsen konkreettista hylkäämistä tai äitiydessä luovuttamista. (Esim. Katvala 2001; Nousiainen 2004.) Esimerkistä ei käy ilmi, miten mummo on lapsen (sosiaalisena) vanhempana täyttänyt käytännöllisen ja arkisen huolenpito- ja kasvatusvelvollisuutensa. Biologinen äitiys kuvataan arkisen huolenpidon ja välittämisen suhteen puutteelliseksi mutta mummon vanhemmuutta ensisijaisemmaksi.

Kulttuurissamme elää vahvana ajatus siitä, että biologisen äidin äitiys on luonnollista ja itsessään oikeutettua, kun taas sosiaalinen vanhempi, jollaisena mummo on toiminut, joutuu ”ansaitsemaan” oikeutensa vanhemmuuteen. (Vrt. Ritala-Koskinen 2001, 58.; Valkonen 1995, 102.) Kehitypsykologiset ja psykoanalyttiset teoriat (esim. Bowlby 1969) ovat pönkittäneet vahvasti biologisen ja psykologisen äidin²⁵ samuutta. Jos psykologisen äitiyden ajatellaan syntyvän lapsen odotuksen, synnytyksen, imetyksen ja varhaishoivan kautta, suljetaan pois mahdollisuus, että lapsi voisi solmia yhtä läheisen suhteen toiseen hoitavaan aikuiseen myöhemmin (Kähkönen 1991; Valkonen 1995). Kriittisen perhetutkimuksen näkökulmasta lapsen hyvä voi kuitenkin toteutua hyvin monenlaisista perhejärjestelyistä käsin, eikä mummon olemista vanhempana voi tästä näkökulmasta kyseenalaistaa (ks. Forsberg 2003, 9). Kuvausta voikin tulkita myös siten, että tärkeänä pidetään äidin kuntouttamista lapsen ja äitiyden avulla. Äitiys voidaan nähdä keinona päästä pähdeongelmasta eroon ja lapsen voidaan ajatella motivoivan äitiä raitistumaan (Holopainen 1998; Nätkin 2006).

Ammattilaisen tulkinnat kuvaavat äidin varauksellisuutta ja innostumattomuutta tilanteen muuttamisen, äidiksi palaamisen suhteen. Äitiä kannustetaan äitiyteen motivoivan ja positiivisen diskurssin avulla. Äitiä keuhataan toistuvasti yrittämisestä ja motivoituneisuudesta ja ikään kuin pois puhutaan äidin ajoittainen masennus ja kyvyttömyys kohdata lasta. Kun äitiä ”puhutaan” paremmaksi, kuva mummosta rakentuu uhaksi äidin ja lapsen väliselle suhteelle. Ammatillinen äitiyden tukeminen näyttäytyy kuvauksessa äitiin kohdistuvana mielikuvakuntoutuksena (Hurtig 1999), jonka avulla ammattilaiset rakentavat äidille uutta paikka lapsensa äitinä tai lapselle parempaa

²⁵ Tarkoitän psykologisella vanhemmuudella lapsen ja vanhemman välistä turvallista, lämmintä ja rakastavaa psykologista tunnesuhdetta (ks. esim. Valkonen 1996).

äitiä. Tämän puhettavan kautta äiti ei määriy torjuvaksi tai hylkääväksi, vaikka onkin luopunut lapsestaan. Ammatilaisen tavassa puhua äidistä heijastuu halu nähdä äiti vaikeuksista huolimatta riittävän hyvänä äitinä.

Edellä oleviin aineistoesimerkkeihin tiivistyvät ammatilaispuheelle ominaiset äidin ja lapsen suhdetta kuvaavat tulkinnat. Niistä voi lukea lapsen tarpeen biologiseen, läsnä olevaan ja sensitiiviseen äitiin. Tapauskuvaukset viestivät siitä, että äitiyden jakaminen kavereiden kanssa tai sen luovuttaminen sukulaiselle ei kuulu siihen äidin malliin, jota ammatilaiset pitävät tavoitteena. Hannele Forsberg (1998, 191) on tehnyt vastaavan tulkinnan ja toteaa, että sosiaalitoimistoissa aktualisoituvan suppean perhekäsityksen yhtenä funktiona on tuottaa perheen ja hyvinvointivaltion välistä työnjakoa. Biologisten vanhempien on ensisijassa vastattava lapsistaan mutta ongelmien ilmaantuessa jaettava sitä hyvinvointivaltiollisten palveluiden tarjoajien kanssa – ei sukulaisten ja naapureiden.

Äidin ja (pienen) lapsen suhdetta koskevan huolen konstruoimisessa heijastuvat tulkintaresurssit on mahdollista kiteyttää kahteen ulottuvuuteen ”ylihuolehtiva äiti” ja ”alihuolehtiva äiti” tulkinnoiksi. Tiivistän ne kuvioon 1.

Kuvio 1. Äiti-lapsisuhdetta konstruoivat tulkintaresurssit.

Suhteen laatu	Ylihuolehtiva	Alihuolehtiva
Suhteen osapuolet	Äiti ja lapsi	Äidin ja lapsen lisäksi muita
Vastuu	Äidillä yksin	Jakaantuu monelle
Hoivan luonne	Mekaaninen, joustamaton	Puutteellinen, epätasainen
Vuorovaikutus	Lasta sitova, tukahduttava	Ohut, katkennut

Ylihuolehtiva äiti-puhe liittyy äidin ja lapsen liian tiiviiseen, lapsen kehitystä tukahduttavaan suhteeseen, kun taas alihuolehtiva äiti-puhe liittyy äidin ja lapsen välisen suhteen liialliseen etäisyyteen ja huolenpidon puutteellisuuteen. Ylihuolehtivan äidin ja lapsen suhde on luonteeltaan muut ulossulkeva, eristynyt kaksikko. Vastuu lapsen hoivasta on yksin äidillä. Ylihuolehtiva äitiys voi olla äitiyden pakonomaista suorittamista, äitiyden idealisointia, joka kääntöpuolenaan tuottaa riittämätöntä äitiyttä. Alihuolehtiva äiti-puhe ilmentää ammatilaisten huolta äidin puuttuvasta tai puutteellisesta mielenkiinnosta lasta kohtaan. Vuorovaikutus lapseen voi olla ohutta tai katkennut kokonaan. Alihuolehtiva äiti pyrkii jakamaan ja luovuttamaan hoitovastuutaan lapsesta, eikä äidin ja lapsen suhde sulje muita suhteita ulkopuolelle.

5.3.2 Parisuhde

Toisena keskeisenä huolipuheen teemana ammattilaisten puheesta erottuvat parisuhdetta koskevat maininnat ja tulkinnat. Parisuhteesta puhutaan naisen ja miehen, isän ja äidin välisenä eli heteroseksuaalisena suhteena. Homo- tai lesboparisuhteita tai homoseksuaalisia vanhemmuuksia koskevia mainintoja aineisto ei sisällä lainkaan. Tämä voi kertoa joko siitä, että perhetyön asiakkaaksi on valikoitunut vain heteroseksuaalisia vanhempia tai siitä, ettei homo- ja lesbovanhempia ole tunnistettu perhetyön käytännöissä.

Parisuhteen kriisi tai sen päätyminen ja yksinhuoltajuuden alkaminen on usein syynä perhetyön aloittamiseen. Äitiydelle ongelmallisiksi tilanteiksi ammattilaiset näkevät vanhempien eron lasten ollessa hyvin pieniä, äidin suhteen väkivaltaiseen mieheen tai perhevastuun epätasaisen jakautumisen ja puolisoiden välisen epätasaisen valtaseman. Tyypillisiä kuvauksissa ovat äidin vaihtuvat miehet, uusperhesuhteet, lasten- ja kodinhoidosta puuttuvat tai siihen osallistumattomat tai väkivaltaiset, uhkaavat miehet. Isien sijasta ammattilaiset käyttävät usein termiä mies kuvatakseen sitä, ettei kyseessä ole lapsen / lasten biologinen isä. Olen valinnut parisuhdetta koskevaa huolipuhetta konkretisoiviksi tapausesimerkeiksi sellaisia, jotka tiivistävät ammattilaispuheessa esille tulevaa äitiyden ja isyyden konstruoimisen erilaisuutta.

Ammattilaisten kuvaamat esimerkit kertovat toiveista ja pyrkimyksistä saada isät mukaan perhetyöhön ja samalla osoittavat nämä toiveet usein toteutumattomiksi. Ammattilaisten puhe isistä ja miehistä on paljolti puhetta isien sitoutumattomuudesta ja osallistumattomuudesta. Tyypillisesti isien osallistumattomuus todetaan neutraaliin ja toteavaan sävyyn ja isän poissaololle annetaan rationaalinen ja sen oikeuttava selitys.

Isä ei ollut oikein yhteistyöhaluinen mutta suostui kuitenkin silloin tällöin tapaamisiin turvakodilla ja oli paikalla myös jonkin verran kotikäyntien aikana. (tmk /21)

Isää kuultiin, muuten ei voitu ottaa mukaan työskentelyyn, koska oli pois perheestä. (kesk.ain. / 849)

Isää ei voitu ottaa työskentelyyn hänen erittäin epäsäännöllisten työaikojensa vuoksi. (tmk / 36)

Isä ei suostunut hoitamaan lasta, koska se ei hänen mielestään kuulu miehen tehtäviin. (tmk / 16)

Isän osallistumattomuus perhetyöhön tehdään ymmärrettäväksi selittämällä sitä esimerkiksi isän työkiireillä, epäsäännöllisillä työajoilla tai sillä, että isä on muuttanut pois perheestä. Jälkimmäisessä esimerkissä isän osuus työskentelyssä selittyy sukupuolella

ja sukupuolittain jakautuvalla käsityksellä vanhemmuuden tehtävistä. Tyypillistä isää koskeville tulkinnoille on, että isän osallistumattomuus tuodaan esille ammatillisena itsestään selvyytensä, vailla moraalista sävyä. Vanhemmuuden kriteerit näyttävät erityisen sukupuolisidonnaisilta kun puhe koskee pienen lapsen ja vanhemman suhdetta. Tällöin ensisijaiseksi konstruoidaan poikkeuksetta äiti.

Isän aktiivisuuden ja työskentelyyn osallistumisen esille nostaminen on aineistossani poikkeuksellista, mutta on esillä kahdessa seuraavassa kuvauksessa. Niissä huomio kiinnittyy siihen, että isä ei voi korvata äitiä. Äitiys konstruoidaan isyyttä ensisijaisempana samalla kun äitiyden puutteet tehdään hyvin näkyväksi.

Heillä on avioero, mutta he asuvat edelleen samassa asunnossa. Heillä on kolme lasta; 3-, 13- ja 14-vuotiaat. Äidillä on pitkä historia. Hänellä on psyyken ongelmia. Aina hänen sairaalassa ollessaan on pienin lapsista ollut vastaanottokodissa hoidossa. Isä ei ole katsonut voivansa hoitaa häntä silloin, isä sanoo olevansa liian vanha hoitamaan (syntynyt vuonna -51). (kesk.ain./ 852)

Äiti ei pystynyt itsenäisesti huolehtimaan lapsesta. Isän ja äidin välillä oli myös riitaa siitä, kumman luona lapsi asuu. Sosiaalityöntekijä ja perhetukikeskuksen perhetyöntekijä pohtivat pitäisikö lapsi ottaa huostaan. Tärkeänä pidettiin kuitenkin sitä, että äiti ja lapsi voisivat olla yhdessä. Myös sairaalan edustaja oli sitä mieltä, ettei niin pientä lasta (6 kk; KB lisäys) ja äitiä tulisi erottaa toisistaan. Perheen kohdalla päädyttiin avotyöhön. Äiti ja lapsi sijoitettiin avohuollon tukitoimena perhetukikeskukseen. ... Isä oli hyvin kiinteästi mukana työskentelyssä perhetukikeskuksella. Äidille aloitettiin piikkilääkitys, jotta psyykinen romahdus saatiin estettyä. (tmk / 20)/ Isä oli mukana perhekeskusteluissa aina kun työvuoroiltaan vain pääsi ja kaikki vapaapäivät ja vapaa-aikansa hän vietti perheensä kanssa perhetukikeskuksen tiloissa. (kesk.ain/ 802)²⁶

Molemmissa tapauskuvauksissa äitien psyykkiset resurssit vastata lapsen tarpeisiin arvioidaan vahvasti puutteellisiksi. Isät näyttävät kuvauksissa potentiaalisina vastuun jakajina, mutta heidän mahdollisuuksistaan tai velvollisuuksistaan ottaa enemmän vastuuta lapsista ei keskustella. Molemmissa aineistoesimerkeissä vanhemmuutta katsotaan pienen lapsen suunnasta. Ensimmäisessä ammattilainen siteeraa isää, joka on sanonut olevansa ”liian vanha” hoitamaan perheen pienintä lasta. Jälkimmäisessä on esillä lääketieteen asiantuntemuksella vahvistettu tulkinta äidin ja pienen lapsen suhteen erityisestä merkittävydestä, vaikka isä kuvataan halukkaaksi ottamaan vastuuta ja osallistumaan lapsen hoitoon. Silti isän ja lapsen suhdetta ei välttämättä ryhdytä rakentamaan aktiivisesti vaan tuetaan lapsen suhdetta psyykkisesti sairaaseen äitiin. Isyys konstruoituu kuvatuissa tilanteissa vapaaehtoisena, henkisen tuen antamisena äidille ja äidin avustamisena.

²⁶ Tmk /20 ja kesk.ain./802 kertovat samasta tapauksesta.

Kuvaukset herättävät kysymyksen siitä, syrjäytyvätkö isät ammatillisissa käytännöissä siksi, että pienen lapsen hoitaminen tulkitaan niin vahvasti äitien tehtäväksi, kulttuurisesti ja olemuksellisesti sellaiseksi äitiyskäytännöksi, jonka sukupuolittumista on vaikea murtaa (ks. Sevón ja Huttunen 2004, 161). Äitiyttä ja isyyttä koskevien länsimaisten ajattelutapojen eroa on luonnehdittu yleisesti siten, että äitiyttä luonnehtii kokonaisvastuu, kun taas isyys on äitiyttä avustavaa, osittaista vanhemmuutta (Lupton ja Barclay 1997; Vuori 2004). Lisäksi isyyttä on luonnehdittu hankittujen tietojen ja taitojen kokonaisuutena, kun taas äitiys on tulkittu vaistonvaraisena oikein toimimisena (Lupton ja Barclay 1997, 147). Nykyään kulttuurissamme vallitseva puhe isyydestä on latautunut hyvin positiivisin mielikuvin ja käsittein, ”uudesta osallistuvasta isyydestä,” jaetusta vanhemmuudesta ja sukupuolten välisestä tasa-arvosta (Huttunen 2001; Kuronen 2001; Vuori 2004). Perhetyön ammattilaisten kuvauksissa nämä ideat elävät taustalla toteutumattomina ideoina.

Ammattilaiset kuvaavat huolen kohteenaan äitejä, jotka elävät alisteisissa ja epäitsenäisissä asemassa suhteessa miehiin, näyttävät ylikuormittuneilta ja väsyneiltä miesten riittämättömän vastuunjaon ja osallistumattomuuden vuoksi. Ammattilaisten kuvauksissa esimerkeissä puhe keskittyy kuitenkin äitien arkisiin hoiva- ja huolenpitovoitteisiin ja niiden toteutumisen valvontaan. Miesten kohdalla puheessa on esillä pyrkimyksiä kannustaa heitä osallistumaan mutta kuvatuissa esimerkeissä kotitöitä ja lastenhoitoa ei varsinaisesti kytketä miesten velvollisuudeksi. Konkretisoin tätä havaintoa seuraavan esimerkin avulla.

Herääminen uuteen aamuun hirvitti, lasten hoitaminen tuntui ylivoimaiselta. --- Pettymyksen tunteet kohdistuivat mieheen. Äiti koki jääneensä yksin lasten kanssa. (tmk / 3)

Äiti jotenkin uupui, kun huomasi, ettei mies ei ollut tukena. Hän on nyt yksin ja käytännössä se on johtanut parisuhteessa siihen, että mies teki entistä enemmän työtä ja meni vielä harrastuksensa pariin eikä kyennyt käsittelemään asiaa. --- Äiti kaipasi tukea pienten lastensa kanssa käytännön asioissa, vuorokausirytmässä, perhe-elämässä, syömisessä, nukkumisessa ja olemisessa. Nämä kaikki olivat ihan rempallaan eikä hänellä ollut yhtään ystäviä, eikä tuttavita ja oli omassa masennuksessaan ja yritti selvittää joka iltaan, että isä tulisi kotiin ja auttaisi. --- Työskentely päättyi eroon, mutta äiti pärjää tyttärensä kanssa oikein hyvin ja on helpottunut. Hän koki, että tämä on hänen perheessään hyvä ratkaisu. Hän ei joutunut odottamaan sellaista, mitä hän ei kuitenkaan koskaan saa (miehen tukea) ja se selkiytti häntä ja hän on oli aikaisemmin käyttänyt alkoholia, mutta nyt hän tietää, että vastuu on yksin hänellä. Se on skarpannut häntä ja hän on ajatellut, että haluaa työtöilleen hyvän elämän ja siltä se näyttääkin, että on. Tytöt ovat alle kolmivuotias ja parivuotias. (kesk.ain. / 877)²⁷

²⁷ Tmk / 3 ja kesk.ain. / 877 kertovat samasta tapauksesta.

Äiti kuvataan mieheensä pettyneeksi, yksinäiseksi, uupuneeksi, masentuneeksi ja myös jollakin tavalla avuttomaksi tai saamattomaksi käytännön asioiden hoitamisessa. Riitaisassa tilanteessa isän kerrotaan pakenevan perhevastuita yhä enemmän työn ja harrastustensa pariin. Oletan ammattilaisen toteamuksen ”mies ei kyennyt käsittelemään asiaa” viittaavan keskusteluun vanhemmuuden vastuiden ja tehtävien jakamisesta. Isän kyvyttömyys keskustella isyydestään tulee kuitenkin todetuksi asiana, jota ei pyritä ratkaisemaan. Se viestii äidille asettuvasta suuremmasta vastuusta huolehtia parisuhteesta ja vanhemmuuden vastuiden jakamisesta. Ammattilainen toteaa, ettei äiti odota enää ”turhaan” tukea mieheltään vaan ymmärtää, että vastuu lapsista on yksin hänellä. Näistä tunteista ja ajatuksista eroon pääseminen ja toisenlainen asennoitumisen tapa määrittyvät puolestaan tilanteen ratkaisuksi. Äitiä tuetaan eroon parisuhteesta, joka ei tue äitiyttä, vaan pikemminkin vaikeuttaa sen toteuttamista. Samalla kun tuetaan äitiä yksinhuoltajuuteen, tullaan kuitenkin väistämättä uudistaneeksi käsityksiä äitien ensisijaisesta lastenhoito- ja perhevastuusta.

Brid Featherstone (2004) tulkitsee miesten määrittyvän brittiläisessä perhetyössä kolmella tavalla. Ensinnäkin miehet voivat olla äidille ja lapsille resurssina. Tällöin miehet jakavat aktiivisesti perhevastuuta tai korvaavat äidin tietyissä perhetilanteissa ottamalla lapsista kokonaisvastuun. Toisaalta puhutaan haavoittuvista miehistä, joiden fyysinen tai psyykinen terveydentila tai aiemmat kokemukset tekevät heidät kyvyttömiksi toimimaan isinä tai jakamaan vanhemmuutta. Kolmas tyypillinen tapa on määrittää isät väkivaltaisuuksensa vuoksi riskiksi äidille, lapsille ja heitä auttaville ammattilaisille. Kahden jälkimmäisen puhutavan vaarana on, että niillä legitimoidaan miesten vähäisempää sitoutumista perhetyöhön. Samalla voidaan tulla vahvistaneeksi äitien yksipuolista perhevastuuta tai syyllistää heitä perheongelmista. (Emt. 150–155.)

Yhteiskunnallinen isyyskeskustelu ei sen positiivisista ulottuvuuksista huolimatta välttämättä tarjoa ammattilaisille välineitä miesten hoitovastuun lisäämiseen. Uusi, osallistuva isyys on ennen kaikkea nähty miehen henkilökohtaisena valintana. Miehiä on houkuteltu isyyteen ja luotu isyyttä tukevia juridisia oikeuksia. Merkittävää tässä keskustelussa on ollut puhuminen äidin velvollisuuksista, joita vastaavat isän oikeudet (Wallbank 2001; Leira 2001, Rantalaiho 2003; Vuori 2003). Jaetun vanhemmuuden ideaalin myötä äitiydessä on yksi lisäulottuvuus, jonka suhteen äiti voidaan katsoa epäonnistuneeksi (Vuori 2001). Kurosen (2001, 9–10) mukaan jaetun vanhemmuuden ideaalin myötä naisten vastuu ei ole vähentynyt, vaan pikemminkin laajentunut, ja sisältää nyt odotuksia siitä, että äiti huolehtii isyyden ja isän ja lapsen suhteen rakentamisesta opettamalla ja rohkaisemalla isää sekä luomalla hänelle mahdollisuuksia lapsen kanssa olemiseen. Tähän tehtävään kuuluu, ettei isää painosteta eikä syytetä virheistä. Äitiyttä koskevia käsityksiä voi pitää edelleen isyyttä koskevia käsityksiä vahvemmin moraalisesti ja yhteiskunnallisesti velvoittavina (ks. Myös Vuori 2004; Eräranta 2005). Isyyttä koskevien ajattelutapojen muuttuessa on osallistuvan ja aktiivisen isän

ohella myös mahdollista olla isä entistä vähemmän, sillä perinteinen ”perheenpää”-isyyskään ei ole enää velvoittava ja itsestään selvä rooli (Huttunen 2001). Tällaisten kulttuuristen tulkintaresurssien myötä isät voivat paeta perhevastuutaan kulttuurisesti hyväksyttävällä ja tuetulla tavalla.

Kuvaan ammattilaisten tapauskuvauksissa ilmenevää äitiyden ja isyyden vastuiden konstruoinen epäsuhtaa vielä kahden tapausesimerkin avulla. Niitä yhdistävät tulkinnat parisuhteessa olevista vakavista ongelmista. Arvioimisen ja auttamisen lähtökohdana molemmissa on äidin ja lapsen välinen vuorovaikutussuhde.

Äiti oli tullut pienen tyttärensä kanssa turvaan (turvakotiin), koska isä oli lähtenyt perjantaina kauppaan, eikä ollut vielä seuraavana keskiviikkona tullut takaisin. Äiti koki, ettei kerta kaikkiaan saa lapselleen ruokaa suuhun ja huumeet olivat isällä mukana kuvioissa. Siitä syystä näitä (isän) katoamisia tapahtui. --- Tämän perheen kohdalla oli kyse ihan käytännön asioista. Ensimmäisen kerran kun näin tytön, luulin että hän kuolee nälkään. Oikeesti oli kysymys siitä, ettei äiti saanut lapselle ruokaa suuhun. Hän ei käynyt kaupassa, eikä tehnyt ruokaa eikä myöskään syöttänyt lasta. Lapsi söi jos sattui jotain saamaan ja kun isä oli paikalla. Opeteltiin käytännön asioita, kaupassa käyntiä, yksinkertaisten ruokien laittoja. Olennainen asia oli, että äidin ja tyttären välillä oli vuorovaikutus lähes katki. (kesk.ain. / 873)

Ammattilaisen kuvauksesta välittyä vakava huoli lapsen perushoivan puutteista. Arvioidessaan tilannetta ammattilainen toteaa useita pulmia liittyen lapsen perushoivaan, arjen pyörittämiseen ja äidin ja lapsen vuorovaikutussuhteeseen: *Oli kyse käytännön asioista / oikeesti oli kysymys siitä, ettei äiti saanut lapselleen ruokaa suuhun / Olennaisin asia oli, että äidin ja tyttären välillä oli vuorovaikutus lähes katki.* Ammattilainen kuvaa äitiä toisaalta oma-aloitteiseksi kertomalla, että äiti on itse hakeutunut turvakotiin. Toisaalta hän lukee äidin puutteiksi avuttomuuden, minkä seurauksena lapsen perushoito on vakavasti vaarantunut. Tärkeimmäksi puuttumista edellyttäväksi tekijäksi asettuu kuitenkin äidin ja lapsen väliltä puuttuva vuorovaikutussuhde.

Tapausesimerkin äidin voisi lukea päihteitä käyttävän ja väkivaltaisen miehen uhriksi.²⁸ Äidin hakeutuminen turvakotiin viestii parisuhteen väkivallasta, joka sinällään voi lamata toimintakykyisyyttä äitinä. Kerronnasta välittyy kuitenkin näkemys siitä, että

²⁸ Kiintymyssuhdeteorian avulla on tutkittu esimerkiksi hyväksikäytön ja kaltoin kohtelun ylisukupolvisuutta ja todettu, että hyväksikäytetystä työstä tulee usein hyväksikäyttävän puoliso. Lapsesta aikuisuuteen jatkuva hyväksikäyttö voi vaurioittaa äidin minäkuvaa tai tehdä hänet äidin äärimmäisen passiiviseksi. Prosessia on nimetty opituksi avuttomuudeksi. (Motz 2001, 9–12). Edellä olevassa esimerkissä kuvattu äidin avuttomuus tai kyvyttömyys vastata lapsen tarpeisiin, mennä kauppaan, laittaa ruokaa ja syöttää lasta voivat hyvin johtua äidin varhaisen taustan ja aikuisuudessa jatkuvan hyväksikäytön ja väkivallan aiheuttamista psyykkisistä vaikeuksista. Toisaalta voi olla kysymys pelottavasta, vaikeasti hallittavasta ja taloudellisesti vaikeasta tilanteesta, johon huumeita käyttävien puoliset tyypillisesti joutuvat (ks. esim. Väyrynen 2006).

äidillä on vastuullinen paikka kotona, josta käsin äidin tulisi kyetä hoitamaan asioitaan, laittamaan ruokaa, syöttämään lasta ja huolehtimaan vuorovaikutussuhteen kehittymisestä lapseen. Luonnehdintaan isästä liittyvät huumeet ja satunnainen kotonaolo, mutta hänen ei kuvata olevan isyytensä vuoksi tuen tarpeessa. Tilannetta kuvatessaan ammattilainen tekee negatiivisia arvioiteja äidistä, kun taas isään kohdistuvat määritykset ovat toteavia, jopa myönteisempiä kuin äitiin kohdistuvat määritykset. *Lapsi söi jos sattui jotain saamaan ja kun isä oli paikalla*, vihjaa siitä, että isä on kotona ollessaan huolehtinut lapsen syömisestä.²⁹

Myös seuraavassa tapauskuvauksessa arvioimisen ja auttamisen ensisijaiseksi lähtökohdaksi otetaan äidin ja lapsen suhde.

Asiakkaana on nuori äiti, joka on äkillisesti joutunut yksinhuoltajaksi miehen lähdettyä kotoa. Perheessä on 1-vuotias tyttö. Miehen lähtö on tullut äidille shokkina. Hän oli masentunut ja miettinyt itsemurhaa yhtenä ratkaisuna tilanteeseensa. Akuutissa tilanteessa hän oli hakeutunut turvakotiin. Lapsen hoito tuntui äidistä ylivoimaiselta eikä omasta sosiaalisesta verkostosta löytynyt hänelle tukea. --- Äidin oli vaikea jättää lasta vieraan hoitoon. Hän oli jännittynyt ja varautunut. Hän perui pari kertaa saman päivän aikana työntekijän tulon erilaisten syiden takia ja pari kertaa hän oli unohtanut työntekijän tulon eikä ollut paikalla. Tilannetta pahensi se, että lapsen isä oli uhkaillut äitiä ja kertonut vaativansa lasta itselleen. Äiti halusi piilotella saamaansa apua, eikä halunnut että missään vaiheessa tulisi ilmi, että lastensuojelu on puuttunut hänen asioidhinsa. Perhetyöntekijän ollessa paikalla äiti yleensä vetäytyi omaan huoneeseensa lepäämään. Aluksi keskustelut olivat vähäisiä ja liittyivät lähinnä lapsen hoitoon. Äiti suhtautui lapseen ylihuolehtivasti ja lapsen unirytmii oli sekaisin. (tmk / 8)

Ammattilainen kertoo äidistä, joka on lapsineen tullut miehen taholta yllättäen jätetyksi. Kuvauksessa esille nostetut pulmakohdat liittyvät äidin ja lapsen suhteeseen sekä äidin ja miehen suhteeseen. Tuen tarvetta arvioidessaan ammattilainen kuvaa äidin ylihuolehtivaksi suhteessa lapseen ja tulkitsee äidin epäonnistuneen lapsen unirytmien säilyttämisessä. Ammattilaisten tavoitteeksi voi lukea sen, että äiti keskustelisi tilanteestaan ammattilaisten kanssa. Siteeraus äidin ”vetäytymisestä omiin oloihinsa” viestii äidin tarpeesta olla erillään lapsesta. Lastensuojelullinen huoli suuntaa ammattilaiset arvioimaan sitä, kuinka äiti vastaa lapsen hyvinvoinnin toteutumisesta. Tilanteen kuvaukseen nähden äitiin kohdistuvat odotukset toimintakykyisyydestä, vahvuudesta ja herkkyyydestä lapsen tarpeille tuntuvat kuitenkin tarpeettoman vahvoilta. Miehen väkivaltaisuus, katoaminen tai hylkääminen vaikuttaa usealla tasolla yhtä aikaa vaimon,

²⁹ Äitiin kohdistuvista suuremmista vastuun odotuksista kertoo jollakin tavalla myös se, että äitien epäonnistuessa luonnehdinnat ovat negatiivisempia kuin isien kohdalla. ”Perheen isä ei hyväksynyt äidin edellisestä avioliitosta olevia lapsia. Hän keskittyi perheen kahteen pienimpään, vanhempien yhteisiin lapsiin. Äiti taas ikään kuin hyljeksi pienempiä lapsia.”(tmk/ 27)

naisen ja äidin identiteetteihin, jotka kaikki on ehkä rakennettava uudelleen. Tällaisen tilanteen kokenut nainen tarvitsee aikaa paranemiseen, itsensä uudelleen määrittelyyn ja ennen kaikkea *vapaata suhteesta lapseen*. (Featherstone 2004, 165.)

Molemmat kuvaukset viestivät siitä, että lapsen hyvinvoinnin varmistamiseen tähtäävässä työssä on ehkä liian vähän tilaa äidin kohtaamiselle naisena. Kuvatuissa tilanteissa ammattilaisten huoli kiinnittyy äidin ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen laatuun, eli arvioimisen keskiössä on äitiys. Sen sijaan kuvauksesta ei välity herkistyminen äidin naiseudelle. Sosiaalityössä ja varsinkin lastensuojelutyössä asiakkaana olevat naiset on totuttu kohtaamaan ensisijaisesti äiteinä, mutta ei naisina (Forsberg ym. 1992; Pohjola 1993; Kuronen 1999). Ammatillinen äitien kohtaaminen voi kuitenkin toteutua eettisesti vain silloin kun äitiyden riittävyttä tai äidin ja lapsen vuorovaikutusta arvioidaan yhteydessä niihin olosuhteisiin, joissa äidit äitiyttään toteuttavat. Ammattilaisten tulisi havahtua äitiyden pulmien lisäksi naiseuden pulmille, jotka voivat olla äitiyden toteutumisen ensisijainen este. Naisena kohdatuksi tulemista ja naisen omien tarpeiden täyttymistä voi pitää äitiydessä selviämisen ja lapsen tarpeiden kohtaamisen edellytyksinä (Featherstone 1999). Äidin naisena kokema tilanne, suhde väkivaltaiseen ja huumeita käyttävään mieheen, on todennäköinen este sille, että äiti jaksaisi kohdata lapsensa. (Vrt. Nygvist 2001; Husso 2003; Keskinen 2005.)

Perhetyön ammattilaisten kertomat tapausesimerkit kertovat myös siitä, että vaikeisiin ongelmiin, esimerkiksi perheväkivaltaan, päästään käsiksi usein vasta pitkän ajan jälkeen, mahdollisesti vasta kun perhetyötä ollaan lopettelemassa. Parisuhteeseen liittyvät väkivaltaongelmat voivat jäädä näin ollen kokonaan piiloon ja tulla perhetyön aikana käsitellyksi esimerkiksi äidin ja lapsen vuorovaikutussuhteen ongelmina. Kestämällä ja sietämällä parisuhteen henkistä ja fyysistä väkivaltaa äidit voivat pyrkiä osoittamaan riittävyttään äiteinä (Nousiainen 2004; Keskinen 2005), mutta tuen tarve tilanteissa, joissa on esimerkiksi parisuhteen ongelmia, väkivaltaa ja päihteidenkäyttöä voi ammatillisissa käytännöissä merkitä sitä, että äitiyden laatu kyseenalaistetaan ja tulkitaan lastensuojelulliseksi ongelmaksi (Nygvist 2001, 169; Väyrynen 2006). Lastensuojelusta tuleva velvoite tarkkailla äidin ja lapsen vuorovaikutusta voi edellä kuvatuissa tilanteissa merkitä sitä, että äiti joutuu todistamaan pätevyyttään tai riittävyttään äitinä kahteen suuntaan, miehelle ja ammattilaisille. Äidin ja lapsen vuorovaikutussuhteesta lähtevää arvioimisen tapaa voi tässä suhteessa pitää äitejä syyllistävänä ja rankaisevana.

Ammattilaisten tulkinnat rakentavat äitiyden laadullisesti ja sisällöllisesti erilaiseksi kuin isyyden (vrt. Forsberg 1994, 118). Toisaalta erot ovat konkreettisia siten, että kun ”isyyden on jotain, jonka tulisi olla, on äitiys jotain, joka on” (emt., 118) ja jota voidaan käytännössä arvioida ja tukea. Jaetun vanhemmuuden epäonnistuessa kuvattujen tilanteiden ratkaisuna on äidin selviäminen yksin. Asetelma on näin yksioikoinen joko–tai -tilanne, jossa äitiys on miehen kanssa jaettava vanhemmuutta tai jakamatonta, yksinäistä vastuu-

ta. Näin voidaan tulla vahvistaneeksi kulttuurisia käsityksiä äitiyden ensisijaisuudesta (Ambert 1994; Perälä-Littunen 2007) sekä siitä, että äitiyden jakaminen miehen kanssa on äidin vastuulla ja merkitsee joko äitiydessä onnistumista tai epäonnistumista (Vuori 2001; Kuronen 1999). Samalla äitiydessä onnistumisesta äidit ovat vastuussa yksin. Lastensuojelun ammatillisissa käytännöissä nämä ajattelumallit ovat riittämättömiä. Edellä ollut ammattilaisen kuvaama esimerkki kertoo siitä, että vanhemmuuden jakamiseen sitoutumaton isä voi olla äitiyden toteuttamisen kannalta ongelmallisempi kuin kokonaan puuttuva isä. Ylipäänsä ammattilaisten kuvaamat tilanteet ovat äitien kannalta raskaita ja traumaattisia, minkä vuoksi olisi tärkeää etsiä vaihtoehtoisia äitiyden käytännön järjestämisen tapoja, esimerkiksi naisten keskinäisen tuen ja avun muotoja.

Tulkintani siitä, että perhetyön ammattilaiset kritiikittä ”hyväksyvät” vastuuta ottamattomat ja poissaolevat isät voi kääntää myös toisin päin. Ammattilaisten toiminnan voi tulkita kertovan äidin elämän realiteettien tunnistamisesta ja äidin tukemisesta näiden realiteettien puitteissa. Tällaisessa käytännössä olisi feministisen, naislähtöisen orientaation piirteitä, joita Marjo Kuronen (1999; 2001) on tunnistanut skotlantilaisten terveydenhuollon ammattilaisten toiminnassa. Kuronen (1999, 306–317) tulkitsee skotlantilaisen työskentelyorientaation irrottautuvan suomalaisesta perhekeskeisestä ja jaetun vanhemmuuden ideaaliin sitoutuvasta orientaatiosta. Ainakin perhetyön ammattilaisten parisuhdetta koskeva huolipuhe tuo esiin naiskeskeisen työtavan ja vaihtoehtoisia äitiyden käytännön järjestämisen tapoja etsivän työn tarpeen.

5.3.3 Suhde poikaan

Paitsi ongelmallinen parisuhde myös miehen tai isän puuttuminen on yksi ammattilaisten huolista. Näkemys äidin vanhemmuuden ensisijaisuudesta ja ylivoimaisuudesta isään nähden murtuu, kun ammattilaiset kuvaavat äitejä lasten kasvattajina. Puhe äidin ja lapsen välisestä puutteellisesta vuorovaikutus- tai kiintymyssuhteesta vaihtuu isomprien lasten kohdalla puheeksi lasten kasvatusongelmista. Äidin ja leikki- tai kouluikäisen lapsen suhdetta kuvaava huoli liittyy tavallisesti puutteisiin kasvatuksessa, esimerkiksi sen epä johdonmukaisuuteen ja epäselviin rajoihin.

Äidin mielestä lasten oli saatava kaikki mitä he halusivat ollakseen tyytyväisiä. Nuorin lapsi sai kaiken periksi huutamalla. (tmk /16)

Äiti on antanut lapsille välillä tukkapöllyä, välillä hän on taas voimaton ja kokee, ettei saa lapsiaan aisoihin. (tmk / 17)

Esimerkit kertovat äidin menettämästä kontrollista, vaikeudesta asettaa selviä lapsen tai nuoren ikäkauden mukaisia rajoja tai liiallisesta hemmottelusta. Tyypillistä tapauskuvauksille on myös lasten heikko koulusuoriutuminen, koulunkäynnin laiminlyöminen,

rikosten tekeminen, karkailu ja ylipäänsä lapsen tai nuoren saama liian suuri valta perheessä. Puhe yksinhuoltajuuteen liittyvästä huolesta ilmenee hajanaisissa ja toistuvissa maininnoissa, joiden kautta erityisesti yksinhuoltajaäidit poikineen määrittyvät tuen tarpeessa oleviksi. Seuraavat puheotteet ovat esimerkkeinä tästä.

Yksinhuoltajaäidit ja murrosikäiset pojat, työtä on tehtävä joskus hartiavoimin. (kesk. ain. / 554)

Siis ei varmaan sellaisia (asiakaskriteereitä), että asiakkaiden pitää olla yksinhuoltajaäitejä, joilla on 15-vuotiaita poikia. (kesk.ain. /278)

Äidin kasvatuksellista epäjohtonmukaisuutta tai auktoriteetin puutetta osoittavan huolipuheen kohteena on lähes poikkeuksetta yksinhuoltajaäiti ja koulu- tai murrosikäinen poika. Vastaavaa puhetta äidin ja murrosikäisen tyttären suhteen ongelmista ei aineistossa ole. Toisin sanoen huolipuheen voi tulkita liittyvän äidin sukupuoleen, joka ei riitä pojan kasvattamiseen mieheksi.

Usein kyseessä on yksinhuoltajaäiti, joka hakee oma-aloitteisesti apua tavoitteenaan pärjätä itsenäisesti lastenhoidossa. --- Avun tarve on saattanut johtua murrosikäisen lapsen kanssa tulleista ongelmista. --- Isän puute on usein syynä siihen, että lapselle halutaan tukiperheen isästä miehen malli. (tmk /15)

Äiti ei pärjännyt vanhimman pojan kanssa. Poika ei lähtenyt kouluun, äiti ei saanut häntä kouluun. --- Äiti opettelee pärjäämään sen lapsen kanssa. (kesk.ain / 853)

Edellä olevassa puheotteessa ammattilainen kuvaa äitiä heikoksi kurin pitäjäksi. Äiti ei pysty täyttämään velvollisuuttaan varmistaa lapsen koulunkäynti eikä lapsi silloin velvollisuuttaan peruskoulun suorittamiseen. Otetta voi lukea niin, että poika on saanut heidän välisessä suhteessaan äidille kuuluvan valta-aseman. Myös Suvi Keskinen (2005) on todennut, että äidin ja murrosikäisen pojan suhteessa oleva pulma määrittyy tavallisesti äidin auktoriteetin puutteella.

Yksinhuoltajaäitejä koskevan puheen yhteydessä aineisto kattaa hajanaisia mainintoja ”miehen mallin” tarpeesta. Ne ovat esillä tavalla, joka kertoo miehen mallin hakeamisen olevan ammattilaisille jollakin tavalla yleistä ja tuttua. Tulkinnoissa ei tehdä kuitenkaan selväksi, kuka miehen mallia kaipaa: yksinhuoltajaäidit, työtä tilaavat sosiaalityöntekijät vai perhetyön ammattilaiset itse. Osa perhetyön ammattilaisista suhtautuu puheeseen miehen mallista kriittisesti.

Niin toi on musta äärettömän tuttua, ja herättää työryhmässäkkin monenlaisia tunteita, että tilataan sitä miehen mallia. Välillä tuntuu, että jos työryhmässä on kahdet munat, niin mitäs ne muut on sitten. (kesk.ain. / 263)

Toimeksiannon selventämisessä on just tämä sama ongelma, joka me saadaan, kun sosi-aaliryöntekijä soittaa: Tarvitsee siinä miehen mallia. Voitko sä mennä sen kanssa ham-purilaiselle ja näin päin pois. Ja yksinhuoltajaäidit tarvitsee tukea. (kesk.ain. / 257)

Ammattilaisten puheeseen ei kuitenkaan sisälly pohdintaa siitä, miksi miehen mal-lia haetaan tai mitä ”miehen malli” sisältää? Onko olemassa jokin yleinen tai tietynlainen miehen malli, joka lapsen täytyy saada? Ydinperheessäkkin mies voi toteuttaa isyyttä monella tavalla, sitoutuneesti tai ohuesti (Huttunen 2001). Parisuh-teeseen liittyvää huolta kuvaavassa luvussa isyyttä leimasi väkivaltaisuus ja vastuun vältteleminen. Kiinnostavaa onkin se, että puhe miehen mallista irrottaa isyyden bio-logisesta perimästä. Biologinen isä ei näydy ammattilaisten tulkinnoissa samalla tavalla korvaamattomana kuin äiti (vrt. huoli äidin ja lapsen suhteesta). Vanhempia lapsia koskevan huolipuheen yhteydessä olennaisempina näyttäytyy vanhemman sukupuoli. Toisaalta miehestä tai isästä voi tehdä mallin, koska isän rooli mielletään yksinkertaisempina. Erilaiset yksittäiset teot riittävät tekemään isistä ”hyviä” tai aina-kin riittäviä. (Ks. Lupton ja Barclay 1997.) Isän tehtävänä on niin perinteisessä kuin psykologisessa ymmärryksessäkin tutustuttaa lapset kodin ulkopuoliseen maailmaan esimerkiksi käyttämällä lapsia harrastuksissa. Käsitksemme äitiydestä on sen sijaan huomattavasti kokonaisvaltaisempi ja moniulotteisempi.

Keskeinen perustelu vanhemmuuden jakamiselle äidin ja isän kesken sekä yksin lastaan kasvattavan äidin epäonnistumiselle piilee psykoanalyttisessa ajattelussa. ”Isättömyys” muodossa tai toisessa nähdään potentiaalisena uhkana lapsen heterosek-suaalisen sukupuolen muodostumiselle. (McGuire 1991,145.) Kirsi Eräranta (2005) tiivistää, että isän sukupuolen nähdään vaikuttavan lapsen psyykkiseen kehitykseen kolmella toisiinsa liittyvällä alueella – aggressioiden hallinnan, autonomian saavut-tamisen sekä sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin. Isän merkitys korostuu siis etenkin uhma- ja murrosiässä. (Emt., 21.) Psykoanalyttisissä teorioissa lapsen erillistymis- ja yksilöllistymiskehityksen nähdään edellyttävän kaksi sukupuolta. Äiti nähdään lapsen tärkeimpänä hoitajana ns. oidipaalivaiheessa, 3–6 ikävuoteen saakka. Oidipaalivaiheen jälkeen isän tehtävänä on irrottaa lapsi läheisestä suhteesta äitiin. (Woollett ja Phoenix 1991; Hollway 1997, 59–63.) Psykoanalyttisen ajattelun myötä isän merkitystä on korostettu erityisesti poikalapsen kannalta ja poissaoleva isä tulkittu riskiksi pojan normaalille kehitykselle. (Vuori 2001, 206–237, Alasutari 2003, 161.)

Psykoanalyttinen teoria tarjoaa myös toisenlaisen vastauksen äidin auktoriteetin puutteeseen. Anna Motzin (2001) mukaan äitien vaikeus asettaa lapsilleen rajoja voi johtua siitä, että äiti identifioituu omaan lapsuuden aikaiseen hoivaansa. Väkivaltaista kasvatusta saaneet äidit voivat pyrkiä välttämään tuottamasta lapselle negatiivisia ko-kemuksia rajoituksin tai kielloin. Toisaalta omat kokemukset väkivallasta tai hoidotta jäämisestä voivat tuottaa korostuneesti pyrkimyksiä hemmotella lapsia. Tämä johtaa

helposti kontrollin menettämiseen ja lasten häiriökäyttäytymiseen, jolloin äiti saa kontrollinsa takaisin ainoastaan väkivallan avulla. (Emt., 97.)

Nancy Chodorowin (1978) analyysin mukaan sukupuoli-identiteettien rakentuminen patriarkaalisessa ydinperhemallissa johtaa väistämättä sukupuolten välisiin epätasa-arvoisiin valta-asetelmiin sekä perheen sisällä että yhteiskunnallisella tasolla. Tästä lähtökohdasta isän ja äidin kesken jaetun vanhemmuuden mallia voi myös kritisoida. Jaana Vuori (1999) kysyykin Chodorow luentansa pohjalta, miten sukupuolinen ja seksuaalinen identiteetti rakentuu suhteellisen suljetussa ydinperheessä onnistuneesti ja mitä ongelmia se tuottaa vaikkapa sukupuolten välistä valtasuhdetta ajatellen? Ammattilaisten tulkinnat kertovat siitä, että äideillä ei ole auktoriteettia poikiensa edessä. Parisuhteen kuvaukset puolestaan kertovat siitä, että äidin asema suhteessa puolisoon on epäitsenäinen ja heikko. Vanhemmuuden jakamisesta epävirallisesti esimerkiksi toisten naisten (mikä näyttää äitien omalta strategialta perhetyön asiakkailta) kesken ei kulttuurissamme juurikaan keskustella (vrt. Vuori 2004). Jaetun vanhemmuuden diskurssi perustuu heteroseksuaalisuuden oletukselle ja viittaa äidin ja isän keskenään jakamaan hoivaan, ei äitiyden jakamiseen heteroseksuaalisen parisuhteen ulkopuolella (Vuori 2001, 371; Eräranta 2005, 24). Ammatillispuheesta ei myöskään löydy mainintoja homo- tai lesboperheistä, mikä voi kertoa vahvoista heteronormatiivisista oletuksista.

Feministissä tutkimuksissa kahden sukupuolen välttämättömyys lapsen separaatiokehitykselle on kyseenalaistettu ja etsitty vastausta muun muassa äidin erillisyyden merkityksestä lapsen erillisyyden kehittymiselle (esim. Woollett ja Phoenix 1991, 40; Vuori 2001). Kirsi Erärannan (2005) mukaan jaetun vanhemmuuden diskurssissa isättömyys muodostuu potentiaaliseksi ongelmaksi, mutta sitä ei selitä vanhempien välinen sukupuoliero. Sukupuolen sijaan suurempi merkitys on vanhempien lukumäärällä ja heidän tarjoamillaan resursseilla. Sekä jakamattoman äidinhoivan että jaetun vanhemmuuden diskurssit sisältävät ajatuksen siitä, että yhden henkilön resurssit ovat sukupuolesta riippumatta rajalliset ja riittämättömät (Emt., 24.) Toisin sanoen molemmat diskurssit antavat pohjaa tulkinnolle yksinhuoltajaäitien vanhemmuuden lähtökohtaisesta riittämättömyydestä.

Ammattilaisten puheen äitien kasvatusongelmista voi yhtä hyvin asettaa yhteiskunnalliseen diskurssiin vanhempien lisääntyneestä kasvatuskyvyttömyydestä (esim. Jallinoja 2006). Vanhemmuuden tehtävä on nykyisessä yhteiskunnassa hyvin vaativa. Vanhempien kasvatustehtävään voi nähdä sisältyvän vaatimuksen yhä lisääntyvästä kontrollista. Kasvatustehtävään sisältyy yhä enemmän erilaisten kasvuvirikkeiden koordinoitua, kontrolloitua, yhteensovittamista tai karsimista lapsen tasapainoisen kehityksen turvaamiseksi ja suojelemiseksi haitallisilta vaikutteilta. (Kalliala 1999; Hautamäki 2000.) Kodin ulkopuolelta tulevien vaikutusten kontrolloimista on kuitenkin vaikea mieltää sukupuolittain eriytyväksi taidoksi.

5.3.4 Äidin ja ammattilaisen suhde

Perhetyön taustalla on halu tehdä demokraattisempaa asiakastyötä, antaa ääni vanhemmille ja nähdä heidät aktiivisina työskentelykumppaneina. Yhteisen näkemyksen saavuttamista äitiydestä ja sen toteuttamistavasta voi pitää yhtenä perhetyön kulmakivenä, sillä äidin sitoutuminen yhteistyöhön on avain lapsen auttamiseksi (Berg 2000; Heino ym. 2000; Hurtig 2003b). Tässä suhteessa perhetyö edustaa lastensuojelutyötä, joka pyrkii pitämään äidin ja lapsen yhdessä. Lapsen hyvä on ikään kuin äidin esiliinan taskussa. (Nätkin 2006, 30, 53.) Äitien ja ammattilaisten suhdetta koskevassa puheessa huoli liittyykin äitien haluttomuuteen keskustella tai tehdä yhteistyötä ammattilaisten kanssa.

Perhetyön ideaalisena periaatteena korostetaan asiakaslähtöisyyttä ja tuen vapaaehtoisuutta. Lastensuojelullisessa kontekstissa vapaaehtoisuuden ideaali kuitenkin pakottaa rinnalleen ammatillisen velvollisuuden valvoa lapsen edun toteutumista. Vaikka vapaaehtoisuus on perhetyön vahva periaate, käytännön tilanteissa äideiltä kuitenkin edellytetään perhetyön valitsemista (ks. Myös Hurtig 1997; 2003b). Omassa aineistossani ammattilaiset puhuvat ns. ”harmaan pakon” tai ”pienen vapaaehtoisen pakon” käyttämisestä, millä viitataan lastensuojelulaista tulevaan oikeutukseen puuttua ongelmalliseksi katsottuun tilanteeseen. Perhetyön ottamisen vapaaehtoisuus voidaan siis kätkeä vaihtoehdottomuuteen, uhkaan lasten huostaanotosta. Tästä johtuen suostuminen perhetyön autettavaksi on äitiin kohdistuva odotus tai äidille asetettu normi suostua yhteistyöhön.

Ammattilaisten kuvauksissa vapaaehtoisuuden ja pakon välinen ristiriita tuottaa äideistä tulkintoja, joissa he ovat joko avoimia ja yhteistyökykyisiä tai vastahankaisia ja vaikeita yhteistyökumppaneita. Nämä tulkinnat taas näyttävät kytkeytyvän siihen, millaiseksi tuen tarve arvioidaan. Tilanteesta tunnettua huolta ja työn painopistettä tuen ja kontrollin välisellä ulottuvuudella arvioidaan sen mukaan, miten luotettavana ja avoimena yhteistyökumppanina äiti kulloinkin nähdään.

Äidin nopea kuntoutuminen on saanut vaa’an kallistumaan avotyön puolelle. Koska äiti on myös itse halukas ottamaan tukea vastaan, pyritään avotyön keinoin järjestämään hänelle kaikki mahdollinen tuki ja saamaan äidin voimavarat esiin. (tmk / 20)

Työskentelyn painopiste on muuttunut kontrollista selvästi enemmän tukeen. Äiti alkoi kesän jälkeen hoitaa asioitaan, kävi a-klinikalla ja otti lapset mukaan ja pienemmän rattaisiin asioille lähtiessään. Äiti on alkanut ajan myötä myös luottamaan kodinhoitajiin kertoen asioita, joista ei aiemmin puhunut kenellekään. Tämä oli ollut perhetyön tavoitteena jo vuoden. (tmk / 23b)

Tuen ja kontrollin käsitteet ovat tyypillisimpiä välineitä, joilla ammattilaiset konstruivat auttamistyötään. Esimerkkien yhteisenä viestinä on se, että työn painopiste siirtyy kontrollista tukemiseen. Luottavainen, myönteisesti suhtautuva ja oma-aloitteisesti

apua hakeva äiti suuntaa työtä kevyempään tukemiseen. Jos äiti ei jaa ammattilaisen huolta lapsesta, yhteistyösuhteessa painottuu kontrollointi. Jälkimmäisessä esimerkissä ongelmien ratkeamisen lähtökohdaksi esitetään se, että äiti on alkanut ”puhua”. Tämä viestii siitä, että äidiltä odotetaan avoimuutta puhua ongelmistaan. Tulkitsen tukemisen näissä esimerkeissä viittaavan puhumiseen ja terapeuttisluonteiseen keskusteluun ja kontrollin äidin valvomiseen, tilanteen seurailuun ja äidin houkutteluun keskustelutyypin tukeen. Toisin sanoen tukemisen edellytyksenä näyttäytyy äidin kyky keskustella ammattilaisten kanssa. Äitejä, jotka ovat avoimia ja keskustelevat, voidaan perhetyössä auttaa.

Perhe sopii perhetyöhön hyvin. Äiti on hyvin avoin sosiaalityöntekijöitä kohtaan, ottaa apua vastaan ja puhuu avoimesti asioistaan. (kesk.ain. / 850)

Luottamuksellisen suhteen rakentamiseen voidaan käyttää työssä huomattavan paljon aikaa, mistä kertoo myös edellä oleva ammattilaisen toteamus äidin luottamuksen saavuttamisesta vuoden kestäneenä tavoitteena. Erityisesti silloin, kun huoli lapsesta on epämääräinen, tavoitteiden asettamisesta voi muotoutua neuvottelutilanteita, joissa ammattilaiset kyselevät äidiltä, millaista tukea ja apua tämä haluaa.

Käsitys perheen tilanteesta oli epäselvä. Äitiä tavatessa pyrittiin saamaan selville, mihin hän on valmis, mihin hän haluaa tukea ja mihin muutosta. Kului joitakin kuukausia, ennen kuin päästiin selville siitä, millä tavoin perhettä on tarkoituksenmukaista auttaa. (tmk / 17)

Perhetyön lähtökohtana asiakaslähtöisyydellä tavoitellaan ennen kaikkea sitä, että ammattilaiset neuvottelevat äitien kanssa tuen tarpeista, tavoitteista ja keinoista. Tavoitteena on hierarkkisen asiakas-asiantuntijasuhteen sijasta pyrkiä olemaan vanhempien ”kanssakasvattajia” tai ”oheiskasvattajia.” Avoimuutta ja keskustelua painottavan roolin voi myös ajatella kutsuvan perheistä yhteistyösuhteeseen nimenomaan äitejä. Ammattilaisten kuvaukset kertovat siitä, että yhteisen konstruktion luominen perhetyön tavoitteesta on usein vaikea tehtävä. Äidit eivät välttämättä puhu ”ammattilaisten kieltä” tai ”osaa sanoa, millaista tukea tarvitsevat.”

Siinä pitää hakea, kuka ensin on asiakas ja mikä on asiakkaan näkemys ja asiakkaan etu. Muutama viikko on nyt mennyt, eikä äiti osaa sanoa mitä se haluaa. Äidin vanhemmat näyttelivät jonkinlaista osaa. Nämä ovat niin vaikeita miten siihen lähtee ja sitten se, mikä siinä on se juttu. ... Kauheasti nyt mietityttää, miten nyt lähdetään. Asiakasnäkökulma ja kuka on se asiakas ja mikä on lapsen oikeus ja mihin se johtaa. (kesk.ain. /116)

Usko ja luottamus äidin kautta tapahtuvaan auttamiseen vaikuttaa tutkimusten perusteella vahvalta (esim. Forsberg 1998; Kuronen 1989; 1993; Vuori 2001; Hurtig

2003b). Äidin saama apua ei kuitenkaan välttämättä välity riittävästi ja riittävän ajoissa lapsille (Hurtig 2003b). Ammattilaisten kuvaamien esimerkkien pohjalta tulkitseen, että työn luonne ja samalla lapsen avun saanti määrittyvät pitkälti sen kautta, miten äiti suhtautuu tarjottuun tukeen. Tuen tarjoamisen hienovaraisuus taas luo tilaa sille, että äidit voivat toiminnallaan kontrolloida ammattilaisten mahdollisuuksia nähdä lapsen hätää tai tukea lapsen hyvinvointia. Voivatko äidin ja ammattilaisen välinen positiivinen suhde, äidin yhteistyökyky, artikulointikyky ja uskottavat selitykset olla arviointikriteerejä, joilla äitiyden riittävyttä arvioidaan? Luottamuksellisen suhteen rakentamiseen käytetty aika ja pyrkimys yhteiseen dialogiin äidin kanssa viittaavat siihen, että äidin ilmaisemat tunteet, tapa puhua ja suhtautua tarjottuun tukeen määrittävät auttamisen suuntaa; suojellaanko lapsen ja äidin suhdetta vai lasta äidiltään. Gunvor Andersson (1995) muistuttaa lastensuojelussa toimivien ammattilaisten arviointien merkityksestä myös tilanteissa, joissa heillä ei ole suoraa päätöksentekovaltaa. Valta, jolla äidit määrittävät yhteistyöhaluisiksi tai -kykyisiksi määrittää vahvasti esimerkiksi sitä, millaisiin ratkaisuihin huostaanottoa, sijoitusta tai lapsen kotiutusta koskevissa kysymyksissä päädytään. (Emt., 82.)

Lähestymistapana houkutteleva ja hienovarainen puuttuminen on ristiriitainen auttamisen keino. Sen avulla voidaan välttyä aiheuttamasta äidille häpeän ja syyllisyyden tunnetta, mutta estyä vastaamasta lasta koskevaan huoleen ja lapsen hätään (Hurtig 2003b; Bardy 2004, 196). Pahimmillaan lapsen edulla perustellun työn keskeisimmäksi sisällöksi voi tulla äidin elämän ja arjen seurailu, opettaminen ja valvominen. Tapauskuvauksen perusteella asiakaslähtöisyyden toteutumiseksi tarvitaan usein hienovaraista suostuttelua ja toisinaan huostaanoton uhkaa.

Äiti oli kovin varauksellinen työntekijöitä kohtaan. Yhteistyölle rakennettiin pohjaa huumorin ja kannustamisen avulla. Koska tätä perhettä tavattiin kotona, äidille oli helppo antaa palautetta siisteistä ja kodikkaasta asumisen puitteista. Kun äiti kertoi, ettei ymmärrä miten pelkät neuvot voisivat häntä kasvattajana auttaa, työpari kertoi hänelle esimerkkejä perheistä, jotka olivat erilaisissa pulmissaan kokeneet tulleensa autetuiksi tavoitteellisten keskustelujen avulla. Äiti lupasi tavata työntekijät uudestaan. --- Äiti ei vielääkään motivoitunut muutostavoitteiden miettimiseen, hän halusi konkreettista apua tukiperheen ja kokopäivähoitopaikkojen muodossa. Äiti sai molemmille lapsille päiväkotipaikat ja tukiperhesijoituksen kerran kuussa. Perhehoitotoimisto edellytti kuitenkin äidiltä sitoutumista työskentelyyn perhetyön kanssa, jotta tuki kantaisi hedelmää pitkällä tähtäimellä. Seuraava neuvottelu alkoikin sillä, että äiti kysyi, miksi hänen täytyi tavata työparia. (tmk /31)

Edellinen sitaatti on tapauskuvauksesta, jossa äidin kanssa on pyritty useaan otteeseen saavuttamaan yhteinen tavoite. Äidin konkreettinen avuntarve lastenhoitoavusta on täyttynyt, mutta ammattilaiset peräivät lisäksi keskustelun kautta tapahtuvan tuke-

misen tapaan sopivia tavoitteita. Äitiä kutsutaan keskustelemaan äitiyden laadusta, tavasta toimia äitinä, kohdata lapsen tarpeita ja kasvattaa lapsia. Oman kokemuksen ja äänen esille tuominen edellyttää moninaisia kommunikointitaitoja ja toisinaan myös ammattilaisten käyttämän kielen ja terminologian omaksumista. Ammattilaisten tulkinnat kontrollin painottumisesta tilanteissa, joissa äidit eivät jaa kokemuksiaan tai keskustele ammattilaisten kanssa, viestivät osaltaan siitä, että äitien on äitiydestään kiinni pitääkseen ehkä myös pakko tuottaa lupaaavia, auttamismyönteisiä ja oppimis-halua osoittavia lausuntoja.

Seuraavassa tapaamisessa äiti pystyikin jo muotoilemaan työlle tavoitteet. Äiti halusi mieltimisapua lasten kasvatukseen. Äiti koki tärkeäksi myös yhteistyön perhehoidon tukiperheen kanssa. (tmk./ 31)

Äidin halukkuus kehittyä äitinä ja huoli omista puutteista luovat mahdollisuuksia ammattilaisten muutokseen tähtäävälle työlle. Ne voivat olla myös ainoita säikeitä, joihin ammattilaiset joutuvat riittävää äitiyttä arvioidessaan tukeutumaan. Äidin ja lapsen suhdetta käsittelevässä puheessa ammattilaiset tukeutuivat riittävän äitiyden arvioimisessa äidin ja lapsen biologiseen siteeseen sekä äitien osoittamiin vastuullisuuden ja huolen ilmaisuihin. Esimerkiksi psyykkisesti sairaan äidin tavoite ”olla hyvä,” äidin (yli) yrittäminen sekä ammattilaisen siteeraama päihdeongelmaisen äidin huoli omasta jaksamisestaan ovat tulkittavissa ilmauksiksi tästä. Vähimmillään riittävä äitiys kiinnittynee äidin tuottamaan oppimis- ja kehittymishalua osoittavaan puheeseen, mikä puuttuu tapausesimerkeistä, joissa äitiä ja lasta päädytään auttamaan toisistaan erillään.

Kirsi Nousiaisen (2004, 14) mukaan syyllisyys ja häpeä ovat kulttuurissamme ikään kuin äidin moraalien vartijoita. Yhteistyö ammattilaisten kanssa edellyttää äideiltä tunnustuksellisuutta ja omien puutteiden tunnistamista, mikä helposti herättää äideissä syyllisyyttä. Äidin ilmaisema syyllisyys taas voi toimia ammattilaisille ikään kuin vakuutuksena siitä, että äiti haluaa kehittyä äitiydessään ja silloin häntä ollaan myös valmiita tukemaan. Syyllisyyden ilmaiseminen äitiydestä puhuttaessa on yleistä ja kulttuurisesti hyväksyttyä, koska sen kokeminen sisältää ajatuksen väärän teon tunnustamisesta ja sovitukshalusta. Syyllisyyden kokeminen toimii osoituksena siitä, että äiti kantaa vastuuta lapsestaan. Kun äiti tarkkailee suhdetta lapseen ja on huolissaan sen onnistumisesta, hän toteuttaa yhtä keskeistä lastenhoidon tieteellistymisen myötä yleistynyttä vaatimusta, eli sensitiivisyyttä. Näin äidin voi tulkita kantavan vastuuta lapsestaan ja omasta äitinä olemisestaan. (Alasuutari 2003; Nousiainen 2004.) Äidin syyllisyyttä, häpeää ja kehittymishalua osoittavat ilmaisut luovat tilaa myös tulkinnoille, joissa äidin puutteita ei tarvitse nähdä pysyvinä ominaisuuksina, vaan äiti voi ammatillisen tuen myötä kehittyä paremmaksi äidiksi.

Toisaalta syyllisyys ja häpeä ovat asioita, joiden vuoksi avun tarjoaminen voi olla äärimmäisen vaikeaa. Äitiydessä ilmenevistä ongelmista huolimatta äidit tavoittelevat

usein kulttuuristen normien mukaista vastuullista ja hyvää äitiyttä, ja pelko huonon äidin leimasta saa äidit vieroksumaan apua, jota he voisivat tarvita. (Juttula 2006; Väyrynen 2006.) Äidin ja lapsen suhde on moraalisesti äärimmäisen ladattu aihe. Muista suhteista, esimerkiksi parisuhteesta tai suhteesta sukulaisiin on huomattavasti helpompi keskustella ulkopuolisten kanssa. Tapauskuvaukset kertovat usein siitä, että äitien on vaikea ottaa apua vastaan, äideillä on tarve piilotella saamaansa apua tai he kokevat avun uhkaavaksi. Voidakseen tarjota (keskustelu)apua ammattilaiset joutuvat varomaan särkemästä äidin mielikuvaa itsestään riittävänä ja hyvänä äitinä.

Sanotaan esimerkiksi äidille, että olet kasvattanut ihana pojan, voi kuinka reipas. Jotain konkreettista. Se tehoaa monta kertaa. (kesk.ain. / 93)

Perhetyötä perhekasvatuksen ja perheterapian muodossa lähestynyt Katja Yesilova (2007) esittää, että perheille tarjottavan tuen motiivina on ravita perhettä sitä itseään koskevilla tosiasioilla. Tällä tavalla tarjotun asiantuntijatiedon kautta, halu auttaa näyttää pyyteettömältä, neutraalilta ja moraalisisista arvostelmista vapaalta. Kysymys on toisin sanoen siitä, että perhettä ja sen yksilöitä autetaan tulemaan sellaisiksi kuin he luonnostaan ovat. Janice Doane ja Devon Hodges (1995) pitävät tällaista auttamisen tapaa tyypillisenä psykoanalyttisen tiedon kohdalla. Esimerkiksi kiintymyssuhdeteoreettisiin näkemyksiin (Winnicott) sisältyy tutkijoiden mukaan ajatus siitä, että asiantuntijoiden tehtävänä on peilata äideille heidän sisältäänsä kumpuavaa riittävän hyvää, ”luonnollista” äitiyttä (myös Davis ja Wallbridge 1984). Tällä tavalla psykologinen tieto kutoo yhteen ristiriitaiset tulkinnat itsestään tulevasta riittävästä äitiydestä ja siinä tarvittavasta asiantuntijatiedosta. Myös perhetyön ammattilaisten puhetta voi tulkita siten, että äidin katsotaan kadottaneen luonnollisen äitinä olemisen tapansa esimerkiksi päihteiden, mielenterveysongelmien tai väsymyksen taakse. Tätä osoittavat esimerkiksi seuraavat ilmaisut.

Ehkä me vahvistettiin sitä, mitä äiti osasi. Hän oli kiintynyt poikaansa ja halusi tälle kaikkea parasta. (kesk.ain. 870)

Äiti kertoi perhetyötä lopetettaessa, ettei hän enää hermostu lapsen itkusta --- ei ajattele enää ettei kelpaa lapselle, eikä tunne samalla tavalla syyllisyyttä kuin perhetyön alkaessa. (tmk /1)

Kulttuuriseen hyvän äitiyden ymmärrykseen ikään kuin kuuluu oman riittämättömyyden tiedostaminen ja paremman äitiyden tavoittelu ammattilaisten tietämykseen tukeutuen. Samalla kun äitiyteen on alettu suhtautua kuin ammattiin, on omaksuttu itsestään selvänä oletus vanhempien tarpeesta asiantuntijoiden apuun kasvatuskysymyksissä (Kuronen 1989, 67–70; Alasuutari 2003; ks. Myös Yesilova 2007). Vanhemmuuden toteuttaminen kulttuurissa hyväksytysti edellyttää vanhemmalta yhteistyökykyä eri

alojen asiantuntijoiden kanssa (Alasuutari 2003; Kuronen 1993). Lastensuojelun asiakkaana olevilla äideillä tämä vaatimus on usein hyvin konkreettinen. Keskustelu- ja vuorovaikutustyyppinen apu edellyttää äideiltä kommunikointi- ja neuvottelutaitoja, ja samalla määrittää keitä äitejä perhetyön keinoin voidaan ylipäänsä auttaa. Tähän näkökulmaan tukeutuen avun tarjoaminen on epäselvän huolen tilanteissa legitimoitavissa sitä vastustavien äitien kanssa.

Avun tarjoamisen oikeutukseen liittyvät pulmat tulevat esille äidin ja ammattilaisen suhdetta kuvaavan huolipuheen yhteydessä. Tyypillisiä ammattilaisten kuvauksille ovat avun tarjoamiseen liittyvät ristiriitatilanteet. Äidit hyväksyvät konkreettisen arjessa auttamisen mutta ammattilaiset katsovat äitien tarvitsevan psykososiaalista tukea ja keskusteluja ammattilaisten kanssa.

Kodinhoitaja tekee yhdessä perheen kanssa töitä jonkun aikaa. --- Siinä äidit rupeavat puhumaan asioista kun on vaikeuksia. (kesk.ain. / 60)

Meillä oli juuri perhe, jossa äiti oli hyvin vastahakoinen ottamaan apua vastaan, lastensuojeluperhe. Hänellä meni jalka poikki, ja hän suostui, että apua lisättiin. Silloin hänestä tuntui, että on helpompi ottaa apua vastaan, kun oli jotain konkreettista. Tietysti siinä tuli paljon konkreettista hommaakin ja autettiin kotitöissä ja siinä oli kuitenkin mukana kaikki se tukeminen, jota siinä perheessä tarvittiin. (kesk.ain. / 44)

Samoin synnytysten jälkeisten masennusten kohdalla olen törmännyt siihen, että on paljon helpompi jollakin muulla syyllä lähteä liikkeelle ja päästä sisälle. Olemme törmänneet aivan samaan. (kesk.ain. / 45)

Konkreettinen apu arkeen on harvojen kuvattujen perhetyömuotojen sisältönä. Sen sijaan konkreettinen apu käsitetään eräänlaisena siltana puuttua niihin ongelmiin, joiden katsotaan olevan konkreettisen avun tarpeen taustalla. Ammattilaisten kuvaukset perhetyön tehtäväkuvan ja äitien ilmaisemien tarpeiden välisestä ristiriidasta herättävät kysymyksen siitä, määritelläänkö äitien konkreettisia avuntarpeita nykyään henkisinä, vuorovaikutuksellisinä ja keskustelu- tai terapialuonteisen avun tarpeina siksi, että normaali lapsiperheille tarjottava kotipalvelu on useissa kunnissa profiloitunut keskusteluapua tarjoavaksi perhetyöksi ja sijoittunut fyysisesti lastensuojelun yhteyteen. (Ks. Heino ym. 2000; Heino 2008.) Äideillä on enää hyvin vähän mahdollisuuksia saada normaalia lapsiperheiden kotipalvelua. Lapsiperheille tarjottavan kotipalvelun tuki on merkittävästi vähentynyt. Kun kunnallista lapsiperhetyötä tekeviä kodinhoitajia oli 1980-luvun lopulla 60 000, on heitä 2000 luvun alussa enää alle 13 000. Arkisen ja konkreettisen kotiaavun tarve ei ole poistunut, mutta sitä on tullut pitkälti korvaamaan perhetyö, joka on suuntautunut keskustelutyöhön ja psykososiaaliseen tukeen. (Heino 2008.)

Perhetyön profiloituminen on tarkoittanut ammatillisuuden vahvistumista siten, että terapeuttiset intressit ja psykososiaalinen tuki ovat korvanneet vähemmän arvostettuja tehtäviä, kuten siivous, kodinhoito ja lasten hoito. Vaarana on arjen tarpeiden ja ongelmien psykologisoiminen, joka tapahtuu hyvän ammattilaistoiminnan nimissä mutta voi merkitä sitä, että äidit jäävät tuen tarpeineen kohtaamatta tai tulevat kohdelluiksi epäeettisesti. (Pohjola 2002; ks. Myös Nyqvist 2001.³⁰) Ammattikuvien profiloitumisen myötä perhettä voivat tukea yhä useammat ammattilaiset, jolloin asiakkaana olevien äitien kohtaaminen väistämättä sirpaloituu. Tämä tulee ilmi esimerkiksi seuraavassa ammattilaisen kuvaamassa esimerkissä.

Oli iso perhe jossa oli viisi lasta ja äiti odotti viimeisillään ja oli vaikea raskaus. Vanhin lapsi oli viisivuotias ja oli yhdet kaksoset. Äiti oli halunnut että wc siivotaan. Työntekijä oli sitä mieltä, ettei hänelle kuulu sellaiset tehtävät. Äidille oli edellisestä synnytyksestä jäänyt masennus ja oli tosi huonokuntoinen ja repi pelihousunsa siinä aivan. --- se sai vyöryn aikaan ettei hänen toimenkuvaansa kuulu sellainen. (kesk.ain. / 52)

Esimerkissä kuvataan tilannetta, jossa pyritään rakentamaan luottamuksellista suhdetta äitiin, jonka voimien kerrotaan olevan lopussa. Kuvaus konkretisoi ristiriitaa äidin ilmaisemien tarpeiden ja perhetyön tarjoaman tuen välillä. Kuvausta voi tulkita niin, ettei äiti tule kohdatuksi ja kuulluksi tarpeineen, jotka hän kyseisellä hetkellä kokee suurimmiksi pulmikseen. Lastensuojelun asiakkaana olevan äidin tarpeiden aito kuuleminen ja vakavasti ottaminen edellyttäisi kuitenkin juuri sitä. Ellei konkreettisia pulmia hoideta, ne voivat luoda luottamuspulaa ja esteitä auttamiselle. (Berg Brodén 1989, 385.) Brittiläistä perhetyötä tutkinut Featherstone (2004) väittää, että tarpeiden määrittelyistä käydyt kiistat ovat pohjimmiltaan poliittisia. Toisin sanoen äitien tarpeita, joihin ei ole palveluja, ei yksinkertaisesti voida tunnustaa. Marjo Kurosen (1994, 106) mukaan suomalaisessa hyvinvointivaltiossa toteutettu ideologinen valinta onkin ollut panostaa perheen sisältä tulevaan tukeen ja jaetun vanhemmuuden edistämiseen, sen sijasta, että olisi kehitetty julkisia kodinhoitopalveluita niin, että ne kattaisivat äidin lapsen syntymän jälkeen tarvitseman avun kodin ja lasten hoitamisessa.

Asiakkaana oleville äideillä on tapauskuvausten perusteella hyvin niukat sosiaaliset verkostot, joista he voisivat saada äitiydelleen tukea. Toisaalta äitien omat sosiaaliset verkostot nähdään usein pikemminkin äitiyttä heikentäviksi kuin tukeviksi, mistä kertoo esimerkiksi edellä kuvaus nuoren äidin ystäväistä sekä aineistossa esiintyvä ilmaus *torpedoivat mummot*. Luonnollisten ja tukevien sosiaalisten verkostojen sijaan äideillä voi olla hyvin monia suhteita eri alojen ammattilaisiin. Ammattilaisten kuvaamissa esimerkeissä äidit kuvataan usein moniongelmaisina, jolloin heitä tavallisesti ympäröi monen eri alan ammattilaisen verkosto. Seuraavassa esimerkissä ammattilainen tuo

³⁰ Janne Kivivuori (2007) nimittää kulttuuriamme psykokulttuuriksi, jossa avoimuus on normi ja ihanne. Ilmiöön kuuluu lisäksi taipumus psykologisoida monenlaisia arjen vaikeuksia ja tarjota niihin lääkkeeksi terapiaa.

esille, että sosiaaliset tukiverkostot voivat olla myös tukahduttavia ja äidin riittämättömyyden tunteita lisääviä.

Kun esimerkiksi tehdään perheen kanssa töitä, niin siihen tulee kauhea turvaverkko ympärille. Viime viikolla panin yhdelle äidille suhdekarttaan lastensuojelua, Hesperiaa, ja siellä oli hirveä määrä näitä hyvän maan edustajia. Sitten tällä äidillä oli oma äiti, sen uuden miehen äiti, sen biologinen äiti ja yksi oma isä siellä, jotka kaikki jankuttivat tälle rouvalle, että voinko mä mitenkään auttaa sua ja tukee. Hirveä määrä, miltä se tuntu siitä ihmisestä? Oonks mä nyt niin surkee? (kesk.ain. / 760)

Ammattilaisen ja äidin suhteeseen liittyvälle puheelle on kuvaavaa se, että yhtäältä ollaan vakuuttuneita keskusteluavun tärkeydestä ja vuorovaikutteisen suhdetyön (ks. Myös Heino ym. 2001; 2008) vaikutuksesta. Toisaalta tuodaan esille epätietoisuutta siitä, mikä perhetyössä on ollut vaikuttava tekijä, yhteiset pullan leivontatilanteet, henkinen tuki, läheisverkoston aktivointi vai kaikki matkan varrella tapahtuneet asiat yhdessä. Ambivalenssi tuen pyytämisen ja vastaanottamisen tai sen torjumisen välillä kietoutuu idealistisiin odotuksiin yksin jaksavasta ja kykenevästä äidistä. Vaikka äidit toivovat apua, he kokevat sitä pyytäessään ja saadessaan usein riittämättömyyttä ja sen vuoksi kätkevät avun tarpeensa. Tämä ristiriita voi korostua silloin kun äitejä neuvotaan ja ohjataan sen sijasta, että heille tarjottaisiin konkreettista apua. (Choi ym. 2005, 176–178; Cacciatore ja Janhunen 2008, 25.)

5.4 Äitiin kiinnittyvän huolen konstruointi

5.4.1 Kodin- ja lastenhoito

Osa ammattilaisten huolipuheesta liittyy olennaisesti siihen, miten äiti hoitaa tai on hoitamatta kodin arkisia tehtäviä ja rutiineita. Tämä puhe voi olla erityisesti kodinhoitaja-orientaatiosta tulevien ammattilaisten puhetta, sillä lastensuojelun perhetyön resursseja on lisätty organisoimalla kunnallista kotipalvelua uudelleen lastensuojelun yhteyteen ja kodinhoitajien tehtäviä on muutettu perhetyön tehtäviksi (ks. Heino ym. 2000). Kodin- ja lastenhoitoon liittyvässä huolipuheessa äitiys on ensisijaisesti kodin- ja lastenhoitoa, jotka myös määrittävät ja rajaavat äitiyden toteuttamisen tapoja. Lasten hoidosta ja kasvatuksesta ei välttämättä puhuta erillisenä tehtävänä, vaan ne sulautuvat osaksi kodinhoitoa ja arjen pyörittämistä samantyyppisesti kuin Jaana Vuoren mukaan ymmärrettiin viime vuosisadan alun äitiys (Vuori 2001, 41–43).

Yhtenä näkökulmana kodin- ja lastenhoitoa koskevasta puheesta voi paikantaa huolen äitien aidoista, konkreettisista ja ikaikaisista kodin- ja lastenhoidon avuntarpeista, mutta toisaalta pelkkää konkreettista auttamista ei mielletä omaksi ammatilliseksi tehtäväksi. Oman työn profiloiminen ja etenkin sen erottaminen perinteisestä lap-

siperheiden kotipalvelusta merkitsee tulkintani mukaan sitä, ettei arkinen kotiapu sellaisenaan, äideille annettavana palveluna, ole lastensuojelun perhetyönä enää riittävän perusteltua tai ammatillisesti kiinnostavaa. Arkiset tehtävät voidaan omaa asiantuntijuutta heikentävinä tekijöinä. Kodinhoitoon liittyviä tehtäviä voidaan kuitenkin opettaa tai pyrkiä velvoittamaan vanhempia niihin lapsen edun nimissä. Esimerkiksi seuraavissa sitaateissa ammattilaiset arvioivat tuen tarpeen johtuvan osaamattomuudesta ja laiskuudesta.

Suurin osa ongelmaperheistä on sen kuntoisia, että heille ei kotihommia mennä tekemään. --- Niillä ei ole monellakaan sellaista lihasta että tiskaaminen ja ruoanlaitto sujuisi. Se vaan pitää saada ymmärtämään että se on heidän hommansa isänä ja äitinä. (kesk.ain./ 65)

Tehdään kotitöitä ja yhdessä laitetaan ruokaa ja siivotaan ja eletään ihan normaalia elämää. Tosiasiaan on että kaikissa kodeissa siivotaan ja laitetaan ruokaa ja tiskataan ja syödään, jos ollaan kotona. Onhan meidän äideissä monia jotka eivät oikeasti osaa, joille pitää kädestä pitäen opettaa, näyttää ja ohjata. Ei se sieltä minnekään poistu.” (kesk.ain/ 56)

Arkea rytmittäviksi normaalirutiineiksi esimerkeissä lukeutuvat tiskaaminen, ruoanlaitto ja siivoaminen. Jos äiti on terve ja hyväkuntoinen, myös kodin arjen oletetaan sujuvan. Kodinhoidon ja arkirutiinit laiminlyövä äiti määrittyy sairaaksi tai ymmärtämättömäksi, osaamattomaksi tai laiskaksi. Esimerkeissä puheen sävy on normaalisoina. Ilmaisilla ”tosiasiaan on”, ”normaalia elämää”, ”suurin osa” yleistetään ja vakuutetaan asioita (ks. Juhila 1999). Perinteisen äidin rooliin kuuluvat tehtävät voidaan luonnollistaa vetoamalla äidille kuuluviin velvollisuuksiin (Böök 2001, 59), jotka ammattilaisten tehtävänä on tarpeen tullen osoittaa ja opettaa. Kotitöihin, ruoanlaittoon sekä siivoamiseen ohjaamisella ja opettamisella ammattilaiset kutsuvat äitejä traditionaalisessa mielessä hyvän äidin identiteettiin.

Koska tätä perhettä tavattiin kotona, äidille oli helppo antaa palautetta siisteistä ja kodikkaista asumisen puitteista. (tmk / 31)

Kodin fyysinen olemus ja siisteys toimivat lastensuojelutyön ammattilaisille usein apuvälineinä äitien laadun arvioimisessa (Forssén 1993; Forsberg 1994, 72–76, Kulmala ja Vanhala 2004, 103). Kotitalouteen liittyviä, päivittäisiä fyysisiä askareita tekemällä äitien voidaan ajatella varmistavan lastensa hyvinvoinnin. Nämä tulkinnat eivät ole yksistään riittäviä, mutta eivät myöskään merkityksettömiä. Ammatillisessa mielessä on kiinnostavaa kysyä, miten voimme olettaa ”normaalia” kotielämää, siistiä kotia, tiskattuja astioita ja puhtaita pyykkejä asiakkaana olevilta äideiltä, jotka elävät esimerkiksi väkivaltaisessa parisuhteessa. Hyvin hoidetut kodit ja ulkoisesti moitteeton

lasten hoito eivät estä samanaikaista lapsen emotionaalista hylkäämistä. Äiti voi huolehtia tai äiti voidaan opettaa huolehtimaan hyvin sekä kodin- että lastenhoidosta. Silti äiti voi olla kykenemätön antamaan lapselleen emotionaalista hoivaa ja huomiota.

Äidin sitoutuminen kodin- ja lastenhoitoon nähdään toisaalta myös itsessään ongelmia aiheuttavana. Asiakkaana oleville äideille kodin piiriin eristyminen, yksinäisyys ja aikuiskontaktien puute nähdään myös tyypillisinä tuen tarvetta aiheuttavia tekijöitä. Useasta tapauskuvauksesta voi lukea äidin eristyvän kotiin lapsen saatuaan. Äideillä voi olla huomattavia vaikeuksia lähteä lapsen kanssa ulkoilemaan, kauppaan tai hoitamaan asioita, minkä vuoksi perhetyön tavoitteeksi voidaan asettaa äidin elämän suuntaaminen kodista ulospäin.

Nyt mulla on päihdeäiti ja selkeä tavoite, miksi mä väännän niiden kanssa pullaa ja käyn niiden kanssa kuntosalilla. Siksi koska ne on ainoat, joilla mä olen saanut ne kämpästä ulos. (kesk.ain. / 260)

Luen äidin yksilöllisyyttä ja itsenäisyyttä tukeviksi asioiksi aineistostani äidin omaa aikaa, omia ystäviä, omia harrastuksia, opiskelua, työtä koskevat maininnat. Äitien kannustaminen toimimaan oman elämänsä hyväksi liittyy ammattilaisten kuvauksissa kuitenkin ensisijaisesti siihen, että äiti saisi voimia äitiyteensä. Ammattilaisten tulkinnoissa rakentuva riittävä äitiys ei siten ilmene vain suhteena lapseen, vaan merkittäväksi muodostuu se, että äiti huolehtii omasta hyvinvoinnistaan ja jaksamisestaan. Äidin omaa vointia tukevat toimenpiteet tarkoittavat tyypillisesti sitä, että kotona lapsiaan hoitavalle äidille järjestetään perhetyön avulla hengähdystauko lasten- ja kodinhoitoon.

Perhe sai jonkin verran lastenhoitoapua, jotta äiti sai joskus omaa aikaa esimerkiksi uimahallissa käymiseen. (tmk / 1)

Ammattilaisten tarjoama vapaa-aika äidille on harvinaista ja tarkoittaa esimerkiksi kaupungilla tai uimahallissa käymistä. ”Joskus” ja ”jonkin verran” viittaavat siihen, että äidille suotu oma aika ei ole säännöllistä vaan pikemminkin satunnaista ja vähäistä (vrt. Kuronen 1993). Äidille annettu oma aika kertoo pyrkimyksestä rajoittaa naisten liialliseksi katsottua perhevastuullisuutta. Tällaiset työskentelytavat sisältävät naistietoisien, äitiyden ja naiseuden kysymyksille herkistyvän toiminnan ituja, mutta toisaalta ne liittyvät lastensuojelutyössä äidin perhevastuullisuuden ylläpitämiseen (Forsberg 1994, 113). Aineistossani esille tulevissa tulkinnoissa äideille tarjottava oma aika lepoon ja virkistykseen sijoittuu akuutteihin kriisitilanteisiin. Tapausesimerkit, joissa äiti käyttää ammattilaisten tarjoaman ajan toistuvasti itsensä hyväksi, sävytyvät moraalisesti.

Perheen tilanteessa tapahtui positiivinen käänne. Äiti ilmaisi tavoitteekseen pärjätä lasten kanssa yksikseen --- (ja) viettääkseen aikaa isompien lastensa kanssa. --- Aiemmin äiti oli lähtenyt kotoa kodinhoitajan tullessa perheeseen ja käyttänyt ajan itsensä hyväksi. (tmk./ 23b)

Kodinhoitajat olivat huolissaan, että koti oli sotkuinen eikä äiti osallistunut kodinhoitoon. Äiti ei kiinnittänyt kodin kaoottisuuteen paljontaan huomiota, hänelle oli tärkeämpää saada omaa aikaa ja rauhaa. Todettiin, että akuutin tilanteen jälkeen seuraava vaihe olisi ohjata äitiä enemmän osallistumaan ja tekemään yhdessä kodinhoitajan kanssa. (tmk / 3)

Sitaatteja yhdistäväksi ajatukseksi luen sen, että äitien käytös rikkoo kulttuurista odotusta, jonka mukaan äidin ensisijaisena kiinnostuksen kohteena ovat lapset ja koti. Ensimmäisessä esimerkissä ammattilaisen tulkinta viittaa siihen, ettei äiti käyttänyt ammattilaisten tarjoamaa aikaa heidän tarkoittamallaan tavalla. Äidin olisi tullut viettää enemmän aikaa pitkään huostassa olleiden ja uuden vauvan syntymän myötä uudestaan vaille äidin huomiota jääneiden lastensa kanssa. Jälkimmäisessä esimerkissä ammattilainen katsoo äidin laiminlyöväen kodinhoitoon liittyviä velvoitteitaan. Kodinhoidollisten tehtävien raskaus ja koti äitiä eristävänä tilana voidaan siis nähdä yhtä aikaa sekä riittävän äitiyden esteinä (ks. Myös Jokinen 1996) että elementteinä, joihin äitiyden tulee ensisijassa rajautua. Marjo Kurosen (1993, 90) neuvolakäytäntöjä koskevassa tutkimuksessaan tekemä tulkinta on oman havaintoni kanssa hyvin samantapainen. Kurosen (emt.) mukaan äitien kannustaminen oman ajan käyttöön tarkoitti muutamia tunteja silloin tällöin, ”kunnollisissa puitteissa”, kuten jumpassa, lenkillä, harrastuksissa tai ostoksilla käymistä ja yhteydenpitoa muihin ympäristön äiteihin.

Kodinhoito ja lastenhoito ovat äidin velvoitteina monin tavoin toisiinsa kietoutuneita ja myös ristiriitaisia vaatimuksia. Eeva Jokinen (1996) kuvaa esimerkiksi kodin sotkuisuuden ja likaisuuden tulevan osaksi kokemusta itsestä ja ehkä myös omasta äitiydestä. Hyvin järjestyksessä olevassa ja siistissä kodissa äitinä oleminen on puolestaan levollisempaa ja jotenkin helpompaa. Ehkä äiti on lasten kanssa myös kärsivällisempi, jos pesemättömät pyykki, likaiset tiskit ja pölyt eivät kaiherra mielessä tekemättöminä töinä. Äidin arkeen liittyy kuitenkin usein loppumattomalta tuntuvien rutiinien pyöritys ja valinnat sen suhteen, käyttääkö aikansa lasten kanssa olemiseen vai kodin töihin. Myös tässä suhteessa äitiyden onnistuminen edellyttää tasapainon löytymistä ja sen päättämistä, mikä (koti, lapset vai oma hyvinvointi) kulloinkin on tärkeämpi ja missä järjestyksessä (Jokinen 1996, 134–136).

Ammattilaisten äitiä kotiin ja lastenhoitoon kiinnittävät tulkinnat antavat aihetta kysyä, onko perhetyössä mahdollisuutta tukea äitien tarpeita naisina. Äidin väsymys myönnetään ja ymmärretään, mutta työssä ei ehkä ole mahdollisuuksia antaa äidin levätä tai

odottaa äidin toipumista. Perhetyö on useimmiten ylhäältä ohjattua (sosiaalityöntekijän päätösvalta), aikarajoitteista ja monia tavoitteita sisältävää, jolloin lapsen tarpeiden ja edun ensisijaisuus todennäköisesti ohittavat äitien tarpeet muilla kuin äiti-identiteetin alueella. Kuitenkin yksinäinen hoitovastuu ja kodin uuvuttava arki eli liian sitova äitiys voi pitkittyessään sysätä normaalin äiti-lapsiparin yhteiskunnan marginaaliin ja lastensuojelullisen avun piiriin. Tapauskuvausten perusteella asiakkaana oleville äideille ei useinkaan ole sosiaalista verkostoa, jolloin äidin oman ajan saaminen riippuu ammattilaisen tarjoamasta avusta.

Se, millä tavalla äiti erottautuu lapsesta itsenäiseksi subjektiksi voi olla kulttuurisesti joko hyväksyttävää tai tuomittavaa. Esimerkiksi se, että äiti pyrkii lapsesta eroon menemällä töihin, on kulttuurisesti hyväksytympää kuin äidin avoimesti ilmaisema haluttomuus viettää aikaa lastensa kanssa (Kuronen 1994, 92). Psykologisen diskurssin mukaan äidin hoiva lapsen ensimmäisen kolmen ikävuoden aikana edistää turvallisen kiintymyssuhteen muodostumista. Äidin ja lapsen kotona oloa tukee ideologisesti myös perhepolitiikka ja kotihoitotuen järjestelmä (Anttonen 2003). Yli kolmivuotiaiden lasten tarpeiksi nähdään sen sijaan ryhmään sosiaalistuminen ja lapsen oikeudeksi ammatillinen varhaiskasvatus (Alasuutari 2003). Tässä vaiheessa myös äidin tulee pyrkiä löyhentämään kiintymyssuhteen muodostumiselle välttämättömäksi katsottua tiivistä suhdetta lapseen. Näin äiti toteuttaa yhtä suomalaisen äitiyden ideaalia, eli vaihemallia (Kuronen 1994, 95) vuorottelemalla työtä ja lastenhoitoa lapsen tarpeiden mukaisesti.

Myös perhetyön ammattilaiset näyttävät tukeutuvan näihin kulttuurisiin tulkintaresursseihin. Seuraavissa esimerkissä äitien erillisyyden tarpeet tuodaan esille myönteisessä ja ymmärtävässä hengessä. Kotikeskeinen elämä ei enää riitä tyydyttämään äidin eikä lapsen tarpeita. Äitien tulkitaan tarvitsevan muiden aikuisten seuraa ja lasten muiden lasten seuraa. Jälkimmäisessä tapauskuvauksessa lapsen ikää ei mainita, mutta maininta ”kavereita” ohjaa oletamaan, että kysymyksessä on vähintäänkin kolmevuotias lapsi.

Hän koki, että hänen pieni lapsensa (3 v) saa muiden pienten lasten seuraa ja oppii toimimaan muiden kanssa. Hän saisi olla muiden ihmisten kanssa, kun hän oli kotiäiti ja paljon yksin kotona. (kesk.ain. / 876)

Äiti oli lähdössä yhdelle kurssille ja suunnitteli myös toista kurssia. Lapsi oli osaaikaisessa päivähoitossa, jossa oli saanut myös uusia kavereita. Viimeisen tapaamisen perusteella tuntui siltä, että perhe on ihan tavallinen perhe, jossa on kaksi hyvin hoidettua lasta, ja jossa vanhemmat tukevat toisiaan lasten kasvatuksessa. (tmk / 10)

Ammattilaisten arviot tilanteen parantumisesta kiinnittyvät tulkintoihin äidin työn tai kurssin myötä parantuneesta tilanteesta. Työssä käyminen edellyttää äidiltä säännöllistä päivärytmiä, helpottaa taloudellisesti ja ehkä myös lisää itsetuntoa ja aikuiskontakteja.

Työ tai kurssi muuttaa äidin elämän rakennetta ja samalla yli 3-vuotiaan lapsen elämän rakenteita kulttuurisesti hyväksytyyn suuntaan.

Asiakkaana olevat äidit kuvataan tyypillisesti vailla työtä tai vailla koulutusta oleviksi, millä tulkintani mukaan ilmaistaan ei-toivottavaa asiointilaa. He ovat siis naisina vailla jotain sellaista, mikä yhteiskunnassamme mielletään normaaliin äitiyteen ja myös aikuisuuteen, kansalaisuuteen ja itsenäisyyteen kuuluvaksi. Ammattilaisten tulkintoja on mahdollista lukea siten, että äitien kuormitukset luokitellaan edellä kuvaamani kulttuurista tulkintaresurssia vasten epänormaaleiksi ja normaaleiksi. Kun äiti on kiinni työelämässä tai opinnoissa ja yli kolmevuotias lapsi yhteiskunnallisessa hoidossa, äidin vaikeudet ovat normaaleja ja itse ratkaistavia. Työssä käymisestä aiheutuva väsymys, stressi ja poissaolo lapsen luota eivät ole ammattilaisten huolen kohteena. Työelämän tai opiskelun voidaan tulkita antavan äidille resursseja, joiden avulla hän voi ratkaista arjen pulmat itse. Esimerkiksi seuraavassa sitaatissa äidin työelämään kiinnittyminen tulkitaan ikään kuin merkinä siitä, että myös lapset voivat hyvin.

Äiti jatkoi psykososiaalisessa työryhmässä ja hakeutui työelämään. Todennäköisesti nuorempien lasten on ollut helpompi jatkaa elämäänsä perhetyön jälkeen (tmk./ 21)

On kiinnostavaa, että ammattilaisten puheesta puuttuvat kokonaan esimerkit, joissa äiti olisi palkkatyönsä uuvuttama ja häntä ohjattaisiin hellittämään sidostaan työelämään jaksamiseen paremmin äitinä. Nykyään sitä voi kuitenkin pitää merkittävänä äitiyden riskinä, joka tulevaisuudessa voisi hyvinkin olla perhetyön haasteena. Toisaalta kuormittavakaan työelämä ei ehkä herätä ammattilaisten huolta, silloin kun työ merkitsee ensisijaisesti kansalaisuutta, normalisuutta, itsenäisyyttä ja toimeentuloa. Kotielämän aiheuttamat vaikeudet sen sijaan kutsuvat ammattilaisia apuun ja selvittämään äidin voimavaroja.

Kulttuuriset äitien työssä käymistä ohjaavat normit sekä kiintymyssuhdeteoriasta tulevat normit asettavat äidit tasapainoilemaan hyvin kapealla nuoralla. Äidit kohtaavat syylistämistä sekä työssä käymättömyydestään että kotona olemisestaan. Työssä käymisen toivotaan edistävän äidin hyvinvointia ja sen siirtymistä lapseen. Edellytykset tähän ovat kuitenkin vahvasti sidoksissa työn luonteeseen, ehtoihin ja työaikoihin. Erityisesti vähäinen koulutus ja yksinhuoltajuus ovat tekijöitä, jotka heikentävät äitien valinnanmahdollisuuksia työn ja äitiyden yhteensovittamisessa (ks. Hakovirta 2006).

5.4.2 Äidin vointi ja olemus huolen tulkkeina

Kulttuurisissa mielikuvissamme väsynyt äiti on hyvän, reippaan ja jaksavan normatiivisen äidin kääntöpuoli (Jokinen 1996, 133). Äidin väsymys ja jaksamattomuus ovat myös ammattilaisen keskeinen huolenaihe. Seuraavassa esimerkissä tiivistyvät tekijät, joilla ammattilaiset osoittavat huoltaan äidin jaksamisesta: pienet lapset, synnytyksen jälkeinen masennus, yksinäisyys, vaikeat elämäntilanteet ja oikea aikaisen tuen puute.

Hän oli ollut hyvin väsynyt ja yksinäinen. Oli ollut myös ikäviä tapahtumia eikä hän ollut saanut niihin aikanaan tukea. Äidillä oli silloin viiden kuukauden ikäinen lapsi ja vuoden ja viiden kuukauden ikäinen eli oli vuoden ikäero. Äidillä oli toisen lapsen syntymän jälkeen tullut masennus, aika voimakaskin sellainen. --- Äidillä oli ollut väsymystä jo ensimmäisen lapsen kanssa. (kesk.ain. / 877)

Äidin voinnin tai äidin olemuksen määrittely on oleellinen piirre niissä tapauskuvauksissa, joita ammattilaiset nostivat esille työstä kertoessaan. Suuri osa tapauskuvauksista myös alkaa äidin voinnin toteamisella: *äiti oli tilanteeseen väsynyt* (kesk.ain. / 1), *äiti kertoi olevansa täysin uupunut ja jaksamaton* (kesk.ain. / 3), *äiti ilmoitti olevansa aivan poikki* (kesk.ain. / 25). Perhetyön aloittaminen voidaan tavallaan perustella kuvaamalla äitiä, äidin fyysistä tai psyykkistä vointia, äidin sosiaalisia taitoja tai vaikutelmia äidin persoonallisista piirteistä. Kokonaisuudessaankin kuvattu tilanne voi rakentua äidin ympärille sisältäen vain jonkin maininnan lapsista. Samalla tavalla työn lopettamista arvioidaan usein äidin voinnin tai muuttuneen olemuksen kautta.

Äiti ei itse sitä, pystynyt arvioimaan, mutta perhetyöntekijä arvioi äidin olevan kuntoutusjakson jälkeen enemmän voimissaan. (tmk / 17)

Työn voi kokea onnistuneen esimerkiksi silloin, kun äiti on saanut uudestaan otteen elämästään, on piristynyt ja lähtee lasten kanssa ulkoilemaan. (tmk / 33)

Äidin voinnin ja olemuksen määrittely on keskeinen osa tapauskuvauksia. Tulkitsen sen olevan ammattilaisten tärkeä tapa lukea tilanteita ja arvioida tilanteesta koetun huolen suuruutta. Äidin vointia lukemalla ammattilaisten huoli lapsesta ja perheen tilanteesta voi vähentyä tai lisääntyä. Tulkinnat saavat pohjaa lastensuojelussa vallitsevasta ideasta suojella lapsia ensisijaisesti vanhempia auttamalla (Hurtig 2003b). Vaarana on kuitenkin äidin ja lapsen hyvinvoinnin samastaminen toisiinsa. Lapsen ja äidin hyvinvointi limittyvät toisiinsa mutta niiden itsestään selvä toisiinsa kytkeminen luo lastensuojelulliselle työlle myös petollista pohjaa. Äidin piristynyt tai muuttunut olemus eivät takaa sitä, että huolen kohteena ollut lapsi olisi sen myötä turvassa tai että itsestään paremmin huolehtiva äiti hoitaisi lastaan tai kotiaan vastuullisemmin. Äidin hyvinvoinnin ja lapsen hyvinvoinnin samastaminen voivat merkitä yhtäältä lapsen näkymättömyyttä ja toisaalta naisen rajoittamista tietynlaiseen äitiyden malliin, jossa äidin subjektiviteetin moninaisuutta ei oteta huomioon (Featherstone 2004, 167).

Myös Hannele Forsberg (1995, 74) on kiinnittänyt huomiota siihen, että äidin ulkoinen olemus toimii sosiaalityöntekijöille eräänlaisena tulkkina äitiyden laatua ja lapsen hyvinvointia arvioitaessa. Oman aineistoni perusteella en saa selviä vastauksia siihen, millaisista asioista äidin piristymistä itse asiassa arvioidaan? Arvioidaanko sitä äidin uudesta kampauksesta, huolitellusta olemuksesta tai uusista vaatteista? Kulttuurissam-

me hyvän äidin kuva rakentuu pitkälti äidin ja lasten ulkoisen olemuksen perusteella. On vaikea uskoa, että kaunis ja itsestään huolta pitävä äiti olisi lapsiaan kohtaan väkivaltainen tai jättäisi vaikkapa lasten pyykit pesemättä. Kaunis, huoliteltu ulkoinen olemus ja merkkivaatteet voivat kuitenkin kätkeä monenlaisia ongelmia näkymättömiin. Esimerkiksi perinteinen mielikuva päihdeistä ongelmoituneesta äidistä ei useinkaan pidä paikkaansa. (Nätkin 2006; Juttula 2006; Väyrynen 2006.) Köyhyydestä kärsivät äidit voivat pyrkiä välttämään riittämättömän äitiyden epäilyjä huolehtimalla jopa korostuneesti omasta tai lastensa ulkoisesta olemuksesta (Edin ja Kefalas 2005).

Äidin vointia kuvaavana terminä ammattilaisten kertomissa tapausesimerkeissä on hyvin usein äidin väsymys. Käänteisesti luettuna tästä kertoo myös se, että lähes kaikissa tapauskuvauksissa tavoitteena on *äidin jaksamisen tukeminen*. Yksi havaintoni on, että äitien ongelmat määritellään useammin väsymyksen, masennuksen ja vuorovaikutuksen pulmina kuin päihdeongelmina, jotka tulevat kerronnassa esiin ikään kuin ohimennen. Alun luokituksessani olin liittänyt äidin päihde- ja väkivaltaongelmat äidin hyvinvoinnin teeman alle ja hämmästyin tällaisen puheen vähyyttä. Tätä voisi tulkita niin, että väsymyksestä on tullut aikamme äitiyden itsestään selvä tulkki.

Nykyisessä kulttuurissamme äitien väsymispuhe on niin yleistä, että kaikkia normaaleja äitejä voidaan pitää ainakin ajoittain väsyneinä. Siitä on tullut ikään kuin luonnollinen osa jokaisen naisen äitiyden kokemusta. Äidin väsyminen ei enää kulttuurissamme merkitse sitä, että äidissä olisi jotain poikkeavaa. Pikemminkin äidin väsymys on normaalia, ja ennen kaikkea äidillä on siihen oikeus (esim. Jokinen 1996). On esitetty, että noin 50–70 % äideistä kokee ns. baby bluesin, eli synnytyksen jälkeisen herkistymisen (Sarkkinen 2003). Mirja Sarkkisen (2003, 285) mukaan äidin masennuksesta on tullut muotidiagnoosi, jonka mukaisesti kaikenlainen synnytyksen jälkeinen huonovointisuus nimetään helposti masennukseksi.

Näin väsynyt tai masentunut äiti on yhtä aikaa sekä normaali että poikkeava kaiken jaksavan äidin normia vasten. Termit tarjoavat myös kulttuurisesti hyväksytyt ja legitiimit keinot epä-äidillisten emootioiden ilmaisemiseen. Väsymykseen vedoten äidin on mahdollista oikeuttaa ja selittää tyytymättömyyttä, ärsyyntymistä, vihaa, kiukkua, epäoikeudenmukaisia ja julmia tekoja lasta kohtaan, mutta kulttuuriseen puheeseen samastumalla tuntee ja esittää itsensä silti normaalina ja riittävänä äitinä. Ammatillisena tavoitteena ”äidin jaksamisen tukeminen” ei ole samalla tavalla äitiä uhkaavaa, kuin jotkut muut ongelmat. Vapaaehtoisuutta korostavassa työotteessa esimerkiksi äidin päihdeidenkäyttöön on vaikea päästä käsiksi.

Äidille on tarjottu äitipiiriä, missä olisi oltu selvin päin ja yhdessä. Mutta äitiä mä en ole koskaan nähnyt niin selvin päin, että mä olisin edes voinut esittää sen asian ja että ne olisi seuraavana päivänä muistanut sen, mitä mä olen puhunut. (kesk.ain. / 390)

Jaksamisen tukemista voinee pitää retorisena keinona, minkä avulla lastensuojelua toteutetaan sellaisella tavalla, jonka vanhemmat voivat hyväksyä (ks. Hurtig 2003). Äidin jaksamisen parantaminen ei myöskään ole niin vaikea asia muutettavaksi kuin äidin päihdeongelma. Äidin jaksamista tukemalla ammattilainen voi ehkä kokea saavansa tuloksia helpommin ja nopeammin. Ehkä on myös helpompi uskoa ja auttaa äitiä, joka sanoo ”jo jaksavansa paremmin” kuin äitiä, joka sanoo ”ettei enää juo.” Ammattilaisille väsymyskäsite antaa myös periaatteellisen mahdollisuuden selittää pois äidin välinpitämättömyyttä, väkivaltaisuutta, päihteenkäyttöä tai välttää kokonaan niistä puhumista.

Äitien tulkitseminen väsyneiksi voi liittyä auttamiseen myös toisella tavalla. Perhetyön keinoin voidaan auttaa väsyneitä äitejä, kun taas masennus on sairaus, joka vaatii toisen ammattikunnan auttajia. Väsymisen pitkittyessä aletaan puhua masennuksesta, joka luokitellaan sairaudeksi. Lääketieteellisesti synnytyksen jälkeinen masennus voidaan luokitella vaikeusasteiltaan herkistymisen ja psykoosin väliin. (Tamminen 1990, 12.) Masennuksen medikalisointi määrittää normaalin äitiyden masennuksesta vapaaksi vyöhykkeeksi. Jokinen tulkitsee, että äidin masentuneisuutta voidaan kuitenkin pitää myös normaalina osana äidin elämää. (Jokinen 1996; 1997.) Jokinen (1997) on määritellyt masennuksen äidin suojaksi, joka auttaa äitiä selviytymään uhkaavassa tai liian vaativassa elämäntilanteessa. Tavallaan se edistää myös äidilliseen huolenpito-velvollisuuteen sopeutumista. Masennuksensa keskelläkin äidit voivat säilyä toimintakykyisinä ja aktiivisina äiteinä. (Jokinen 1997, 137–145.) Jokisen (1996) mukaan äidin väsymys ja masennus ovat 1980-luvun puolivälistä muodostaneet keskenään ikään kuin itsestään selvän liiton ja jossakin mielessä liukuneet toisiinsa. Myös ammattilaisten kuvaamissa tapausesimerkeissä äidin väsymyksellä alkanut kerronta voi vaihtua puheeksi äidin masennuksesta, eikä näiden välille tehdä käsitteellistä eroa.

Oli masentunut ison perheen äiti, joka ylikuormitti itseään ja välillä kävi nollaamassa psykiatrisella osastolla ja sieltä soitteli päivittäin monta kertaa miehelle ohjeita kotiin ja tuli taas takaisin ja rasittui ja taas meni osastolle. Tähän väliin tarvittiin perhetyötä. (kesk.ain. /47)

Ammattilaisen kuvauksessa kirjoittuu voimiensa ääri rajoilla kamppaileva äiti. Äiti huolehtii perheestään marttyyriäidin tavoin, ”ylikuormittaa itseään” ja käy ”nollaamassa” rasiustaan sairaalahoidossa. Sairaalaistakin äiti soittelee kodin ja lastenhoito-ohjeita miehelleen kotiin. Ammattilaiset tulkitsevat esimerkin äidin äitiyden liiallisena, ei-toimivana äitiytenä. Esimerkkiä voi verrata Satu Katvalan (2001) omassa tutkimuksessaan rakentamaan kuvaan emännysäitiydestä, jossa äiti lakkaamatta touhuaa, hosuu ja huolehtii. Äiti tekee kaiken toisten puolesta eikä malta lopettaa, saati ottaa rennosti. Nykyaikana entisaikojen äitien ja emäntien työntäyteinen malli saa kuitenkin helposti ylihuolehtivuuden leiman (emt. 65).

Äitien väsymystä tutkinut Jokinen (1996, 134–135) on jäsentänyt tutkimiansa Kaksplus-lehtiön väsymiskeskustelua erottamalla siinä erilaisia vaiheita ja käsitteellistämisen tapoja. Yksi tapa käsitteellistää väsymystä on rationaalistava. Sen mukaan väsymys voidaan poistaa järjestyin ja johdonmukaisesti toimimalla eli suunnittelemalla. Toisenlaista tapaa käsitteellistää väsymystä Jokinen nimittää äidin paikoilleen naulaamiseksi. Sen mukaan väsymisessä on kysymys kodin tilaan ja aikaan, äitiyteen ja vaimouteen sopeutumisen häiriöstä tai siitä, ettei äiti ole osannut antautua ja omistautua äitiydelle ja symbioottiselle suhteelle. Perhetyössä äidin väsymisen hoitaminen ei ole itsestään selvästi konkreettista arjessa auttamista, vaan pitkälti henkistä tukea ja keskusteluja. Toisin sanoen pyrkimyksenä voi olla muuttaa äitien suhtautumistapaa ja asennetta tilanteeseensa. Esimerkiksi edellä kuvattua tilannetta voisi tulkita niin, että äidin väsymyksen taustalla on ikään kuin vääränlainen asenne ja suhtautumistapa tilanteeseensa. Ihanteellisesti toimiva äiti osaa järjestää arkensa ja aikansa siten, ettei tarvitse ulkopuolista auttajaa. Toisaalta kuvausta voi tulkita niin, että äitien on tunnistettava avuntarpeensa ajoissa ja otettava apua vastaan.

Äitien masennuksella on myös yhteys äitiyden ihannoimiseen, johon negatiiviset tunteet eivät sovi (Choi ym. 2005; Janhunen ja Saloheimo 2008). Masentunut äiti on usein valtavan vaativa suhteessa omaan äitiyteensä. Tästä johtuen masennuksen ja väsymyksen aiheuttamat negatiiviset tunteet voivat herättää äidissä syvää häpeää. (Sarkkinen 2003, 294–300.) Monet ammattilaisten kuvauksista ilmentävät äitien tavoittelevan apua tarvitsematonta äitiyttä. Kulttuurisen aina jaksavan äidin odotusten täyttymättömyys ja niiden rikkominen suodattavat puheessa äitien suhtautumisesta apuun.

Äiti halusi piilotella saamaansa apua, eikä halunnut, että missään vaiheessa tulisi ilmi, että lastensuojelu on puuttunut hänen asioihinsa. (kesk.ain. / 7)

Kävi ilmi, että hänellä oli tuttava, jolla oli käynyt perhetyöntekijä ja siinä oli päädytty huostaanottoon. Tuttava oli puhunut, että jos otat perhetyöntekijän, se tarkoittaa sitä, että jossain vaiheessa ne huostaanottaa. Että se on portti huostaanottoon. (kesk.ain. / 47)

Äidin kannalta väsymyksen kokeminen ja sen näyttäminen on ristiriitainen ja uhkaava asia. Niin äidin pitkittynyt väsymys kuin masennuskin ovat lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin riskitekijöitä. Äitien itsensä ei ole kuitenkaan väsymyksen keskellä helppo tunnistaa, missä kulkee normaalin ja epänormaalin väsymyksen raja. Väsymystä ilmaistessaan äiti joutuu osoittamaan olevansa heikko, tilanteessa, jossa häneltä odotetaan vahvuutta, kompetenssia ja kontrollia sekä samanaikaisesti tarkkaillaan kodista ja lapsista huolehtimista. Ammattilaisten puheessa voimien ja mielialojen tarkkailemiseen ja tunnistamiseen liittyvät maininnat koskevat nimenomaan äitejä. Isistä puhuttaessa ei käytetä sellaisia luonnehdintoja, kuten väsymys, masennus ja epävarmuus, jolloin isien ei tulkita myöskään olevan henkisen tuen tarpeessa. (Myös Kuronen 1993, 97.)

5.4.3 Epä-äidilliset emootiot ja aggressiivinen käytös

Perhetyön taustalla on usein voimavarakeskeisiin ja ratkaisukeskeisiin oppeihin liittyviä ideoita, joita on voitu myös kehittää työssä käytettäväksi metodeiksi. Yhtenä tärkeänä lähtökohtana on pyrkimys uskoa vanhempien hyvään ja pyrkiä vahvistamaan heitä tässä hyvässä. Toisin sanoen ammatillisena normina voi olla se, ettei asioita oteta esille ikävällä tavalla. Ratkaisukeskeisessä lähestymistavassa asiakasta ei haluta syyllistää esimerkiksi etsimällä virheitä menneisyydestä. Sen sijaan asiakkaalle pyritään luomaan uskoa tulevaisuuteen esimerkiksi positiivisen kielen avulla. (Berg 1991.) Äitien tukemisen ja lastensuojelullisen tehtävän kannalta positiiviset asioiden käsittelytavat ovat kuitenkin yksistään riittämättömiä.

Äidit määritellään kulttuurissamme biologiselta ja luonnolliselta olemukseltaan empaattisiksi, ei-aggressiivisiksi, lempeiksi ja toisista huolta pitäviksi. Kunnollisen ja hyvän äidin kriteerit on jopa kohotettu niin korkealle, että ”hyveellisesti” toimivat äidit voivat tuntea moraalista ylemmyyttä. Vihainen ja väkivaltainen äiti sen sijaan toimii vastoin luontoaan, on poikkeava, paha ja sairas epä-äiti. (Nykyri 1998.) Äitiyden idealisointi, myytti aina hoivaavasta ja suojelevasta sekä epäseksuaalisesta äidistä, on tehnyt liki mahdottomaksi tunnistaa äitien lapsiinsa kohdistamaa väkivaltaa ja erityisesti lasten seksuaalista hyväksikäyttöä (Motz 2001). Äitien väkivaltaisuuden tabuluonnetta kuvastaa hyvin Ensi- ja turvakotien liiton äitien väkivaltaisuuden keskittyvälle projektille antama nimi *Vaiettu naiseus*. (Törrönen 2005). Myös suomalainen, tieteellinen tutkimus äitien käyttämästä väkivallasta on miltei olematonta.

Oletettavasti ilmiön tabuluonne on vaikeuttanut äitien väkivaltaisuuden tunnistamista ja käsittelyä myös lastensuojelussa. Johanna Hurtig ja Merja Laitinen (2000, 259–264) esittävät, että äidin pahuuden kieltäminen tai sen kiertäminen on suomalaisessa lastensuojelussa mahdollinen, juridisesti perusteltu, ammatillisesti toimiva ja inhimillisesti ymmärrettävä ratkaisu. Perhetyön ammattilaisten äitiyttä koskevissa tulkintatavoissa on piirteitä, jotka viestivät äidin luontaiseen hyvyteen uskomisesta ja äidin negatiivisten tunteiden sivuuttamisesta. Havainnollistan tätä kahden tapauskuvauksen avulla. Ensimmäisessä tapauskuvauksessa äidin aggressiivinen käytös, viha ja väkivaltaisuus ovat jotain sellaista, johon ammattilaiset eivät pääse käsiksi.

Äiti oli vähän alkoholiin menevä, kävi töissä iltaisin baareissa ja aamuisin kävi siivoamassa. Ja vapaa-aikansa lauloi karaokea ja joi kaljaa. Äiti oli erittäin aggressiivinen, eikä suostunut kenenkään työntekijän kanssa puhumaan yhtään mitään. Hän oli nostanut edellisellä asioimiskerralla perheneuvolan työntekijän seinälle, kun tämä oli asettunut poikkiteloin. Perhetyöntekijä oli jahdannut äitiä pitkin baareja ja bingoja saadakseen keskusteluyhteyden. Yleensä poika oli mukana näissä tilanteissa ja sai nähdä äidin raivon ja oli varmaan ahdistunut siitä. Viranomaiset oli sitä mieltä, että poika pitäisi ottaa huostaan. Sosiaaliviranomaiset oli sitä mieltä, että jonkun pitäisi puhua äidin kanssa. Kukaan ei ollut päässyt puhumaan, kun se oli vaan yhtä taistelua.

(Äidin) Varsinainen motivoituminen tilanteeseen alkoi kun poika todella erotettiin koulusta. Poika oli saanut itsenäisyyspäivän juhlista raivokohtauksen ja pannu sekaisin koko koulun elämän ja meidät hälytettiin apuun. Me vietiin poika kotiin ja äiti sai raivokohtauksen ja heitti fileerausveitsen seinään. (kesk.ain. / 870)

Tapauskuvauksesta voi lukea, että äidin syyllistämistä varotaan asiakassuhteen muodostamiseksi ja sen säilyttämiseksi. Perhetyölle määritellään tavoite, joka ei kohdistu äidin käyttäytymisen muuttamiseen.

Äiti koki ongelmana viranomaiset ja sen, ettei pojan koulunkäynti sujunut toivotulla tavalla. Äidin määrittämistä ongelmista tavoitteen kannalta konkreettinen ja saavutettavissa oleva oli pojan kouluasia, mikä sovittiin äidin ja pojan kanssa yhteiseksi tavoitteeksi. (tmk /26 / kesk.ain. / 870)

Perhetyön lopettamisesta ammattilaiset toteavat seuraavasti:

Ehkä me vahvistettiin sitä, mitä hän (äiti) osasi. Hän oli kiintynyt poikaansa ja halusi tälle kaikkea parasta. (kesk.ain./ 870)

Kuvauksessa esille tuleva ammattilaisten suhtautumistapa kertoo pyrkimyksestä vahvistaa asiakkaana olevan naisen äitiyttä ja olla tuomitsematta häntä ulkoisen käyttäytymisen perusteella. Lastensuojelutyössä ajatus siitä, että äiti haluaa aina lapsensa parasta, on lähtökohtaisesti tärkeä siksi, että se sisältää mahdollisuuden liittoutua äidin kanssa ja löytää yhteinen intressi toimia lapsen parhaaksi. Luottamuksellisen suhteen syntymisen jälkeen tulisi kuitenkin jatkaa työskentelyä äidin oman problematiikan kanssa. (Berg Brodén 1989, 383–384.)

Edellä olevassa esimerkissä äidin aggressiiviseksi kuvattua käyttäytymistä tai sen muuttamista ei aseteta työskentelyn tavoitteeksi. Sen sijaan ammattilaiset tulkitsevat ratkaistavissa olevaksi ongelmaksi pojan aggressiivisen käyttäytymisen ja koulunkäyntivaikkeudet. Tapauskuvauksen lopettava tulkinta on kerrontaan nähden yllättävä ja viestii äidin pohjimmaiseen hyvyyteen luottamisesta. Äidin väkivaltaiseksi kuvattu käytös ja poissaolo lapsen elämästä tulevat esimerkissä ohitetuiksi, mikä herättää monia kysymyksiä. Tapahtuiko äidin itsehillinnässä, impulssien kontrolloinnissa tai läsnäolon määrässä muutoksia vai muuttivatko ammattilaiset tapaansa katsoa tilannetta? Äidin kiintymys lapseen tai tälle parhaan haluaminen eivät välttämättä kerro tilanteen parantumisen mutta sen sijaan näiden elementtien käyttämisestä riittävän äitiyden tulkintaresursseina. Kiintymys lapseen ja tälle parhaan haluaminen viestivät hyvin äiteihin melko automaattisesti liitettävistä, ikään kuin luonnollisista piirteistä. Äidillinen hoiva, huolenpito ja rakkaus ovat hyvin vahvoja äitiyden arvioimisen kulttuurisia tulkintaresursseja, joiden läpi voi olla myös vaikea erottaa äidin väkivaltaisuutta ja sen monia muotoja. (Welldon 1998; Motz 2001, 19, 30–31; Laitinen 2004.)

Tapauskuvaus konkretisoi sukupuolittain eriytyvää ajattelua väkivallan suhteen. On vaikea lukea tapauskuvaukseen äidin sijalle isä ilman, että samalla puhuttaisiin rikosilmoituksen tekemisestä tai ammattilaisen nostamasta syytteestä päällensä käymisestä. Empiirisesti on kuitenkin voitu todeta naisten olevan yhtä väkivaltaisia kuin miestenkin. Sen sijaan naisten ja miesten väkivallan kohteet eroavat. Naisten väkivaltaisuus kohdistuu tyypillisesti joko itseen tai lapseen. (Esim. Motz 2001; Nyqvist 2001.) Estela Welldon (1998) ja Anna Motz (2001) selittävät äidin väkivaltaisuutta puutteellisesta äidinhoivasta johtuvana ylisukupolvisena jatkumona, minkä vuoksi juuri äitien väkivallan tunnistaminen ja käsittely on lastensuojelullisen työn erityinen haaste. Ohittamalla äidin väkivaltaisuus ohitetaan mahdollisuus ehkäistä väkivallan kierteen ylisukupolvista jatkumoa, eikä äitikään saa apua. Väkivaltainen käytös on todennäköisesti äidille hyvin raskas ja syyllisyyttä aiheuttava taakka, johon on lisäksi vaikea pyytää apua. Tästä syystä äitien voimavarojen vahvistamiseen tähtäävässä työssä ei voida operoida vain positiivisilla käsitteillä. Myös seuraava tapauskuvaus herättää kysymään, käsitelläänkö perhetyössä riittävästi äidin ristiriitaisia ja negatiivisia äitiyteen liittyviä tunteita, eli saavatko äidit ilmaista näitä tunteitaan ammattilaisten edessä vailla uhkaa poikkeavaksi leimautumisesta.

Äiti oli tilanteeseen väsynyt. Hän koki, että on hänen syytään, että vauva itkee niin paljon. Äidistä tuntui myös, ettei vauva välitä hänestä lainkaan. Äiti oli myös harmissaan siitä, että kaikki vähätelivät asiaa. (tmk / 1)

Ammattilainen tulkitsee äidin olevan väsynyt ja syyllistävän itseään vauvan itkusta. Ammattilaisen siteeraama äidin harmi ulkopuolisten vähättelystä kertoo puolestaan siitä, ettei äidin huolta ole otettu ympäristön taholta vakavasti. Ammattilaisille äidin harmissaan oleminen ja syyllisyys toimivat välineinä puuttua tilanteeseen ja tarjota apua. Esimerkissä äitiä opetetaan vuorovaikutuksen videoinnin avulla huomaamaan ja ilmaisemaan lapseen liittyvää iloa.

Äiti pystyi hyvin kuvittelemaan, että hänen ja lapsen välillä voisi olla muutakin kuin itku. --- Videolta äiti huomasi, miten vauva sittenkin välitti hänestä. Äiti alkoi ottaa enemmän kontaktia lapseensa. --- äidin oli palautekerroilla helppo nähdä se ilo, mikä yhteisistä hetkistä syntyy. --- Perheeseen syntyi toinen vauva (vuoden päästä). Äiti kertoi asiakkuutta lopetettaessa, ettei hän enää hermostu lapsen itkusta kuten ennen. Hän ei enää ajattele, ettei kelpaa lapselle, eikä tunne samalla lailla syyllisyyttä kuin perhetyön alkaessa. Perheessä eletään päivä kerrallaan, vanhemmat lapsistaan ja toinen toisistaan iloiten. (tmk / 1)

Ratkaisuksi äidin väsymykseen vauvan kanssa esitetään hyvän äitiyden peilaaminen, jolla äiti ikään kuin palautetaan ”hyväksi äidiksi” ja samalla vahvistetaan äitiyden ideologiassa tuotettuja hyvän äitiyden normeja (vrt. Wearing 1984). Ammattilaisen kerronnan mukaan perhetyön avulla äidin syyllisyyden tunteet ja hermostuminen

lapsen itkuihin on saatu loppumaan. Äidin puheen siteeraaminen heijastaa ajatusta psykologisen teorian sensitiivisestä äidistä, jollaiseksi äitiä pyritään tulkintani mukaan videoinnin avulla ohjaamaan. Sensitiivinen äiti osaa (vaistonvaraisesti) tulkita lapsen signaaleja, viestejä ja itkun erilaisia sävyjä keskittymällä varhaiseen vuorovaikutukseen vauvan kanssa. (Kivijärvi 2003, 282.)

Kuvauksen tarkoituksena on esitellä perhetyössä onnistumista, mistä sen tietyllä tavalla idealistinen sävy todennäköisesti johtuu. (Esimerkiksi uusi vauva oletettavasti lisää äidin ambivalenssia ja riittämättömyyden kokemusta: miten riittää kahdelle lähes yhtä vaativassa iässä olevalle lapselle samanaikaisesti?) Silti on kiinnostavaa pohtia kuvausta riittävän äitiyden tuottamisen näkökulmasta. Tapausesimerkeissä äidin ja lapsen harmonista suhdetta rikkovat elementit ovat esillä tilapäisinä ja ohimenevinä, ammatillisen avun myötä taltutettavina. Jos tällä tavalla toimitaan todellisuudessa, sivuutetaan samalla äidin ja lapsen suhteeseen kuuluva normaali ambivalenssi, jota ei voida eikä tulekaan poistaa (ks. Parker 1997).

Rozsika Parker (1997) käsitteellistää äidin ambivalenssia ja viittaa sillä äidin lastaan kohtaan tuntemien vihan ja rakkauden tunteiden vuorotteluun olennaisena ja välttämättömänä osana suhdetta. Ambivalenssi on Parkerin (1997) mukaan edellytys sille, että äiti tunnistaa itsensä ja lapsensa erillisiksi yksilöiksi ja pystyy toimimaan tasapainoisen vuorovaikutussuhteen edellyttämällä tavalla. Ambivalenssi ei siis ole ulkoisten tekijöiden aiheuttama, mutta sen sijaan sosiaaliseen ympäristöön liittyvillä tekijöillä on ratkaiseva merkitys sille, kuinka äiti pystyy hallitsemaan ja käsittelemään suhteeseen liittyvää ambivalenssia. (Parker 1997; Featherstone 1999). Parker (1997) erottaa hallittavan ja hallitsemattoman ambivalenssin. Hallitsematon ambivalenssi, ylipääsemätön riittämättömyyden, häpeän ja syyllisyyden tunne syntyy Parkerin mukaan pitkälti sen seurauksena, etteivät äidin negatiiviset tunteenilmaisut ole kulttuurissa sallittuja. Äidin joutuessa kieltämään ja torjumaan negatiiviset tunteensa on seurauksena tavallisesti äidin ahdistava syyllisyys, masennus ja näiden tunteiden säilöminen lapseen, joista jälkimmäinen voi johtaa lapsen emotionaalisen kehityksen häiriintymiseen tai äidin erilaisiin tapoihin vahingoittaa lasta. (Welldon 1998; Motz 2001; Parker 1997; Featherstone 1997.)

Tämän vuoksi ammattilaisten olisi tärkeää auttaa äitejä tunnistamaan, käsittelemään ja hyväksymään myös negatiivisia tunteita lasta kohtaan. Lapsen liittyvien kielteisten tunteiden ohittaminen leimaa ne sopimattomiksi ja ei-hyväksytyiksi äidin piirteiksi, mikä voi vahvistaa äidin syyllisyyden tunteita tai kokemusta poikkeavuudestaan. Äidit kokevat monet ristiriidat äitiydessään yksilöllisinä, ellei niistä puhuta kulttuurissa yleisesti, äitien kollektiivisesti jakamina kokemuksina. Yksilöllisiksi mielletyt ristiriidat puolestaan aiheuttavat syyllisyyden ja epäonnistumisen kokemuksia, jotka voivat edelleen heikentää kykyä toimia äitinä.

5.4.4 Äidin arkinen selviäminen

Eeva Jokisen (1996, 178 – 179) mukaan poissaolevan isän ja marttyyriuteen saakka kaiken jaksavan äidin pariksi, on meissä vahvasti elävä kulttuurinen ajattelumalli. Hänen tutkimissaan Kaksplus-lehdissä tämän ajattelutavan mukaisen parin muodostivat juoppo isä ja väsynyt äiti. Ritva Nätkin (1994, 140) puhuu suomalaisen naisen vahvuuden pakkoraosta, jolla hän viittaa miesten heikkoon perheenelättäjyyteen 1940- ja 50-luvun Suomessa. Perheiden ollessa suuria ja miesten kärsiessä sodan jälkiseurauksista naisten oli usein pakko luoda subjektiivensa oman korvaamattomuutensa varaan. Puuttuvaa isää korvasivat tarpeen tullen hyvinvointivaltion ammattilaiset. Toisaalta yksinhuoltajuuteen liitetty heikko status voi johtaa siihen, että äidit pyrkivät korostamaan urheuttaan äiteinä. (Emt., 140.) Kulttuuriset odotukset äitien itsenäisestä selviämisestä heijastuvat myös ammattilaisten siteeratessa äitien käsityksiä:

Äiti oli motivoitunut ottamaan apua vastaan, vaikka toisaalta ajattelikin, että hänen olisi pärjättävä yksin. (tmk / 8).

Äidin itsenäistä selviämistä ja auttamisen minimoimista voi pitää myös perhetyön ammatillisena ideaalina. Moniin työmuotoihin sisältyy tavoite tuen lyhytaikaisuudesta. Perhetyön avulla äiti pyritään ”kannattelemaan vaikean elämänvaiheen yli” tai ”kulkemaan äidin rinnalla jonkin aikaa.” Lastensuojelun avohuollon tukitoimena perhetyöltä odotetaan lisäksi nopeita tuloksia, etenkin silloin kun perhetyön tavoitteeksi on asetettu huostaanoton ehkäisy.

Tässä pohdittiin kovasti sitä---, että onko tämä sellainen tilanne, jossa pitäisi tehdä huostaanotto, koska alkutilanne oli se, ettei äiti pystynyt itsenäisesti lapsesta huolehtimaan. ---Päädettiin vaiheittaiseen etenemiseen. Äiti alkoi hiljalleen palailemaan kotiin, oli ensin yhden yön, sitten toisen yön kotona, palasi perhetukikeskukseen, kävi päivällä kotona pesemässä pyykkiä ja hoitelemassa asioitaan. (kesk.ain. / 868)

Äidin itsenäistä selviämistä arvioidaan tapauskuvauksissa normaalin arjen sujumisena, kuten lasten lähettämisenä kouluun, selviytymisenä pienen lapsen kanssa aamulla ulos ja kaupassa käymisenä. Tulkitsen ammattilaisten lukevan kaikkinaisten arkeen liittyvien asioiden hoitamisesta äidin vastuullisuutta. Kun äitiä opetetaan kantamaan vastuuta arkisista asioista, ajatuksena on todennäköisesti se, että äiti oppii kantamaan vastuuta myös lapsistaan. Kuvatussa tilanteessa itsenäinen selviäminen on myös vaihtoehto lapsen huostaanotolle.

Ammattilaiset kuvaavat äidit usein moniongelmaisina. Perhetyön asiakkaana oleva äiti saattaa olla esimerkiksi psyykeongelmainen, alkoholiongelmainen ja työtön. Toisin sanoen äitien tarpeeksi voi useissa tilanteissa olettaa pitkäkestoisen tuen ja avun muodot, mikä on ristiriidassa auttamisen lyhytaikaisuuden kanssa. Ammattilaiset

pohtivatkin sitä, voiko vanhemmuutta korvata ammatillisesti ja kuinka kauan. Voiko äitiyden tukemisen lähtökohdaksi ottaa sen, että tietty prosenttimäärä äitiyttä puuttuu ja viranomaistoiminnalla korvataan tätä?

Onko hyväksyttävä sellainen lähtökohta, että jossakin perheessä voi olla vanhemmuutta tietty määrä, mutta tietyllä tavalla voi olla niin, että vanhemmuus ei toteudu. Voiko kunnallisilla tai järjestöjen tekemällä työskentelyllä olla korvaamassa lapsuusiän sitä vanhemmuutta menemättä sijaiskotisijoituksiin. Voihan lääkäri kirjoittaa, että ihminen on 30 % invalidi ja se saa sen mukaan korvauksen ja voi elää elämää tyydyttävästi. Niin voidaanko ajatella että joissakin perheissä ja suvuissa on sen tyyppistä puutetta, heikkolahjaisuutta ja niin edelleen, että tavallaan voitaisiin tehdä sellainen diagnoosi että äiti on 25 % kykenemätön toimimaan lasten vanhempänä mutta onko se korvattavissa jollakin tukevalla toimenpiteellä menemättä sijoitukseen. (kesk.ain. / 661)

Voiko perhetyöllä korvata vanhemmuutta koko lapsuuden ajan? (kesk.ain. / 758)

Edellä olevat keskusteluotteet konkretisoivat sitä, että auttaminen kytkeytyy tavallisesti kokonaisen äitiyden saavuttamiseen. Niissä kysytään myös, millainen on perhetyön ”äitiyden kuva”? Onko siinä tilaa erilaiselle äitiydelle ja hauraan, särkyneen äitiyden vahvistamiselle (vrt. Granfelt 1998, 176)? Onko ainoa vaihtoehto hakea täydellisyyden ideaalia, jos äiti selviää tuettuna ja yhdessä saadaan äitiys riittävän hyväksi lapselle? Seuraava ammatillaisen tulkinta kuvaa osittaisen äitiyden hyväksymistä ja arvostamista. Samalla se osoittaa, että äitiyden riittävyuden tulkinta on pitkälti resurssikysymys.

(paikkakunnallamme) on korvattu yhden perheen osalta äidin puutteellisuutta viranomaisilla ja tullaan varmasti korvaamaan vuosia eteenpäin. Siinä purettiin huostaanotto ja lapset kotiutettiin. Huostaanoton purun edellytyksenä oli että kaupungin perhekeskus sitoutuu työskentelemään äidin ja lapsen kanssa tulevaisuudessa. Nuorin on tällä hetkellä kaksivuotias ja vanhin yhdeksän. Katsoimme, että noin radikaalisti ei voi lähteä erottamaan lapsia äidistä. Koska niin paljon oli hyvää vanhemmuutta ja toimivaa, mutta oli puutteita. (kesk.ain. / 662)

Useista ammattilaisten kuvaamista tapausesimerkeistä on luettavissa, että syy perhetyön tarpeeseen on äidiltä puuttuva sosiaalinen tuki. Asiakkaina on nuoria äitejä, jotka kokevat epävarmuutta uudessa elämäntilanteessaan vauvan kanssa ja äitejä, jotka ovat lastensa ainoina hoitajina väsähtäneet tähän tehtävään. Useissa ammattilaisten tulkinnoista äidin tuen tarve yhdistetään yksinäisestä lasten hoitovastuusta tai jostakin kriisitilanteesta (esim. miehen äkillinen lähtö perheestä) johtuvaan tilanteeseen. Perhetyön asiakkaana olevat äidit elävät usein yksin, vailla sosiaalisia verkostoja, vailla aikuiskontakteja ja vailla konkreettista tai henkistä tukea lasten ja kodin hoitamiseen. Toisin sanoen äitiys on usein sinänsä ongelmatonta mutta se ongelmoituu ulkopuolisten

uhkien tai riittämättömän tuen vuoksi. Äidin eristäytyneisyys on usein sekä psykologista että fyysistä. Ammattilaisten puheesta voi päätellä, että äitien sosiaalisen tuen puute ja perinteisten kotipalvelujen vähyys yhdessä johtavat siihen, että lastensuojelutarpeen taustalla on yhä useammin äidin fyysinen ja psyykinen eristyneisyys, väsymys ja niiden pitkittyessä kehittynyt kriisitilanne.

Äiti koki voivansa aikaisempaan verrattuna paljon paremmin. Koska hän tiesi kodinhoitajan tulevan seuraavana päivänä, hän pystyi rentoutumaan ja luottamaan siihen, että selviytyy arjesta. Äidistä tuntui siltä, että puolen vuoden väsymys oli alkanut purkautua. (tmk / 3)

Äidin saamaa tuki tai sen puute voi olla ratkaisemassa äitiyden kehittymisen suunnan: säilyykö äitiys toimintakykyisenä tuen avulla vai särkyykö sen puuttuessa? Yhteiskunnallisia tukimuotoja, joiden puitteissa osittain toteutuva äitiys olisi mahdollista, ei juuri ole olemassa. Luonnollisten sosiaalisten verkostojen murenemisen lisäksi useat kunnat ovat vähentäneet panostaan äitien ennalta ehkäisevään tukemiseen arkisen kotipalveluavun muodossa (Heino 2008). Kulttuuriset käsitykset aina jaksavasta, sitkeästä äidistä (Jokinen 1996) sekä nykyisen kulttuurin ihanne itsenäisestä, omista valinnoistaan päättävästä ja vastaavasta yksilöstä (esim. Beck ja Beck-Gernsheim 2002) voivat osaltaan vaikuttaa siihen, ettei äitien tarpeita jakaa vastuuta oteta lastensuojelutyössä riittävän vakavasti.

5.4.5 Äidin elämänstrukturi

Kulttuurisesti odotamme äidiltä yhtä aikaa hyvin monia ominaisuuksia. Äitiyden alkuvaihetta strukturoi oletus siitä, että äidit varmistavat olevansa oikean ikäisiä eli valmiita äitiyteen, että lapset ovat suunniteltuja ja harkittuja ja syntyvät isän ja äidin muodostamaan heteroseksuaaliseen perheeseen. (Woollett ja Phoenix 1991; Sevón 2005.) Äitien oletetaan myös opiskelevan raskautta ja synnytystä, käyvän säännöllisesti raskauden aikaisissa terveystarkastuksissa. Lasten syntymän jälkeen äitien oletetaan käyttäytyvän tietyllä tavalla, varmistavan lapselleen oikean ruokavalion, käyttävän lasta säännöllisesti terveystarkastuksissa ja omistautuvan lapselle ensimmäiset vuodet (Woollett ja Phoenix 1991, 43).

Psykoanalyttisissä äitiyttä koskevissa teorioissa äidin minuuden ajatellaan perustavalla tavalla muuttuvan lapsen saannin myötä. Esimerkiksi Daniel Stern (1995) on kuvannut äitiyttä peruuttamattomana mielentilana. Äidin kuuluu uppoutua mielenmaisemaan, jossa lapsesta tulee hänen elämänsä keskipiste, ja muut asiat jopa unohtuvat joksikin aikaa pois hänen mielestään. Psyykkisen muutoksen oletetaan johtavan myös elämäntavan vakautumiseen ja muuttamiseen lapselle sopivaksi.

Tämä ideaalinen äitiyden kaava on eräässä ammattilaisen kuvaamassa esimerkissä esillä ikään kuin käänteisessä muodossa. Esimerkki on aineistossani poikkeuksellinen siksi, että sen normatiivista ja moralisoivaa sävyä ei peitellä.

Oli yhdeksäntoistavuotias äiti jolla on kolme isäehdokasta lapselle, lapsi on puolen vuoden ikäinen. Hän asuu vauvan kanssa kahdestaan ja siihen on toinenkin tyttö tullut asumaan. Molemmilla käy hyvin runsaasti miesystäviä. Neuvola otti kantaa että vauva ei kehity ja äidiltä puuttuu kokonaan varhainen vuorovaikutus vauvan kanssa. Äiti ei kohtaa lastansa, tyttöystävä kylläkin. Tytöt juhlivat vähän reippaasti ja toisinaan neuvola otti yhteyttä että vauvalla ei ole paino noussut, pylly palaneena ja huonosti hoidettuna ja haisevana vauva tuodaan neuvolaan. (kesk.ain. / 118)

Ammattilaisen huolen kohteena on huonosti hoidettu lapsi sekä äidin ja lapsen väliltä puuttuva vuorovaikutussuhde. Erityisen vaikeaksi ja huolta lisääväksi tekijäksi kuvauksesta voi lukea sen, ettei äiti ilmaise kiinnostusta ja emotionaalista sitoutumista vauvaan. Ammattilaisen tulkinnassa äidiltä puuttuu tietynlainen äidille sopiva puhe, ”ote ja ajatus vauvaan”, johon ammattilaiset voisivat tarttua äitiyttä rakentaakseen. Äidin kuvataan ilmaisevan omia tarpeitaan, jotka eivät ole ammatillisesta näkökulmasta tukemisen arvoisia.

Tyttö ainoastaan halusi että joku tulee että hän pääsee käymään lenkillä ja koiraa ulkoiluttamaan. Vaikka kuinka kysyttiin moneen otteeseen mitä hän haluaa, hän ei halunnut muuta kuin koiran ulkoilutusta. --- Koko raskauden aikana ei äidillä ollut neuvolatyöntekijän mielestä vauvaan otetta eikä ajatusta. (kesk.ain/118)

Äidin ei katsota pyrkivän rakentamaan yhteistyösuhdetta ammattilaisten kanssa eikä tuottavan puhetta, joka ilmaisisi hänen haluaan kehittyä äitiydessä tai toteuttaa äitiyttä. Tätä osoittaisi esimerkiksi valmistautuminen vauvan tuloon, halu omistautua vauvan rytmittämälle aikataululle, sitoutuminen kotikeskeiseen elämään tai valmius ottaa ammatillisia neuvoja vastaan. Samalla äiti ei sovi myöskään äitiyden ammatilliseen ihanteeseen, jossa häntä voitaisiin keskustelujen avulla tukea kohti parempaa ja vastuullisempaa äitiyttä. Lapsen auttamisen aloittaminen edellyttää selvää päätöstä siitä, että lapsi määritetään ensisijaiseksi asiakkaaksi. Katseen suuntaaminen vauvaan edellyttää kuitenkin ensin äidin leimaamista vaikeaksi, uudentyyppiseksi asiakkaaksi, johon aiemmat hahmottamisen tavat eivät sovi.

Tämä on ihan uusi juttu. Miten siihen pääsee lapsen etua valvomaan. --- Siinä tuli hirveän monenlaista mieleen tässä jutussa ja huumeetkin tulivat kysymykseen ja poliisit ovat käyneet siinä huushollissa useaan otteeseen. --- Nyt on kaikilla tiedossa mitä tämä on ja koiraa ei enää ole. Vauva on meidän asiakas. (kesk.ain. / 118)

Kuvatussa tilanteessa on esillä lastensuojelukäytäntöjä hallitseva idea lapsen edun ensisijaisuudesta. Lapsi nostetaan asiakkaana subjektiksi omine oikeuksineen samalla kun alleviivataan äidin kyvyttömyyttä yhteistyöhön ja huolenpitoon lapsesta. Vaikeaksi kuvatussa tilanteessa äidin ja lapsen tarpeiden ristiriitaisuus johtaa selän kääntämiseen äidille ja lapsen määrittämiseen ensisijaiseksi asiakkaaksi. Tämä tapahtuu tulkinnoin, joilla äiti konstruoidaan vahvasti poikkeavaksi ja samalla vaikeasti autettavissa olevaksi. Lastensuojelukontekstissa äidin ilmaisemat ambivalentit tunteet lasta kohtaan johtavat helposti arviointeihin, jotka tuomitsevat äidin moraalisesti (Featherstone 1997; 2004; Davies ym. 2007). Äidin ja lapsen yhteiselle auttamiselle voidaan kuitenkin pyrkiä luomaan edellytyksiä empaattisella ja refleksiivisellä lähestymistavalla, jossa kyetään näkemään äidin ilmaisemien tarpeiden taakse sekä tavoittamaan äidin subjektiivinen näkökulma ja kokemus omasta äitiydestään (Davies ym. 2007, 28–32; myös Törrönen 2003, 231–232). Äitien kapinointi ammattilaisia vastaan voi kertoa äitien omista puutteellisista hoivakokemuksista ja hylätyksi tulon tunteista, minkä vuoksi he koettelevat asiakassuhteen turvallisuutta. Jos äiti ei ole omassa lapsuudessaan kokemiensa hoivapuutteiden vuoksi sisäistänyt vastavuoroisuutta ja toisista huolenpitoa osaksi omaa moraalikäsitystään, ammattilaisten ei tulisi myöskään tuomita äitiä moraalisesti (ks. Lehtinen 2008, 5–6).

Vaikka edellä oleva esimerkki on yksittäistapaus, se paljastaa ehkä myös tyypillisiä ammattilaisten tapoja suhtautua äiteihin. Esimerkki havainnollistaa hyvin ammattilaisten puheen luonnetta, joka tekee siitä paikoin hyvin vaikeasti tulkittavaa. Ammattilainen vihjaa, että *kaikilla on tiedossa mitä tämä on* ja jättää kertomatta tulkintansa sisällön. Samalla tulkinta oletetaan ammattilaisten yhteisesti jakamaksi ja siten oikeutetuksi. Toisaalta lastensuojelutyön arvioinnit sisältävät aina väistämättä ammattilaisten henkilökohtaisia arvostuksia ja moraalisia käsityksiä. Lastensuojelun asiakasäitien ja ammattilaisten suhteet ovat tyypillisesti erilaisista sosiaaliluokista tulevien naisten välisiä suhteita. Arvioinnin kohteena on näin ollen usein ammattilaisten (keskiluokkaisesta) taustasta ja henkilökohtaisista elämänarvoista poikkeavien äitien äitiys. (Davies ym. 2005, 27–28.)

Esimerkki kokoaa kiinnostavasti yhteen useita asioita, jotka kulttuurissamme mielletään äitiyden normien rikkomisena. Äidin riittävyttä arvioitaessa kuvataan äidin piirteitä ja elämäntapaa, jotka eivät sovi kulttuuriseen äitiyden kaavaan. Ensinnäkin äidiksi tulon iällä on tietty ideaali. Suomalaisen naisen normaalille ja oikealle elämäkululle on olemassa järjestys, jossa kouluttautuminen ammattiin ja työelämän aloittaminen edeltävät äitiyttä (Sevón 2005, 475). Mielellään äidiksi tulon pitäisi tapahtua yli 20- mutta alle 40-vuotiaana (esim. Phoenix 1991). Tätä normia esimerkin äiti ei täytä määrittäessään ”tytöksi,” mikä luo vaikutelman äidin kypsymättömyydestä ja lapsellisuudesta. Nuoren iän mukaisia kehityshaasteita yhdessä vanhemmuuden vaatimusten kanssa pidetään yleisesti vanhemmuuden riskitekijänä. Vanhemmuus edellyttää vastuuta, sitoutumista, omistautumista ja aikatauluja, joihin nuorta äitiä pidetään henkisesti kypsymättömänä. Hirvosen (2004, 168) mukaan

nuorena äidiksi tulleita pidetään yhteiskunnassamme helposti epäonnistujina myös siksi, koska nuoren elämään liitetään pitkä vapaa nuoruus koulutus- ja työelämäurineen.

Esimerkin äidin äitiys ei sovi myöskään heteroseksuaaliseen äitiyden toteuttamisen kaavaan, jolla on kulttuurissamme itsestään selvä ja ensisijainen asema (Woollett 1991; Sevón 2005; Kuosmanen 2007). Ammatilainen tuo esille, ettei äidillä ole vakituista suhdetta lapsen isään eikä edes tietoa biologisesta isästä. Huolen kohteena oleva lapsi on ehkä seuraus satunnaisesta suhteesta, jossa äiti ei ole huolehtinut ehkäisystä. ”Tytön” seksuaalisuus näyttäytyy avoimena ja hallitsemattomana juhlinnan ja irrallisten mies-suhteiden myötä. Miesystävien paljous voi vihjata ammattilaiselle myös prostituution harjoittamisesta tai asuminen tyttöystävän kanssa lesbosuhteesta. Näiden asioiden esille ottaminen kertoo äidin rikkovan äitien seksuaalisuutta koskevia, vanhoja kulttuurisia normeja, jotka määrittelevät normaaliksi heteroseksuaaliseen suhteeseen liittyvän seksuaalisen käyttäytymisen, joka on pikemminkin passiivista ja piilotettua kuin aktiivista ja näkyvää. Kunnollinen äiti on toteuttanut seksuaalisuuttaan perheen sisällä, lapsen ja miehen määrittämin ehdoin. (Lappalainen 1996; Nätkin 1997; Helén 1997; Vuori 2001.) Paula Kuosmasen (2007, 188–191) mukaan neuvolatyössä kahden äidin perheen muodostava lesbopari aiheuttaa hämmennystä, ja sosiaalinen äiti tulee helposti ohitetuksi tai määritellyksi vähemmän äidiksi kuin biologinen äiti. Myös edellä olevassa tapaus-esimerkissä voisi olla kysymys kahden äidin perheestä, jossa äidin ”tyttöystävä” kohtaa lapsen ammattilaisen mielestä paremmin mutta häntä ei tunnusteta oikeaksi äidiksi.

Kokonaisuudessaan kuvaus tuo esille, että asiakkaana olevalta äidiltä ikään kuin puuttuu sellainen elämänstrukturi, jonka kulttuurisesti miellämme äidille sopivaksi ja joka osoittaa vauvan ensisijaisuutta äidin mielessä. Samalla huolen koordinaatit määrittävät vastakohtina ideologisen äitiyden elementeille. Se herättää kysymään, missä määrin lastensuojelullisessa työssä voidaan sallia erilaisia äitiyden toteuttamisen tapoja? Jos äitejä arvioidaan vahvasti tietyn kaavan mukaan, määrittyvät useimmat äidit poikkeaviksi tai lapsen kannalta vahingollisiksi ja apua tarvitseviksi. Varsinkin kiintymyssuhdeteoreettista tulkintatapaa vasten voimakkaasti omaa yksilöllisyyttään, omia tarpeitaan ja halujaan ilmaisevat ja toteuttavat äidit näyttävät jo lähtökohtaisesti epäilyttäviltä ja lapsen kehitystä uhkaavilta (Weingarten ym. 1998). Sitoutumiseen, alituisen läsnäoloon ja omat tarpeet uhraavaan hoivaan liittyvät käsitykset ovat kuitenkin ainakin osittain väistyneet oman minän rakentamisen ja omiksi nimettyjen halujen toteuttamisen tieltä (esim. Pohjola 1999).

Eila Hirvonen (2000, 90–91) on nuoria äitejä koskevassa tutkimuksessaan löytänyt äidin mallin, jota hän kutsuu kulkuriäidiksi. Kulkuriäiti sanoutuu irti norminmukaisesta äitiydestä. Kulkuriäidillä on omia haluja, toiveita ja unelmia ja hän suuntautuu ulos kodista tavaten kavereita, vaeltelee ilman aikatauluja, kulkee lapsi mukana minne huvittaa ja istuksii kuppiloissa tai jättää lapsen välillä surutta muiden hoitoon. Kulkuriäiti on

vastuullinen äiti, mutta lähiyhteisön ja ympäristön silmissä hän on muukalainen iästään, tavoistaan ja elämäntyylistään johtuen. Hirvonen vertaa tätä äitityyppiä ”postmodernin sosiologian kulkurityyppiin”, jonka lähiyhteisö ja ympäristö mielellään palauttaisivat kotiseudulleen ja siten kulkuriäidinkin kotiin.

5.5 Ammattilaisten huolipuheen kokoaminen

Ammattilaisten tulkinnoissa äiteihin kohdistuu odotuksia emotionaalisesta läsnäolosta ja sensitiivisyydestä lapsen tarpeille. Äideiltä edellytetään ymmärrystä lapsen kehityksestä, kykyä vastata lapsen tarpeisiin kehityksen mukaisesti ja kykyä asettaa omat tarpeet syrjään. Äitiyden riittävyttä arvioitaessa huomiota kiinnitetään lisäksi kodinhoitoon, äidin olemukseen ja vointiin sekä kykyyn tehdä yhteistyötä ammattilaisten kanssa. Ammattilaisten kuvaamat tilanteet viestivät siitä, että työssä elävät normatiiviset ideat, auttamistilanteissa kohdattu vaihtoehdottomuus (viimesijaisuus, muiden tukemistapojen puuttuminen) sekä yleisemmät kulttuuriset ideat äitiydestä voivat tehdä riittävän äitiyden käsityksestä hyvinkin venyvän ja joustavan. Tapausesimerkkien valossa perhetyötä tehdään pitkälti äitien varassa. Vähimmillään riittävä äitiys kiinnittyy äidin tuottamaan oppimis- ja kehittymishalua osoittavaan puheeseen ja äidin yhteistyövalmiuteen tai äidin ja lapsen väliseen, alkuperäiseen ja ensisijaiseksi oletettuun kiintymyssuhteeseen. Kuvauksissa ammattilaiset saattoivat arvioida perhetyön tuloksellisuutta tai lopettamisen ehtoja kuvaamalla äidin voinnin kohenemistä tai työelämään kiinnittymistä. Ammattilaisten tavat tarkastella äitiyttä voi kärjistää tiivistää siten, että huolen kohteena on väsynyt ja epävarma, arkisessa selviytymisessä, miessuhteissaan, kasvatuksessa ja tasapainoisen äiti-lapsisuhteen luomisessa apua tarvitseva äiti. Auttamisen edellytyksenä on äidin yhteistyöhalukkuus ja -kyky.

Perhetyö on sisällöltään olennaisesti suhdetyötä. Perhetyön ja intervention kohde on suhde vanhemman ja lapsen tai vanhempien tai sisarusten välillä. Perhetyöntekijä asettuu osaksi perhesuhteita ja pyrkii vaikuttamaan niihin. (ks. Heino 2008, 48). Perhetyön suhdeperusteisuus kuvastuu huolipuheessa, jonka tulkitsin liittyvän keskeisesti äidin suhteisiin. Äiti katsotaan myös vastuulliseksi suhteiden onnistumisesta, mikä ohjaa kiinnittämään huolta äidin kykyihin, persoonallisuuden piirteisiin, ajankäyttöön, tunteisiin ja asenteisiin. Ammattilaisten kuvaukset herättävät kysymyksen siitä, kohdataanko työssä aidosti äitien yksilölliset tarpeet vai tulevatko ne tulkituiksi kulttuurisia odotuksia vasten. Taulukossa 2 on yhteenveto ammattilaisten huolipuheen teemoista ja äitiyttä konstruoivista tulkintaresursseista.

Taulukko 2. Ammattilaisten huoliteemat ja riittävää äitiyttä konstruoivat tulkin-
taresurssit

Äidin vuorovaikutussuhteisiin liittyvä huoli	Äitiin liittyvä huoli
<p>Äiti-lapsi -suhde: kiintymyssuhde, jakamaton hoiva ja biologinen side</p> <p>Parisuhde: jaettu vanhemmuus, äitiyden ensisijaisuus</p> <p>Suhde poikaan: äidin auktoriteetin puute, miehen mallin tarve</p> <p>Suhde ammattilaisiin: äidin yhteistyökyky ja avoimuus</p>	<p>Äidin oman ajan käyttö: kodin ja lasten hoidon ensisijaisuus, itsestä huolehtiminen äitinä jaksamiseksi</p> <p>Elämänstrukturi: äitiyden puitteet, iän, tapojen, sosiaalisten suhteiden ja elämäntyylin kokonaisuus</p> <p>Tunteet ja toiminta: äidille sopivat tunteet ja käytös</p> <p>Fyysinen olemus: väsymys, äidin vointi ja ulkoinen olemus lapsen hyvinvoinnin tulkkeina</p> <p>Arjen ja elämän hallinta: äidin itsenäisen selviäminen</p>

6 ÄIDIT MEDIAN KIINNOSTUKSEN KOHTEENA

Ammattilaisten puhe äitiydestä on kollegoiden keskinäistä ja asiakkaana olevien äitien kohtaamaa puhetta. Tässä aineistossa ammattilaiset puhuvat äitien puolesta. Äitiyttä koskeva mediapuhe on puolestaan puhetta, joka on tarjolla suurelle yleisölle ja koskettaa jollakin tavalla kaikkia kulttuurissa eläviä äitejä. Tämän aineiston kautta tulevat esille tavat puhua äitiydestä julkisesti. Puhe on julkisuuteen päässeiden äitien puhetta mutta lehden toimituksen muokkaamaa. Lisäksi mediapuhe on tärkeä osa sitä reflektointipintaa, jota vasten äidit omaa äitiyttään rakentavat. Näissä konteksteissa tuotetut puhutavat ovat monin tavoin erilaisia mutta toisaalta niitä yhdistävät kulttuurissa tarjolla olevat äitiyden tulkintaresurssit (vrt. Juhila 1999, 174).

6.1 Äitiyskeskustelun erot ja toimitukselliset linjaukset

Aloitin lehtiaineiston analyysin selaamalla vuorotellen kunkin kolmen lehden vuosikerrat läpi. Etsin lehdistä sitä, missä ja miten äiti tai äitiys ilmenee lehtien teksteissä, kuvissa, otsikoissa, sisällysluetteloissa. Tällä tavalla pyrin hahmottamaan kustakin lehdestä nousevaa yleiskuvaa äitiydestä puhumisen suhteen. Tutkin esimerkiksi lehtien kansi- ja sisällysluetteloteksteistä (ja kuvista) sitä, viitattiinko niissä selvästi äitiyttä käsitteleviin juttuihin.³¹ Seuraavaksi kävin lehdet selaten läpi otsikko- ja sisällystekstien mukaan katsoakseni, mihin joko selvät äitiyteen liitettävät tai äitiyysteemasta vihjaavat otsikot viittasivat ja millä tavalla äitiydestä jutuissa silloin puhuttiin. Kansissa ja otsikoissa esille nostettu äitiyden teema ei välttämättä ollut artikkelin varsinaisena teemana lehden sisällä tai saattoi viitata pieneen uutiseen julkisuuden henkilön lapsen saamisesta, odotuksesta tai perheen lisäystä koskevista suunnitelmista.

Seuraavaksi tarkastelin lyhyesti aineistonani olevien lehtien erilaisia tapoja käsitellä äitiyttä. Jutut äitiydestä ovat kunkin lehden erilaisia tulkintoja äitiyteen liittyvissä kysymyksissä, kunkin lehden omien arvojen ja tavoitteiden mukaan valikoituja ja muokattuja (vrt. Töyry 2005, 37). Lehtien erilaisten sisältöjen ja painotusten myötä, ne puhuvat äitiydestä eri tavoin ja tuottavat äitiydelle erilaisia odotuksia.

Kotiliesi on ensimmäinen Suomeen perustettu naistenlehti (v. 1922), jonka voi naisen näkökulmasta alusta saakka katsoa edustaneen ”perinteistä” linjaa. Kodinhoito, jär-

³¹ Vaikka otsikoissa, sisällysluetteloissa ei mainittu äitiydestä, saattoi otsikko, kuva tai kuvateksti kuitenkin vihjata että jutussa puhutaan äitiydestä, esimerkiksi ”J:n hullut vuodet ovat ohi” (Anna 2 / 99) otsikoitu artikkeli kertoi näyttelijän kotiäidiksi ryhtymisestä. Vastaavasti ”S kertoo elämästään T:n rinnalla” otsikoidussa henkilöhaastattelussa haastateltava pohtii kotiäidin arkeaan ja rooliaan.

kiperäinen kotitalous, ruuanlaitto, viherkasvien hoito, sisustusvinkit, lasten kasvatusta ja perhearvojen korostaminen ovat olleet lehden tärkeimpiä teemoja alusta pitäen. Kotiliettä voisi luonnehtia vakavalinjaiseksi hyötylehdeksi pikemminkin kuin viihdepainotteiseksi lehdeksi. Vuosien varrella lehden linja ei ole paljонkaan muuttunut. (Malmberg 1991.) Lehden levikki on sen ilmestymisestä lähtien pysynyt laajana (emt.; Aikakauslehtien LT-levikit 1992–2004³²).

Kotilieden vuosikerta 1999 sisälsi vähiten varsinaisesti äitiyteen keskittyviä juttuja. Äitiydestä on kirjoitettu jonkin verran henkilökuvien tai –haastattelujen yhteydessä. Pari kertaa äitiys on otettu kolumnin aiheeksi (äidin syyllistäminen, äitien monet roolit). Vuosikerta sisältää äitiyttä sivuavia artikkeleita naisten työn ja perhe-elämän yhdistämisestä johtuvasta kiireestä (naisten haastatteluja) sekä artikkelin feminismiin perinnöstä nykynaisille (naisten haastattelu). Varsinaisesti äitiyden merkitystä pohtivia artikkeleita vuosikerrassa on vain yksi (äidin haastattelu). Kotiliesi tuo eksplisiittisesti esille työn ja perhe-elämän yhdistämisestä koituvaa ristiriitaa ja haastattelee äitiydestä esimerkiksi naisia, jotka asettavat äitiyden uran edelle. Kotiliedessä on lisäksi useita vanhemmuutta ja kasvatusta yleisesti ja sukupuolineutraalisti käsitteleviä asiantuntijakannanottoja, joissa ei suoranaisesti käsitellä äitiyttä mutta joissa toistuu kiinnostavasti äitiyteen liittyvä ylihuolehtivuuden ja alihuolehtivuuden teema. Lasten murrosikä on toistuvana teemana vuosikerran läpi (”Murkku tahtoo valvoa”, ”Miten saada murkku mökille”, ”Väärin ymmärretty murrosikä”, ”Murkku ja äiti toisiaan etsimässä”). Näissä artikkeleissa Kotiliesi on ikään kuin nuorten äänitorvena haastattelemalla heitä. Kotiliedessä äitiys tulee puheeksi arkisena ja kasvatuksellisenä tehtävänä. Lehden 1999 vuosikerrassa äitiyttä ei kuitenkaan juuri käsitellä itsenäisenä teemana.

Anna on ilmestynyt vuodesta 1963 ja edustaa varsin toisenlaista lehteä kuin Kotiliesi. Perheeseen ja kotiin liittyviä teemoja enemmän Anna-lehdessä korostuvat ihmissuhdeasiat, erotiikka, muoti, kauneudenhoito, viihde ja julkkiskulttuuri. Sitä voisi luonnehtia puhtaammin naistenlehdeksi kuin Kotiliettä. Esimerkiksi Ritala-Koskinen (1993, 44) luokittelee Annan ja Eevan puhtaasti naistenlehdiksi ja Kotilieden ja Kodin Kuvalehden perhelehdiksi. Perhelehdet painottuvat naistenlehtiä enemmän kodin ja perheen asioihin ja sisältävät enemmän yleiskiinnostavia kuin viihteellisiä teemoja. Perhelehdet myös tavoittavat lukijoikseen enemmän miehiä kuin puhtaat naistenlehdet. Annalle ovat tyypillisiä myös julkkiksista kertovat jutut ja kansikuvat sekä juorupalstat, jotka puuttuvat Kotiliedestä lähes kokonaan. Tämän tyyppisistä naistenlehdistä Anna on nykyisin laajalevikkisin lehti. Vuosina 1989–99 lehden levikki oli 145,145–148,507 kappaletta (Aikakauslehtien LT -levikit 1992–2004).

Siinä missä Kotiliesi korostaa kotia, perhettä ja elämän henkistä puolta, korostaa Anna naisen vapautta, itsenäisyyttä, ulkonäköä sekä erillisyyttä perheestä ja kodista. Annassa

³² Vuosina 1989–99 lehden levikki oli 190,180–190,361 kappaletta vuodessa.

äiti esitellään viehättävänä, (media)seksikkäänä, oman erillisyytensä säilyttävänä uranaishena eli ensisijaisesti naisena, joka sovittaa äitiyden osaksi identiteettiään. Annassa äitiys-teeman käsittely liittyy enimmäkseen odotusta ja lapsen saamista käsitteleviin juttuihin sekä uran ja perhe-elämän yhdistämistä käsitteleviin juttuihin. Annassa työn ja perhe-elämän yhdistämistä ei tuoda esille yhtä ristiriitaisena kysymyksenä kuin Kotiliedessä. Annassa teemat ovat äitiyden esittämisen suhteen tavallaan vastakkaisia Kotiliedelle, samoin vaihe, jossa äitiydestä yleensä puhutaan (vauvaikä–teini-ikä). Lisäksi äitiys on usein yhtenä aiheena julkisuuden henkilöiden perhe-elämästä kertovien artikkeleiden (haastattelujen) yhteydessä. Anna-lehdessä julkisuuden henkilön äidiksi tuleminen nostetaan usein etusivun jutuksi, eli voi ajatella että Anna-lehteä myydään julkkisten äitiydellä toisin kuin esimerkiksi Kotiliettä, josta tällaiset lööpit puuttuvat. Suurin osa äitiysteemalla esiin nostetuista jutuista käsittelee julkisuuden henkilön ensimmäisen lapsen saantia tai odotusta. Haastattelun kohteena on useimmiten juuri äidiksi tullut nainen tai äitiyteen valmistautuva nainen, jota haastatellaan äitiydestä hyvin varhaisessa äitiyden vaiheessa. Toisin sanoen äitiyttä koskevat käsitykset eivät välttämättä pohjaa kokemuksiin vaan äitiyttä koskeviin mielikuviin ja odotuksiin.

Kaksplus on vanhin ja Vauva-lehden ohella toinen Suomessa vuonna 1999 ilmestyneistä erityisesti vauva- ja lapsiperheiden arkeen keskittyvistä lehdistä. Nämä lehdet tarjoavat hyvin samantyyppisesti pääasiassa asiantuntijätietoa, neuvoa ja ohjeita lastenhoidosta ja kasvatuksesta. Olen valinnut tutkimukseeni Kaksplussan sen laajemman levikin perusteella (44,960–42,319 kappaletta). Kaksplussaa voi luonnehtia asia- ja tietopainotteiseksi perheen, vanhemmuuden ja lasten hoidon ja kasvatuksen asioihin painottuvaksi lehdeksi. Kaksplus jakaa tietoa, antaa ohjeita, käytännön hoitovinkkejä, esittelee uusimpia lastentarvikkeita ja äitiysmuotia. Kaksplus ohjaa äitiyttä ammatillisesti. Asiantuntijat neuvovat sen sivuilla oikeita imetys-, hoito- ja nukuttamistapoja. Lisäksi ohjaus tapahtuu materiaalisesti suosittelemalla esimerkiksi turvallisia, toimivia, kestäviä ja kehittäviä tuotteita, vaatteita, kenkiä ja leluja. Kaksplussan ”hyvä äiti” osaa sen ohjeita lukemalla valita lapselleen jalkaa oikein tukevat kengät ja haalarin, joka on pihaleikeissä turvallinen ja kestävä. Lisäksi Kaksplussan äitiyskeskustelussa on muita lehtiä esillä vahvimmin äitiyden biologinen ulottuvuus, synnytykseen, odotukseen, vartalonhoitoon liittyvät teemat, äidin väsymys, ehkäisy ja synnytyksen jälkeinen seksielämä. Kaksplussan lukijakirjeet sisältävät paljon pohdintaa äitiyden moraalista, äitinä riittämisestä, oman äitinä olemisen tavan oikeutuksesta ja äitien suhteesta asiantuntijoihin.

Kaksplus-lehden äitikuva on Jokisen (1996) mukaan ollut 1970-luvulta 1980-luvun puoliväliin saakka hyvin normatiivinen. ”Lehden (väsynyt) äiti elää heteroseksuaalisessa parisuhteessa ja hänellä on pieniä lapsia. --- Äiti kokee työn ja äitiyden toisilleen vastakkaisina. Äiti imettää vähän alle vuoden.” Erilaisia äidin malleja lehdessä ei juurikaan tuotu esiin. Vuoden 1988 lukijakirjeistä Jokinen löysi seuraavat erilaisuudet:

Äiti, joka ei imetä, Liian nuori äiti, Yksinhuoltaja, joka on kotiäiti, Äiti, jolla on vain yksi lapsi ja Äiti, jolla on liian monta lasta. (Jokinen 1996, 138.) Omassa aineistossani Kaksplussan 1999 vuosikerran lähes jokaisessa numerossa on vähintään yksi artikkeli äitiyden kulttuurisesta ideologiasta poikkeavasta äitiydestä, joka myös tuodaan esille jo kannessa esimerkiksi ”Äidiksi 15-vuotiaana”, ”Äidiksi yli 40-vuotiaana.”

Äitiyden sisällön pohtiminen oli eniten esillä Annan ja vähiten Kotilieden vuosikerroissa. Kaksplussan haastattelut olivat tyypillisesti käytännönläheisiä tarinoita lasten hoidosta ja kasvatuksesta. Haastattelun teemana saattoi olla jokin konkreettinen teema, esimerkiksi äidin väsymys tai lapsen koliikin hoitaminen. Anna-lehden äiti-haastattelut sisälsivät eniten äitiydelle annettujen kulttuuristen merkitysten pohdintaa ja niiden kyseenalaistamista, eli ne vastasivat parhaiten tutkimuskysymyksiini. Aineiston rajamisessa käyttämäni kriteeri erotteli aineiston siten, että Annasta mukaan valikoitui 14 artikkelia, Kaksplussasta viisi ja Kotiliedestä yksi. Kotilieden vähyyttä aineistossani voi pitää yllättävänä sen perinteisen äitiyspainotuksen vuoksi. Toisaalta hakemani haastattelumateriaalin puuttuminen voi kertoa perinteisen linjan säilymisestä, jossa äitiyden sisältö ja merkitykset eivät nouse erityisen pohdinnan kohteeksi, vaan ne sulautuvat muihin teemoihin³³. Kotilieden haastattelut painottuivat myös enemmän pikkulapsi-ikä ohittaneiden lasten äitiyteen, joka myös rajasi näitä haastatteluja analysoitavan materiaalin ulkopuolelle.

Mediapuheen tarkastelu painottuu jatkossa haastatteluihin, joissa äitiys nostetaan tietoisien pohdinnan ja erittelyn kohteeksi. Olen tarkastellut, mitä millaiset asiat äitien haastatteluissa toistuvat ja näyttävät tärkeinä. Mediapuheesta erottuu kaksi kokoavaa teemaa, joista toinen käsittelee äidiksi tuleamista ja toinen äitiyden toteuttamista. Käsittelemän näiden teemojen alla repertuaareja, jotka olen voinut tunnistaa mediahaastatteluista yhdistäviksi konstruoinnin tavoiksi, ja jotka ovat ammattilaispuheelle jännitteisiä tai puuttuvat siitä. Kirjoittaessani tuon esille mediapuheen ”ääniä,” haastattelusitaatteja, joiden avulla lukija voi seurata päättelyäni ja arvioida tulkintojani.

6.2 Äidiksi tuleamisen repertuaarit

6.2.1 Suunniteltu ja mullistava äitiys

Kulttuurissamme elää vahvana ajatus siitä, että naiset voivat itse valita, tulevatko äideiksi vai jäävätkö lapsettomiksi, montako lasta synnyttävät ja milloin ja kenen kanssa tämä tapahtuu (Woollett ja Phoenix 1991; Woodward 1997). Tämä ajatteluta-

³³ Lehdissä esillä olevaa erilaista äitiyden käsittelytapaa voisi selittää Ritva Nätkin (1997, 230–231) huomio kahdesta äitiyttä koskevasta ajattelutavasta, individualistisesta ja maternalistisesta. Individualistisen ajattelutavan mukaan äitiys on poikkeuksellinen ajattelun ja olemisen muoto, tietty elämänvaihe tai objekti, jota voidaan eritellä. Äitiys vaatii tällöin tietoista pohdintaa siitä, mitä äitiys on. Maternalistinen äitiyden ajattelutapa ilmentää sen sijaan äitiyden luonnollisuutta ja itsestään selvyttä, eikä äitiyttä silloin tietoisesti pohdita. (Emt.)

pa on yleistynyt ehkäisyn myötä ja sen voi ajatella jopa vahvistuneen kehittyneiden lisääntymisteknologioiden seurauksena. Ehkäisyn kehittyminen ja muuttuneet käsitykset lasten hankkimisesta ovat tehneet äitiydestä periaatteessa toivotun ja odotetun elämäntilanteen. Samalla ovat kasvaneet odotukset siitä, että lapsia tulee hankkia vain, jos pystyy huolehtimaan heistä taloudellisesti, emotionaalisesti ja fyysisesti kulttuurissa vallitsevien korkeiden standardien mukaan. (Dally 1982, 270–271.) Mediapuheessa keskustelua äidiksi tulemisesta jäsentävätkin suunnitelmallisuutta ja äitiyden hallintaa (rationaalista järjestämistä, analysointia) korostavat repertuaarit.

Mediapuheessa on korostuneesti esillä pohdinta siitä, millaisia äitejä haastatellut äidit tulevat olemaan, millaisia psyykkisiä ja fyysisiä resursseja heillä tähän tehtävään on ja mitä he pystyvät tarjoamaan lapselleen. Äitien puheena siteerattuja toteamuksia *päättin tehdä, olin valmis, juuri nyt / vasta nyt oli oikea aika* voi tulkita kuvaavan äitiyden suunnitelmallisuutta. Lisäksi suunnitelmallisuutta korostava puhe tuottaa äitiyden hyvin vaativana ja kunnianhimoisena tehtävänä, joka vaatii harkintaa omista edellytyksistä äidiksi. Lapsen hankkimisen oikean ajankohdan suunnittelu voidaan kytkeä mediapuheessa tulkintani mukaan myös ajatukseen siitä, että riittävällä suunnittelulla kaikki menee äitiydessä ”oikein” tai ”hyvin.” Suunnittelu sisältää erilaisia resursseja, jotka tuotetaan hyvän äitiyden edellytyksinä. Valmis tutkinto, riittävän pitkä itsenäisyyden aika, tietty ikä, menestys uralla ja hyvä parisuhde ovat näistä edellytyksistä keskeisimpiä.

Ennen lapsen tuloa C ehti tehdä paljon. Kaikki on mennyt oikein, mikään ole jäänyt elämättä eikä kaduttavaa ole. (A 23 /99)

Tätä ennen aika ei ollut kypsä äidiksi tulemiselle. Lapsen teko on jäänyt uran jalkoihin, eikä useista yritelmistä huolimatta eteeni ole tullut isähahmoksi sopivaa kumppania-kaan. (A 41/99).

N oli suunnitellut tulevansa äidiksi ennen kuin täyttää 30 vuotta. Kun lapsen hankkiminen menee pitemmälle, voi tulla paineita. Vanhemmiten harkitsee kaikkea liian perusteellisesti, tulee liian varovaiseksi. (A 19 /99)

Mediapuhetta voi tulkita siten, että äitiyden vahvana kulttuurisena odotuksena on sen mahdollisimman tarkka suunnitteleminen ja oikea ajoittaminen (vrt. Hays 1996; Sevón 2005; Fast 2006). Äitiyteen liitetty ihanne suunnitelmallisuudesta ja hallinnasta heijastaa ajattelutapaa, jonka mukaan yksilöiden tulisi hallita elämäänsä ajattelemalla, järkeilemällä ja ennakoimalla erilaisia riskejä. Sosiologisessa keskustelussa elämän epävarmuuden lisääntymisen, individualismin, kilpailua ja menestystä koskevien arvojen ja riskitietoisuuden lisääntymisen on nähty pakottavat ihmiset tekemään suunnitelmia lisätäkseen elämänhallinnantunnettaan (Beck 1995; Giddens 1995; Beck ja

Beck-Gernsheim 2002). Yksi syy äitiyden ajankohdan optimointiin on myös se, että äitiys muodostaa naisille yhä riskin työelämässä menestymisen suhteen (esim. Fast 2006). Maija Fast (2006, 11) katsoo, että suunnitteleminen ja äitiyden lykkääminen kertovat koulutettujen naisten pyrkimyksistä varmistaa itselleen sekä ”hyvä äitiys” että ”hyvä työ.” Seuraavat sitaatit kuvastavat lapsen hankinnan äärimmäistä suunnittelua sekä ajankohdan optimointia ja herättävät mielikuvan lapsesta ostoksena, joka on tilattu yhdeksän kuukauden päähän.

Lapsen maailmaan tulo huhtikuussa on tarkkaan harkittu ja ajoitettu juttu. A. tietää jo lapsensa syntymän tarkan päivämäärän huhtikuussa; lapsi syntyy keisarileikkauksella sairaalassa, jossa A:n ystävätär toimii synnytyslääkärinä. (A 4/99)

Äitiyden suunnitelmallisuutta korostavan puhettavan kautta äitiys konstruoituu naisen valittavissa, hallittavissa ja päätettävissä olevana asiana. Nämä tulkinnan tavat ovat verrattavissa Eija Sevónin (2005, 474) haastattelemien äitien tulkintoihin, joiden mukaan äidiksi haluavat pyrkivät noudattamaan aikuisen, rationaalisen ja autonomisen (mies)subjektin normia, joka suunnittelee ja reflektoi elämänkulkuaan eikä vain tyydytä naisellisia halujaan. Äitiyttä ei kuitenkaan tule pitää vain rationaalisenä valintana, vaan se sisältää huomattavan määrän ambivalenssia. Se on yhtä aikaa tietoinen harkintaa sisältävä ja tiedostamaton synnyttämisen kykyyn, ruumiillistuneihin muistoihin ja haluihin kytkeytyvä prosessi (Jokinen 1996, 62; Sevón 2005, 474.) Äidiksi tuloon liittyvä mediapuhe ilmentääkin yhtä aikaa tätä muistoihin ja kokemuksiin tallentunutta ja positiivisesti väritynyttä ainesta, mikä ilmenee esimerkiksi seuraavista sitaateista: *meillä on loppujen lopuksi miljoonia vuosia vanha tieto sisällämme (A19/99) / C alkoi hoitaa vauvaa takaraivoon tallentuneella kokemuksella (A 23/99).* Toisaalta äidiksi tuloon liittyvät tunteetkin voidaan esittää rationaalisinä valintoina, kuten seuraavassa sitaatissa.

Olen kuullut joidenkin naisten sanovan, etteivät he tunne olevansa äitejä vielä silloinkaan, kun tulevat vauvan kanssa sairaalasta kotiin. Minä otin askelen äitiyteen heti, kun tiesin olevani raskaana. Tunne vain vahvistui odotuksen edetessä. (A 34 /99)

N. kertoo, että äidinrakkaus alkoi kehittyä vähitellen. Hän punoi yhteyttä vauvaan ensin pienin hennoin langoin, katsekontaktilla ja kosketuksella. – Nyt kun lapsi on neljä viikkoa vanha, häntä rakastaa jo ihan eri tavalla kuin alussa. (A 19 /99)

Mirja Sarkkisen (2003) mukaan monikaan nainen ei tunne itseään äidiksi tai koe rakastavansa vauvaa tämän syntymähetkestä alkaen. Äitiys ei välttämättä tunnu siltä, miksi sen oli kuvitellut ja lisäksi voi viedä kuukausia ennen kuin äitiys alkaa sujua vauvan kanssa. Näitä tunteita pidetään kuitenkin tabuina, josta äidit usein vaikenivat ja tuntevat syyllisyyttä. (Emt., 249; Janhunen ja Saloheimo 2008, 31–32, 50–52.)

Äitiyteen liittyvät ambivalentit tunteet voivat olla vahvoja raskauden alusta alkaen. Ultraäänitutkimukset ja tieto raskauden aikaisista riskeistä osaltaan lisäävät nykyään äidiksi tulevan huolta sikiön elossa olosta ja terveydestä. Ambivalenssin kokeminen liittyy näin ollen myös siihen, valmistautuako lapsen keskenmenoon ja menetykseen vai arkiseen elämään vauvan kanssa. (Sevón, 474.) Ilon ja onnen tunteisiin sekoittuu huolta ja epävarmuutta.

Erilaiset kysymykset tulivat N:n mieleen yksi toisensa jälkeen sitä mukaa kun raskaus eteni: Nyt se on menoa, tätäkö halusin. Meneekö kaikki hyvin? Miten elämä muuttuu tämän jälkeen? N. ei ollut raskausaikanaan suinkaan koko ajan onnensa huipulla, vaan hänellä oli taipumusta ottaa asioihin välimatkaa, järkeillä ja analysoida. – Seurasin vähän viileästi, miten raskaus eteni ja miten se vaikutti minuun. (A 19 /99)

Suunnitelmallisuuden repertuaarissa tuotettu äitiys on lähellä Nätkinin (1997, 230) luonnehtimaa individualistisista äitiyden ajattelutapaa. Sen mukaan äitiyttä ei pidetä itsestään selvyyttenä, vaan pohditaan monelta kannalta. Äitiys on tietty elämänvaihe tai objekti, jota voidaan analysoida. Toisaalta äitiyden suunnitelmallisuutta ja valinnanvapautta korostavien näkemysten rinnalla mediapuheessa on esillä maternalistisempi³⁴ (ks. Emt. 230), ja ehkä kristillinen käsitys äitiydestä naisen elämän itsestään selvyyttenä tai luonnollisena osana, johon tarpeen vaatiessa sopeudutaan. Esimerkiksi seuraavassa sitaatissa lapsen saaminen konstruoidaan luonnon tai Luojan antamaksi lahjaksi, ja jonka tarkka suunnitteleminen on (liian) itsekästä (vrt. Edin ja Kefalas 2005, 164–167).

Suunnittelin paiskovani tulevan vuoden töitä hullun lailla, mutta toisin oli tarkoitettu. Ylipäätään se, että voi tulla raskaaksi, on ihanaa. Ja koska elämässäni on rakkautta, lapsen saaminen on maailman luonnollisin asia. Jos elämä antaa tällaisen lahjan, se tulisi ottaa vastaan. Olen lukenut järkyttyneenä uutisia siitä, kuinka kolmekymppisten aborttiluvut ovat nousseet muun muassa siksi, että lapsi ei sovi työn kannalta kuvioihin. Mitä kertoo se, että nainen tekee uransa vuoksi abortin, mutta suunnittelee puolen vuoden päästä hankkiutuvansa raskaaksi, kun on ”sopivampi” hetki? (A 11/99)

Edellä olevassa haastattelupuheen otteessa on esillä kaksi kulttuurissamme itsestään selvänä pidettyä käsitystä naisen valinnalle tulla äidiksi: eläminen heteroseksuaalisessa parisuhteessa ja naisruumiin biologinen lisääntymiskyky. Heteroseksuaalinen parisuhde määrittää vahvasti normaaliksi katsottua naisen elämäntulkua, luo oletuksen äitiyden itsestään selvydestä ja rajaa kysymyksen äidiksi tulosta vain sen ajankohtaan ja lasten lukumäärään. (Woollett 1991, 51–59; myös Sevón 2005). Sevónin (2005, 462–478) mukaan naiset pohtivat äidiksi tuleamisen ajankohtaa suhteessa kulttuuriin käsityksiin

³⁴ Nätkin (1997, 27) viittaa maternalismin käsitteellä poliittisiin liikkeisiin, joiden päämääränä on ollut äitien ja lasten hyvinvoinnin turvaaminen ja edistäminen. Toisaalta se merkitsee ajattelutapaa, jossa äitiä ja lasta ei eroteta toisistaan, vaan heidän intressinsä ja tarpeensa samastuvat monella tasolla.

”hyvästä äidistä” ja järkevästä naisen elämäkulusta. Äidiksi tulemiseen liittyvien kulttuuristen odotusten suhteen ”sopiva hetki” tulla äidiksi on kuitenkin hyvin lyhyt, normatiivinen ja monia ristiriitoja sisältävä (Woollet 1991; Sevón 2005).

Suunnitelmallisuudesta huolimatta valinta äidiksi tulemisesta ei ole täysin rationaalinen ja selkeä. Valinnan seuraukset ovat tiedossa, vasta kun lapsi on syntynyt ja tullut osaksi naisen elämää (Sevón 2005, 464). Äidiksi tulemista kuvaavan puheen toisena hallitsevana repertuaarina on puhe äitiyden aiheuttamasta elämän mullistuksesta. Äitiyden tuomaa muutosta kuvataan sanoilla ”myllerrys”, ”muljahtaminen”, ”ravis-taa”. Äitiys on ”heittäytymistä uuteen tai tuntemattomaan”. Äidiksi tullessa naisen elämä ”mullistuu / muljahtaa kerta heitolla ympäri”. Tulkitsen mullistuspuheen kuvaavan implisiittisesti äidiksi tulemiseen liittyvää muutokriisiä. Mullistuspuhetta on mahdollista tulkita niin, että äitiys on ennakkomielikuvissa jotain muuta, kuin nainen on sen oletanut olevan. Tämä ristiriita taas on usein masennukselle altistava tekijä (Tamminen 1990, 22; Sarkkinen 2003). Lehtiteksteissä ei kuitenkaan puhuta äitiyden tuomasta masennuksesta tai kriisistä vaan mullistuksesta tai myllerryksestä, jonka eteen voidaan vielä liittää sana ”onnellinen”.

Eräässä haastattelussa on esillä ajatus siitä, että äidiksi tuleminen voi johtaa ”äitiyshulluuteen”. Se syntyy siitä, että ”äitiys itse on kokemuksena pelottava ja mullistava” (KL 17/99). Äitiyshulluus liittyy äitiyden vaatimaan henkiseen muutokseen, lapsen sitovuuteen ja yllättävältä tuntuvaan vastuuseen, johon on vaikea valmistautua. Mediapuheessa olevat pyrkimykset hallita uutta elämäntilannetta ja suoriutua mallikelpoisesti erilaisiin äitiyden odotuksiin nähden voisi määritellä eräänlaiseksi ”äitiyshulluudeksi”. Judith Warner (2005) kuvaa populaaritieteellisessä kirjassaan *Perfect Madness. Motherhood in the Age of Anxiety* keskiluokkaisten amerikkalaisten äitien tavoittelevan äitiydessään täydellisyyttä lähestulkoon neuroottisina pyrkimyksinä. Nykyistä amerikkalaisten äitien sukupolvea yhdistävät Warnerin mukaan pyrkimykset äitiyden täydelliseen hallintaan ja kontrolliin ja samalla kokemukset siitä, että äitiys on hyvin ahdistavaa.³⁵

Mediapuheessa suunnitelmallisuus on valmistautumista äitiyteen esimerkiksi lukemalla lastenhoito- ja kasvatussoppaita, opiskelemalla synnytyksessä tarvittavaa hengitystekniikkaa ja luomalla vuorovaikutussuhdetta kohdussa olevaan vauvaan. Tämä kertoo siitä, että hyvää äitiyttä konstruoi asiantuntijatiedon hyväksikäyttö. Lisäksi, erityisesti julkisuudesta tuttujen äitiyteen liittyy mediapuheessa isomman asunnon tai auton hankkiminen, lasten huoneen sisustaminen ja vaatteiden sekä lelujen ostaminen sekä lapsen tulevaisuuden suunnittelu (esimerkiksi kielten opiskelu, kansainvälinen nimi).

³⁵ Judith Warnerin (2005) johtopäätökset perustuvat siihen, että hän on haastatellut joukoittain äitejä eri puolilla Yhdysvaltoja, seurannut valtavirtalehdistön kirjoittelua, populaarikulttuuria, poliittista päätöksentekoa ja vallitsevia psykologisia käsityksiä. Warnerin mukaan nykyinen äitiyskulttuuri edustaa ”täydellistä mielettömyyttä.”

Suunnitelmallisuuden repertuaarissa tuotettua äitiyttä voi näin ollen pitää Haysin (1996) kuvaaman intensiivisen äitiyden ideologian eli asiantuntijavetoisen, kalliin, työlään ja emotionaalisesti sitovan ideologian mukaisena äitiytenä. Se on myös lapsen riskejä ennakoivaa, vastuullista ja syyllisyyttä herättävää äitiyttä.

Kun lapsi oli parivuotias, V. aloitti himokuntoilun. Raskaimmilla mahdollisilla kuntotunneilla hän psyykkasi itseään yksinhuoltajuuden mahdollisiin ja mahdottomiinkin vaaratilanteisiin. (KP 10 /99)

S miettii nyt, kuinka paljon hänelle olisi ollut hyötyä, jos hän olisi etukäteen tiennyt kaikista niistä vaikeuksista, joita ensimmäisen vuoden aikana ilmeni. Kun I meni viime syksynä tarhaan, pudottiin taas yhteen kuoppaan. – En ollut valmistautunut niihinkään vaikeuksiin. (A 8 /99)

Edellisissä sitaateissa äitiys on vastuuntuntoa ja valmistautumista tulevaisuudessa kohdattuihin riskeihin. Tällainen tapa ajatella äitiyttä on yhtenevä Haysin (1996) kuvaamalle intensiivisen äitiyden ideologialle sekä Elvin-Novakin ja Thomssonin (2001) nimeämälle, kehityspsykologisesta tiedosta kumpuavalle käsitykselle äitiydestä ”immunisaationa.” Sen mukaan äitien tehtävänä on varmistaa omalla toiminnallaan lapsen hyvä tulevaisuus. Kehityspsykologisen tiedon pohjalta lapsen poikkeavan käyttäytymisen on usein tulkittu riippuvan äidistä. Tämän ajatuksen omaksuneet äidit eivät lasten käyttäytyessä poikkeavasti kysy, miksi lapsi käyttäytyy siten, vaan mikä heidän omassa käyttäytymisessään aiheuttaa sen. (Emt., 415.)

Puhe äitiyttä koskevasta suunnitelmallisuudesta puuttuu ainoastaan yhdestä, teini-ikäisen äidin, haastattelusta. Hänelle ikä, saavutettu ammatillinen asema ja resurssit (materiaaliset äitiyden puitteet) eivät ole hyvän äitiyden edellytyksiä. Tässä haastattelussa hyvä äitiys konstruoituu yksinkertaisesti läsnäolona sekä äidillisenä rakkautena ja hoivana.

” Se (hyvä vanhemmuus) on sitä, että rakastaa kauheasti, hellii ja hoivaa lasta. Sitten pitää miettiä osaanko opettaa lapsille kunnolla elämän periaatteet, mikä on oikein ja mikä väärin.” (KP 12/99)

Suunnitelmallisuuden repertuaarissa tuotettua ajattelutapaa hyvästä äitiydestä on mahdollista pitää sellaisena, joka jakaa äidit sosioekonomista taustaa vasten. Pohjoisamerikkalaiset tutkijat Kathryn Edin ja Maria Kefalas (2005, 209) esittävät, että rikkaat, koulutetut naiset arvioivat riittäväyyttään ja onnistumistaan äiteinä sen mukaan, miten heidän lapsensa menestyvät elämässään. He arvioivat itsensä hyväksi äideiksi esimerkiksi sen mukaan, miten hyvin heidän lapsensa menestyivät koulussa, harrastuksissa ja ylipäänsä elämässään. Hyvä äitiys ymmärrettiin pyrkimyksinä vaikuttaa lapsen kasvuun ja kehitykseen esimerkiksi hyvämaineisen asuinalueen ja hyvämaineisen koulun

valinnalla. Keskiluokkaiset äidit myös laittoivat huomattavasti suuremman painoarvon suunnitelmallisuudelle ja omille vaikutusmahdollisuuksilleen lapsen tulevaisuuteen kuin alempien luokkien naiset.

Tutkimuksen köyhät äidit arvioivat itsensä hyväksi varsin toisenlaisilla kriteereillä. Köyhät äidit pitivät lapsen kehityksen tai tulevaisuuden uhkina ensisijaisesti ulkoisia tekijöitä ja olosuhteita (esimerkiksi asuinolosuhteiden puutteet, asuinalueella olevat ongelmat ja huono kaveripiiri), joihin he eivät voineet juurikaan vaikuttaa. Heille hyvä äitiys tarkoitti läsnäoloa, lasten päivittäistä perushoivaa ja turvallisuutta. Sen sijaan äitiyden ajankohdan optimointi, tutkinto, ura, ja avioliitto olivat köyhille naisille epäolennaisia ja epärealistisia tavoitteita. Äitiyden ajankohdalla ei heidän näkemystensä mukaan ollut vaikutusta tulevaan asemaan työmarkkinoilla. Köyhät äidit saattoivat arvioida, etteivät heille tarjolla olevat puolisoehdokkaat täytä toivottuja isyyden ja puolison kriteerejä, vaan pikemminkin uhkaisivat äitiyden onnistumista. Tästä syystä äidit valitsivat myös äitiyden ennen tai ilman avioliittoa. Parisuhteen aika ennen lapsia taas merkitsi heille miehen isyyteen sitoutumisen testaamista, kun taas keskiluokan naiset pyrkivät vartioimaan tätä aikaa romanttisena aikana ennen lapsen tuomia rasitteita ja muutoksia. (Emt., 209.)

6.2.2 Äitiys naiseuden uhkana

Psykoanalyttisessä katsantotavassa äitiyttä on pidetty naisen sisäisille vieteille perustuvana, vaistonvaraisena käyttäytymisenä ja samalla normaalina piirteenä naisen naiselliselle identiteetille. Äitiydessä nainen on katsottu saavuttavan naisen identiteetin ylin kehityksellinen taso. (Woollett ja Phoenix 1991.) Toisin sanoen lasten hoitaminen ja äitiys on liitetty feminiinisyyteen ja naisen sukupuoleen luonnostaan kuuluvina ja naisellisuutta vahvistavina ominaisuuksina. Mediapuheessa on tunnistettavissa tälle vastakkaista käsitystä ilmentävä puhetapa, jossa äitiys konstruoidaan naiseuden uhkana.³⁶

Mediapuheessa äitiyttä pohditaan vahvasti minuuden muuttumisteeman yhteydessä. Äitiyttä analysoidaan itsessä tapahtuvina muutoksina, niiden tarkkailuna ja osittain vastustamisena. Esimerkiksi vauvavaihe tuodaan usein esille rankkana ja ahdistavana vaiheena, joka mielellään ohitettaisiin. Symbioosi lapseen voidaan konstruoida ”täydellisenä ja ihanana uppoutumisen” vaiheena, joka kuitenkin tuottaa kokemuksia ”rikki olemisesta”, ”mustaan aukkoon putoamisesta”, ”elämän tyhjiöstä” ja ”oman identiteetin kadottamisesta.” Pitkä imetys, symbioottinen suhde lapseen sekä pitkä kotiäitiys uhkaavat mediapuheessa naisen minuutta. Äitiyttä naiseuden uhkana konstruoivassa repertuaarissa äidillisyyden ja feminiinisyyden sisällöt eivät ole yhteneviä, vaan ainakin osittain erillisiä.

A. esittäytyy ihmisille leikkipuistossa etunimellä. Hän ei halua olla pelkkä ”hei, E:n äiti siellä” vaan A. kahden pienen lapsen äiti, ja nimenomaan tässä järjestyksessä.

³⁶ Vrt.: ns. uuden, hoivaavan ja aktiivisen isyyden on pelätty uhkaavan miehen maskuliinisuutta (esim. Kolehmainen 2004).

Tärkeää on myös se, että aviomies kutsuu häntä etunimellä. (KP 2/99)
Olen sama L kuin aina ennenkin, enkä ole kadonnut minnekään vaaleanpunaiseen hörsöön. (A 11 /99)

Mediapuheessa heijastuu feministinen kritiikki siitä, että muut naisen identiteetin osa-alueet ovat äitiydelle alisteisia. Pelkkä äitiys näyttäytyy naisen identiteetille uhkana, joka pyritään välttämään määrittelemällä identiteetti ensisijaisesti naisen ja yksilön identiteetiksi, jossa äitiys on vain yksi ulottuvuus. Lisäksi tässä repertuaarissa voidaan vähätellä tai kieltää äitiyden tuoma elämänmuutos.

Vaikka S muutti äitiään sisäisesti, ei äidin elämä fyysisesti muuttunut. (KP 4/99)

Ehkä asia on juuri niin kuin hyvä ystäväni sanoi, lapsen myötä kaikki muuttuu, muttei kuitenkaan paljon mikään” (A 11 /99)

Tulkitsen myös puhetta oman ruumiin muokkaamisesta ja sen pitämisestä mahdollisimman muuttumattomana äitiydestä huolimatta yhtenä äitiyden tuomana naiseuden uhkana. Osittain kyse on siitä, että julkisuuden henkilöiden ammatit liittyvät usein esiintymiseen, jolloin vartalosta joudutaan pitämään huolta ammatillisen menestyksen vuoksi. Vartalon säilyttämisen teema läpäisee aineiston kuitenkin myös muiden kuin julkisessa asemassa olevien osalta.

Kävin viimeiselle raskausviikolle asti punttisalilla. Totta kai se oli aikamoista ähellystä. (A 19/99)

Kun lapsi oli parivuotias, V aloitti himokuntoilun. Trimmatulla vartalollaan ja muodikkaalla pukeutumisellaan V halusi osoittaa, ettei ole pelkkä äiti. Tuli pakonomainen tarve päästä takaisin kuntoon, häivyttää omasta ulkonäöstä se, että on kahden lapsen äiti.” (KP 10 /99)

Tulkitsen kuntoilun ja vartalon muokkaamisen liittyvän edellä feminiinisen ja seksuaalisen itsetunnon vahvistamiseen. Kulttuurissamme äiti on tyypillisesti konstruoitu ei-seksuaalisena olentona ja haluttava nainen taas ei-äitinä, synnyttämättömänä naisena (Koivunen 1994). Äitiys muuttaa väistämättä myös ulkonäköä tavalla, joka ei sovi kulttuuriseen ihannekuvaan hoikasta naisvartalosta. Hannele Harjusen (2004, 258) mukaan kulttuurimme ihannekuva naisvartalosta on hoikka, ja muunlaiset naisruumiit tehdään kulttuurissamme näkymättömiksi tai representoidaan poikkeamina, jotka tulee saada kontrolliin. Myös nykyinen äitiysmuoti tukee ihannetta hoikasta äidin vartalosta. Äitiysvaatteet eroavat muista naisten vaatteista ainoastaan vatsan kohdan leikkauksissa, mikä viestii siitä, että muista kohdista raskaana olevan äidin vartalon ei tulisi muuttua. Ajoitan tämän muutoksen 1990-luvulle, sillä vielä 1980-luvullakin äitiysvaatteet olivat tyypillisesti malliltaan hyvin väljiä. Toisaalta median kauniit ja eroottiset kuvat ja

kuvaukset äideistä myös kurovat seksuaalisuuden ja äitiyden välistä kuilua umpeen. *Trendikkäässä toppatakissaan, tiukoissa leggingseissään ja paksupohjaisissa lenkkareissaan siroa ponnaripäistä L:aa voisi luulla parikymppiseksi opiskelijatyttöksi.* (A 11/ 99)

Naisen seksuaalisen käyttäytymisen suhteen voidaan ajatella, että sen normatiivinen valvonta on kulttuurissamme korvautunut uudennlaisella ruumiin kontrollilla: ollakseen naisena ja seksuaalisena olentona hyväksyttävä naisen on täytettävä yhä tiukemmat ulkonäkönormit (esim. Männistö 2003). Tiina Männistön (2003) mukaan seksikkyydestä ja viehättävyydestä sekä näiden säilymisestä äitiydestä huolimatta on 1900-luvun aikana tullut yksi äitiyden lisävaatimus.³⁷

Uhkapuhe on äitiyden tuomien erilaisten elämän muutosten vastustamista. Äitiys tuotetaan naiseuden uhaksi, jos se muuttaa naisen elämäntapaa ja ajattelutapoja, heikentää mahdollisuuksia menestyä opiskelussa tai työmarkkinoilla tai vähentää naisellista viehätysvoimaa. Seuraavissa sitaateissa äitiyden tuomaa uhkaa ilmentää puhe, jossa lapsen kanssa kotona olon tulkitaan heikentävän äidin kykyä rationaaliseen ajatteluun ja toimintaan.

Myös älyllinen itsetunto kaipaa vahvistusta. – minulle merkitsi paljon se, kun suoritin kasvatustieteiden abbrobaturin. Luin tentteihin korvatulpat korvissa, mutta nautin huomattessani, että pystyin vielä ajattelemaan ja oppimaan. (KP 10 /99)

Myös P kirjoitti gradunsa ensimmäisen lapsen jälkeen. – Tuntui ihanalta, että kykenin vielä kurinalaiseen työhön. Pidin sitä osoituksena etten ollut hautautunut pelkkään äitiyteen.” (KP 10 /99)

Edelliset sitaatit konkretisoivat mediapuheelle olennaista piirrettä siitä, että äitiys ainoana roolina ei muodosta nykynaiselle riittävän tyydyttävää identiteettiä. Ilmaisuihin *hautautua äitiyteen* on erittäin negatiivinen ja vahva; kuin äitiydessä joutuisi elävältä haudatuksi! Vastaava ajatus on esillä vielä korostuneemmin aineistoni ulkopuolella, tuoreemmissa lehdissä. Annassa (25/2006) haastateltava nainen kuvaa kotiäitiyttä seuraavasti: *”Kotiäidin rutiinit ovat niin pieni kehä, että voi oikein tuntea, kuinka aivojen hermotiehyet lakkaavat toimimasta.”* Mediaan haastateltuja äitejä yhdistää

³⁷ Kulttuurinen ymmärrys naisten seksuaalisuudesta on heittänyt kuperkeikan: Jos vielä 1900-luvun alkupuolella naisten irtosuhteet tai miesten villitseminen tulkittiin pakkosterilisointiin oikeuttaviksi ja äidin kelvottomuudeksi (Mattila 1999) ovat nykyiset etenkin nuorille naisille suunnatut lehdet varsinaisia seksioppaita. Esimerkiksi Trendi- ja Cosmopolitan- lehtien tyypillisiä otsikoita voisivat olla esimerkiksi ”Näin villitset miehen”, ”Täydellistä sinkkuseksiä”, ”Turvaa miehen orgasmi.” On tärkeää huomata, että yleiset naisen seksuaalisuutta koskevat kulttuuriset ihanteet eivät sulje ulkopuolelleen äitinaisen seksuaalisuutta ja naisellisuutta. Naiseutta koskevat kulttuuriset määritykset muodostuvat useimmiten toisilleen vastakkaisista sana- ja käsitpareista, joiden toteuttaminen etenkin äitinaisilla johtaisi suorastaan skitsofreeniseen äitimalliin. Voisiko tämän tyyppisissä mediaotsikoissa huomata uudenlaisen äiti-huora-risteymän?

usein hektiseen, kiivastahtiseen työelämään, opiskeluun ja harrastusten rytmittämään arkeen, matkusteluun ja vilkkaaseen sosiaaliseen elämään tottuminen. Tätä vasten äitiys liitetään lehtiteksteissä usein ”jämhättämiseen, pysähtymiseen, jumiutumiseen.” Kotiäitiys konstruoituu olemisena ja paikalleen jäämisenä toiminnan, tekemisen ja aktiivisuuden sijasta ja sellaisena ikään kuin uhkaa aktiivisen naisen identiteettiä.

Kun lapset olivat pieniä, A alkoi pelätä jämhättävänsä kotiin. (A 12 / 99)

Opiskelu oli minulle näytön paikka. Sen avulla yritin todistaa itselleni, etten ollut jämhättänyt paikalleni, eikä äitiys ole muuttanut minua huonompaan suuntaan. (KP 10 /99)

Uhkapuheessa pelkästään äitinä oleminen on jotain, joka uhkaa sekä ammatillista tulevaisuutta että myös arvoa naisena. Samalla ammatillinen ja feminiininen itsetunto muodostavat äitiyden pohjan, jonka avulla äiti kiinnittyy äitiyteensä.

Kun V tekee nyt töitä kutsumusalallaan, hänellä ei ole enää tarvetta todistella naiseuttaan joka suuntaan. – Itselleni nuo vuodet olivat eräänlaista äitiyden harjoitteluaikaa. Ne olivat ajoittain kivuliaskin kehitysprosessi äitiyteen ja vastuunottoon. Etsin omaa tapaa olla äiti ja löysinkin sen. (KP 10/99)

Ylva Elwin-Nowak ja Emma Thomsson (2001, 425) huomauttavatkin, että nykyaikainen naiseus perustuu aktiiviseen toimintaan, jota vasten (kokoaikainen) kotiäitiys ei ole positiivinen naiseuden ilmaus. Nykyaikaista naiseutta luonnehtivat sellaiset termit, kuten vapaus, itsenäisyys, tasa-arvoisuus, menevyys ja aktiivisuus (Emt.)³⁸ Suvi Ronkaisen (2001) mukaan yksilöllisyyden ihanteen myötä äitiys, vaimous ja hoivaavuus ovat menettäneet asemaansa identiteetteinä tai motivaation lähteinä: ”Niissä voi hukata itsensä, ne viettävät luonnolliseen naiseuteen, ne hautaavat elävältä.” (Emt. 80–85.)

Äitiyden konstruointi naiseuden uhaksi puuttuu teini-ikäisen äidin ja iäkkäämpien, yli 40-vuotiaiden äitien haastatteluista. Esimerkiksi seuraavassa puheotteessa iäkkäämpi äiti rakentaa itselleen jämhättämistermin avulla positiivista identiteettiä.

Ainakaan en voi jämhättää ja mummoutua liian aikaisin kun uusi elämä pinkoo niin kovasti eteenpäin. (KP 6-7/99)

Ideaalinen naiseus kytketään myös nuorekkuuteen (Pirinen 2001, 147) ja äidiksi tulemisen ihanteellisimpana ikänä pidetään alle 30-vuoden ikää, eli äitiys ja naisen nuorekkuus

³⁸ Länsimaiseen mieheen liitettyä maskuliinisuutta on pidetty yhteen sopimattomana hoivaroolin kanssa, kun maskuliinisuuden ihanteina ovat fyysinen voima, yhteiskunnallinen menestys, vakaus, järkkymättömyys, kyky puolustaa itseään ja yhteisöään, yliveräinen seksuaalinen kyky, tunteiden näyttämisen rajoittuneisuus (ks. Kolehmainen 2004, 93).

liittyvät yhteen. Äitiyden voi toisin sanoen ajatella nuorentavan ”iäkästä” naista ja tuovan häntä lähemmäksi kulttuurimme naisihannetta. Teini-ikäisenä äidiksi tulevalle äitiys voi puolestaan olla luonnollinen tapa kasvaa naiseksi, varsinkin jos malli tähän on olemassa omassa suvussa (ks. Hirvonen 2000). Nuorelle äitiyden tuoma status itsessään on merkittävä ja kasvattaa symbolisesti tytön lapsesta aikuiseksi. Äiti mielletään joksikin, jolla on työ, selkeä rooli ja identiteetti. Äitiys antaa elämälle selvän suunnan ja tarkoituksen. (emt.; Edin ja Kefalas 2005.) Nuorelle äitiys on siten pikemminkin feminiinisen identiteetin rakentamisen voimavara kuin uhka sen murtumisesta. Edin ja Kefalas (2005) tulkitsivat nuorten amerikkalaisten köyhien äitien puheen noudattavan logiikkaa, joka on päinvastainen tässä konstruoimalleni äitiyden uhkia ilmentävälle puheelle. Köyhät nuoret äidit kuvasivat äidiksi tulemisen ”pelastuksena” rikollisuuteen, huumeiden käyttöön ja päämäärättömään elämään ajautumiselta. (Emt., 17–185.)

Uhkapuheen puuttuminen näissä ikävaiheissa kertoo ehkä myös siitä, että nämä naiset eivät pohdi yhtä vahvasti naiseutensa muita ulottuvuuksia kuin noin 20–30 -vuotiaat äidit. Tässä iässä äidiksi tulevilla itsensä toteuttamisen tarpeet osuvat juuri siihen vaiheeseen, jolloin lasten tarvitsevuus ja sitovuus ovat suurimmillaan. Eräs äidin ikään liittyvä kulttuurinen ristiriita on myös, että kulttuuriset ihanteet ja lääketieteellinen tietämys perustelevat melko nuorena äidiksi tulemistä, mutta samalla hyvän äitiyden katsotaan edellyttävän riittävää elämäkokemusta ja kypsyyttä. Iäkkäämpinä äidiksi tulleet kuvaavat aineistossani iän mukanaan tuomaa kiireettömyyttä ja kykyä rauhoittua nauttimaan arjen pienistä asioista, kodista ja lapsista. Iäkkäämmällä äidillä on usein takanaan tarpeeksi koettua ja elettyä elämää, työkokemusta ja ammatillista arvostusta. Teini-iässä uraan liittyvät kysymykset taas eivät välttämättä ole vielä ajankohtaisia. Näin ollen voisi päätellä, että teini-iässä ja yli 40-vuotiaana äidit voivat helpommin omistautua äitiydelle ja määritellä itsensä ensisijaisesti äidiksi.

Äitiys naiseuden uhkana –repertuaarissa heijastuvat yhteiskunnalliset rooli- ja suoritus-paineet, joiden vuoksi naisen on nykyaikana vaikeaa olla lapsilleen arjessa läsnä oleva äiti, tai ylipäänsä ryhtyä äidiksi. Eeva Jokisen (1996) mukaan länsimaisessa suoritus-yhteiskunnassa aktiivisuus ja suorittaminen ovat arvohierarkiassa korkeammalla kuin äitiydelle ja lapselle omistautuminen. Kotiin jääminen sijoittuu kulttuurisessa luokituksessamme lähtemisen ja työn vastakohdaksi ja asettaa siksi kotiäidit hierarkkisesti alempaan asemaan. (Emt. 86–87.) Joitakin kulttuurisia termejä, kuten ”äitiysloma” voinee tässä suhteessa pitää osaltaan syyllisinä äitiyden vähäiseen arvostukseen. Päivi Naskali (1996, 165) huomauttaa, ettei suomen kielessä ole edes käsitettä, joka kuvaisi äitiä aktiivisena toimijana. Englannin kielessä *mothering* ja ruotsinkielessä *modra* sen sijaan korostavat äidin toimintaa. (Emt.) Pienen lapsen perushoito sisältää toistuvia, kesken jääviä ja aina uudelleen alusta aloitettavia rutiineja mutta ei niinkään tehtäviä, jotka voitaisiin suorittaa loppuun ja valmiiksi asti. Tässä mielessä äitiyttä voidaan kuvata olemisena ja ”jämhättämisenä” aktiivisen ja arvostetun toiminnan sijasta.

Repertuaari, joka ilmentää äitiyden kokemista naisellisuuden uhkana, kertoo siitä, että naisten on haettava arvostus identiteetilleen muilta elämänalueiltaan. Ristiriidat useiden identiteettien välillä tuottavat äitiyteen erilaisia suorituspaineita ja pakkoja, jotka voivat vaikeuttaa sitoutumista äitiyteen, mutta toisaalta myös riittämättömyyden tunne naisena voi heikentää sitoutumista äitiyteen (vrt. Hägglund 1988).

6.2.3 Äitiys naiseuden täydentäjänä

Äitiyden naiseuden uhaksi konstruoiva repertuaari sisälsi monella tavalla äitiydessä koettua ristiriitaa ja myös kapinaa äitiyden sitovuutta ja sen tuomia merkityksiä kohtaan. Tämän puheen rinnalla äidiksi tulemistä kuvataan mediapuheessa myös naisen elämän täydellistymisenä. Tässä repertuaarissa lapsi määritellään tärkeimmäksi elämän sisällöksi, jonka rinnalla muut elämänalueet ja erityisesti palkkatyö määrittyvät pinnallisemmiksi. Lisäksi äitiyden kuvataan olevan jotain sellaista, joka tekee naisesta paremman ihmisen, enemmän naisen, tai vastuullisemman ja kypsemmän aikuisen. Kun lähtökohtaisesti ajattelen lehtien tuottavan ajassa kiinni olevia naiseuden malleja, voi tämän tyyppisen puheen tulkita mainospuheeksi, jonka avulla naisille markkinoidaan yhteiskunnallisesti tarkoituksenmukaista äitiyden mallia.

En ole kuitenkaan joutunut luopumaan mistään, päinvastoin elämään on tullut paljon uutta sisältöä ja jatkuvuutta. (A 34 /99)

S ei vertaa lapsen syntymää hyppäykseen, vaan mieluummin tyhjän tilan täyttymiseen. (KP 2/99)

Luulen, että elämän merkitys on sittenkin siinä, että saamme elää vanhoiksi ja katsoa lapsia ja lapsenlapsiamme. Kunniakirjat ja patsas Mannerheimintiellä eivät vedä sellaiselle vertoja. (A 11 /99)

Äitien haastattelut toistavat ajassa kulkevia ristikkäisiä trendejä. Vapauden eetos ja haluttomuus sitoutua näkyvät äitiydestä puhuttaessa pelkona vapauden menettämisestä, työstä luopumisesta, omasta ajasta luopumisesta ja toisaalta haluna hakea merkityksiä ja elämän sisältöä lapsen ja perheen kautta. Tulkintani mukaan tässä repertuaarissa yritetään ratkaista konflikti äitiyden vähäisen julkisen arvostuksen ja työelämässä menestymisen kautta saavutetun arvostuksen välillä. Toisaalta se voi kertoa työelämään liittyvien arvojen ja toisaalta äitiyteen liitettävien arvojen aiheuttaman sisäisen arvoriistiriidan ratkaisemisesta (vrt. Hays 1996). Äitiyttä naisen elämän täydellistymisenä kuvaavassa repertuaarissa työelämää määrittävistä arvoista pyristellään irti ja laitetaan elämänarvoja uuteen järjestykseen. Repertuaari tuottaa dikotomiaa hyvän, epäitsekään, hoivaavan ja moraalisen äidin ja kylmän, itsekkään, laskelmoivan ja epämoraalisen maailman (työelämän) välille (vrt. Hays 1996).

Totuus on, että kun odotan lasta ja julkaisen levyn samaan aikaan, minulla on henkinen takaportti. Tiedän, että elämäni säätelevät muut asiat kuin työ. (A 39/99)

Ennen lapsia työ oli meille liian tärkeä. Kuin vihollinen, joka mursi omaa minää. (A 2/99)

Ei ole mitään tärkeämpää kuin koti. Olin pitkään hakenut pätemistä ja omanarvontuntoa väärillä tavoilla ja vääristä asioista. Juuri tämä on oikein, aiemmin elämä määrittivät väärät arvot. (A 8/99)

Äitiyttä elämän täydellistymisenä kuvaavassa repertuaarissa ansiotyöäitiydestä ja kotiäitiydestä puhutaan niille annettujen vastakkaisten arvojen kautta. Kotiäitiyttä puoltaa vapauden ja autonomian tunne työelämään verrattuna, mutta toisaalta työ on parhaimmillaan henkisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti palkitsevaa. Mielekäs työ tarjoaa aineksia minäkuvan rakentamiseen ja itsensä toteuttamiseen. Kotona lapsiaan hoitavan äidin päivät sisältävät tätä vastoin usein rutiinia ja aikuisseuran puutetta, minkä lisäksi myös taloudellinen tilanne voi olla kotiäitiyden myötä vaikea. Äitiyden ja työelämän yhdistämiselle haetaan tasapainoa joko liian uuvuttavaksi käyvään työelämään tai kotiäitiyteen.

Olen etuoikeutettu kun saan ylipäättään olla äiti. Tosin äitinä oleminen on vaativaakin ja myönnän käyttäväni työkiireitä joskus tekosyynä kotona. Työkiireiden varjolla voi selittää paljon. (A 12 /99)

Mediapuhe, jossa äitiyttä konstruoidaan myönteisesti näyttää liittyvän ensisijaisesti yksityisen alueelle, perheeseen, kotiin ja moraaliin. Sharon Hays (1996, 172–177) väittää, että nykyiset hyvän äitiyden ideat juontavat juurensa perustavaan ristiriitaan, joka on seurausta yksilöllisyyttä, kilpailua ja markkinoita korostavasta tehokkuuden kulttuurista. Hyvän äitiyden ideat syntyvät sen rinnalla ja sen seurauksena. Haysin mukaan naiset yrittävät ratkaista itsekkyyttä ja markkina-ajattelua kohtaan tuntemansa ristiriidan asettamalla äärimmäisen kovia vaatimuksia äitiytensä suhteen. Äitiys toimii ikään kuin markkinaideologian vastavoimana, yksityisenä kenttänä, jossa ristiriita äitiyden ja kilpailua ja itsekkyyttä ihannoivan kulttuurin välillä pyritään ratkaisemaan toteuttamalla mahdollisimman täydellistä ja ideaalista äitiyttä. Deirde Johnston ja Debra Swanson (2004) väittävät, että äitiys ja ansiotyö asettuvat median luomissa äitiyskonstruktioissa vastakkaisiksi ja äidin työstäuksesta on tullut yksi keskeinen standardi, joka määrittää hyvää äitiyttä. Median viestit kotiäitiyttä ja ansiotyöäitiyttä kohtaan sisältävät ristiriitaisia kaksoissidoksia, joiden vuoksi äidit eivät koe saavansa kulttuurista tukea tai arvostusta sen paremmin kotiäiteinä kuin ansiotyössä käyvinä äiteinäkään. Tutkijoiden mukaan kulttuurisen tuen ja arvostuksen puutteen kokemisen seurauksena kotiäitiys konstruoidaan moraalisenä asemana ja valintana. (Emt., 509).

Haysin (1996, 174) mukaan voi olla kysymys siitä, että naiset pyrkivät säilyttämään omanarvontuntonsa äiteinä markkinayhteiskunnan logiikalla toimivassa yhteiskunnassa. Ehkäpä naisen moraalinen hyveellisyys ansaitaan edelleen äitiydessä? Mediassa äidiksi tulemistä kuvataan usein naisen kasvutarinana. Äitiys ikään kuin kitkee naisista kielteisiksi mielletyt ominaisuudet: aikuistumattomuuden, pinnallisuuden, itsekkyyden, sitoutumisen pelon ja vastuuttomuuden.

Lapsi on saanut itsekuriin ja kovaan treenaukseen tottuneen N:n tarkistamaan elämänasennettaan.” (A 19 /99)

L on kiitollinen siitä, että raskauden ansiosta hän on joutunut miettimään asioita pohjiaan myöten ja saanut itsensä kiinni rasittavasta pikkusieluisuudesta. (A 11/99)

S:n mielestä lapsi opetti hänet ottamaan vastuuta ja laittoi hänen elämänarvonsa uusiksi. – En ajattele enää niin pinnallisesti enkä ainoastaan itseäni.(KP 4 /99)

Myös äitiyteen liittyvät kielteiset tunteet, väsymys, yksinäisyys, suru ja syyllisyys ovat mediapuheessa kasvun edellytyksiä. Ne tekevät äidistä vahvan, lisäävät itsetuntemusta, ovat vastuullisuuden ja aikuistumisen perusta.

Hänen kanssaan aloin kiinnittää huomiota omaan pimeään puoleeni ja omaan lapsellisuuteeni aivan eri tavalla kuin ennen. (A 8/99)

Ideaalisen äitiyden vastapuhe tuli julkisuuteen 1990-luvun lopulla. Eeva Jokisen (1996) tutkimus avasi tietä väsyneestä ja heikosta äidistä puhumiselle. Vuosituhannen taitteessa monet julkisuudesta tutut naiset kertoivat lehdissä avoimesti äitiysmasennoksistaan ja samalla aihe levisi kaunokirjallisuuteen (ks. Esim. Ahola 1999, 2000; Utriainen 1999; Härkönen 2001; Kiiskinen 2001; Katajavuori 2005). Median kautta äitiyden kielteisistä tunteista ja kokemuksista puhuminen on tullut hyväksyttäväksi mutta tavassa, jolla niistä puhutaan, on kiinnostavasti esillä salaamisen ja paljastamisen välinen ristiriita eli moderni säädyllisyys (Jallinoja 1997, 201). Riitta Jallinojan (1997) mukaan modernia säädyllisyyttä rakentaa mediahaastatteluissa kerronta, joka säilyttää haastateltavan kasvot kielteisiä asioita tunnustettaessakin. Äitiyden laatu ei kyseenalaistu kun vaikeudet määrittyvät ohitetuiksi ja voitetuiksi ja äiti esiintyy asiansa hallitsevana ja rationaalisenä toimijana. Myös Anna Härkönen (2006, 48) toteaa, että vahva äitiys tunnistaa vaikeudet mutta ei anna niiden vaikuttaa äitiyden tilaan.

Omassa aineistossani puhetta äitiydessä koetuista vaikeuksista tai negatiivisista tunteista on varsin vähän. Ne eivät saa samanlaista sijaa puheessa kuin äitiyden onneen liittyvät teemat, jotka hallitsevat myös otsikkotason äitiyspuhetta. Toisaalta äitiyteen liittyvät vaihtelevat ja äärimmäiset tunteet tuotetaan mediapuheessa onnen kokemisen

edellytyksenä. Vaikka äidin arkinen elämä pienten lasten kanssa kuvattaisiin raskaaksi, juuri siitä kerrotaan muodostuvan myös elämän onni. Äitiys tuottaa naisen elämään uuden tai laajemman perspektiivin. Näin äidit kuvataan moraalisisina toimijoina tuomatta esille sitä, että äitiys on myös moraalisisena toimintana pohjimmiltaan ristiriitaista. Kulttuuriset käsitykset moraalisesti toimivasta äidistä asettuvat ristiriitaan arjen käytäntöjen, äidin ja lapsen erillisten tarpeiden sekä äidin ambivalenttien tunteiden kanssa. (Sevón 2007, 2–12.)

Äitiyttä naisen elämän täydellistymisenä kuvaavassa mediapuheessa ei haasteta (patriarkaalista) äitiyden ideologiaa, vaan tullaan itse asiassa tukeneeksi sitä (vrt. Wearing 1984, 48–49). Evelyn Nakano Glenn (1994, 23) toteaa, että patriarkaalisesta ideologiasta juontuva äitiyden paradoksi on se, että arvostusta, vaikutusvaltaa ja oikeuksia saadakseen naisten on mukauduttava odotuksiin, joiden mukaan heillä naisina on erityisiä äitiydessä tarvittavia kykyjä ja moraalisia ominaisuuksia. Samalla nämä oletukset oikeuttavat naisen epätasa-arvoisemman aseman kapitalistisessa ja patriarkaalisessa yhteiskunnassa. Johnston ja Swanson (2003, 22–23) puolestaan esittävät, että patriarkaalista järjestelmää ylläpitävän myytin mukaan hyvä äiti on onnellinen äiti ja onneton äiti epäonnistunut äiti. Myytin mukaan vastuu äitiydessä onnistumisesta on yksilöllä.

6.3 Äitiyden toteuttamisen repertuaarit

6.3.1 Äidin työ lapsen hyvinvointina

Hyvän äidin mielikuvat kiinnittyvät vahvasti äidin jatkuvaan saatavilla oloon, mikä aiheuttaa perimmäisen ristiriidan työssäkäynnin ja äitiyden yhteensovittamisessa (Elvin-Novak ja Thomsson 2001; myös Hays 1996). Erilaisilla ideaalisilla äitiyden konstruktiolla lehdet tarjoavat malleja, joilla hyvän ja huonon äitiyden välistä konfliktia tässä suhteessa ratkaistaan (Woodward 1997; Töyry 2005). Naisen ja äidin välinen vastakkainasettelu, joka on esillä naiseuden uhkia ilmentävässä puheessa, kielletään puhuttaessa äidistä työssäkäyvänä naisena. Mediapuheessa korostuu yksiselitteisesti palkkatyön tärkeys äideille. Ansiotyö ja kokemus ammatillisesta arvostuksesta ovat perusta, jolle hyvän äitiyden odotukset mediapuheessa rakentuvat. Kotiäitiys ei yhdenkään haastattelun perusteella ole äidille riittävä elämän sisältö.

Tanssi ei kuitenkaan riittänyt, se yksin ei pystynyt tekemään minusta onnellista. (A 19 /99)

Joillekin voi riittää elämä rakastamansa miehen rinnalla, mutta minulla on pätemisen tarvetta. (A 20 /99)

Työ ja perhe merkitsevät minulle yhtä paljon ja yritän jakaa itseni kahtia: fifty-fifty.
(A 37/99)

Mediapuheessa on korostuneesti esillä äitiydelle omistautumisen väliaikainen luonne suhteessa työelämään. Puhe kotiäitiydestä ja sille omistautumisesta tarkoittaa mediahaastatteluissa tavallisesti melko lyhyttä aikaa, ensimmäisiä kuukausia lapsen syntymän jälkeen. Haastateltujen äitien joukossa ei ole yhtään äitiä, jolla ei olisi työ- tai opiskelupaikkaa tai ainakin haaveita sellaisesta. Elwin-Novak ja Thomsson (2001, 425) esittävät, että lukuun ottamatta vastasyntyneen vauvan äitiyttä, pelkästään äitinä oleminen asettaa naiseuden kyseenalaiseksi, sillä äidin position tulkitaan viittaavan naisalistukseen ja ”liian perinteiseen” naisellisuuteen. Kotiäitiyteen mediapuheessa liitetty arvottomuuden ja merkityksettömyyden tunne (uhkapuhe) heijastaa myös sitä, että suomalaisessa yhteiskunnassa kotiäitiyden normi liittyy vahvasti alle 3-vuotiaiden lasten äitiyteen. Muutoin ansiotyössä käyvän äidin normi on vahvempi.³⁹ Kotiäitiyden normi on muuttunut nopeasti ja ”venynyt” kolmeksi vuodeksi noin 20 vuoden kuluessa.

Marja-Leena Böök (2001, 102–105) toi tutkimuksessaan esille, että työttömänä ollessaan vanhempienkin lasten äidit saattoivat kuitenkin tukeutua kotiäidin normiin rakentaakseen itselleen myönteistä identiteettiä. Tämä kertoo siitä, että työssäkäyvän äidin ja kotiäidin normit elävät kulttuurissamme rinnakkain ja äidit voivat hyödyntää niitä eri tilanteissa. Työttömyys on sen sijaan kumpaakin vähemmän arvostettua, jolloin työttömät naiset voivat kokea saavansa enemmän arvostusta ollessaan äiteinä esimerkiksi kotihoidon tuella.

Elvin-Novak ja Thomsson (2001, 425) väittävät, että työssäkäyvien äitien hyvä äitiys määrittäytyä ikään kuin ”näkyvättömien ja maagisten” rajojen sisällä, jotka tulevat näkyviksi vasta kun ne ylitetään. Riitta Jallinoja (2006) toteaa, että pienten lasten äitien työssäkäynti on kulttuurissamme sallittua, kunhan se tapahtuu ”tietyissä rajoissa” (vrt. Kuronen 1994). Jallinoja on analysoinut työn ja perheen yhteensovittamista koskevaa julkista keskustelua. Tässä keskustelussa työ ja perhe on alettu 1990-luvun lopulla nähdä entistä selvemmin arvoina, mikä myös liittyy niiden väliset ratkaisut henkilökohtaisen valinnan alueeksi. Työn ja äitiyden yhteensovittamista koskeva puhe on ollut mediassa näkyvästi esillä ansiotyöäitien ja kotiäitien välisenä arvokiistelynä. Ajattelun keskeiseksi juoneksi voi Riitta Jallinojan (2006) mukaan tiivistää sen, että jokaisella äidillä on oikeus valita mutta ihanteellisinta olisi, jos valinta kohdistuisi oikein: kotiäitiyteen (eli kysymys on alle 3-vuotiaiden äideistä, joilla on periaatteellinen mutta ei välttämättä taloudellista mahdollisuutta valita kotiäitiys). Oikeutettuja eli säädyllisiä syitä päiväkotihoidolle ovat ”normaaliaikainen” ansiotyö, opiskelu ja joissakin tapauksissa sosiaaliset syyt. Sopimattomia syitä sen sijaan ovat liian pitkät työpäivät, omat harrastukset ja iltamenot. (Emt., 150–154.)

³⁹ Analysoimissani teksteissä kysymys on siis pikkulasten ja ainakin alle kouluikäisten lasten äitiydestä.

Omassa aineistossani taloudellisia syitä ei esitetä ensisijaisena syynä ansiotyössä käymiselle. Julkisuuden ammateissa toimivien äitien työt esitetään usein epäsäännöllisinä, ilta- ja viikonlopputöitä, matkoja ja erilaisia edustustilaisuuksia sisältävinä. Lisäksi äidit esitetään omista harrastuksistaan kiinnipitävinä naisina. Mediapuheen voi siis katsoa rikkovan kulttuurisia lapselle omistautuvan ja omat tarpeensa syrjään laittavan äitiyden odotuksia.

Tiedän, ettei kaikkeen voi ehtiä yhtä aikaa, mutta silti yritän suoriutua sekä mallin, yrittäjän, äidin että opiskelijan velvoitteista. (A 35/99)

Kiireisimpinä aikoina en tosiaan ehdi olla paljon kotona, mutta yritän pitää kaksi vapaapäivää viikossa, sunnuntain ja maanantain. Silloin olen perheen kanssa ja yritän vielä harrastaakin, käydä punttisalilla ja rullaluistelemassa. (A 37/99)

Mediapuheessa naisen erilaisten tehtävien ja sitoumusten välisiä konflikteja ei tuoda näkyvästi esille. Pikemminkin mediapuheessa tuotetaan mielikuvia kaiken jaksavista ja ehtivistä äideistä, jotka menestyvät urallaan, säilyttävät omat harrastuksensa, ulkonäkönsä ja omistautuvat lapsilleen. Näin tuotetaan äärimmäisen kovia odotuksia äitiyden ja muiden elämänalueiden harmonisesta yhteensovittamisesta. Äidin ansiotyössä käyntiä perustellaan tavallisesti naisen itsensä toteuttamisen tarpeilla sekä määrittelemällä työn tuottama tyydytys ja itsetunto hyvän äitiyden edellytykseksi.

Jos en olisi tyytyväinen itseeni ja työhöni, en pystyisi antamaan mitään perheelleni. (A 37/99)

Perustelua muilla elämänalueillaan onnellisesta ja hyvinvoivasta naisesta parempana äitinä voidaan pitää niin kulttuurisena itsestään selvyytensä kuin ammatillisena odotuksena (myös Kuronen 1993). Vastaavan tulkinnan 'onnellisten äitien onnellisista lapsista' tekevät Elvin-Novak ja Thomsson (2001) ruotsalaisia työssäkäyviä äitejä koskevassa tutkimuksessaan. Tutkimukseen haastatetuille naisille hyvä äitiys sisälsi ilon, energian ja elämän sisällön löytämistä äiti-lapsisuhteen ulkopuolelta, pääasiassa palkkatyön kautta. Äidin tarpeiden toteutumista lapsen hyvinvoinnin ehtona painottavassa puhettavassa vastustetaan äidin poissaolon perusteella tapahtuvaa syyllistämistä. Elvin-Novak ja Thomsson (emt.) määrittelevät tämän äitien elegantiksi strategiaksi, jossa äidin poissaolon määrittellen tuottavan lapselle hyvää. Käsitystä työn tuottamasta yhteisestä hyvinvoinnista äidille ja lapselle voi kuitenkin pitää myös myyttinä, joka syyllistää äitejä tai vähättelee lasten kokemuksia. Sen mukaan äitien tehtävänä ei ole vain selvittää työssäkäynnin ja perhe-elämän päivittäisestä yhdistämisestä vaan onnistua tässä tavalla, joka lisää heidän tyytyväisyyttään ja onnellisuuttaan ja joka lapsille välitettyinä tunteina lisää lasten hyvinvointia. (Emt., 417.)

Toinen työssäkävälle äidille mahdollinen strategia hyvän äitiyden määrittelyssä on puhetapa, jolla äidit siirtävät huonon äitiyden rajaa itsensä ulkopuolelle. Tämä tehdään vertaamalla omaa toimintaa yleiseen diskurssiin välinpitämättömistä ja itsekkäistä äideistä, joista voidaan erottautua esimerkiksi määrittelemällä itselle huono omatunto. (Emt., 417.) Myös mediapuheessa on tunnistettavissa tämän tyyppinen tapa puhua työn ja äitiyden yhteensovittamisesta.

L tuntee poissa ollessaan luonnollisesti huonoa omaa tuntoa, mutta hän on tehnyt valintansa: Työ ja perhe merkitsevät minulle yhtä paljon. Minä yritän korvata yhdessäolon määrän laadulla. Eikä lapsi vaikuta mitenkään häiriintyneeltä tai onnettomalta, sillä hänen ympärillään on monta rakastavaa ihmistä. (A 37 /99)

Huono omatunto, valinnanvapaus, lapsen kanssa vietetty laatu-aika (Hochschild 1997) ja äidin korvaavat rakastavat hoitajat ovat elementtejä, joilla edellisessä sitaatissa tuotetaan riittävän hyvä äitiys. Yksi mediassa kuvattu äitiyden etuoikeus on saada lapselleen hoitaja oman perheen tai suvun piiristä. Julkiseen päivähoitoon lapsensa vievä äiti ei voi taata, että lapsi saisi rakastavaa ja yksilöllistä kohtelua. Julkisuudesta tuttujen naisten haastatteluissa ovat toisaalta tyypillisesti esillä työelämän parhaat puolet, uralla menestyminen ja mahdollisuus valita työajat sekä tehdä työtä ”lapsen ehdoilla.” Tällöin hyvän äitiyden pohjana on mahdollisuus valita sellainen työ ja työajat, jotka lisäävät elämän tyytyväisyyttä ja onnellisuutta. Vastaavasti puhetapa voi syyllistää äidit, jotka käyvät palkkatyössä taloudellisesta pakosta, eivät voi valita työaikojaan tai kokevat työnsä stressaavaksi.

Äidin itsenäisyyden ja lapsen hyvinvoinnin yhdistävässä repertuaarissa tuotetaan kuvaa äidistä, joka on tehokas ja järjestelmällinen ajankäyttäjä ja jolla on tietynlainen sisukas ja joustava asenne.

Ennen kuvittelin, että olisi helvettiä olla näyttelijä ja pienten lasten äiti, mutta sitä oppii uskomattoman joustavaa henkistä jonglöörausta. (A 2/99)

Onneksi olen luonteeltani järjestelmällinen, muuten tästä hullumyllystä ei tulisi yhtään mitään, R. nauraa. (A 48/ 99)

Olen tottunut tekemään monia asioita yhtä aikaa. Kuten sanoin asiat pitää osata organisoida. (A 22 / 99)

Riitta Jallinojan (2006, 154) mukaan tämän kaltaista puhetta voisi ehkä kutsua työn ja äitiyden tai naisen itsenäisyyden ja äitiyden yhdistämisen säädyllykseksi ratkaisuksi. Hyvä äitiys toteutuu, kun nainen osaa järjestää aikansa siten, ettei lasten hyvinvointi vaarannu äidin työssä käymisestä tai muista menoista. Äitiyden ja työelämän yhdis-

tämisen säädylisenä ratkaisuna (emt.) voinee pitää myös sitä, että mediassa äitiys asetetaan aina arvona työtä ja uraa tärkeämmäksi, vaikka kuvatut elämänratkaisut osoittaisivat muuta. Haastatteluissa äitiys voidaan konstruoida naisen elämän arvokkaimpana asiana ja kuvata samalla lapsen kanssa vietetyn ajan minimaalisuutta.

Kathryn Woodwardin (1997, 272) mukaan brittiläiset naistenlehdet ovat 1990-luvulla tuottaneet yhä enemmän sellaisia äitiyden representaatioita, joissa hyvä äiti on se, joka saa kaiken, uran, lapset, itsenäisyyden, kun taas huono äiti on ”vain äiti” tai ”kotiäiti”. Woodwardin (emt.) mukaan naistenlehtien representaatiot yhdistävät työssäkäyvän (working mother) ja hoivaavan äidin (caring mother) ja esittävät hänet ”suhde-eksperttinä,” (relationship-expert), jonka avulla jakavat tietoa näiden roolien yhdistämiseen. Ros Coward (1997) toteaa, että sen jälkeen kun työssäkäyvästä äidistä 1980-luvulla tuli muodikas ja sankarillinen ihanne, julkisuuden henkilöiden on ollut lähes välttämätöntä todistaa mediassa, että he täyttävät uuden äitiyden tason. Julkisuuden henkilöiden tehtäväksi on tullut ikään kuin osoittaa se, ettei äitiys merkitse entisen ulkonäön tai vartalon menettämistä, jännittävän seksuaalisen ja sosiaalisen elämän loppumista tai loistavan työuran estettä. (Emt., 116–117.)

6.3.2 Äiti yksilönä

Tutkimissani mediahaastatteluissa on vahvana juonteena äitiä yksilönä korostava puhetapa, joka ilmaisee äidin ja lapsen keskinäisen emotionaalisen riippuvuuden, yhteensulautumisen ja tarvitsevuuden torjumista. Tätä puhetta voi tulkita eräänlaisena vastapuheena psykologisille, äidin ja lapsen kiintymyssuhteen merkitystä korostaville teorioille. Psykoanalyttisen teorian pohjalta pienen vauvan äitiyttä on käsitteellistetty symbioottisena suhteena, jossa nainen ja lapsi ikään kuin sulautuvat toisiinsa. Ideaalitulanteessa äidin mielenmaisemaa määrittävät vain lapseen liittyvät asiat, jotka ovat äidille ensisijaisia. (Esim. Stern 1985.) Toisaalta kulttuurista ajatteluamme on värittänyt käsitys siitä, että ideaalinen äiti myöhemminkin alistaa omat tarpeensa ja halunsa lapsen tarpeille (Nätkin 1997; Katvala 2001).

Miehen, sukulaisten ja ystävien kanssa jaettu lapsen hoito sekä parisuhteelle omistettu aika ovat elementtejä, joilla mediapuheessa konstruoidaan äidin ja lapsen erillisyyttä jo vauvavaiheessa. Tämä puhetapa on sävyltään tietyllä tavalla rationaalinen. Siihen eivät esimerkiksi sisälly äidin ja pienen lapsen eroon tavallisesti kulttuurissa liitetyt tunteet, kuten ikävä ja huoli lapsen pärjäämisestä muiden hoidossa. Sen sijaan vauva voidaan esimerkiksi ”opettaa” muiden hoitoon ja hoitajia voi olla useita.

Yökylään S opetettiin jo kuukauden ikäisenä, joten säännöllisin väliajoin vanhemmat ottavat kahdenkeskistä aikaa. (KP4/99)

Hänelle kelpasivat muidenkin sylit ja sylin tarjoajia riitti. (KP 4 / 99)

Olen lähtenyt siitä, että T ja minä jaamme lapsenhoidossa kaiken. Imettämään hän ei pysty, mutta kaiken muun hän voi tehdä. (A 19/99)

Äitiä yksilönä korostavassa puheessa äitiyttä ei tuoteta elämän keskeisimmäksi sisälöksi. Hyvän äitiyden edellytyksiksi konstruoidaan mediapuheessa oman itsenäisyyden ja vapauden säilyttäminen sekä tyytyväisyys muilla elämänalueilla. Näin muilta elämänalueilta ikään kuin haetaan onnellisuuden ja mielihyvän aineksia, joiden avulla jaksetaan toimia äiteinä. Olennaista tässä puhettavassa on se, että äiti pääsee ajoittain irtautumaan lapsesta ja perheestä.

On osattava elää myös omaa elämää. Nautin myös ystävistä ja yksinolosta vaikka lapsi onkin nyt number one. (A 19/ 99)

Ja vähintäänkin kolmen päivän välein minun on tavattava muitakin kuin perheenjäseniäni. (KP 4/99)

Äidin yksilöyttä konstruoidaan erontekoina ”perinteiseen” äitiyteen (vrt. Böök 2001). Käsitukset siitä, mitä perinteiseen hyvään äitiyteen liittyy, ovat osa tulkinnallisten resurssien ”varastoa”, jota äidit voivat hyödyntää perustellakseen omia äitinä olemisen tapojaan. Esimerkiksi pullan leivonta tai pullantuoksuisuus on perinteiseen äitiyteen liittyvä tulkintaresurssi (ks. Katvala 2001). Perinteisessä ymmärryksessä äiti ei ole myöskään ollut subjekti, joka aktiivisesti haluaa jotain itselleen.

En ole mikään pullantuoksuinen äiti enkä halua olla lasten kanssa jatkuvasti. (A 12 /99)

R. on nyt 35 ikävuoteen mennessä ehtinyt muodostaan selvän kuvan itsestään. Perinteistä äitihahmoa se kuva ei muistuta. Jos olisin saanut lapsen kymmenen vuotta aikaisemmin, en olisi vielä tuntenut itseäni niin hyvin. (KP 2 /99)

Kirsi Pohjolan (1999) mukaan naisten muuttunutta itsesuhdetta kuvaavat kulttuurissamme kysymykset: Millaista on minun elämäni? Milloin siinä on aikaa ja tilaa omalle itselleni? Miten oma itse koetaan? Saako oma itse, oma elämä olla tärkeää, vai pitääkö sen suorastaan muodostua tärkeäksi, jotta olisin ja eläisin eettisesti oikein, itselleni rehellisesti ja muille hyväksytyksi? Menneiden vuosikymmenten naisten itse-suhdetta luonnehti käsitepari minä ja muut. Naisten minuus rakentui ensisijassa suhteessa toisiin. Ennen naisella oli hyvä olla, kun lähipiirin ihmisillä oli hyvä olla. Nykyään puolisoilla tai lapsella on hyvä olla, kun naisella on hyvä olla itsensä kanssa. Tämän päivän naiset haluavat ensisijassa löytää, paljastaa ja pelastaa itsensä. Toisin sanoen nykynaisille on tärkeää rakastaa ensin itseään, jotta kykenisivät antamaan jotain toisille. (Pohjola 1999, 15, 133–134.) ”Perinteiseen” äitiyteen sitoutuminen merkitsisi näin ollen omien toiveiden ja tarpeiden vähemmälle jättämistä ja ohittamista,

itsen laiminlyöntiä. Se ei riitä tyydyttämään omaa yksilöllistä ja sisältörikasta elämää tavoittelevia naisia. Tällaisen puhettavan mukaan omat tarpeensa lapsille uhraava äiti on vaarassa tulla tyytymättömäksi äidiksi, jolla puolestaan on negatiivisia vaikutuksia lapseen (Elvin-Novak ja Thomsson 2001, 417–418).

Yksilöstä puhuttaessa puhutaan tavallisesti riippumattomuudesta, sidoksettomuudesta, täydestä vapaudesta valita ja hallita omaa kohtaloansa. Yksilön kuvitteellinen hahmo on miehinen tai ainakin sukupuolineutraali. Naiseus, äitiys, vaimous ja tyttäryys taas sitovat naisia toisiin hoivan etiikan, emotionaalisten siteiden ja usein myös taloudellisen riippuvuuden kautta. (Ronkainen 2001, 78–85.) Tästä näkökulmasta äidin on mahdotonta olla yksilö. Jaana Vuoren (2002) mukaan puhe äideistä yksilöinä johtaa usein vähättele-mään äidin suhdetta lapseen. Äidin ja lapsen suhteesta puhuttaessa suhteessa oleminen ja erillisyyset asetetaan usein vastakkain. Samalla vastakkain asettuvat äidin vastuu lapsesta ja äidin oma vapaus. (Emt., 7–8.) Äidin yksilöyttä korostavassa repertuaarissa tämä äitiyden keskeinen moraalinen ongelma, vapauden ja velvollisuuden välinen ristiriita (Vuori 2002) voidaan ratkaista siten, että äidit säilyttävät vapautensa ottamalla lapset mukaan ”oman ajan” viettoon sekä työhönsä. Esimerkiksi seuraavissa haastattelupuheen otteissa äiti - lapsi-suhde ja vastuu lapsesta eivät asetu vastakkain äidin erillisyyden ja vapauden kanssa. Äidin ja lapsen tarpeet konstruoidaan erillisiksi mutta samalla äiti ja lapsi ovat fyysisesti yhdessä. Äidin ja lapsen suhde on heidän muodostamaansa kaksikkoa laajempi ja kattaa useita suhteita, joihin äiti sisällyttää suhteensa lapsen kanssa.

Minusta on outoa, että monet perheet lähtevät ravintolasta pois, jos lapsi osoittaa tyytymättömyyden merkkejä. Ainakin S:n kohdalla kitinä tarkoittaa poikkeuksetta nälkää tai väsymystä, ja koska ravintolassa ruoka on käden ulottuvilla ja väsymys hoituu laittamalla tytär ulos vaunuihin nukkumaan, en näe mitään syytä jättää muiden nautinnollista ravintolaillallista kesken. (KP 4 /99

Tutuissa kantakahviloissa äiti ja poika tapasivat päivittäin S:n siihen aikaan lapsetto-mia ystäviä. T tykkäsi leikkiä rattaissaan tai istui kiltisti tuolilla. (KP 4 /99)

Bändiharjoituksissa T keksi omia leikkejään ja väsymyksen yllättäessä hän etsi itselleen mukavimman kitarakotelon ja nukahti siihen. (KP 4 /99)

Ritva Nätkin (1997, 197–198) on hahmotellut naisten yksilöitymisen tapoina muun muassa naisen ja lasten pyrkimyksen irrota miehestä, naisen pyrkimyksen irrota sekä miehestä että lapsista ja kaikkien perheenjäsenten, myös lasten yksilöyden korosta-misen. Lasten itsenäisyyden, helppohoitoisuuden ja sopeutuvaisuuden korostaminen mahdollistavat äidin yksilöyttä myös edellä olevissa haastattelupuheen otteissa.

Naistenlehdissä tuotettu kuva äidistä riippumattomana yksilönä on myös eräänlainen vastakuva poliittisessa retoriikassa tuotetulle yksinhuoltajaäidille, joka on usein

stigmatisoitu vastuuttomaksi ja paheksuttavaksi (esim. Woollet ja Phoenix 1991). Omassa aineistossani yksinhuoltajat esitetään sankarillisina selviytyjinä tai vahvarvoisina naisina. Kathryn Woodwardin (1997, 263–270) mukaan naistenlehtien tuottama äidin kuva on usein ”fantasiafiguuri”, joka esittää viehättävän, menestyvän uranaisen lapsineen. Lisäksi se yhdistyy usein muihin fantasiafiguureihin, joita ovat esimerkiksi ”täydellinen kotiäiti” tai ”kaunis nuori nainen”. Äidistä kertovan ”sadun” loppuna lehtiteksteissä on usein työpaikan löytyminen tai taloudellisen itsenäisyyden saavuttaminen pikemminkin kuin naimisiinmeno prinssin kanssa. (Emt.)

6.3.3 Omaehtoinen äitiys

Feministisissä teksteissä on kritisoitu sitä että, äiti on muiden määrittelemä subjekti ja äitiys positio, josta käsin naisella ei ole puhevaltaa (Rich 1979; Kaplan 1992; Kristeva 1993). Mediaa on sen sijaan pidetty foorumina, jossa äidit pääsevät puhumaan itselleen tärkeistä asioista ja neuvottelemaan kulttuurissa tarjolla olevista äitiyttä koskevista jäsenystavoista (Siivonen 2006). Satu Katvala (2001, 103) toteaa, että nykyään äitien erilaisuuksien korostaminen heijastelee halua löytää erilaisia toteutuksia ja odotuksia äitiydelle. Median haastattelupuheita onkin mahdollista lukea eräänlaisina neuvotteluina äitiyden kulttuurisista odotuksista. Mediapuheessa korostuvat erilaiset ja yksilölliset äitiyden toteuttamisen tavat, äitien valinnat, joita ei tuoda esiin arvottaen. Tässä puheessa on esillä toiveita ja pyrkimyksiä tuottaa yksilöllisillä valinnoilla uudenlaisia äitiyden määrittelyjä ja käytäntöjä, jotka poikkeavat vahvasti esimerkiksi perinteisistä äitiyskäsitteistä. Esittämällä erilaisia äitiyden toteuttamisen tapoja sekä äitien toiveita mediapuhe yhtäältä purkaa äitiyteen liittyviä merkityksiä ja toisaalta rakentaa äitiydelle uusia merkityksiä ja odotuksia. Nimitän tätä haastatteluissa esillä olevaa puhetta omaehtoisen äitiyden repertuaariksi.

Kulttuurisissa mielikuvissamme äidin paikka on ollut koti, johon liittyvät velvollisuudet ja vaatimus jatkuvasta saatavilla olostä. Koti ja äiti symboloivat yhdessä epäitsekkyyttä, huolehtivuutta ja rakkautta (Kitzinger 1993; Jokinen 1996, Katvala 2001, Nousiainen 2004). Satu Katvalan (2001, 101) mukaan äidin paikka on eräänlainen peruselementti kulttuurin yleisessä ja eri aikakausia yhdistävässä äitiyspuheessa. Sen rinnalla korostuvat ajatukset äidin riittävästä etäisyydestä ja läheisyydestä. Äitiyden omaehtoisuutta korostava puhetapa kuvaa tietoisuutta äitiyden kulttuurisista odotuksista mutta samalla niiden vastaan toimimista. Konkreettisimmillaan tällainen puhetapa on esillä artikkelissa, joka käsittelee cityäideiksi itsensä määrittelevien naisten äitiyttä. Artikkelissa esitellään kokopäiväisen cityäidin, työssäkäyvän cityäidin ja yksinhuoltaja-cityäidin. Tulkitsen puhetta cityäitiydestä vastapuheena niihin kulttuurisen äitiyden ja äitinä olemisen odotuksiin, joita sävyttää pysähtyminen, paikallaan tai kotona oleminen, äidin ja lapsen kahdenkeskinen suhde ja lapsen tarpeiden etusijalle asettaminen. Cityäitiys konstruoituu erontekoina kotiäitiyteen, jota luonnehtivat koti, puisto, hiekkalaatikko, äiti-lapsikerho ja perinteinen kotiruoka.

Mutta vaikka arkielämämme rajoittuisi akselille koti, puisto ja kauppa, on kaksi asiaa jotka varmasti eivät tule muuttumaan. En aio koskaan pukea ylleni puistoäitien roolipukua, verkkareita. (KP4 /99)

Päivät olimme aina liikkeellä. Aamuisin hurautimme metrolla keskustaan. – Missään vaiheessa en suostunut istumaan T: n kanssa hiekkalaatikolla tai käynyt hänen kanssaan äiti-lapsikerhoissa. (KP 4 /99)

T:a on alusta pitäen totutettu syömään kaikkea mahdollista sushista kevätkääryleisiin. Pelkälle maksalaatikko- tai spagettilinjalle emme kotona suostu, äiti toteaa. (KP 4 /99)

Edellä olevissa haastattelupuheen otteissa puhe omaehtoisesta äitiydestä on puhetta naisen tarpeista ja naisen ehdoilla määrittyvästä äitiydestä, johon lapsi sovitetaan. Lisäksi niissä konstruoituu äidin persoonallisuuden ja tyylin mukaan määrittyvä äitiyden toteuttamisen tapa. Ensimmäinen sitaatti herättää miellelyhtymän pareista: cityäitiys ja korkkarit, kotiäitiys ja verkkarit. Toisin sanoen puhe ilmentää tyylivalintoja ja oman persoonallisuuden ilmaisua äitiydessä. Puhe sisältää vahvoja ilmaisutapoja, kuten ”en koskaan” ”en suostu.” Toisaalta ”suostumattomuuden” ilmaisut paljastavat, että kyseessä on vastapuhe kulttuurisille äitiyden odotuksille. Omaehtoisuuden repertuaarissa tuotettu puhe on kulttuurisille odotuksille herkistyvää ja samalla niitä uhmaavaa, voimakkaan äidin puhetta.

Synnytyslaitoksella lääkäri tuli naljaillemaan, että ”ai rouva on oikein laittanut itsensä” kun olin meikannut, kertoo A-M. – Ajattelin, että odotetaanko minulta nyt tosiaan sellaista äitiyttä että vain harmaana ja vaivaisena raahaudun pitkin seinää. Sen jälkeen laittauduin uhallakin joka päivä. (KP 10 /99)

Tässä puheessa voidaan ilmaista tarpeita ja toiveita, joita ei ole pidetty kulttuurisesti äideille sallittuina. Äidin omat menot ja ajankäyttö eivät vaadi perusteluja, vaan ne konstruoidaan itsestään selvinä oikeuksina.

Aviomies on nyt yli 40-vuotias, eli siinä iässä, jolloin hänen ei onneksi tarvitse juosta karkuun. Hän voi keskittyä lapseen, koska häneltä ei ole jäänyt mitään kesken. (A 19 /99)

Margareta Bäck-Wiklund ja Birgitta Bergsten (1997) toteavat, että nykyäideiltä puuttuvat niin perinteiset pakottavat normit mutta myös uudet mallit sille, miten äitinä tulisi toimia. Reflektoidessaan itseään äiteinä naiset joutuvat suhteuttamaan vanhat ja perinteiset käsitykset perheestä, sukupuolesta ja vanhemmuudesta jatkuvasti kohtaamiinsa uusiin moderneihin ajattelumalleihin. (Emt., 28–36.) Mediapuhe äitiydestä on pitkälti tällaisen refleksiivisyyden kuvausta. Omaehtoisuuden repertuaarissa äidillä on esimerkiksi oikeus määritellä itselleen tyydyttävä elämä ja lähteä huonosta

parisuhteesta (vrt. Jallinoja 1997). Äitien haastattelut sisältävät avoimia kertomuksia eroista, uusista parisuhteista ja uusperhesuhteista. Erilaiset äitiyden toteuttamisen tavat, esimerkiksi yksinhuoltajuus ja uusperheen äitiys tuotetaan samanarvoisina ja yksinhuoltajuus usein jopa sankarillisena äitiytenä.

Eeva Jokisen (1996, 62) mukaan modernin hyvinvointivaltion naiselle osoittama roolikasauma voi johtaa äitiydestä kieltäytymiseen. Äitiydestä kieltäytymisenä voi Jokisen mukaan pitää myös sitä, että äidit toimivat vastoin kulttuurisia ”hyvän” äidin normeja. Mediapuheessa äitiyden kulttuuristen normien rikkominen ei kuitenkaan tee äidistä ”huonoa”. Pikemminkin niiden tunnistaminen ja niistä käyty aktiivinen neuvottelu osoittaa äitien tietoista ja refleksiivistä suhdetta äitiyteensä sekä moraalista pohdintaa omasta riittävydestä äitinä. Kulttuurisista normeista poikkeavin tavoin toteutettu äitiys voi heijastaa myös onnistumista yksilöllisyyden ja valintojen teon suhteen. Mediassa esitelläänkin tyyppillisesti henkilökuvia, jolloin myös äitiyttä konstruoidaan haastateltujen äitien persoonallisten ominaisuuksien kautta. Median kuvaamassa äitiydessä on tulkintani mukaan osittain kyse myös itsensä toteuttamisesta, jossa äitiyden avulla demonstroidaan omaa identiteettiä, naiseutta ja elämäntyyliä (vrt. Lupton ja Barclay 1997, 20).

6.4 Mediapuheen kokoaminen

Samalla kun analysoitava aineisto vaihtui tässä luvussa mediapuheeksi, vaihtui myös äitiyden tarkastelukulma. Keskeisin ammattilaisten ja median puheita erottava piirre on se, että mediassa äitiydestä puhumisen keskiössä on äidin naiseus tai äitiyden ja naiseuden suhde, kun taas ammattilaisten puheen keskiössä äidin vanhemmuus eli äitiys suhteena lapseen. Ammattilaisten puheen ytimenä oleva äiti-lapsi-suhde ikään kuin laajenee mediateksteissä nainen-äiti -lapsi-suhteeksi. Ammattilaispuheen rinnalla media-aineisto tuo esiin äitiyttä koskevien odotusten moninaisuutta sekä keskinäistä ja sisäistä ristiriitaisuutta, mikä ei tule ilmi tarkastelemalla vain lapsen edun näkökulmasta käytyä asiantuntijapuhetta.

Mediapuheen keskeisimpiä piirteitä äidiksi tuloa kuvaavassa puheessa ovat identiteetin muutokseen sekä elämän muutokseen liittyvät pohdinnat. Äitiydestä kirjoittaminen on aineistona olevissa lehdissä tiheintä silloin kun aiheena on joko naisen tulo äidiksi tai äidin roolissa tapahtuvat muutokset (esim. yksihuoltajaäidiksi / uusperheen äidiksi / adoptiolapsen äidiksi tulo) sekä näihin muutoksiin liittyvät valinnat ja pohdinnat. Äitiyden toteuttamista koskeva puhe on puhetta yksilöllisistä valinnoista, joiden kautta äitiydestä muokataan itselle sopivaa, ja toisaalta tämän äitiyden toteuttamisen tavan kautta ilmaistaan itseä ja omaa persoonaa. Kokoaan äidiksi tulemiseen ja äitiyden toteuttamiseen liittyvät keskeiset äitiyden konstruoinnin tavat alla olevaan taulukkoon.

Taulukko 3. Äitiyden konstruointi mediapuheessa.

Äidiksi tulemisen repertuaarit	Äitiyden toteuttamisen repertuaarit
<p>Äitiyteen valmistautumista koskeva puhe: Suunnitelmallisuus ja elämän mullistus</p> <p>Identiteetin muutosta koskeva puhe: Äitiys naiseuden uhkana / Äitiys naiseuden ja elämän täydentäjänä</p>	<p>Äitiyttä ja työelämää koskeva puhe: Ansiotyö hyvän äitiyden edellytyksenä ja tyydyttävän äitiyden kokemuksen pohjana</p> <p>Äidin ja lapsen suhdetta koskeva puhe: Äiti ja lapsi yksilöinä, äiti omine tarpeineen</p> <p>Arjen toteuttamista koskeva puhe: yksilölliset valinnat, omaehtoisuus</p>

7 Ammattilais- ja mediapuheissa rakentuvat äitiyden ulottuvuudet

7.1 Eri suuntiin vetävät odotukset

Tässä luvussa kokoan yhteen ammattilaispuheen ja mediapuheen analyysien tulokset. Tarkoitukseni ei ole verrata puheita keskenään, vaan katsoa millaisia diskursiivisia äitiyden sisältöjä puhekäytännöistä hahmottuu. Keskeinen jännite tutkimieni kahden erilaisen puhekäytännön välille rakentuu siitä, että ammattilaiset puhuvat äideistä äiteinä mutta mediassa puhe rakentuukin naiseuden suunnasta. Aineistoni tuovat näin esille käsityksiä äitiydestä suhteena lapseen ja suhteena naiseuteen. Puhetapojen erilaisuudesta, jopa vastakkaisuudesta huolimatta niistä hahmottuu yhteinen juonne, jota käytän kokoavan tarkasteluni punaisena lankana. Eri suunnista (naiseuden ja äitiyden näkökulmista) käytyjen keskustelujen kautta äitiys kuvautuu toimintana, joka edellyttää *tasapainoilua* erilaisilla ulottuvuuksilla. Tasapainoilu erilaisten liian vähän – liikaa -ulottuvuuksien välillä on äitiyden vahvimpia ja vaikeimmin toteutettavia normeja. Aineistoista jäsentämäni ulottuvuudet kuvaavat äitejä eri suuntiin vetäviä kulttuurisia odotuksia, ideoita ja normeja (vrt. Nykyri 1998, 137–139, 193; Katvala 2001, 24). Olen nimennyt ne seuraavasti:

1. lapselle omistautuva – itseään toteuttava
2. emotionaalinen side – rationaalinen tehtävä
3. odotuksia toteuttava – omaehtoinen
4. itsenäinen – äitiyttä jakava

Näiden ulottuvuuksien rakentaminen on omaa tyypittelyäni, jonka avulla pyrin havainnollistamaan äitiydelle tuotettuja moninaisia käsitteellisiä sisältöjä ja niihin liittyviä ristiriitoja. Ymmärrän äitiyden pohjimmiltaan ambivalentiksi konstruktioksi, joka perustuu lukuisiin ristiriitaisiin dikotomioihin kuten hyvä–paha, viha–rakkaus, koti–työ, luonnollinen–luonnoton. Äitiyden ymmärtäminen edellyttää näiden ristiriitojen ymmärtämistä (vrt. Hays 1996; Woodward 1997) ja äitiyden toteuttaminen kulttuurisesti ”oikein” on näiden välissä tasapainoilua. Jäsentämäni ulottuvuuksien molemmissa ääripäissä äitiyttä uhkaa epäonnistuminen mutta eri suunnista katsottuna tasapainoinen kohta näyttää sijoittuvan lähes aina epätarkoituksenmukaisesti ja virheellisesti.

Analyysitapani on alusta pitäen sisältänyt aineistossa esiin tulevien puhetapojen pohjimista suhteesta laajempiin diskursiivisiin yhteyksiin, mitä jatkan tuloksia yhteen vetäessäni. Keskityn kuvaamaan sitä, millaisia mahdollisuuksia äitiyden ymmärtämiselle ja toteuttamiselle ammattilaisten ja median tulkinnat konstruoivat, millaisia

ulottuvuuksia ne yhdessä muodostavat sekä sitä, millaisia perusteluita, ristiriitoja ja vaatimuksia eri ulottuvuudet sisältävät. Nämä yhtä aikaa esiintyvät, keskenään ja sisäisesti ristiriitaiset ulottuvuudet muodostavat odotushorisontin, jonka mukaan äidit joutuvat äitiytään jäsentämään, arvioimaan, muovaamaan ja toteuttamaan.

7.1.1 Lapselle omistautuva – itseään toteuttava

Psykoanalyttiseen perinteeseen nojaavissa, lapsen kehitystä koskevissa teorioissa on oletuksena, että äidiksi tuleva nainen ainakin joksikin aikaa luopuu erillisyydestään, sulautuu lapseen ja muodostaa lapsen kanssa symbioottisen suhteen. Suostuminen luopumaan, muuttumaan ja menettämään nähdään symbioottisen suhteen edellytyksenä. Psykologisten oppien mukaan äitien tulisi löytää myös kokemus äitiyden tyydyttävyydestä nimenomaan suhteestaan lapseen. (Esim. Phoenix ja Woollett 1991; Doane ja Hodges 1995.) Käsitukset äidin ensisijaisesta vastuusta sekä äidin ja lapsen suhteen tärkeydestä ovat säilyneet ja osittain vahvistuneet samanaikaisesti, kun odotukset naisen itsenäisyyttä ja lapsesta erillisiä tarpeita kohtaan ovat lisääntyneet (Beck-Gernsheim 1992; Hays 1996; Parker 1997).

Sukupuolineutraaliuteen perustuva tasa-arvoideologia luo normin, jonka mukaan äiti toteuttaa itseään lasten ja perheen ohella työelämässä. Äiti, joka kyseenalaistaa tämän normin luopumalla työstään, kyseenalaistaa silloin myös tasa-arvoideologian ja toimii vanhanaikaisten arvojen ja äiti-ideaalin edustajana. (Elvin-Novak ja Thomsson 2001, 424–425.) Oechsele ja Zoll (1992, 55–56) tulkitsevat, että nykyään kysymys ei ole niinkään äitiyden ja palkkatyön yhdistämisestä, vaan kaksinkertaisen elämänsuunnitelman toteuttamisesta, jossa äidin rooli määritellään yhteensopivaksi palkkatyössä käyvän naisen identiteetin kanssa. Tämä merkitsee paitsi uusia mahdollisuuksia persoonallisen elämäntyylin valintaan myös hyvin erilaisten elämänalueiden ja keskenään ristiriitaisten vaatimusten yhteensovittamista. (Emt.)

Ammattilais- ja mediapuhetta koskevassa tarkastelussani olen nimennyt lapsen tarpeita korostavan puhettavan lapselle omistautuvaksi ja vastaavasti äidin yksilöllisiä tarpeita korostavan puhettavan itseään toteuttavaksi. Lapselle omistautumista korostavassa puheessa äidin tehtävät ovat sidoksissa perheeseen ja kotiin, kun taas itseään toteuttavulottuvuus korostaa äidin toimintaa kodin ulkopuolelle sekä naisen muita identiteettejä ja tehtäviä äidin identiteetin ja tehtävien sijasta. Ammattilaispuhe tuo korostuneesti esille lapsen tarpeisiin vastaamiseen kohdistuvia odotuksia, kun taas mediapuheessa korostuvat odotukset naisen itsenäisyydestä ja omista tarpeista. Puheet tuottavat näin yhtä aikaa kaksi keskenään ristiriitaista odotusta äidin saatavilla olosta ja sensitiivisyydestä sekä siitä, että hyvällä äidillä on omia kiinnostuksen kohteita ja toimintoja äiti – lapsi-suhteen sekä perheen ulkopuolella. Näiden odotusten yhtäaikaisuus tuottaa vahvan ristiriidan siihen, miten äitinä tulisi toimia oikein.

Perhetyön ammattilaisten puheessa äideistä heijastuu sosiaalityön käytäntöjä perinteisesti hallinnut idea naisen perhevastuusta (ks. Pohjola 1993). Työn lastensuojelullisen sidoksen vuoksi äitien toimintaa tarkastellaan ja arvioidaan väistämättä suhteessa lapseen ja toisaalta suhteessa perheeseen. Kiinnittämällä äitiä perinteiseen rooliin pyritään ratkaisemaan arjen sujuvuutta, varmistamaan äidin läsnäoloa ja kohentamaan kodin olosuhteita lapsen hyvinvoinnin nimissä. Ammattilaispuheessa odotukset äitiydestä kiinnittyvät elämäntavan ja –rytmin mukauttamiseen lapsentahtisiksi ja lapselle sopiviksi, lapsen ensisijaiseksi asettamiseen ja omista tarpeista luopumiseen. Omia, lapsesta erillisiä tarpeitaan ilmaisevat äidit tai äidit, jotka eivät ilmaise kiinnostustaan äitiyden tehtävää kohtaan, herättävät ammattilaisissa huolta. Kuvatuissa tilanteissa äidille asettuu perheessä pääasiallinen vastuu lastenhoidosta, kasvatuksesta ja myös parisuhteen toimivuudesta.

Luin yhdeksi ammattilaispuheen piirteeksi sen, että asiakkaana olevaa naista arvioidaan ensisijaisesti äitinä, jolloin äidin kokonaistilanne tai äidin muut identiteetit naisena ja puolisona jäävät helposti huomioimatta. Huolen keskiöön asettuu lähes poikkeuksetta äidin ja lapsen välinen suhde ja auttamisen kohteeksi suhdetta tukevat toiminnot, esimerkiksi äidin käytöksen, tunteiden ja ajattelutapojen muutokset. Äideille voidaan esimerkiksi videoinnin kautta peilata riittävän hyvää äitiyyttä ja opettaa hänet huomaamaan lapsen tuottamaa iloa. Ammattilaisten kuvauksissa ovat usein esillä erilaiset parisuhteeseen liittyvät kriisitilanteet, joissa äitien voi tulkita kaipaavan konkreettista apua kodin- ja lastenhoitoon. Näissä tilanteissa arvioinnin ensisijaisena kohteena näyttää kuitenkin olevan äitien kyky huolehtia lapsista ja kodista. Se viestii odotuksesta, että äidin on kyettävä laittamaan omat tarpeensa ja tunteensa syrjään, jopa eristämään parisuhde äitiydestään. Äidin kohtaamat ongelmat muissa identiteeteissään voivat kuitenkin olla ensisijainen este äitinä toimimiselle. Ammattilaisten kuvauksissa ilmenevä tukemisen paradoksi näyttää oleva se, että äiti tarvitsee äiti–lapsi-suhteen ulkopuolella ilmenevien ongelmiansa vuoksi vapautusta lasten- ja kodinhoidon velvoitteista eli juuri niistä asioista, joista hänen riittävytytään äitinä arvioidaan.

Mediapuheessa äiti on ensisijaisesti nainen, joka sovittaa äitiyden yhdeksi osaksi identiteettiään. Perhetyön ammattilaisten tavoittelema äitiys konstruoidaan mediapuheessa itsenäisen ja omaa elämäänsä hallitsevan ja määräävän naisen taakkana. Mediapuheessa hyvä äitiys rakentuu mahdollisuudesta toteuttaa äitiyyttä, jossa omaa itseä ei tarvitse uhrata lapsen tai puolison edessä. Äidin erillisyyttä tuottavan puheen sävy on naisen yksilöyttä, miehen ja naisen tasa-arvoisuutta ja ”ajan henkeä” korostava sekä perinteisen äidin roolin ahtautta kritisoiva. Mediapuheessa on vahvasti esillä äitiyden tuottama luopumis- ja identiteettikriisi. Äitiys kuvautuu uhkana itsenä olemiselle, naiselliselle, seksuaaliselle ja ammatilliselle identiteetille sekä ajassa pysymiselle. Kotiäitivuosiin liittyy mediassa puhe oman minuuden ja erillisyyden kadottamisesta ja itsen laiminlyömisestä. Pitkä kotiäitiys kuvataan feministisen kritiikin mukaisesti usein tyytymättömyyttä

aiheuttavana, äitiä fyysisesti ja psykologisesti eristävänä kahleena (esim. Dally 1982) tai väsymyksen lähteenä (Jokinen 1996). Mediapuheessa hyvän äitiyden toteutumisen edellytyksenä on pitkälti se, mitä äiti on ja tekee äiti–lapsi-suhteen ulkopuolella ei sen sisällä. Tarve riittävään ja säännölliseen vapaaseen lapsista on mediapuheessa tärkeää tasapainoisen äiti-lapsisuhteen ja äidin oman mielenterveyden säilyttämiseksi. Vastaavia tulkintoja äitien ilmaisemista tarpeista on tehty useissa tutkimuksissa (esim. Hays 1996; Elvin-Novak 1999; Elvin-Novak ja Thomsson 2001).

Kun mediaan haastatellut äidit näyttävät tasapainoilevan useiden itsensä toteuttamisen tarpeiden ja lastensa tarpeiden välillä, ovat ammattilaisten kuvaamat äidit usein vailla riittäviä mahdollisuuksia toteuttaa omia tarpeitaan. Ammattilaisten huolen kohteena ovat kotiin eristyneet, vailla riittäviä aikuiskontakteja ja sosiaalisia tukiverkostoja elävät äidit. Ammattilaiset konstruoivat äidin ja lapsen suhdetta tyypillisesti epätasapainoisena, takerruttavana tai etäisenä ja torjuvana, ja sellaisena lapsen kehitystä estävänä tai uhkaavana suhteena. Äidin ja lapsen suhde on toisin sanoen liian tiivis tai liian ohut, mikä kuvaa äidin epäonnistumista säilyttää toisaalta oma erillisyytensä ja toisaalta riittävä vuorovaikutus lapseen. Ammattilaisten puheissa äitiyden onnistuminen tällä ulottuvuudella edellyttää sitä, että äidin suhde lapseen on riittävän läheinen ja lämmin, mutta ei lasta tukahduttava ja sitova. Tapa, jolla mediassa perustellaan äitiyden onnistumista (riittävät ja säännölliset tauot lapsesta, työpaikka, omat harrastukset, ystävät) on jonkin verran esillä myös ammattilaisten tavoissa tukea äitejä. Tästä kertoo esimerkiksi äidin opiskelun tai työssä käymisen aloittaminen yhtenä työskentelylle asetettuna tavoitteena. Äidin onnellisuus, positiiviset tunteet ja olemuksesta huokuva hyvinvointi ovat tärkeitä elementtejä perhetyön ammattilaisten arvioidessa riittävää äitiyttä. Äidin hyvinvointi tai ehkä vain onnelliselta ja hyvinvoivalta näyttäminen toimivat ammattilaisille joissakin kuvatuissa tilanteissa viesteinä lapsen hyvinvoinnista. Äidin tarpeiden toteutumiseen äitiyden ulkopuolella kiinnitetään kuitenkin huomiota vain vähän, ja silloinkin tavoitteena on lapsen saama hyöty. Ammattilaisten kuvauksissa äitiä ei juurikaan käsitellä naisena, jolla on lapsesta riippumattomia tarpeita.

Ammattilais- ja mediapuheen kautta avautuvat äitiyden konstruktiot asettuvat lähelle ulottuvuuksien ääripäitä. Ammattilaisten kuvaamassa äitiydessä on usein kysymys lapsen sitoutumisen pakosta ja jaksamisen äärirajoilla toimimisesta. Mediahaastattelut kertovat äitiydestä, jossa voidaan valita kuinka paljon ja millä intensiteetillä lapseen ja kodin hoitoon sitoudutaan. Mediaan haastatellut äidit ovat hyväosaisia äitejä, joilla on lastenhoitoavun ja taloudellisen tilanteen turvin mahdollisuus tehdä monia itsekkäitä asioita vaarantamatta ainakaan lapsen fyysistä hyvinvointia. Ammattilaisten kuvaamilta äideiltä nämä mahdollisuudet puuttuvat, jolloin vastaava käyttäytyminen voi olla tai se tulkitaan lapsen hyvinvointia uhkaavaksi. Nämä konstruktiot haastavat kysymään, mitä on äidin terve itsekkyyys? Äitien yksilöllisten tarpeiden toteutumista voidaan pitää hyvän äitiyden välttämättömänä edellytyksenä, mutta missä määrin ja missä

laajuudessa se edistää lapsen hyvää? Kuinka usein äiti voi hankkia lapselleen hoitajan käydäkseen elokuvissa, juhlimassa, jumpassa, tapaamassa ystäviään tai viettääkseen yhteistä aikaa puolisonsa kanssa? Miten voimme olettaa, että yksin, vailla sosiaalista tukea ja ilman työtä arkeaan elävät pienten lasten äidit voisivat löytää tasapainoisen suhteen lapseen kadottamatta omaa erillisyyttään? Liian tiiviissä suhteessa äiti voi kokea myös tarvetta hylätä lapsensa kokonaan.

Mediapuheessa heijastuu näkemys siitä, että tyydyttävä äitiyden kokemus edellyttää hyvää ammatillista itsetuntoa. Mediapuheelle äitiydestä on lisäksi ominaista äidin roolien ja tehtävien moninaisuus sekä äitiyden toteuttamisen tilan laajeneminen kodista ulospäin. Puhe heijastaa nykyisen kulttuurimme sisältämien arvojen, esimerkiksi yksilöllisyyden, omien tarpeiden toteuttamisen, suoriutumisen ja tehokkuuden omaksumista osaksi äitiyttä. Äitiys ainoana naisen roolina ei mediapuheen perusteella tuo kulttuurista arvostusta, jota ilman äitiyskään ei muodostu tyydyttäväksi kokemukseksi. Äidin poissa oleminen voidaan tätä kautta määritellä lapsen edun mukaiseksi (ks. Elvin-Novak ja Thomsson 2001, 424).

Mediapuheen tuottamana vahvana äitiyden odotuksena on erilaisten roolien ja toimintojen onnistunut yhdistäminen. Äidin ja lapsen erillisyyttä ja elämän muuttumattomuutta korostavat puhettavat tuottavat idealistista kuvaa äidistä, jonka elämää lapsi ei muuta tai pysäytä. Kuva sopii ajan henkeen mutta voi samalla olla lapsen hyvinvointia uhkaava. Perhetyön ammattilaisten puheita vasten mediapuhe äidistä omia tarpeitaan toteuttavana yksilönä voitaisiin tulkita äidin vastuuttomuutena tai torjuvuutena, cityäitiys jopa siveettömyytenä tai kulkuruuteena (ks. Nätkin 1997, myös Hirvonen 2000).

Monissa ja usein äitiydelle ristiriitaisissa rooleissa toimiminen voi heikentää äidin kykyä sitoutua äitiyden tehtävään ja vaikuttaa äidin ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen toimivuuteen. Psykologian ja kasvatusalan asiantuntijoiden mukaan riittämätön vanhemmuus on usein riittämätöntä läsnäoloa, jonka vuoksi lapset joutuvat käsittelemään ajatuksiaan, tunteitaan ja kokemuksiaan liian paljon yksin (esim. Pulkkinen 1994; Kristeri 2002). Lapsiaan laiminlyövät vanhemmat eivät aina ole laiminlyöviä äärimmäisessä mielessä, vaan niin keskittyneitä omiin asioihinsa, että lapsen huomioiminen ja lapsen toimintojen valvominen jää liian vähäiseksi. Vanhemman oma mukavuudenhalu tai työväsytys voi johtaa lapsen hemmotteluun ja liian vähäiseen rajojen asettamiseen, jolloin rajaa hemmottelun ja laiminlyönnin välillä voi pitää liukuvana. (Pulkkinen 1994, 38–40.) Riittämätön vanhemmuus voidaan määritellä myös itsetuntemuksen ja itsetunnon puutteeksi, vieraantuneisuudeksi omasta itsestä, jolloin vanhemmat tarvitsevat persoonallisuutensa jatkeiksi erilaisia lisukkeita, kuten arvostetun aseman, rahaa, tavaroita tai päihteitä (Kristeri 2002, 23–27)

Ylva Elvin-Novakin (1999) mukaan nykyisten äitien ongelmat liittyvät pitkälti kulttuuriin rakenteisiin, yhteiskunnan arvoista johtuviin odotuksiin, jotka vetävät naisia

moneen suuntaan. Kulttuurissa arvostettuina, haluttavina ja kiinnostavina pidetyt asiat eivät ole yksilöllisesti valittavissa (Ronkainen 2001), jolloin äitien toimintaakaan ei tule pitää yksiselitteisesti itsekkäänä (Hays 1996). Mediapuhetta cityäitiydestä voikin toisaalta tulkita äitien pyrkimyksestä kurottua yksilöllisyyteen, jossa äidin vapaus sisältää sitoutumisen lapseen. Äidin ja lapsen suhde konstruoituu näin äidin ja lapsen kaksikkoa laajempänä ja kodista ulospäin avartuvana suhteena.

7.1.2 Emotionaalinen side – rationaalinen tehtävä

Äitiys emotionaalisenä siteenä – rationaalisenä tehtävänä ulottuvuudella kuvaan aineistoissa rakentuvia keskenään jännitteisiä odotuksia emotionaalista, hoivaavasta äidistä ja rationaalisesti toimivasta ja aktiivisesta naiskansalaisesta. Ulottuvuuden toisessa ääripäässä korostuu äidin ja lapsen biologis-psykologinen tunnesuhde, äidin ensisijaisuus ja läsnäolo, ja toisessa äitiys rationaalisesti hallittuna, asiantuntijatietoa edellyttävänä tehtävänä.

1900-luvun puolivälin jälkeisessä lastenhoitoa ja kasvatusta koskevassa keskustelussa äidin ja lapsen emotionaalista siteestä on tullut äitiyden tärkein määrittäjä (esim. Hays 1996). Feministisen kritiikin mukaan äitiys nähdään tyypillisesti äidillisen hoivan ja rakkauden ilmaisemisena, minkä vuoksi äitiyteen kuuluva käytännöllinen ja ruumiillinen työ ovat pitkälti näkymättömiä. Feministisen tutkimuksen piirissä onkin korostettu sitä, että äitiyttä ei tule nähdä vain henkilökohtaisena ja emotionaalisenä kokemuksena tai naisen ominaislaatuina, vaan aktiivisena ja vaativana työnä. Tätä kuvaamaan käytetään englanninkielistä käsitettä ”motherwork”. Äidintyö on loppumattomia rutiineja, usein yksinäistä, ilman sosiaalista tunnustusta, tukea tai riittäviä lepotaukoja tehtävää työtä ja 24 tunnin varallaoloa. (Krane ja Davies 2000, 39.) Äidintyö on paitsi näkymättömiä myös julkisesti vähän arvostettua, mistä osoituksena voi pitää esimerkiksi äitiyspäivärahan, kotihoidontuen ja lapsilisän pienuutta. Tällä ulottuvuudella äitiyden määrittelyssä on kysymys myös siitä, nähdäänkö äitiys yhteiskunnallisena (julkisena) tehtävänä, kunnollisten ja yhteiskunnan arvot omaksuneiden kansalaisten kasvattamisena vai naisen omana, yksityiselämään kuuluvana suhteena lapseen. Kysymykset siitä, katsotaanko äitien tarvitsevan yhteiskunnallista tukea tai kontrollia ja millaista sen tulisi olla, asettuvat näihin odotuksiin nähdessä eri tavalla.

Emotionaalisen ja rationaalisen äitiyden vastinpari kietoutuu äitiyden ja naiseuden kulttuuriin odotuksiin. Äitiys on keskeinen osa riittäväksi katsottua naiseutta ja riittävä äitiys taas edellyttää kulttuurista hyväksyntää naisena. Äitiyteen ja naiseuteen kohdistuvat odotukset sisältävät kaksoissidoksia, jotka aiheuttavat riittämättömyyden tunteita. Riittämättömyyden tunteet taas ovat äitiydessä kiellettyjä (myös Cacciatore ja Janhunen 2008), minkä vuoksi ne pyritään selättämään ja kätkemään rakentamalla eräänlaista superäidin identiteettiä (Choi ym. 2005, 177). Mediapuheessa äitiys tuotetaan rationaalisesti hallit-

tuna tehtävänä, jossa ”jämhätäminen” ja ”vaaleanpunaiseen hörsöön katoaminen” ovat järjellisen toiminnan vastakohtia. Erityisesti uhkapuheen repertuaarissa puhe äitiydestä heijastaa pelkoa tylsäksi kotiäidiksi leimautumisesta. Intensiiviseen suhteeseen omistautumisen uhkina nähdään oman identiteetin katoaminen ja äitiydessä koetun ulkopuolisen arvostuksen puute. Mediapuheessa korostuvat äidin ja lapsen erilliset tarpeet, joiden yhteensovittamiseksi tarvitaan organisointikykyä, suunnittelua ja aikatauluttamista. Näin kuvattu äitiys on tietojen ja taitojen avulla hallittu ja organisoitu tehtävien kokonaisuus, jota leimaavat työelämälle tyypilliset arvot ja piirteet tehokkuudesta ja suorittamisesta. Äitiydessä onnistumisen edellytyksenä ovat mediapuheessa äidin henkilökohtaiset ominaisuudet ja organisointikyvyt. Tapa konstruoida äitiyttä näin on yhtenevä Sharon Haysin (1996) tulkinnalle, jonka mukaan intensiiviseen äitiyden ideologiaan sitoutuvat pohjoisamerikkalaiset äidit esittävät itsensä kotien ja äitiyden tieteellisinä managereina saadakseen itselleen arvostusta tai esittääkseen itsensä hyväksi äideiksi. Äitiys on arvostettavaa, kun se on rinnastettavissa opiskelua, suunnitelmallisuutta ja hallintaa vaativaan tehtävään. Tällä tavalla äidintyö tulee idealisoiduksi ja äitiydessä onnistumisen yhteys äitiyden toteuttamisen kontekstiin jää hämäräksi.

Ammattilaisten kuvaamissa tilanteissa äitiys on ennen kaikkea emotionaalinen side, jonka tasapainoisuudesta ollaan huolissaan. Esimerkkien perusteella perhetyössä tuetaan ensisijaisesti äidin ja lapsen vuorovaikutussuhdetta, ei niinkään äidin arkea lapsen kanssa. Kiinnitin perhetyön ammattilaisten kuvaamia tapausesimerkkejä lukiessani huomiota myös siihen, ettei äitien elämäntilanteiden ja äitiydessä koettujen vaikeuksien välille tehty selvää yhteyttä. Tyypillistä kuvatuille tilanteille on lisäksi se, että tarjottava perhetyö on psykososiaalista keskustelutukea. Tämän lähestymistavan voi tulkita heijastavan käsitystä siitä, että äitiys on emotionaalinen suhde, rakkauden ja hoidon ilmaisemista pikemminkin kuin raskasta äidintyötä, johon äiti tarvitsee konkreettista apua.

Hannele Törrönen (1998, 88 – 89) kuvaa vauvavaiheen äitiyttä äärimmäisen intiimiyden ja ruumiillisuuden tilaksi. Hän toteaa omiin aineistoihini nähden hyvin osuvasti, että ”(v)auvan primitiivinen huuto, säpsähtely, ääntely ja eritteet sekä äidin synnytyksen jälkeinen tila hormoniheilahteluineen, verisine jälkivuotoineen, maidon rintoihin pakkautumisineen, itkuineen ja vatsanahan retkottamisineen sotivat sekä lehtikuvien hallittua, reipasta ja kiinteätä aerobic-äitiyttä että omista asioistaan oivaltavasti keskustelemaan terapia-asiakkaan ihannetta vastaan.” Perhetyön ammattilaisten puhetta koskevassa aineistossani äitien eristyneisyys, yksinäisyys ja sosiaalisten verkostojen niukkuus perustelevat lähinnä vuorovaikutuksellisen keskustelutuen tärkeyttä. Huoli äidin ja lapsen vuorovaikutussuhteen laadusta johtaa useimmissa kuvauksissa keskustelu- ja vuorovaikutustuen tarjoamiseen, joka edellyttää äidiltä avoimuutta ja keskusteluhalukkuutta. Toisin sanoen ammattilaisten tuottamat odotukset heijastavat mediassa tuotettua kuvaa rationaalisesta äitiydestä, jonka äiti voi ottaa haltuun keskustelujen avulla.

Keskusteluun ja terapiaan painottuvan auttamisen korostuminen perhetyössä (ks. Heino ym. 2000; Heino 2008) voi ohjata psykologisoimaan äitien konkreettisia tarpeita ja tulkitsemaan äitien tarpeita oman ammatillisuuden edellyttämällä tavalla. Äidin uupuminen, mielenterveydelliset ongelmat tai parisuhteen kriisistä selviäminen edellyttävät kuitenkin säännöllistä, riittävän pitkäkestoista ja konkreettista äidin hoitovastuun jakamista ja apua arkeen. Tällainen apu voi luoda rationaalisia neuvotteluja paremmin turvallisuutta ja jatkuvuutta ja siten lisätä äidin voimavaroja selviytyä eteenpäin pienten lastensa kanssa (myös Törrönen 1998, 28).

Äitiyttä emotionaalisenä suhteena ja rationaalisenä tehtävänä tuottavat tulkinnan tavat tuovat äitiydestä esiin piirteitä, joille olemme helposti sokeita. Haysin (1996, 155–156) mukaan lasten hoitoa ja kasvatusta käsittelevissä asiantuntijateksteissä lapsen tarpeeksi ja oikeudeksi kuvattu hoivaava rakkaus on lähestulkoon aina sukupuolittunutta, äidillistä rakkautta. Kulttuurisissa mielikuvissa äidin rakkaus on ”essentialisoitu” ja ”luonnollistettu” naiseuteen kuuluvaksi kyvyksi. (Emt., myös Featherstone 2006.) Raskaus, synnytys ja imetys sitovat käsityksen äitiydestä naisen ruumiillisuuteen, eli naisen biologiseen luontoon pohjaavana ominaisuutena. Äidillisyyttä on määritelty naisellisuutena luonteenpiirteinä ja lisäksi äidin tehtävien, lasten hoidon ja kasvatuksen, on katsottu soveltuvan paremmin naissukupuolen tehtäväksi. (esim. Glenn 1994; Smart 1996.)

Lapsen rakastamista ja emotionaalista huolenpitoa koskevat käsitykset ovat pitkälti tieteellisesti ja kulttuurisesti tuotettuja, ja ne kytkeytyvät konkreettisiin lapsen hoitotapoihin. Esimerkiksi kiintymyssuhdeteoreettiset opit säätelevät sitä, miten äidin tulee toimia edistääkseen kiintymyssuhteen syntymistä (esim. Kalland 2003). Toisaalta kulttuurissa on vahvoja oletuksia siitä, että rakkaus lapseen ja kyky hoivata häntä ovat naisen automaattisia valmiuksia. Tämän toteutumattomuus herättää monissa synnyttäneissä naisissa syyllisyyden, häpeän ja riittämättömyyden tunteita. (Esim. Janhunen ja Saloheimo 2007, 31–32.) Myös synnytyksen jälkeisellä masennuksella on todettu olevan yhteys äitien tunteisiin siitä, etteivät he vastaa kulttuurisia odotuksia lastaan rakastavasta äidistä (esim. Sarkkinen 2003).

Äitiyttä emotionaalisenä siteenä korostavat tulkinnan tavat tekevät eron äitiyden ja isyyden välille. Kun äitiys nähdään kokonaisvaltaisena hoivaavana, huolenpito- ja rakkaussuhteena, pidetään isyyttä usein äitiyttä avustavina tehtävinä. Niin sanottua uudenlaista, pehmeämpää ja emotionaalisempaa isyyttäkin kuvataan tyypillisesti tiedollisena ja toiminnallisena lopputuloksena, kun taas äitiys saatetaan nähdä itsepintaisesti vaistopohjaisena oikein toimimisena (Lupton ja Barclay 1997, 147). Näihin oletuksiin liittyen isän ei esimerkiksi tarvitse tuntea itseään poikkeavaksi epäonnistuessaan lapsen lohduttamisessa. Hän voi ajatella, että äiti osaa tehtävän paremmin. Sen sijaan äiti, joka ei onnistu tyydyttämään itkevää vauvaansa kokee itsensä helposti epäonnistuneeksi ja poikkeavaksi. (Featherstone 2006, 308.)

Perhetyön ammattilaisten kuvauksissa asiakkaana olevat äidit ovat usein yksinhuoltajia, elävät vaikeaksi tulkituissa parisuhteissa, eikä isää ole helppo saada osallistumaan perhetyöhön. Ammattilaisten puhe isistä ei kuitenkaan heijasta huolta isien ja lasten välisestä kiintymyssuhteesta, eikä isiin kohdisteta velvoitetta keskustella isyytensä laadusta. Tämä kertoo ammattilaisten tarkkailevan ensisijaisesti äidin ja lapsen suhteen toimivuutta. Ammatillaiset asettivat äidin puheessa ja toiminnassa isää ensisijaisempaan ja vastuullisempaan asemaan, etenkin suhteessa pienen lapsen hoivaan. Ammatillaiset voivat tuottaa äidin ja lapsen välisen biologisen siteen tai kiintymyssuhteen lapsen etuna myös silloin, kun äidin edellytykset toteuttaa äitiyttä käytännössä kuvataan minimaalisen pieniksi (esimerkiksi äiti on huume- ja psyykeongelmainen vailla vuorovaikutussuhdetta lapseen). Kuvatuissa tapausesimerkeissä vastuuta ottamaan halukas isäkään ei voinut tässä suhteessa korvata äitiä. Ammattilaisten tulkinnoissa ero isien ja äitien käytöksen ja piirteiden hahmottamisessa näkyy myös ankarampana suhtautumisena äitien epäonnistumisiin.

Ammattilaisten kertomat tapauskuvaukset osoittavat halua nähdä äiti pohjimmiltaan hyvänä ja lastaan rakastavana vaikka äidillä olisi vakavia lapsesta huolehtimista vaikeuttavia ongelmia. Joidenkin ammattilaisten tulkintojen perusteella on oletettavissa, että äidin ja lapsen suhteen säilyttämisen perusteeksi voi joskus riittää biologinen side, joka symboloi äidinrakkautta. Äidinrakkautta voi pitää vahvana kulttuurisena tulkin-taresurssina hyvälle ja riittävälle äidille mutta voiko sitä opettaa äidille? Voidaanko äidin ja lapsen välille luoda tai ”tehdä” emotionaalinen side? Tai riittääkö äitiydeksi opittu tietojen ja taitojen kokonaisuus? Sanna Juttula (2004, 41–44) tunnistaa päihde-riippuvaisten äitien kulttuuriseen jäsentämiseen liittyen äitiyden tekemisen näkökulman, jolle on ominaista, että se mahdollistaa äidin liikkumisen hyvän ja huonon äidin kategorioiden välillä. Tällöin äitiyden taidot ovat kadoksissa mutta ne ovat opittavissa äidille, joka tunnistaa oman avuttomuutensa ja osoittaa oppimishalunsa. Perhetyön ammattilaisten tulkinnoissa on tunnistettavissa vastaava jäsennyystapa, jossa riittävä äitiys konstruoituu biologisen äidin yhteistyövalmiutena ja myönteisenä suhtautumisenä ammattilaisten tarjoamaan tukeen.

Feministisen tutkimuksen mukaan ymmärrys äidinrakkaudesta on pitkälti kulttuurinen konstruktio (Badinter 1980; Smart 1996; Hays 1996). Ideologinen käsitys äidin ja lapsen suhteesta ei ota huomioon sen ambivalenttia luonnetta, eikä äidin moninaisia tunteita lasta kohtaan (Parker 1997⁴⁰; Ruddick 1995). Hyvän äidin tunteisiin ei sisälly lapsen hoitoon kyllästymistä, kiukkua, raivoa, kateutta, tarpeita olla lapsesta erossa tai tunteita siitä, että omista tarpeista joku muu ohittaa tarpeen olla äiti, hoivata lasta.

⁴⁰ Rozsika Parker (1997) on kehittänyt psykoanalyttistä teoriaa uudelleen äidillisen ambivalenssin käsitteen avulla. Äidin ja lapsen suhteen ambivalenssi on vakiintunut termi psykoanalyttisessä teoriassa. Psykoanalyttisestä näkökulmasta kirjoittavat (esim. Winnicott; Klein) tunnistavat lapsen kyvyn vihata ja rakastaa äitiä positiivisena saavutuksena lapsen kehityksessä mutta äidin ambivalentit tunteet lasta kohtaan esitetään useimmiten äidin ongelmina. (Emt., 17–18; myös Woollet ja Phoenix 1991.)

Äidit, jotka rikkovat sellaisia oletuksia kuten 'kaikki naiset haluavat tulla äideiksi', 'kaikki äidit rakastavat lapsiaan', 'kaikki äidit, jotka rakastavat lapsiaan, haluavat myös hoitaa heitä ja elää päivittäin heidän kanssaan' kyseenalaistavat myytin äidinrakkaudesta ja äitiyden luonnollisuudesta naiselle. Kirsi Nousiainen (2004) tutkimus osoittaa kuinka lapsistaan erillään asuvat äidit leimautuvat tästä syystä poikkeaviksi. Lastensuojelutyön kontekstissa äitejä, jotka haluavat eroon lapsistaan, epäillään helposti lapsen torjumisesta.

Tulkitsin tällaisen sävyn myös perhetyön ammattilaisten puheesta. Äidin ja lapsen välisen suhteen toimimattomuus heijastui puheeseen paikoin ihmettelynä ja poikkeavuutta osoittavina tulkintoina, mikä puolestaan näytti toimivan esteenä ammattilaisten ja äitien aidolle, äidin kokemuksen tavoittavalle vuorovaikutukselle. Myös äidin pelko välinpitämättömäksi ja lastaan rakastamattomaksi äidiksi leimautumisesta voi toimia avun vastaanottamisen ja lapsesta luopumisen esteenä. Kulttuurissamme ei juuri ole puhe- tai ajattelutapoja, joilla voitaisiin tukea äitejä osoittamaan rakkautta lapseen myös silloin, kun ainoaksi vaihtoehdoksi nähdään lapsesta luopuminen. (Vrt. Granfelt 1998; Featherstone 2004, 166.)

Äitiyttä emotionaalisena siteenä korostavan ajattelutavan ongelmana on äitiä liiaksi sitova ja jakamaton hoitovastuu. Emotionaalisen siteen korostaminen tuottaa äidin lapsen ensisijaisena hoitajana. Näin tulkittuna äitiydessä epäonnistuminen voi aiheuttaa yksilöön kiinnittyviä poikkeavuuden tulkintoja. Rozsika Parkerin (1997) mukaan länsimaisessa kulttuurissa suhtautuminen äitiyden ambivalenssiin, kielteisiin tunteisiin ja tarpeisiin olla lapsesta erossa, on yleensä ristiriitaista ja johtaa usein äidin syyllistymiseen muuttaen äidin normaalin ambivalenssin hallitsemattomaksi. Hallitsemattomana syyllisyyden ja itseinhon tunteen kasvu puolestaan johtaa usein jonkinasteiseen lapsen vahingoittamiseen. Ammattilaisten kohtaama pettymys äidin ja lapsen välisen suhteen harmonian rikkoontumisesta voi puolestaan johtaa äitejä rankaiseviin ja syyllistäviin käytäntöihin. (Featherstone 1997; 1999.) Perhetyön ammattilaisten huoli äidin ja lapsen suhteen epätasapainoisuudesta ja pyrkimykset järkipäisesti harmonisoida sitä voivat merkitä äitiyden amatillista idealisointia. Lastensuojelutyön kannalta on erityisen tärkeää avoimesti purkaa äitiyteen liittyvää ambivalenssia, ei sivuuttaa tai kieltää sen olemassaoloa.

Sekä äitiyttä emotionaalisena siteenä, että rationaalisena tehtävänä konstruoivien tulkinnan tapojen ongelmana on äitiyden idealisointi. Asiantuntijoiden lastenkasvatusta koskevat ohjeet luovat odotuksia siitä, että äitiys ja suhde lapseen voidaan ottaa rationaalisesti haltuun ja kontrollin alle (Hays 1996; Elwin-Novak ja Thomsson 2001), sekä siitä, että äidit onnistuvat, jos vain yrittävät tarpeeksi näiden ohjeiden avulla (ks. Marshall 1991). Kulttuurisissa käsityksissämme riittävään äitiyteen kuuluu paitsi vahva emotionaalinen side, myös asiantuntijatiedon hyväksikäyttö (Kuronen 1989; Alasuutari 2003). Elisabeth Beck-Gernsheimin (1992, 62) mukaan asiantuntijatieto

lisää kulttuurisia odotuksia äitien kaikkivoipaisuudesta mutta aiheuttaa äideissä epävarmuutta ja riippuvuutta asiantuntijatiedosta.⁴¹ Lastenkasvatusta koskien äitien on ratkaistava suhteensa kahteen jännitteiseen kulttuuriseen odotukseen. Kasvatusta koskevassa keskustelussa erottuu kaksi lähestymistapaa; ”lapsi projektina” ja ”tässä ja nyt” –ajattelu. Lapsi projektina –ajattelussa lapsen kasvatusta nähdään tavoitteellisena projektina, joka edellyttää aktiivista lapsen ohjaamista ja tulevaisuuden suunnittelua. Tässä ja nyt –ajattelun mukaan hyvä äitiys rakentuu arkisen huolenpidon, emotionaalisen ja fyysisen läsnäolon kautta. Äiti on tarvittaessa lapsen saatavilla mutta hän ei pyri vaikuttamaan ja puuttumaan aktiivisesti lapsen leikkeihin ja tekemisiin. (Korhonen 1999; Elvin-Novak ja Thomsson 2001, 415.)

Elvin-Novak ja Thomsson (2001, 414–416) näkevät jälkimmäisen tulkintatavan pohjaavan kehityspsykologiseen ymmärrykseen äidistä lapsen tärkeimpänä ja korvaamattomana kasvuympäristönä. Tällöin äitiys edellyttää jatkuvaa läsnäoloa, sillä lapsen tarpeet ja tunteet ilmenevät spontaanisti, eivätkä katso ”laatu-aikaa”. Sharon Haysin (1996) intensiiviseksi äitiydeksi nimeämän, lastenhoito- ja kasvatustapaohjeiden suosittelun äitiyden mallin toteutuminen edellyttää kehityspsykologisen tiedon hyväksikäyttöä, mutta sitä on kyettävä valikoimaan, arvioimaan kriittisesti ja soveltamaan omaan äitiyteen. Sensitiivinen ja lapsen tarpeisiin ja tunteisiin oikealla tavalla vastaava äitiys edellyttää äideiltä Haysin mukaan hyvin rationaalista ja analyyttistä työtä, jatkuvaa tiedonkeruuta ja sen käytäntöön soveltamista. Äidin tulee siis hallita suhdetta lapseen rationaalisesti, mutta paradoksaalisesti sen edellyttämä työ tekee äitiydestä emotionaalisesti uuvuttavaa. (Emt.) Tästä esimerkkinä voisi pitää vaikkapa imetystä, jonka katsotaan edistävän äidin ja lapsen läheisyyden syntymistä. Imetyksen epäonnistuminen voi tuottaa tästä syystä vahvoja häpeän ja syyllisyyden tunteita.

Mediapuheessa luotu kuva suorittavasta, tehokkaasta, organisointikykyisestä sekä tunteitaan että asiantuntijatietoa reflektioivasta äidistä vastaa käsitystä äitiydestä ammattina, joka edellyttää muodollisten tietojen ja taitojen hankkimista ja oppimista. Äitiyden suunnitelmallisuutta korostava repertuaari kuvaa tietoista ja hallittua äitiyttä, jossa äidit pyrkivät varmistamaan hyvän äitiyden ja hyvän lapsuuden. Tässä repertuaarissa ihanteellista äitiyttä leimaavat työelämälle tyypilliset piirteet, rationaalisuus, suorittaminen ja aikataulut. Suunnitelmallisuuden, aikataulutuksen ja suorittamisen ajatukset ovat kuitenkin ristiriidassa sille, mitä sensitiiviseltä äidiltä odotetaan, kiireettömyyttä, lapsen tarpeiden etusijalle asettamista ja tarvittaessa saatavilla oloa (Hays 1996). Suorittavan äitiyden vaarana voi pitää sitä, että lapsen ilmaisemat tarpeet tulevat sivuutetuiksi, ja toisaalta sitä, että äiti

⁴¹ Beck-Gernsheim (1992, 79) toteaa ironisesti, että lapsia olisi tarpeen suojella nykyään paitsi vanhempien julmuudelta ja laiminlyönneiltä, ehkä myös kaikkialla läsnä olevalta, lapsuutta tiukasti ohjaavalta ja kontrolloivalta vanhemmuudelta. Nykyistä kasvatusta luonnehtivana piirteenä pidetään sitä, että aikuisten perinteinen kurinpitovalta on korvautunut pehmeällä pedagogisella ohjauksella (näkyvämmällä kontrollilla), jota lapset eivät pääse pakoon, eikä heille jää omaa yksityistä aluetta eikä tilaa vapaaseen olemiseen (Emt., 76 – 79; Korhonen 1999, 74).”

alkaa suorittaa äitiyttä uupumiseen saakka. Näin konstruoituna äitiys voi tulla tulkituksi yksisuuntaisena, äidin hallitsemana suhteena lapseen, josta äiti on yksin vastuussa.

7.1.3 Odotuksia toteuttava – omaehtoinen

Odotuksia toteuttava – omaehtoinen -ulottuvuudella on kysymys siitä, toteutuuko äitiys-ulkopuolisten odotusten mukaan vai äidin omilla ehdoilla. Ulottuvuuden ensimmäisessä ääripäässä kulttuuriset odotukset ja sisäistetyt toimintamallit muodostuvat äitiyden kahleiksi. Tällaiset äitiyden konstruktiot eivät salli äidille tunteita tai käyttäytymisen tapoja, joita ei kulttuurissa katsota äidille sopiviksi tai jotka eivät noudata perinteistä hyvän äidin mallia. Ulottuvuuden toisessa ääripäässä äitiyttä konstruoivat odotukset yksilöllisestä elämästä ja valinnoista. Jälkmoderni ajattelutapa kutsuu äitejä rakastamaan itseään ja elämään omilla ehdoillaan muiden ehdoilla ja muita varten elämisen sijasta (esim. Beck ja Beck-Gernsheim 2002).

Jälkmoderniin ajatteluun liittyen elämää on arvioitava ja rakennettava jatkuvasti uudelleen, uuden tiedon varassa. Tähän viitaten Anthony Giddens (1992) puhuu minän refleksiivisestä projektista. Giddensin (1992) mukaan jälkmoderni elämä edellyttää sitä, että nainen konstruoii itselleen refleksiivisen minäkäsityksen, joka samanaikaisesti sisältää äitiyden, kumppanuuden, ammatillisuuden sekä työelämän. Sosiologisten teorioiden näkökulmasta (esim. Giddens 1995) äitiys voidaan ymmärtää yhdeksi minä-projektiksi, jonka avulla rakennetaan omaa persoonallista identiteettiä, ja jossa pyritään toimimaan mahdollisimman rationaalisesti omien mahdollisuuksien ja saavutusten maksimoimiseksi. Äitiys voidaan nähdä toimintana, jonka avulla toteutetaan ja ilmaistaan itseä sekä demonstroidaan yksilöllistä naiseutta ja äitiyttä (vrt. Lupton ja Barclay 1997, 20).

Mediassa kuvattu äitien tietoisuus ja refleksiivisyys osoittavat äitiyden olevan perinteiden ja normien noudattamisen sijasta alituisen pohdinnan ja muotoilun kohteena (Nätkin 2003, 21). Mediapuheessa hyvä äitiys rakentuu mahdollisuudesta toteuttaa itselle sopivaa ja tarkoituksenmukaista äitiyttä, jota ulkoapäin tulevat ohjeet tai perinteiset äitiyden normit eivät kahlitse. Näkyvissä on uudenlaisten ja yksilöllisten äitiyden toteuttamisen tapojen hakeminen. Pullantuoksuinen, kodin ja hiekkalaatikon kontekstissa toteutuva, verkkariasuinen äitiys näyttäytyy epätrendikkäänä ja ei-haluttavana äitiyden mallina. Yksinhuoltajaäitiys, teiniäitiys, iäkäs äitiys, cityäitiys ja muut äitiyden toteuttamisen tavat tuodaan esille äidin henkilökohtaisina valintoina, joita ei voi moraalisesti arvottaa. Henkilökohtaiset valinnat luovat omannäköistä ja itsenäistä äitiyttä. Mediapuheen suunnitelmallisuus, rationaalisuus ja huolellisuus kertovat siitä, että äitiys on ladattu erilaisilla lisävaatimuksilla, tavoitteilla ja tyylivalinnoilla.

Mediakontekstissa äitiyden normeja voidaan koetella ja rikkoa leimautumatta huonoksi äidiksi. Äitiyden normien noudattamisen ja itselle mahdollisen tai sopivan äitiyden välinen ristiriita ratkaistaan siten, että äidit esitetään moraalisina toimijoina,

jotka pohtivat kelvollisuuttaan äiteinä. Vanhat äitiyden mallit ja ajattelutavat voidaan kyseenalaistaa mutta samalla ihanteeksi tuotetaan äiti, joka on tietoinen erilaisista odotuksista ja kykenee refleктоimaan omia käsityksiään ja toimintojaan niitä vasten. Refleksiivistä suhdetta äitiyteen osoittaa äitien aktiivinen pohdinta siitä, millaisia äitejä he haluaisivat olla ja millaisia äitejä mielestään ovat. Mediapuheen perusteella nykyäitiyden ihanteena voikin pitää omannäköistä, persoonallisesti toteutettua äitiyttä, joka tiedostaa erilaiset odotukset ja pystyy muokkaamaan niistä itselleen sopivan tavan toimia äitinä.

Tapaa, jolla äitiyden kulttuuristen normien rikkominen on mediassa esillä, voisi kuvata käsitteellä ”säädöllinen ratkaisu” (ks. Jallinoja 2006). Mediahaastatteluissa voidaan ylistää lasta elämän suurimpana onnen ja tyydytyksen lähteenä ja samanaikaisesti kuvata äidin arkea tavalla, joka osoittaa lapselle omistetun ajan minimaalisuutta. Ammattilaisten puheessa vastaavana säädöllisenä ratkaisuna voisi pitää esimerkiksi tapaa tulkita riittävän hyvän äitiyden käsite joustavasti silloin, kun äidin kyvyt osoittautuvat hyvin heikoiksi. Esimerkiksi kelvottomaksi kuvattu äitiys voidaan rakentaa hyväksi tietynlaisen puheen ja mielikuvien avulla (ks. Myös Hurtig 1999, 92-95). Aineistossani perhetyön ammattilaiset esimerkiksi pyrkivät rakentamaan äitiyttä lapsensa hoitovastuusta luopuneelle, huumeongelmaiselle äidille kehumalla häntä yrittämisestä, yhteistyömyönteisyydestä ja läsnäolosta sekä luomalla hänelle mielikuvia onnistuneesta äitiydestä. Äitiydestä luotu positiivinen kuva voi antaa äidille uskoa ja luottamusta omaiin voimavaroihin ja kykyihin, mutta se ei välttämättä kannattele äitiä arjessa. (Vrt. Emt.) Samankaltaisena ammatillisen käytännön ristiriitana voi pitää Kurosen (1993, 102) kuvaamaa neuvolatyön logiikkaa, jossa ongelmat pyritään asiakkaan edessä normalistamaan, sivuuttamaan tai arkipäiväistämään. Tällä tavalla äitiys tulee idealisoiduksi. Äitiys on ikään kuin itsessään tai ”luonnostaan” jotain hyvää, jonka äiti on kadottanut ja joka ammatillisen avun kautta herätetään henkiin. Tällaiseen äitiyden jäsentämisen tapaan ei sovi se, että äiti voi olla kyvytön tai haluton toimimaan äitinä. Äidin kannalta tällaisen asian käsittelemättömyys voi johtaa hallitsemattomaan ambivalenssiin ja lapsen vahingoittamiseen, josta feministiset tutkijat varoittavat (Parker 1997; Featherstone 1997; 2004).

Toisaalta äitiyden kulttuuriset normit voivat olla muita tiukemmat perhetyön asiakkaana oleville äideille. Perinteisestä äitiyden mallista vahvasti poikkeavat äitiyden toteuttamisen tavat voivat tulla demonisoiduiksi, koska ammattilaisten huolen kohteena ovat tavallisesti äidit, jotka eivät keskity tarpeeksi lapsiinsa, haluavat omaa aikaa eivätkä välitä kodinhoidosta. Ammattilaispuheessa ei ole viitteitä siitä, että äitien kanssa pohdittaisiin sitä, kuinka he haluavat toteuttaa äitiyttä ja millaisia äitejä olla. Ammattilaisten siteeraukset äitien tavoitteista, esimerkiksi ”olla hyvä perhe” sekä avun vastaan ottamiseen liittyvät häpeän ja syyllisyyden ilmaisu on kuitenkin mahdollista tulkita siten, että äidit tavoittelevat vaikeuksistaan huolimatta kulttuurisesti hyväksi tunnistamaansa äitiyttä. (vrt. Väyrynen 2006).

Hyvän äitiyden mielikuvat ja odotukset ovat pitkälti puhumattomia ja itsestään selvinä pidettyjä ja tulevat lastensuojelukäytännöissä näkyviksi niitä rikottaessa. Tämä luo ammattilaisille hyvät edellytykset pohtia kulttuuristen normien sopivuutta yksittäisten äitien ja lasten tilanteisiin. Ammattilaiset kuvaavat äitien epävarmuutta, tarvetta nähdä tilanteensa uudessa valossa ja uusin silmin, eli tuottavat omaksi tehtäväkseen toimimisen äitiyden reflektoinnin apuna. Keskustelu- ja vuorovaikutustuen antamisen tavoitteeksi voi ajatella rationaalisesti hallitun, omaa toimintaansa refleктоivan äitiyden toteuttamisen. Kuvaukset eivät kuitenkaan kerro siitä, onko perhetyössä tilaa pohtia äitien kanssa yhdessä heidän käsityksiään ”hyvästä äitiydestä” ja millaisia riittävän äitiyden kriteereitä äidit asettavat itselleen.

Ammattilaisten tavoitteen asettelussa heijastuu perinteisen äidin kaltainen, perheestä ja kodista huolehtiva äiti, joka asettaa lapsen tarpeet omiensa edelle. Perinteinen äitiys tarjoaa lapsen kannalta selkeän ja turvallisen mallin, johon kiinnittää asiakkaana olevia äitejä, mutta sen ei pitäisi muodostua itsestään selväksi äidin normiksi. Myös perhetyön asiakkaana olevilla äideillä tulisi olla vaihtoehtoja elää äitinä perinteistä poikkeavilla tavoilla. Erityisesti olisi pohdittava sitä, miten asiakkaana olevia äitejä voitaisiin tukea rajaamatta heidän identiteettejään ja toimintojaan pelkästään äitiyteen (Featherstone 2004). Vähintäänkin äitien kanssa tulee pohtia sitä, millaisia ovat heidän omat käsityksensä riittävästä äitiydestä.

Asiantuntijatiedon hyväksikäyttöä voi pitää nykyäitien moraalisenä velvollisuutena (Beck-Gernsheim 1992; Hays 1996; Elvin-Novak and Thomsson 2001). Mediapuheessa äideillä on kykyjä käyttää asiantuntijatietoa hyväkseen ja mahdollisuuksia tehdä erilaisia valintoja. Äidit esitetään lukuisten valintojen ja pohdintojen edessä: montako lasta haluan, mikä on uran kannalta paras ajankohta, haluanko nähdä ultrassa sukupuolen, millainen äiti haluan olla, kuinka pitkään olen lapsen kanssa kotona? Suunnitelmallisuus näkyy äitiydessä sen kaikilla ulottuvuuksilla. Se alkaa sikiökaudella, jatkuu synnytyksen suunnitteluna ja pyrkimyksenä varmistaa lapselle paras mahdollinen alku elämälle.

Mediapuhe suunnitelmallisesta äitiydestä luo standardeja, joihin harvat äidit yltyvät. Erityisen kaukana ne ovat äideille, joiden äitiyden toteuttamisen kontekstia leimaa köyhyys ja puutteet elin- ja asuinolosuhteissa. (Krane ja Davis 2000, 38–39). Haysin (1996) mukaan hyvin toimeentuleville ja koulutetuille äideille on kuitenkin tyypillistä, etteivät he pidä asiantuntijatietoa auktoriteettinaan, vaan pystyvät kyseenalaistamaan sitä. Vähän koulutetuille äideille taas on tyypillisempää ottaa asiantuntijatieto annettuna. Lastensuojellisen perhetyön asiakkaana olevat, usein kouluttamattomat tai vähän koulutetut äidit voivat siksi olla erityisen haavoittuvia ammatilliseen tietoon nähden. Huono-osaisuus, köyhyys ja ammattitaidon puute voivat merkitä sitä, että äitiys koetaan erityisen arvokkaaksi elämänalueeksi. Äitiys voi toimia ihmisarvon puntarina ja siksi epäonnistuminen äitinä voi olla erityisen traumaattista ja itsearvostusta särkevää

(Granfelt 1998; Väyrynen 2006). Lastensuojelussa toimivilta ammattilaisilta vaatii erityistä herkkyyttä tunnistaa kulloinkin kulttuurissa vallitsevat hyvän äitiyden normit, joita asiakkaana olevat äidit ehkä tavoittelevat.

Mediapuheen perusteella tulee näkyväksi, että nykyäidit kohtaavat perinteisten odotusten sijasta ja osittain niiden ohella moninaisten ja keskenään ristiriitaisten odotusten kirjon. Esimerkiksi ”jämhätämispuhetta” voi tulkita siten, että kokemus riittävästä äitiydestä edellyttää kokemusta kulttuurissa riittävästä naiseudesta. Mediapuheen perusteella hyvä äiti täyttää useita vaatimuksia erilaisissa rooleissa puolisona, ansiotyössä käyvänä naisena, sosiaalisena ja aktiivisena kansalaisena sekä naisellisena ja eroottisena naisena. Tavoitellessaan yhtä aikaa monia ja äitiydelle vastakkaisia subjektiviteetin muotoja, äidit ovat nykyään ehkä jopa tiukemmin äitiyttä koskevien vaatimusten tai odotusten verkossa kuin aiempina vuosikymmeninä (Barret ja McIntosh 1982, 64–65; Dally 1982). Odotuksia on enemmän ja ne ovat keskenään ristiriitaisia.

Traditioista irrottautuminen sekä kyky oman elämän ja äitinä toimimisen reflektointiin eivät oletettavasti säästä nykynaisia äitiyden ristiriidoilta. Omaa elämää, minuita ja äitiyttä rakentaville sekä näitä yhteen sovittaville mahdollisuuksien paljous voi aiheuttaa kyvyttömyyden tuntemuksia ja näyttäytyä pikemminkin erilaisina ja ristiriitaisina pakkoina kuin vapauttavana valinta-avaruutena. Perinteistä äitiyttä väistäessään ja oman näköistä äitiyttä tavoitellessaan nykyajan äidit voivat välttää uhrautumasta lapsen ja muiden perheenjäsenten tarpeille mutta joutua näiden suhteiden ulkopuolella muiden suorituspainneiden ja pakkojen alaisiksi. Monen eri elämänalueen yhdistäminen vaatii järjestelyjä ja sovitteluja, mikä voi kaventaa äitiyttä, tehdä siitä ristiriitaisen kokemuksen ja aiheuttaa syyllisyyden, riittämättömyyden ja voimattomuuden kokemuksia. Yksilöllisiä valintoja korostavan puheen kehikossa epäonnistunut äitiys voidaan tulkita yksilölliseksi väriin valintojen tulokseksi.

Lastensuojelutyössä on tärkeää purkaa äitiyden kulttuurisia konstruktioita sekä sitä, mitä merkityksiä niillä on asiakkaiden minäkuvalle, käsityksille omasta itsestään ja mahdollisuuksistaan. Asiakkaana olevien äitien ja ammattilaisten mielikuvat hyvästä äitiydestä voivat olla hyvinkin erilaisia mutta samalla tiedostamatta vaikuttavia. Lisäksi äitiyttä voisi pohtia sukupolvittain muuttavana ilmiönä (ks. Katvala 2001) myös lastensuojelutyössä. Voimme puhua sukupolveen sidotuista äitiyden normeista. Niiden mukaan vanhemman sukupolven äideille pidetään normaalina traditionaalista äitikäyttäytymistä ja nuoremman sukupolven äideille postmodernia, normit kyseenalaistavaa käyttäytymistä. Jos menneiden vuosikymmenten äitejä on totuttu pitämään lapsille ja kodille uhrautuvien äitien sukupolvena, ”martyyriäiteinä”, voimme nykyään ehkä puhua uudesta ”terveesti itsekkäiden äitien” sukupolvesta. Tällä tavalla huolen ja arvioinnin kohteena olevia äitejä ei syyllistetä kulttuuristen odotusten rikkomisesta tai ”poikkeavasta äitiydestä,” vaan tuetaan monenlaisiin äitiyden malleihin, joissa lapsi tulee riittävästi huomioitua.

7.1.4 Itsenäinen – äitiyttä jakava

Ammattilaisten ja median tuottamat äitiyden odotukset on mahdollista asettaa jatkumolle, jossa äitiys nähdään yhtäältä hyvin autonomisena, yksilön vapautta ja itsemääräämistä korostavana toimintana ja toisaalta toimintana, joka edellyttää sen jakamista. Itsenäinen – äitiyttä jakava-ulottuvuudella kuvaan sitä, kuinka äideiltä kulttuurissamme yhtäältä odotetaan kokonaisvastuun kantamista sekä itsenäistä selviämistä ja toisaalta vaaditaan vastuun jakamista uuden isyyden, tasa-arvon ja ammattilaisten kanssa jaetun kasvatuskumppanuuden toteutumiseksi. Tasa-arvovaatimusten ja ”uuden isän” mielikuvien perusteella äitejä voidaan jopa syyllistää siitä, että he eivät riittävästi luovuta vastuutaan miehille (Nousiainen 2004, 117; Elvin-Novak ja Thomsson 2001; Kuronen 2001). Lisäksi äideiltä odotetaan valmiutta yhteistyöhön eri alojen ammattilaisten kanssa (Kuronen 1993; Alasuutari 2003). Äitien odotetaan omaksuvan, valikoivan ja vastustavan asiantuntijatietoa tavalla, joka ei tee heitä epävarmaksi tai asiantuntijatiedosta riippuvaiseksi. Voisi kai sanoa, että kulttuurissamme houkutellaan äitejä omaksumaan asiantuntijoiden ohjeita ja neuvoja, mutta niistä ei pidä tulla riippuvaiseksi (vrt. Yesilova 2007). Tällä ulottuvuudella äitiyteen liittyvä keskeinen ristiriita on se, millaista apua äitiyteen voi pyytää, mitä äitiydessä voi jakaa ja kenen kanssa sen voi tehdä.

Äidin itsenäistä selviämistä alleviivava kulttuurimme juurtunut käsitys siitä, että hyvät äidit ovat vahvoja selviytyjiä (Jokinen 1996; Katvala 2001) ja toisaalta äitiyden käsitäminen ensisijaisesti äidin ja lapsen välisenä emotionaalisen suhteena (Hays 1996). Ennen 1900-luvun puoliväliä äitiys on ollut suomalaisessa yhteiskunnassa (kuten monissa kulttuureissa yhä) naisten kesken jaettua. Jos äiti joutui luopumaan lapsestaan nuoren ikänsä, aviottomuuden, vaikeiden olosuhteiden perusteella tai ollessaan muuten kykenemättömän huolehtimaan lapsesta, lapsen hoiva saatettiin siirtää lähipiiriin, omalle perheelle, suvulle tai omalle äidille (Pohjola 1999). Kirsi Pohjola (1999) nimittää tätä joustavaksi tai siirtyväksi äitiydeksi. Tällainen äidinvaihto on ollut tavallisesti myös salattua niin, ettei lähiympäristö, sukulaiset, eikä edes lapsi itse ole asiasta tiennyt ennen aikuisuutta. Joustava äitiys on ollut toimiva käytäntö myös silloin, kun perheeseen on syntynyt biologisia lapsia niin tiuhaan tahtiin, että biologisen äidin on ollut vaikea pitää huolta kaikista (kasvatilapiseksi antaminen). Myös toisen naisen lapsen imettäminen on ollut ennen 1950-lukua jokseenkin luonnollista. (Emt., 93–103.) Vaikka lapsesta luopumiseen on kautta aikojen voitu yhdistää häpeää, on äidin ja lapsen suhteen emotionaalinen korostaminen kasvanut länsimaissa merkittävästi 1900-luvun lopulla. Kiintymyssuhdeteoreettisen ajattelun myötä oman äidin hoivasta on tullut ensisijaista. (Esim. Dally 1982.)

Suomen kielessä äitinä toimiminen (sosiaalinen äitiys) ja biologinen äidin identiteetti sulautuvat myös käsitteellisesti yhteen, eikä näiden käsitteelliselle erottelulle ole sellaisia vakiintuneita termejä, kuten esimerkiksi englanninkielessä käsitteet *mothering* ja *motherhood* (Silva 1996, 2; Kuosmanen 1996, 185, ks. Käsitteiden suomennoksesta myös Jokinen 1996, 22). Käsitteiden yhteensulautumisen seurauksena riittävä äiti on

aina ensisijaisesti biologinen äiti, ja sosiaalinen äitiys on näkymätöntä (Ks. Glenn 1994, 13.) Samalla puhe äitiyden jakamisesta on vaikeaa.

Eeva Jokinen (2004) erottaa käsitteet äitiminä ja äidittäminen. Näistä ensimmäinen korostaa äidin ja lapsen suhdetta, lapsen synnyttäneen äidin hoivaa ja halua hoivamiseen kun taas äidittämistä voivat toteuttaa muutkin kuin lapsen äiti (emt., 139). Tulkitsen Jokista (emt.) niin, että äitiminä kiinnittyy äitiyden emotionaaliseen ulottuvuuteen, psyykkiseen tunnesiteeseen. Siksi se on ulottuvuus, jota on vaikea jakaa tai luovuttaa toiselle. Emotionaalisen tunne- ja hoivasiteen luovuttaminen tulee tulkituksi kulttuurisesti moraalittomana tekona (myös Nousiainen 2004). Sen sijaan äidin emotionaalista siteestä riippumattomia, lapsen perushoittoon ja kasvatukseen liittyviä tehtäviä voivat toteuttaa muutkin kuin lapsen synnyttänyt äiti. Jokisen (emt., 139) mukaan äidittäminen voi olla luonteeltaan korkeintaan väliaikaista. Todennäköisesti äitiyden jakaminen on kulttuurisesti sitä hyväksyttävämpää, mitä emotionaalisemmalla hoivasuhteella äiti voi oman hoivansa korvata.

Ammattilaisten huolipuhe äidin ja lapsen suhteesta piirtää kuvan toivottavasta äitiydestä hyvin kokonaisvaltaisena ja jakamattomana. Ammatilaisen tavoissa konstruoida äitiyttä heijastuu ajatus biologiseen äitiyteen perustuvasta äidin identiteetistä, jossa äidin identiteetti ja äitinä toimiminen eli sosiaalinen äitiys ovat yhtä. Monissa ammattilaisten tulkintoissa äitiys kuvautuu kärjistäen kokonaisvaltaisena ja vaativana vastuuna, jota ei jaeta kuin hetkittäin hyvinvointivaltion ammattilaisten kanssa. Äideille tarjottava tuki on tavallisesti väliaikaista ja lyhytkestoista. Perhetyön avulla välitetään näin epäsuorasti odotuksia siitä, millaista äitiyttä yhteiskunta naisilta odottaa: itsenäistä, vahvaa ja isän kanssa jaettavaa. Asiakkaana olevilla äideillä ei kuvausten perusteella kuitenkaan juuri ole mahdollisuuksia jakaa äitiyttä aidosti miestensä kanssa, siirtää äitiyden tehtävää sukulaiselle tai toteuttaa äitiyttä yhdessä naispuolisten ystäviensä kanssa. Marja-Leena Böök (2001, 20) huomauttaakin, että kulttuurisena ideaalina jaettu vanhemmuus on tarkoittanut ensisijaisesti vanhempien keskenään jakamaa hoivaa, mikä sivuuttaa äitien muut mahdolliset sosiaalisen tuen ja konkreettisen avun lähteet (myös Kuronen 2001; Vuori 2001). Ammattilaisten kuvauksissa äitiyden jakaminen kavereiden tai sukulaisten kanssa ei vastannut yhteiskunnallisia ja ammatillisia odotuksia.

Mediahaastatteluissa kuvataan tyypillisesti äitien sosiaalisen verkoston rikkautta, ystäviltä ja omilta sukulaisilta saatua tukea ja miehiä, jotka jakavat aktiivisesti lasten hoito- ja kasvatusvastuuta. Toisin sanoen median äitien kuvataan nauttivan luonnollisesta ja epävirallisesta tuesta, joka puuttuu äideiltä ammattilaisten kuvauksissa. Mediahaastatteluissa äidin ja lapsen tasapainoisen suhteen edellytykseksi konstruoidaan hoitovastuun jakaminen ja äidin säännöllinen oma aika.

Aineistossani ammattilaisten tulkinnat äitiydestä heijastavat kiintymyssuhdeteoreettista ymmärrystä äidin ja lapsen suhteesta. Ammatillaiset kuvaavat esimerkeissään äidin

ylihuolehtivuutta tai alihuolehtivuutta, kun taas kulttuurisena riittävän hyvän äidin kriteerinä on tasapainon säilyttäminen tässä suhteessa. Mietin pitkään miksi äidin ja lapsen suhteen kuvaukset polarisoituvat niin helposti näihin ääripäihin. Etsin vastausta lukemalla uudelleen Winnicottin (1965) teoriaa. Tarkempi lukeminen osoitti, että hänen kehittämänsä käsite *riittävä* tai *kyllin hyvä äitiys* itse asiassa vastaa omaa käsitystäni äitiyden optimaalisesta hallinnasta.

Winnicott (1965) loi riittävän hyvän äidin (good-enough mothering) käsitteen vastineeksi täydelliselle äidille, joka kiirehtii tyydyttämään lapsen tarpeet ennalta tai välittömästi lapsen niitä ilmaistessa. Tämä estää lapsen normaalin kehittymisen, esimerkiksi omien tarpeiden tunnistamisen, kehitykselle välttämättömien pettymysten harjoittelun ja myöhemmän irtautumisen äidistä. Riittävän hyvä äiti sen sijaan reagoi lapsen tarpeisiin vaistomaisesti ja asteittain kasvavalla viiveellä, joka takaa onnistuneen lapsen ja äidin separaation. Winnicottille täydellinen äiti oli siis liian hyvä tai ylihuolehtiva äiti, kun taas riittävän hyvän äidin käsitteellä hän kuvasi sitä, mikä on oman käsitykseni mukaan äitiyden optimaalista hallintaa (ei liian vähän, ei liian paljon) ja äiti–lapsi-suhteessa tavoiteltavaa tasapainoa. Tällainen äitiys edellyttää lapsen kanssa vuorovaikutuksessa opittavaa oikein toimimista lukuisilla ulottuvuuksilla ja sellaisena viittaa paljon enempään kuin ”riittävään äitiyteen.” Tulkitseen Winnicottin riittävän hyvän äidin käsitettä niin, että se sallii äidin erehtymiset ja virheet, jotka äiti voi korjata ja niiden kautta oppia yhä paremmaksi äidiksi. Sen sijaan se ei salli äidin pysyviä puutteita, epätäydellistä tai osittaista äitiyttä.

Rozsika Parkerin (1997, 18–19) mukaan Winnicottin teoriaan sisältyy oletus, että äiti kehittyy saavuttaen tietyn normaalin tai riittävän tason, kun taas Parker näkee äitiyden päättymättömänä sarjana muutoksia ja taantumia äidin kehityksessä ja identiteetissä. Myös äitien väsymystä tutkinut Eeva Jokinen (1996, 190) pitää riittävän hyvän äitiyden käsitettä liian vaativana. Jokisen mukaan Winnicottin luoma käsitys riittävän hyvästä äidistä on edelleen idealistinen ja sisältää oletuksen ”että äiti on potentiaalisesti paha”. Tulkitseen Jokisen tarkoittavan sitä, ettei käsite salli äidin heikkoutta ja pahuutta. Jokisen mukaan on parempi puhua äidistä, joka on niin hyvä kuin kulloinkin kykenee. Äiti voi olla väsynyt, heikko ja itsekin tarvitseva mutta silti riittävä ja hyväksyttävä (Emt., 40, 155–158.)

Käsitteet, joilla osoitetaan äidin yli- tai alihuolehtivuutta lapsesta ovat lastensuojelun ammattilaisten yhdessä tunnistamia ja käyttämiä käsitteitä, joiden avulla voidaan selittää poikkeavaa äitiyttä. Näin tulkittuun äitiyteen ammatillisilla on myös keinoja puuttua, opettaa äidille sensitiivisyyttä ja herkkyyttä lapsen tarpeille. Kiintymyssuhdeteorian pohjalta äitiys voidaan ammatillisesti ”tehdä” äidille opettamalle hänelle vuorovaikutuksessa tarvittavia taitoja. Äitien tukemisen tulee teorian mukaan perustua siihen, että äiti opetetaan havaitsemaan lapsen tarpeita ja vastaamaan niihin sensitiivisesti. (Kivijärvi 2003.) Psykodynaamiset teoriat tarjoavat

ammattilaisille tärkeitä välineitä arvioitaessa äitien ja lasten välisiä suhteita sekä lasten kehitystä. Äitien ja lasten auttaminen ja aito kohtaaminen edellyttää niihin kuitenkin hyvin kriittistä suhdetta (Taylor 2004; Featherstone 1999; Davies ym. 2007). Psykodynaaminen viitekehys voi ohjata arvioimaan äitien riittävyttä vasten idealisoitua äiti – lapsi–suhdetta, joka ei todellisuudessa voi toteutua täydellisenä. (Featherstone 1999, 50–52.) Feministisestä näkökulmasta äidin ja lapsen suhteen harmonia, joka häiriintyyessään on ammatillisesti selitettävissä ja korjattavissa on fantasia (ks. Chodorow ja Contratto 1982; Featherstone 1997, 167, Parker 1997).

Perhetyön ammattilaisten huoli ylihuolehtivasta tai alihuolehtivasta äidistä sekä äidin tunteista ilmentävät kulttuurista käsitystä äidin periaatteellisesta mahdollisuudesta onnistua tasapainoisen suhteen luomisessa. Äidin ja lapsen välisen suhteen toimimattomuus tuotti ammattilaisten puheeseen ihmettelevän, äidin poikkeavuutta osoittavan sävyn, joka näytti myös toimivan esteenä äitien ja ammattilaisten aidolle ja äidin kokemuksen tavoittavalle vuorovaikutukselle. Tällä tavalla äidin ja lapsen suhteeseen kätkeytyy jotain mystistä ja idealistista, mikä tekee auttamisen vaikeaksi. Lisäksi se ohjaa työskentelyä äidin asenteiden, tunteiden ja käytöksen muuttamiseen, ei niinkään kiinnittämään huomiota olosuhteisiin ja ympäristötekijöihin, jotka vaikeuttavat äitinä toimimista. Kiintymyssuhdeteoriaan sisältyviä odotuksia sensitiivisestä lapsen tarpeisiin vastaamisesta sekä siitä, että äidin tulee luopua omista tarpeistaan lapsen vuoksi, voi pitää kohtuuttomina äideille, jotka eivät ole omassa lapsuudessaan kokeneet riittävää huolenpitoa.

Ammattilaisten kuvaamissa tilanteissa heijastuvat joko – tai -asetelmat äidin itsenäisen selviämisen tai lapsen huostaan ottamisen välillä. Silloin kun äiti ei selviä itsenäisesti, joudutaan pohtimaan lasten huostaan ottoa. Näin itsenäinen selviäminen on äidille asettava vahva normi, joka tuottaa äitiyden jakamattomana vastuuna. Käsitystä riittävästä äitiydestä voi pitää joustamattomana myös siksi, että huostaanotto mielletään helposti vanhemmuuden loppumisena. Se, ettei vähemmän täydellisiä tapoja toteuttaa äitiyttä yleisesti hyväksytä, sekä se ettei niitä ole yhteiskunnallisesti mahdollista tukea, tekee epätäydellisestä väistämättä riittämätöntä. Ammatillisena käsitteenä riittävän äitiyden tulisi sallia vain osittain onnistuva äitiys. Tällaisen äitiyden tukeminen on haaste nykyiselle palvelujärjestelmälle ja lastensuojelutyölle. Äitiys tulee nähdä toimintana, joka sisältää monenlaista riippuvuutta ja onnistuakseen edellyttää sitä, että äiti saa riittävästi hoivaa myös itselleen. Lisäksi monissa tutkimuksissa on nostettu esille, että huolenpitopuutteiden ja laiminlyöntien taustalla on usein äidiltä puuttuva sosiaalinen tuki, mikä voi olla myös ainoa erottava tekijä äidin huolenpitokyvylle ja -kyvyttömyydelle (esim. Sundell ja Alldahl 1993).

Mediapuheessa äitiyden uhkana ovat ulkoiset tekijät, kuten yhteiskunnallisen arvostuksen puute ja riittämätön aika lapsesta erilliseen elämään. Ammattilaisten puhe riittämättömäs-

tä äitiydestä heijastaa yksilöpsykologisia tulkintoja. Ammattilaisten kuvaamia tapausesimerkkejä voi lukea kuvauksina siitä, että etsitään keinoja ja tehdään työtä sen eteen, että saataisiin äidin tietynlaiset tunteet, ajattelumallit tai käyttäytymisen muodot loppumaan tai alkamaan. Jos tavoitteena on vain äitiin itseensä, hänen ajatteluunsa, asenteisiinsa ja elämäntapoihinsa kohdistuva muutos, kysymys voi olla äidin sopeuttamisesta ennallaan pysyviin, vaikeisiin elinolosuhteisiin. Työskentely voi olla äitejä alistavaa ja vahingoittavaa, jos se synnyttää muutoksen sijasta sopeutumista yksinäiseen vastuunkantoon lapsista ja kodin arjesta. Ympäristön suhtautuminen, konkreettinen tuki, ja mahdollisuus purkaa kielteisiä tunteita muualle kuin lapseen ovat olennaisia ennalta ehkäiseviä tekijöitä sille, etteivät äidit kaltoin kohtele tai laiminlyö lapsiaan (Parker 1997).

Kumpikin aineistoni tuottaa itsenäisesti selviävän äitiyden ihannetta sillä erolla, että mediaan haastateltujen äitien äitiyttä kuvataan sukulaisten ja miehen kanssa jaettuna. Mediassa tuotettu kuva äitiydestä näyttää pääasiassa helppona ja ristiriidattomana – sitä eivät häiritse työelämän paineet (muutoin kuin äitiyden ajankohdan määrittäjänä), rahahuolet, mieshuolet eivätkä varsinkaan lapsen kasvatus ja hoitohuolet tai vuorovaikutuksen pulmat. Lehdet konstruoivat äitiydestä kuvaa, jossa äiti tietää, mitä tahtoo, kehittää jatkuvasti itseään ja selviytyy tilanteesta kuin tilanteesta. Äitiydessä kohdatut vastoinkäymiset tuodaan esille äitiyden kokemusta kirkastavina, äitiä ihmisenä jalostavina ja kypsytävänä asioina. Näin ei rikota ideaalista ja positiivista kuvaa äitiydestä. Tällainen kuva on todennäköisesti ristiriidassa useimpien äitien arkitodellisuuteen, joka edellyttää heiltä monenlaista luopumista, sitoutumista ja vaivannäköä. Median tuottama kuva on myös omiaan aiheuttamaan syyllisyyttä naisissa, jotka eivät koe jalostuvansa ja parantuvansa ihmisenä äitiyden aiheuttamien negatiivisten tunteiden keskellä. Mediasta tietoa tai tukea hakeva äiti kohtaa mitä todennäköisimmin pettymyksen tunteita tai kokee epäonnistumista suhteessa sen tuottamaan kuvaan (myös Kitzinger 1993; Böök 2001). Tällä tavalla media luo myös yleistä, kulttuurista kontekstia, jossa voi olla vaikea tunnustaa tai näyttää äitiydessä epäonnistumista ja hakea apua.

Tapaa ajatella äidit itsenäisinä, kaiken jaksavina ja ehtivinä naisina voi pitää äitien kannalta vahingollisena. Kulttuurisena ja ammatillisena ideaalimallina itsenäisen selviämisen vaatimus voi estää avun hakemista, avun antamista ja ammatillista puuttumista. Ajattelutapa voi ohjata äitejä suorittamiseen ja jopa kilpailuun siitä, kuka on ”täydellisin” äiti. Intensiivisen äitiyden tavoittelu ei ole vain amerikkalainen ilmiö. Tuoreen Väestöliiton julkaisun mukaan liian vahva äitiys, äitiyden ylisuorittaminen ja kullissien rakentaminen ovat myös suomalaisten nykyäitien ongelmia (Janhunen ja Oulasmaa 2008).

Äitiä yksilönä korostavat käsitteet viittaavat vapaaseen naiseen, jota eivät sido hänestä riippuvaiset lapset. Lisäksi ne viittaavat riippumattomuuteen tuen ja avun lähteistä. Tällainen äiti selviää omillaan, tekee itsenäisiä valintoja, eikä näiden mielikuvien perusteella ansaitse tai tarvitse yhteiskunnan apua. Mediapuheessa työn ja äitiyden

onnistunut yhdistäminen konstruoidaan etupäässä äidin kyvyksi organisoida ja järjestää arkeaan sekä asennoitua työn ja äitiyden yhdistämiseen oikealla tavalla. Kun äitiyden ja uran yhdistäminen määritetään järjestelykysymyksenä ja painotetaan naisen omaa valintaa, toistetaan aikaan sopivaa, individualistista mutta äitiyden kannalta ongelmallista diskurssia. Se määrittää äidit vastuullisiksi työelämän ja lastenhoidon onnistuneesta yhdistämisestä ja jättää yhteiskunnalliset tahot tässä suhteessa vähemmän merkittäviksi.

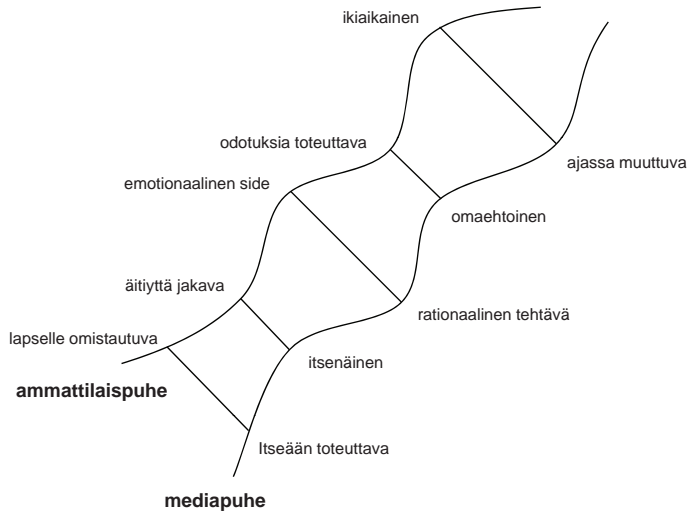
Myös ammatillisessa puheessa itsenäisen selviämisen tavoite vie riittävän äitiyden kriteerit lähelle äitiyden täydellistä hallintaa. Äitiys on kuitenkin tärkeää nähdä vaativana ja konkreettisena työnä, jossa onnistuakseen äidit tarvitsevat monenlaista tukea. Tämän tuen tulee sisältää riittävästi äidin omaa aikaa. Jakamattomana vastuuna emotionaalinen side lapseen voi muodostua molemmille osapuolille tukahduttavaksi ja ilmetä esimerkiksi äidin ylihuolehtivuutena tai torjuvuutena. On syytä kysyä, mitä edellytyksiä yhteiskunnallisella palvelujärjestelmällä ja lastensuojelutyöllä on tukea sitä, että lapsen tarpeiden tyydyttämistä jaettaisiin aidosti toisiin? Vähintäänkin äideillä tulisi olla oikeus kunnalliseen, konkreettiseen kotipalvelu- ja lastenhoitoapuun normaalina sosiaalipalveluna. Äideille tulisi luoda mahdollisuuksia toimia myös muissa kuin äidin identiteetissä ja samalla lisätä heidän lastensa toimintamahdollisuuksia eristyneen äiti-lapsisuhteen ulkopuolella. Ellei äitiyden jakaminen ole mahdollista puolison kanssa, äitiyden jakamiseksi tulisi etsiä vaihtoehtoja, esimerkiksi naisten omista keskinäisistä verkostoista. Kiintymyssuhdeajattelun pohjalta päivähoitoon voitaisiin luoda pienille lapsille omahoitajajärjestelmä, jossa lapsella olisi yksi pysyvä henkilö, johon orientoitua. Näin äidit voisivat jakaa myös emotionaalista vastuuta ilman, että heitä syyllistetään lapsen päivähoitoon viemisestä.

7.2 Äitiys tasapainoilulajina

Edellä kuvaamani ulottuvuudet havainnollistavat äitiyden kulttuurista liikkumatilaa, joka rakentuu äitiydelle annetuista käsitteellisistä sisällöistä. Ymmärrän rajat hyvän ja huonon, riittävän ja riittämättömän, normaalin ja poikkeavan välillä liukuvina ja epätarkkoina ja sijoitan ne jatkumolle, jolla äidit voivat liikkua ja tasapainoilla rakentaessaan ymmärrystään itsestään ja ohjatessaan toimintaansa. Erilaisiin kohtiin sijoittuminen voi tapahtua omaksumalla erilaisia odotuksia rutiininomaisesti ja tiedostamattomasti tai aktiivisesti niiden kanssa neuvotellen, niitä vastustaen ja kiistäen. (Vrt. Suoninen 2004b; Keskinen 2005.)⁴² Olen koonnut aineistonani olevissa teksteissä jäsenyivät ulottuvuudet yhteen kuviossa 2.

⁴² Hyvän esimerkin tästä erilaisten diskurssien välillä liikkumisesta tarjoaa Eero Suonisen (2004b) analyysi perheenäidin puheesta.

Kuvio 2. Tasapainoilutikkaat

Kuvio symboloi köysitikkaita, joiden puolilla äidit joutuvat tasapainoilemaan onnistuakseen äitiydessä. Olen lähestynyt äitiydelle tuotettuja kulttuurisia odotuksia kiipeämällä symbolisesti kahta aaltoilevaa ”köyttä,” ammattilaispuhetta ja mediapuhetta pitkin ja rakentanut niitä yhdistävät puolat köysitikkaiksi. Köysitikkaat havainnollistavat sitä, etteivät puheet ja niissä tuotetut odotukset ole toisistaan irrallisia, vaan samanaikaisia ja usein ristiriitaisia. Tikkaiden askelmat rakentuvat tasapainoilua vaativista ulottuvuuksista. Tikapuiden puolien päät kuvaavat kulttuurisia odotuksia, jotka vetävät äitejä eri suuntiin. Kapeammat ja leveämmät kohdat kuvaavat sitä, miten ammattilaispuhe ja mediapuhe tietyillä ulottuvuuksilla loittonevat tai lähentyvät toisiaan. Riittävän hyvä äitiys voi toteutua hyvin monenlaisina yhdistelminä ja äidit voivat liikkua tikapuiden puolilla eri suuntiin. Toisaalta äitien liikkumatila on hyvin kapea. Ulottuvuuksien ääripäiden väliin jää jatkuva itsensä sijoittelu ja tasapainoilu. Ulottuvuuksien ääripäissä äitiys on vaarassa epäonnistua tai ainakin leimautua poikkeavaksi tai riittämättömäksi. Äidit voivat tasapainoilla, keinua, pudota ja kiivetä takaisin puolilleen tai kiikkulautoilleen, kuten Jaana Vuori (1999) on todennut. ”Pudonneita” äitejä on kiinni ottamassa ja puolille palauttamassa ammattilaisten muodostama laaja ja joillekin äideille liiankin tiheä turvaverkko. Ammattilaisten tehtävänä on päättää, missä riittävä äitiys puolilla kulloinkin sijaitsee ja ohjata tai pakottaa äidit tiettyihin kulttuurisesti sopiviin kohtiin.

Ammattilaisten kertomia tapauskuvauksia voi tulkita tasapainoilua edellyttävänä neuvotteluina. Riittävää äitiyttä arvioidessaan myös ammattilaiset tasapainoilevat; milloin

puuttuminen on tarpeellista ja oikeutettua, milloin taas turhaa ja liian vahvaa tai mitä ovat puuttumisen mahdolliset sivuvaikutukset erilaisten riittävyden ulottuvuuksien suhteen. Ammatillaiset tasapainoilevat myös sen suhteen, miten puuttuminen tehdään; ymmärtämällä ja vihjeitä antamalla, palveluja tarjoamalla vai ankarammin, asiakkaan kanssa kasvokkain huolesta puhumalla. Perhetyössä joudutaan liikkumaan tukemisen, auttamisen, puuttumisen ja korjaamisen välimaastoissa ja löytämään tasapaino näiden osa-alueiden välille (Uusimäki 2005).

Johanna Hurtig (2003b) on kuvannut ammattilaisten tasapainoilua erilaisten työlle asetettujen kiintopisteiden välissä. Työssä voidaan edetä joko teorialähtöisesti tai tilanteen mukaan. Asiakaslähtöisyys voi tarkoittaa joko äidin tai lapsen tarpeista lähtemistä, tai arvioimisen kohteena voi olla äidin ja lapsen suhde tai arki, jossa perhe elää. Omassa aineistossani lapselle omistautuva – itseään toteuttava-ulottuvuudella arvioinnin kohteena on esimerkiksi se, kuinka paljon voidaan luottaa siihen, että äitiyttä ja naiseutta tukemalla lapsi saa tarvitsemansa avun (Vrt. emt.). Ulottuvuudella itsenäinen-äitiyttä jakava on arvioitava sitä, kuinka paljon ja kenen kanssa äitiyttä voidaan jakaa vaarantamatta äidin ja lapsen suhdetta tai lisäämättä äidin riippuvaisuutta ammattilaisista sekä toisaalta sitä, millainen apu tukee parhaiten äidin itsenäisyyttä. Odotuksia noudattava – omaehtoinen -ulottuvuudella ammattilaisten pohdittavaksi tulee kysymys siitä, millaisia kulttuuriset äitiyden odotukset ovat suhteessa asiakkaana olevan äidin ja lapsen tilanteeseen. Ovatko ne sopivia, idealistisia vai liian löyhiä? Lisäksi yksi tasapainoilua edellyttävä ulottuvuus on se, pyritäänkö äitiä auttamaan ottamalla tilanteeseen ja sen herättämiin tunteisiin etäisyyttä vai auttamaan niistä käsin, sitoutumalla asiakassuhteeseen läheisesti.

Ammattilaisten keskustelut äitiydestä heijastavat sekä tieteellistä että modernia, perinteistä äitiyttä koskevaa ajattelua. Ammattilaisten tulkinnat kiinnittävät äitiyden kotiin, ydinperheeseen, biologiseen kiintymyssuhteeseen ja työssäkäyvään naiskansalaiseen. Ammattilaisten puheen ytimenä on lastensuojelullisen huolen täyttämä äitiys, josta keskustellaan arvioinnin ja tarkkailun kontekstissa. Kuvatessaan toimintaansa äitien kanssa ammatillaiset kuvaavat usein äitien pulmien tunnistamista ja heidän arvioimistaan, missä äidit eivät ole osallisina. Ammattilaisten puhe kertoo taidosta tunnistaa pulmia ja arvioida tuen tarvetta. Sen sijaan usein jää epäselväksi, miten ongelmia ratkaistaan ja äitejä konkreettisesti tuetaan. Kuvaukset eivät myöskään kerro, siitä kuinka paljon omien tulkintojen pitävyyttä testataan äitien kanssa.

Median keskustelut äitiydestä heijastavat postmoderneja, ajassa muuttuvia äitiyden tulkintoja, jotka kyseenalaistavat moderniin äitiyden ihanteeseen liittyvät arvot ja merkitykset. Puheen keskiössä on naisten vapaus ja itsenäisyys, joka ulottuu äitiydessä tehtäviin valintoihin ja ratkaisuihin. Mediakeskusteluissa yhteiskunnalliset normit ja arvot eivät sido äitiyttä. Median äitiyskeskustelu käydään ihanteiden ja naisen mallin

antamisen kontekstissa, jossa hyvin monenlaiset äitiyden toteuttamisen tavat ovat sallittuja. Mediakontekstissa eivät päde määrittelytavat, joilla ammattilaiset tuottavat äitiyden ammatillista puuttumista vaativaksi. Ammatillinen viitekehys, jonka mukaan äitejä arvioidaan voi olla ristiriidassa sille, millaisia äitiyden ihanteita mediassa on tarjolla. Ammattilaisten haasteena onkin kohdata äitejä, jotka ehkä omaksuvat mediasta malleja ja ihanteita, jotka eivät täytä ammattilaisten asettamia äitiyden standardeja. Näin ollen äitien tukeminen edellyttää herkistymistä ajassa liikkuville äitiyden odotuksille. Äidin väkivaltaisuus lasta kohtaan tai lapsen laiminlyöminen voivat olla riittämättömyyden ja frustroitumisen tunteiden seurauksia (esim. Janhunen ja Saloheimo 2008, 28–50). Riittävän hyvä äitiys edellyttää sitä, että äiti tuntee olevansa riittävän hyväksytyt ajankohtaisen kulttuurin ja sen sisältämien naisihanteiden taholta (Hägglund 1988; Elvin-Novak 1999).

7.3 Tutkimuksen toteutuksen ja merkityksen arviointi

Historiallisesti rajankäynti ”hyvän” ja ”huonon” äitiyden välillä ei ole ollut selväpiirteistä, vaan aaltoilevaa. Äitiyttä koskeva keskustelu hahmottuu spiraalimaisena tai syklistenä, jossa erilaiset painotukset vuorottelevat ja toistuvat erilaisissa yhteyksissä. Äitiyden standardeja ovat levittäneet aluksi sivistyneistön edustajat, kansalais- ja hyväntekeväisyysjärjestöt ja myöhemmin monien eri alojen ammattilaisten joukossa sosiaalityöntekijät, perhetyön ammattilaiset ja media. (Smart 1996, 43–44; Helén 1997; Nätkin 1997; Nätkin ja Vuori 2007.) Se, millainen käyttäytyminen ja millaiset ominaisuudet kulloinkin määrittävät hyvän äitiyden ulkopuolelle, valaisee hyvin sitä, kuinka pitkälti äitiys on ideologisoitua ja toisaalta sitä, kuinka moniulotteista on äitiyteen kohdistuva yhteiskunnallinen valvonta. Lastensuojelutyössä äitiys on sekä konteksti että väline lastensuojelullisia ongelmia lähestyttäessä. Tämän vuoksi äitiyden määrittelytavat ovat keskeinen osa lastensuojelullista ongelmista ja ratkaisuksista käytävää tulkintatyötä (vrt. Forsberg 1998, 280).

Kvalitatiivisella tutkimusotteella pyritään ilmiön ymmärtämiseen ja tulkitsemiseen sekä sitä koskevien uusien näkökulmien avaamiseen. Eskola ja Suoranta (2000) kuvaavat laadullisen tutkimustekstin olevan kudoksenomainen, monien aineksien – luetun, koetun, havaitun, luullun, kuvitellun, pohditun, muistetun, haaveillun – yhteenliittymä. Aineistosta tehdyt tulkinnat syntyvät aina tutkijan subjektiivisen luennan ja ymmärryksen tuloksena. Se, mitä näen, miten luen, mitä havaitsen ja tulkitseen liittyvät monin tavoin paitsi asemaani tutkijana, myös kokemuksiini äitinä, naisena, tyttärenä ja sosiaalityön ammattilaisena. Tutkimuksen kannalta olen joutunut käsittelemään omaa suhdettani näihin positioihin sekä niiden välisiin suhteisiin. Äitinä tutkimustani on virittänyt halu puolustaa äitejä, joiden yhteiskunnallisen aseman voi edelleen nähdä

olevan monin tavoin alistainen ja epätasa-arvoinen. Äidit ovat usein alistaisessa asemassa myös suhteessa sosiaalialan ammattilaisiin, minkä vuoksi äidin positiosta käsin on ollut vaikeaa kirjoittaa syyllistämättä heitä. Ammattilaisten puhetta lukiessani olen äidinpositiossa asettunut tietoisesti ammattilaisia vastaan, minkä vuoksi analyysissäni juutuinkin pitkäksi aikaa hyvin kriittiseen, ammattilaisten tulkintoja kyseenalaistavaan lukutapaan. Sosiaalialan ammattilaisena minua puolestaan ympäröi puhe lasten laiminlyönneistä, kaltoin kohtelusta, pahoinpitelystä ja hyväksikäytöstä, mikä puolestaan on herättänyt syyllisyyttä siitä, että kirjoitan äitejä puolustavaan sävyyn. Tutkimusta tehdessäni olen siis tasapainoillut paitsi erilaisten äitiyden vaatimusten myös tutkimisen ja tutkijan positiioihin liittyvien konventioiden ristipaineissa.

Olen analysoinut aineistona olevia tekstejä diskurssianalyttisen sekä feministisen metodologian piirissä tuotettujen ideoiden avulla. Lähtökohtanani on näkemys siitä, että äitiyttä koskevat puhutavat ovat aina aikaan ja paikkaan sidottuja, kielen ja kulttuurin rajaamia (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1999; Wetherell ja Potter 1992). Tietystä ilmiöstä, esimerkiksi äitiydestä voidaan puhua tiettyjen, rajallisten kulttuuristen tulkintaresurssien avulla (Juhila 2004). Varsin laaja tekstiaineisto sekä tutkimustehtäväni ovat suunnanneet analyysini painopistettä tekstin sisällön ja merkitysten tulkintaan, jossa olen hyödyntänyt feministisiä, äitiyden sosiaalista konstruoimista koskevia analyysejä ja kritiikkejä.

Lukutapani on sävyttynyt feministisen tutkimuksen tapaan emansipatorisesti ja kriittisesti. Olen tarkastellut kriittisesti diskursseja, jotka voivat vaikeuttaa naisten toimintaa äiteinä ja toisaalta ammattilaisten ja äitien kohtaamista tai äitien avun saamista. Lisäksi olen toteuttanut tutkimukseni feministisen tutkimuksen tapaan luovasti, sitoutumatta tiukasti oman tieteenalani käsitteistöön. Marianne Liljeströmin (2004, 16) mukaan feministisessä tutkimuksessa onkin kyse tieteenalakohtaisten käsitteiden, käsitysten ja ajatusten luovasta lainaamisesta, käsitteellisestä tottelemattomuudesta ja tieteenalarajojen ylittämisestä sekä halusta rakentaa erilaista ja liikkuvampaa akateemista tilaa ja käytäntöä. Tutkimusta tehdessäni olen liikkunut eri tieteenalojen välimaastoissa hakien niistä välineitä, ideoita ja käsitteitä. Feministisen tutkimusotteen kautta olen myös tietoisesti ottanut etäisyyttä tieteen tekemisen perinteeseen, jossa tutkimus esittää itsensä varmana ja objektiivisena totuutena, jollaista se ei kuitenkaan koskaan voi olla. Tulkintamme sosiaalisista ilmiöistä ovat aina osittaisia, valikoidusta näkökulmasta tuotettuja ja siten epätäydellisiä (Koivunen 2004, 51). Aidosti objektiivinen tieto tunnustaa subjektiivisuuden väistämättömyyden ja pyrkii tekemään sen näkyväksi (vrt. Harding 1991).

Puhun tutkimuksessani nykyäitiydestä vaikka aineistoni on kokonaisuudessaan vuodelta 1999. Tutkimusprosessi on kestänyt vuodesta 2001 vuoteen 2008, eli sijoittuu ajanjaksolle, jonka olen itse ollut äitinä. Ymmärrän itseni nykyajan äidiksi, eli äidiksi

aikana, jona olen tutkimustani kirjoittanut. Näiden vuosien aikana olen myös lukenut Annaa, Kotilietä ja Kaksplussaa, enkä näe tulkintojeni vielä olevan ristiriitaisia niissä nykypäivänä esiintyvälle äitipuheelle. Äitiyttä koskevasta mediapuheesta voi tunnistaa kaavan, jossa äitiydessä onnistumiselle ovat keskeisiä äidin omat valinnat, kyky järjestää arkea ja suhtautua äitiyteen ”oikealla tavalla”. Paikoin äidin omaehtoisuutta koskeva puhe vaikuttaa nykymediassa kärkevämältä kuin omassa aineistossani. Pidän lisäksi todennäköisempänä, että ammattilaisten puhettavat muuttuvat hitaammin kuin puhettavat lehdissä, jotka yleensä tuovat kulttuuriset muutokset ensimmäisinä esille (Fairclough 1997). Tuntumaa perhetyöhön liittyvään, aineistoani ajankohtaisempaan keskusteluun olen kuitenkin pyrkinyt säilyttämään osallistumalla perhetyön saralla järjestettyihin työntekijä- ja asiantuntijatapaamisiin sekä hyödyntämällä ajankohtaista perhetyön kehittämiseen ja tutkimiseen liittyvää kirjallisuutta. Myös tästä näkökulmasta muutosta voi epäillä hitaaksi. Perhetyö kaipaa edelleen vahvasti selkiytystä niin käsitteiden, sisältöjen, osaamisen, koulutuksen, johtamisen kuin lastensuojelun palvelujärjestelmään sijoittumisensa suhteen (ks. Heino 2008).

Aineiston valintani voi herättää kysymyksen, kertooko tutkimukseni vain äitiyden ääripäistä, kahdesta marginaalista, joista toinen ilmentää postmodernia, äitiyden vapaata toteuttamista ja toinen ammatillisesti tarkkailtua ja rajoitettua äitiyttä. Tulkitessani molemmat aineistot osasiksi kulttuurisesta puheesta (ks. esim. Suoninen 2004) näen aineistojeni kertovan äitiydestä myös suhteessa yleiseen, ääripäiden väliin sijoittuvaan puheeseen. Oletan, että samat kertomisen tavat, jotka esiintyvät aineistoni teksteissä, ovat läsnä myös kulttuurin tasolla luomassa äideille erilaisia mahdollisuuksia ymmärtää ja toteuttaa äitiyttään (vrt. Suoninen 2004; Kolehmainen 2004). Esimerkiksi Jani Kolehmainen (emt., 92) toteaa, että yksikin isäkertomus kantaa mukanaan niitä kulttuurisia merkityksiä, joilla isyyttä ylipäänsä voi kulttuurisessa kontekstissamme ymmärtää. Aineistonvalinnallani on ollut sekä etunsa että haittansa. Puhe äitiydestä on kulttuurissamme tyypillisimmillään puhetta hyvästä ja pahasta, riittävästä ja kelvottomasta. Näiden aineistojen kautta olen voinut avata äitiyden ymmärryksen rakentumista juuri riittämättömänä tai ideaalisena ja hyvänä sekä pureutua siihen, millaisin merkityksin ne rakentuvat. Mediassa on tarjolla kaunisteltuja tarinoita äitiydestä, kun taas ammattilaisten puhe on tarjonnut mahdollisuuden pohtia äitiyteen liittyviä ristiriitoja, vaikeuksia ja kielteisiä asioita.

Toisaalta on niin, että mediassa tuotetuissa äitiyden konstruktioissa äitiys rumentaa, sitoo, kaventaa vapautta ja on jotain sellaista, jota vasten täytyy taistella. Mediassa tuotetut äitiyden konstruktioit ovat osittain kriittisempiä ja sävyiltään negatiivisempia kuin ammattilaisten huolen kohteena olevista äideistä tuottamat äitiyden konstruktioit, jotka heijastavat positiivisia äitiyden mahdollisuuksia ja toivetoivoja, esimerkiksi äidin ja lapsen kiintymystä ja kodin luomaa turvaa. Näiden aineistojen valinnalla toivoin voivani osoittaa sitä, että rajat erilaisten dikotomioiden välillä, kuten hyvä–huono,

normaali–poikkeava, eivät ole selkeitä. Toisaalta olen tällä aineistonvalinnallani voinut tahattomasti vahvistaa ideologisia hyvän ja pahan äidin konstruktioita. Joka tapauksessa tällaisen tutkimusasetelman kautta esiin tulevat erot ja vastakuvat pakottavat pohtimaan sitä, ovatko äitiyttä koskevat määrittelytavat lastensuojelutyössä oikeudenmukaisia ja riittäviä, vai tulisiko äitiyttä lähestyä toisin.

Tutkimukseni tekee näkyväksi sitä, kuinka moniin erilaisiin kulttuurisiin odotuksiin ja vaatimuksiin naiset joutuvat äiteinä vastaamaan. Äitiyttä määrittävät perinteiset normit sekä nykyiset uudet odotukset muodostavat yhdessä ristiriitaisten uskomusten ja odotusten joukon. Äitien tukeminen ja samalla lasten hyvinvoinnin edistäminen edellyttää näiden äitiyteen liittyvien normatiivisten ja kulttuuristen merkitysten näkyväksi tekemistä ja aktiivista käsittelyä. Äitiyttä koskevan kulttuurisen ajattelun ja siinä tapahtuvien muutosten tunnistamista voi pitää lastensuojelutyön kannalta välttämättömänä. Ongelmia, niiden ratkaisuja ja perhetilanteita jäsennetään pitkälti sen kautta, millaisena kulttuurisena instituutiona äitiys nähdään. Perhetyön avulla äitiyttä myös luodaan tietynlaiseksi. Kuvatessaan asiakastilanteita ammattilaiset ammentavat käsityksiä kulttuurisesta merkitysvarastosta, mutta se ei ole aina tietoista. Tulkintojen kriittisellä luennalla on mahdollista tehdä näkyväksi käsityksiin sisältyvää valtaa, merkityksiä, jotka mahdollisesti ylläpitävät ja vahvistavat poikkeavuutta ja alisteista asemaa pikemminkin kuin poistavat niitä, tai valtaistavat asiakasta (vrt. Kivipelto 2004).

Tutkimukseni tuo esille myös tarpeen kehittää perhetyön rinnalle naisten lähtökohdista kehitettyä, naislähtöistä ja naisten asioihin eksplisiittisesti keskittyvää (sosiaali-)työtä. Perhetyön ammattilaisten puhe ja toiminta ovat näennäisesti sukupuolineutraaleja. Lastensuojelun näkökulmasta asiakkaana olevia äitejä katsotaan nimenomaan äiteinä mutta ei välttämättä naisina, joiden muut elämänalueet ja suhteet ovat äitiyden toteuttamisen kannalta erityisen merkittäviä. Perhetyön niukat resurssit eivät todennäköisesti suo mahdollisuuksia tukea naisia muussa kuin äidin roolissa, jolloin helposti rajataan naisen identiteetti äitiyteen. (Ks. Featherstone 2004.) Myös isien vähyys työskentelyssä voi vahvistaa sukupuolittain eriytyviä odotuksia perhevastuusta.

Pidän tärkeänä sitä, että äitiyden kulttuuriset odotukset ja merkitykset otetaan tietoisien työskentelyn kohteeksi silloin, kun äitejä halutaan ammatillisesti tukea. Ne vaikuttavat väistämättä siihen, kuinka ammattilaiset arvioivat ja kohtaavat äitejä. Niin sosiaalityön kuin perhetyönkin tärkeänä tavoitteena voi pitää äitien itsetunnon ja itsetuntemuksen lisäämistä, omien oikeuksien ja rajojen tunnistamista ja syyllisyyden purkamista. Asiakkaana olevia äitejä tulisi tukea refleksiiviseen ja emansipoituvaan äitiyteen, auttaa heitä tulemaan tietoiseksi ja muodostamaan oma suhteensa erilaisiin äitiyttä koskeviin odotuksiin (vrt. Raunio 2004). Pidän tutkimustani onnistuneena, jos se lisää ammattilaisten kriittistä suhtautumista äitiyden kulttuurisiin merkityksiin, joita auttamistehtävään lähes väistämättä ammennetaan. Näin välttään odottamasta äideiltä liikaa tai sortumasta

äitejä rankaiseviin ja syyllistäviin käytäntöihin. (Featherstone 1997; 2004.) Perhetyössä kaivataan helposti käytäntöön sovellettavaa tietoa, jonka avulla huolta aiheuttavia tilanteita voidaan purkaa ja ratkaista. Nätkin ja Vuori (2007, 26) epäilevät, että faktuaalinen tieto kääntyy käytännön tilanteissa herkästi moraalisesti latautuneeksi ja ideologiseksi tiedoksi, joka ei reflektoi tietämisensä rajoja. Oma tutkimukseni osoittaa reflektoinnin tärkeyttä siksi, ettei ongelmia ja asiakkaita määriteltäisi kulttuuristen odotusten mukaan esimerkiksi päihdeäideiksi, miehen mallia lapsilleen kaipaaviksi yksinhuoltajiksi tai diagnosoitaisi psykopatologisin termein ylihuolehtiviksi tai torjuviksi äideiksi. Ammatillisena tavoitteena tulee olla aidot vuorovaikutustilanteet, joissa huoli ja tuen tarve konstruoidaan asiakkaana olevan äidin kanssa yhdessä.

Lisäksi soisin, että tutkimukseni tarjoaisi välineitä äitiyden jäsentämiseen kulttuurisamme eläville äideille, jolloin tutkimuksellani olisi arvoa myös tieteen ulkopuolella. Naistenlehdet käsittelevät äitiyden ristiriitoja, mutta kaiken kaikkiaan äitiydestä tuotettu kuva on idealistinen. Naistenlehtien merkitystä siihen, millaisena instituutioon äitiys kulttuurisesti ymmärretään sekä siihen, miten äidit jäsentävät omaa kokemustaan tai ohjailevat elämäänsä äiteinä, ei ole syytä vähätellä. Naistenlehdet tarjoavat lukijoille peilauspinnan ja vertailukohteen ideaaliselle äitiydelle, tuottavat neuvoja sen saavuttamiseksi ja houkuttelevat tavoittelemaan sille tuotettuja standardeja. (Woodward 1997, 276; Johnston ja Swanson 2003, 31.) Lehdissä tuotetut ristiriitaiset viestit ja moninaiset odotukset voivat heikentää sekä äidin kykyä toteuttaa lapsen kannalta toimivaa äitiyttä että iloita äitiydestään. Onkin syytä kysyä, tuntevatko äidit, joiden äitiys poikkeaa lehtien konstruoimasta äitiydestä itsensä vähemmän arvokkaiksi ja poikkeaviksi? Herättävätkö lehtidiskurssit äideissä syyllisyyttä ja riittämättömyyden tunteita, jotka vaikeuttavat äitinä olemista? Kysymys siitä, kuinka naisten- ja perhelehtien ideaalit vaikuttavat siihen, miten äidit äitiyttään tulkitsevat ja toteuttavat, jää kiinnostavaksi jatkotutkimuksen haasteeksi. Yhtä tärkeää on jatkaa tutkimusta siitä, millaiseen äitiyden ymmärrykseen lastensuojelussa toimivat ammattilaiset työssään tukeutuvat.

Kvalitatiivisen tutkimusraportin teksti ei vain heijasta tutkimaansa vaan on itse todellisuus, joka luo merkityksiä ja jolla on voimaa osallistua aihepiiriään koskevaan yhteiskunnalliseen keskusteluun (Eskola ja Suoranta 2000, 219). Tutkimuksessani olen tuottanut äitiyttä vahvasti ristiriitaisena konstruktiona. Ristiriitaiset odotukset voivat johtaa riittämättömyyden tunteisiin, syyllisyyden tunteisiin, yhä paremman äitiyden tavoitteluun ja uupumukseen. Tarkoitukseni ei ole kuitenkaan sanoa, että äitiys on tai sen tulee olla ristiriitaista ja raskasta. Päinvastoin tavoitteenani on ollut tehdä ristiriitoja ja odotuksia näkyväksi, jotta avuntarpeita voidaan paremmin tunnistaa, kohtuuttomia odotuksia kyseenalaistaa ja niistä vapautua.

Lähteet

- Adcock Margaret (1985) *Assessing parenting: The Context*. Teoksessa Margaret Adcock ja Richard White (toim.) *Good enough parenting*. London: British Agencies for adoption and fostering, 13–28.
- Ahola, Suvi (1999) *Iljan äidiksi*. Juva: WSOY.
- Ahola, Suvi (2000) *Kamala ihana äiti*. Juva: WSOY.
- Aikakauslehtien LT-levikit 1992–2004: <http://levikintarkastus.fi/levikintarkastus/tilastot/aikakauslehdet.pdf> luettu 11.4.2005
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C, Waters, E. ja Wall, S. (1978) *Patterns of Attachment. A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Earlbaum.
- Alasuutari, Maarit (2003) *Kuka lasta kasvattaa? Vanhemmuuden ja yhteiskunnallisen kasvatuksen suhde vanhempien puheessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Alila-Paunonen, Kirsi (2002) *Pylpyrä – riittävän vanhemmuuden arviointimalli*. Teoksessa Juhani Johansson (toim.) *Haasteena vanhemmuus*. Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry. 50 vuotta 1952 - 2002. Helsinki: Hakapaino Oy, 78–85.
- Ambert, Anne-Marie (1994) *An International Perspective on Parenting: Social Change and Social Contracts*. *Journal of Marriage and the Family*. Vol. 56 (3), 529–543.
- Andersson, Gunvor (1995) *Barn i samhällsvård*. Lund: Studentlitteratur.
- Anttonen, Anneli (1997) *Feminismi ja sosiaalipoliittinen Miten sukupuolesta tehtiin yhteiskuntateoreettinen ja sosiaalipoliittinen avainkäsite*. Tampere: University Press.
- Anttonen, Anneli (2003): *Lastenhoidon kaksi maailmaa*. Teoksessa Hannele Forsberg ja Ritva Nätkin (toim.): *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 159–185.
- Arendell, Terry (2000) *Conceiving and Investigating Motherhood: The Decade's Scholarship*. *Journal of Marriage and the Family*, Vol. 62. (4), 1192–1207.
- Arnkil, Tom, E., Eriksson, Esa ja Saikku Peppi (1998) *Huolen harmaa vyöhyke*. *Dialogi* 7/1998, 7–11.
- Badinter, Elisabeth (1980) *The Myth of Motherhood. A Historical View of the Maternal Instinct*. London: Souvenir Press (E and A) LTD.
- Ballaster, Ros, Beetham Margaret, Frazer Elisabeth ja Hebron Sandra (1991) *Feminist List* Teoksessa Jo Campling (toim.): *Women's' worlds. Ideology, Feminity, and the Women's magazine*. *Women in Society*. Basingstoke: MacMillan Education.
- Bardy, Marjatta (1996) *Lapsuus ja aikuisuus – kohtauspaikkana Émile*. *Stakes tutkimuksia* 70. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Bardy, Marjatta (2004) *Lasten auttaminen lastensuojelussa*. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio, Hujala Anne (toim.) *Lastensuojelu tänään*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 192–201.
- Barret, Michèle (1985) *Nykyajan alistettu nainen*. Suom. Aino Saarinen et al. *Käännöksen tark.* Kaija Anttonen. Tampere: Vastapaino.
- Barret, Michèle ja McIntosh, Mary (1982) *The Anti-Social Family*. London: Verso.
- Bauman, Zygmunt (2001) *Individualized Society*. Cambridge: Polity Press.
- Beck-Gernsheim, Elisabeth (1996) *Everything for the Child – for Better or Worse?*

- Teoksessa Ulla Björnberg (toim.) *European parents in the 1990s. Contradictions and comparisons*. New Brunswick: Transaction Publishers, 59–82.
- Beck, Ulrich (1995) *Politiikan uudelleen keksiminen: Kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa*. Teoksessa Beck, Ulrich, Giddens, Anthony ja Lash, Scott: *Nykyajan jäljillä*. Jyväskylä: Vastapaino, 11–82.
- Beck, Ulrich ja Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002) *Individualization: Institutionalized individualism and its social and political consequences*. London: Sage.
- Beck, Ulrich ja Beck-Gernsheim, Elisabeth (1995) *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press.
- Berg Brodén, Margareta (1989) *Mor och Barn i Ingenmansland. Intervention under Spädbarnsperioden*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Berg, Insoo, Kim (1991) *Perhekeskeisen työn opas. Käytännön vihjeitä lastensuojeluun*. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- Berg, Kristiina (2000) *Perhetyö lastensuojelussa tuotettuna puheena Käsiteanalyttinen kirjallisuuskatsaus. Sosiaalipolitiikan pro gradu –tutkielma*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Painamaton.
- Björnberg, Ulla (1992) *Parenting in Transition. An Introduction and Summary*. Teoksessa Ulla Björnberg (toim.) *European Parents in the 1990s. Contradictions and comparisons*. New Brunswick: Transaction Publishers, 1–29.
- Bordo, Susan (1993) *Feminism, Foucault and the Politics of the Body*. Teoksessa Caroline Ramazanoglu (toim.) *Up Against Foucault: explorations of some tensions between Foucault and feminism*. London: Routledge, 179–202.
- Bowlby, John (1969) *Attachment and loss vol. 1*. London: Hogarth.
- Bowlby, John (1973) *Attachment and loss vol. 2*. New York: Basic Books.
- Bowlby, John (1980) *Attachment and loss vol. 3*. New York: Basic Books.
- Brannen, Julia (1999) *Reconsidering Children and Childhood. Sociological and Policy Perspectives*. Teoksessa Elizabeth B. Silva ja Carol Smart (toim.) *The New Family?* London: Sage, 143–158.
- Bäck-Wiklund, Margareta ja Bergsten, Birgitta (1997) *Det moderna föräldrskapet. En studie av familj och kön i förändring*. Falun: Tryckning AiT Scandbook.
- Böök, Marja-Leena (2001) *Vanhemmuus ja vanhemmuuden diskurssit työttömyystilanteessa*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 182. Jyväskylä: University Printing House.
- Cacciatore, Raisa ja Janhunen, Kristiina (2008) *Täydelliset äidit – 11 myyttiä*. Teoksessa Kristiina Janhunen ja Minna Oulasmaa (toim.) *Äidin kielletyt tunteet*. Helsinki: Väestöliitto, 12–27.
- Chodorow, Nancy (1978) *The Reproduction of Motherhood. Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. University of California Press.
- Chodorow, Nancy ja Contratto, Susan (1982) *The Fantasy of the Perfect Mother*. Teoksessa Barrie Thorne ja Marilyn Yalom (toim.) *Rethinking the Family. Some feminist questions*. New York: Longman, 54–73.
- Choi, P, Henshaw, C., Baker, S. ja Tree, J. (2007) *Supermum, superwife, supereverything: performing femininity in the transition to motherhood*. *Journal of Reproductive and Infant Psychology* 23 (2), 167–180.

- Cooper, Christine (1985) 'Good enough', border-line and 'bad-enough' parenting. Teoksessa Margaret Adcock ja Richard White (toim.) Good-enough parenting. London: British Agencies for adoption and fostering, 58–80.
- Coward, Ros (1997) The heaven and hell of mothering: mothering and ambivalence in the mass media. Teoksessa Wendy Hollway ja Brid Featherstone (toim.) Mothering and ambivalence, London: Routledge, 111–118.
- Crittenden, Patricia McKinsey (2003) Vaarallinen käyttäytyminen ja vaaralliset ympäristöt: 35 vuotta tutkimusta pahoinpitelyn vaikutuksista lapsen kehitykseen. Teoksessa Jari Sinkkonen ja Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 115–145.
- Dally, Ann (1982) *Inventing Motherhood. The Consequences of an Ideal*. London: Burnett Books Ltd.
- Davies, Linda, Krane, Julia, Collings Sara ja Wexler Sharon (2007) Developing Mothering Narratives in Child Protection Practice. *Journal of Social Work Practice* 21 (1), 23–34.
- Davis, Madeleine ja Davis, Wallbridge (1981) Äidin ja lapsen mysteeri. Winnicottin psykoanalyttinen ajattelu. Espoo: Weilin+Göös.
- Doane, Janice ja Hodges, Devon (1995) From Klein to Kristeva. *Psychoanalytic Feminism and the Search for the "Good Enough" Mother*. University of Michigan Press.
- Edin, Kathryn ja Kefalas, Maria (2005) *Promises I Can Keep. Why Poor Women put Motherhood before Marriage*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Elvin-Novak, Ylva ja Thomsson, Helene (2001) Motherhood as Idea and Practice: A Discursive Understanding of Employed Mothers in Sweden. *Gender and Society* 15 (3), 407–428.
- Elvin-Novak, Ylva (1999) *Accompanied by guilt. Modern motherhood in the Swedish way*. Ph.D. diss., Department of Psychology. Stockholm University.
- Eräranta, Kirsi (2007) Olevasta tekijäksi. Psykososiaalinen tieto isän määrittäjänä. Teoksessa Jaana Vuori ja Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 83–105.
- Eräranta, Kirsi (2005) Heteroseksuaalinen matriisi ja isän vanhemmuus. *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 18:3, 19–29.
- Eskola, Jari ja Suoranta, Juha (2000) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fairclough, Norman (1997) *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.
- Fast, Maija (2006) *Vaatimusten ristipaineissa. Nuoret koulutetut naiset ja kilpailuyhteiskunta*. Tane-julkaisuja 2006:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Featherstone, Brid (1997) Introduction: Crisis in the western family. Teoksessa Wendy Hollway ja Brid Featherstone (toim.) *Mothering and ambivalence*. London: Routledge, 1–16.
- Featherstone (1999) Taking mothering seriously: the implications for child protection. *Child and Family Social Work* 4, 43–55.

- Featherstone Brid (2004) *Family Life and Family Support. A Feminist Analysis*. Palgrave MacMillan.
- Featherstone (2006) Why gender matters in child welfare and protection. *Critical Social Policy* 26 (2), 294–314.
- Forsberg, Hannele (2003): Hajottavat ja koossapitävät tunteet. Teoksessa Hannele Forsberg ja Ritva Nätkin (toim): *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 86–102.
- Forsberg, Hannele (1994) Yksi ja monta perhettä. Tutkimus sosiaalityöntekijöiden perhetulkinnoista sosiaalitoimistotyössä. *Stakes. Tutkimuksia* 42. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Forsberg, Hannele (1995) Sosiaalitoimiston isä, kaivattu, toivoton, uhkaava. Teoksessa Eräsaari, Leena ja Julkunen, Raija ja Silius, Hannele (toim.) *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*. Tampere: Vastapaino, 132–150.
- Forsberg, Hannele (1998) Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Forsberg, Hannele (2001) ”Palaverin päätyttyä pihisimme vihasta” Väkivalta, auttajat ja kirjoitetut tunteet. *Janus* 9 (1), 3–21.
- Forsberg, Hannele ja Kuronen, Marjo ja Ritala-Koskinen, Aino (1992) Feministinen sosiaalityö – kysymyksiä ja uusia kysymyksiä. *Janus* (1), 3–9.
- Forssén, Katja (1993) Suojaverkon lapsiperheet. Tutkimus kasvuolopuutteiden takia lastensuojelun asiakkaana olevien perheiden elämänhallinnan ongelmista ja perheiden kanssa tehdystä sosiaalityöstä. Turun yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos, Sosiaalipolitiikan julkaisuja, sarja A:2.
- Foucault, Michel (1999) *Seksuaalisuuden historia*. (suom. Kaisa Sivenius) Tampere. Tammer-Paino Oy.
- Fox Keller, Evelyn (1984) *Reflections on Gender and Science*. New Haven: Yale University Press.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1992) *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1995) Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Beck, Ulrich – Giddens, Anthony – Lash, Scott: *Nykyajan jäljillä*. Jyväskylä: Vastapaino, 83–152.
- Glenn, Nakano Evelyn (1994) *Social Constructions of Mothering: A Thematic Overview*. Teoksessa Evelyn Nakano Glenn, Grace Chang ja Linda Rennie Forcey (toim.) *Mothering Ideology, Experience, and Agency*. London: Routledge, 1–29.
- Gordon, Tuula, Lahelma, Elina ja Holland, Janet (2004) Ystäviä vai vihollisia? Tulkintoja tyttöjen vuorovaikutussuhteista koulussa. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino, 169–190.
- Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki:SKS.
- Haataja, Anita (2004) Pohjoismaiset vanhempainvapaat kahden lasta hoitavan vanhemman tukena. *Janus* 12 (1), 25–48.

- Haataja, Anita (2006) Pohjoismainen ansaitsija-hoivaajamalli. Ruotsin ja Suomen perhevapaajärjestelmän vertailu. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006: 43.
- Hakovirta, Mia (2006) Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinavalinnat. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 45 / 2006. Helsinki: Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos.
- Hakovirta, Mia ja Salin, Milla (2006) Valinta vai pakko? Kansainvälinen vertailu äitien preferoiman ja toteutuneen työmarkkina-aseman yhteydestä. *Janus* (3), 255–271.
- Haraway, Donna (1991) *Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective*. Teoksessa Haraway, Donna (toim.): *Simians, Cyborgs and Women. The Reinvention of Nature*. London: Free Association, 183–250.
- Haraway, Donna (1992) *Primate visions: Gender, race, and nature in the world of modern science*. London: Verso.
- Harding, Sandra (1991) *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*. Buckingham: Open University Press.
- Harjunen, Hannele (2004) Lihavuus, stigma ja sukupuoli. Teoksessa Eeva Jokinen, Marja Kaskisaari ja Marita Husso (toim.) *Ruumis töihin! Käsité ja käytäntö*. Tampere: Vastapaino, 243–262.
- Hautamäki, Airi (2003) Kiintymyssuhdeteoria – teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa Jari Sinkkonen ja Mirjam Kalland (toim.) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. Helsinki: WSOY, 13–66.
- Hautamäki, Airi (2000) Kiinnittymisteoria – teoria yksilön kiinnittymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiinnittymisen merkityksestä kehitykselle ja kiinnittymisen katkoksista. *Psykologia* 1 / 2000, 4–29.
- Hays, Sharon (1996) *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Haven and London: Yale University Press.
- Heimo, Taija ja Nätkin, Ritva (2007) Valintojen mosaiikki. Perhevapaalta työhön paluu. *Janus* 15 (3), 215 – 228.
- Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. *Stakes: Tutkimuksia* 77.
- Heino, Tarja (2008) Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys Lastensuojelun kehittämisohjelmalle. *Stakes Työpapereita* 9 / 2008. Helsinki: Valopaino Oy.
- Heino, Tarja ja Berg, Kristiina ja Hurtig, Johanna (2000): Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsennyksiä. Aiheita 14. Helsinki: Stakes.
- Helén, Ilpo (1997) Äidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Helminen, Marja-Liisa (2002) Vanhemmuuden roolikartta – tuki ja työväline vanhemmuuden arviointiin. Teoksessa Juhani Johansson (toim.) *Haasteena vanhemmuus. Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry. 50 vuotta 1952–2002*. Helsinki: Hakapaino Oy, 55–72.

- Hirvonen, Eila (2000) Raskaus nuoren valintana. Etnografia alle 18-vuotiaiden nuorten raskaudesta, tulevasta vanhemmuudesta ja elämäntilanteesta sekä äitiysneuvolakäynneistä. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hochschild, Arlie Russell (1997) *The Time Bind. When Work Becomes Home and Home Becoms Work*. New York: Metropolitan Books.
- Hoikkala, Tommi (1993) *Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Holopainen, Katja (1998) *Äitiys on mahdollisuus. Päihdeongelmaisten äitien kuntoutus Oulunkylän ensikodissa. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 17*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Hurtig, Johanna (1997) *Vanhempien tukeminen lastensuojelussa – perheen pelastusköysi vai ammattilaisten iskulause? Sosiaalityön Pro gradu-tutkimus*. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Painamaton.
- Hurtig, Johanna (1999) *Huvitusta, hyvitystä vai hyödyllistä? Lastensuojelullisen perhekuntoutuksen arviointia. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B Tutkimusraportteja ja selvityksiä 30*. Rovaniemi: Lapin Yliopistopaino.
- Hurtig, Johanna (2003a) *Perhetyö lastensuojelutyönä*. Teoksessa Hurtig Johanna ja Rantalaiho, Ulla-Maija ja Hautajärvi, Sanne: *Lastensuojelua kehittämässä – Arvioivia näkökulmia Nuorten Ystävien Lapsi Lapissa projektiin*. Lapin yliopiston Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B 46. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 7–100.
- Hurtig, Johanna (2003b) *Lasta suojelemassa. Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä*. Rovaniemi: Lapin Yliopistopaino.
- Hurtig, Johanna ja Laitinen, Merja (2000) *Kohtalokas kolmio – perhe, paha ja ammattilaiset*. *Janus* 8 (3), 249–265.
- Hurtig, Johanna ja Laitinen, Merja (2002) *Varjojen jäljillä*. Teoksessa Merja Laitinen ja Johanna Hurtig (toim.) *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 192–198.
- Hurtig, Johanna ja Laitinen, Merja (2003) *Kantaaottavuus tutkimuksen eettisenä kysymyksenä*. Teoksessa Anneli Pohjola (toim.) *Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus*. Rovaniemi: Lapin Yliopistopaino, 87–109.
- Husso, Marita (2003) *Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila*. Tampere: Vastapaino.
- Huttunen, Jouko (2001) *Isänä olemisen uudet suunnat*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Hägglund, Vilja (1988) *Äidin ja lapsen varhainen maailma*. Teoksessa *Psykoanalyysin monta tasoa. Psykoanalyytikko Tor Björn Hägglundin juhlakirja 10.3.1988*. Helsinki: Nuorisopsykoterapiasäätiö.
- Häggman, Kai (1994) *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. *Historiallisia tutkimuksia* 179. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Härkälä, Anna (2006) *Kertomuksia äitiydestä. Narratiivinen tutkimus äitiyden kulttuurisesta kuvasta. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma*. Tampereen Yliopisto: Painamaton.
- Härkönen, Anna-Leena (2001) *Heikosti positiivinen*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

- Jallinoja, Riitta (1997) *Moderni säädyllisyys Aviosuhteen vapaudet ja sidokset*. Tampere: Tammer - Paino.
- Jallinoja, Riitta (2000) *Ylilatautunut yksityiselämä*. Teoksessa Tommi Hoikkala ja J.P. Roos (toim.) *2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jallinoja, Riitta (2006) *Perheen vastaisku. Familistista käännettä jäljittämässä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Janhunen, Kristiina ja Saloheimo, Anja (2008) *Äitiyden tunnepakkaus*. Teoksessa Kristiina Janhunen ja Minna Oulasmaa (toim.) *Äidin kielletyt tunteet*. Helsinki: Väestöliitto, 28–52.
- Johnston, Deirde D. ja Swanson, Debra, H. (2004) *Moms Hating Moms: The Internalization of Mother War Rhetoric*. *Sex Roles* 51 (9 /10), 497–509.
- Johnston, Deirde D. ja Swanson, Debra, H. (2003) *Invisible Mothers: A Content Analysis of Motherhood Ideologies and Myths in Magazines*. *Sex Roles* 49, (1–2), 21–33.
- Jokinen, Arja ja Juhila, Kirsi (1999) *Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 54–97.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero (2004) *Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila, Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 17–47.
- Jokinen, Arto (2004b) *Diskurssianalyysin kourissa. Sotilasteksteissä muotoutuva miehisuus*. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino, 191–208.
- Jokinen, Eeva (1996) *Väsynyt äiti Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Tampere: Tammer - Paino.
- Jokinen, Eeva (1997) *Kun äiti oli masentunut*. Teoksessa Eeva Jokinen (toim.) *Ruumiin siteet. Kirjoituksia eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta*. Tampere: Vastapaino, 137–168.
- Jokinen, Eeva (2004) *Päiväkirjat tiedon lajina*. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino, 118–140.
- Juhila, Kirsi (1999) *Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät*. Teoksessa Arja Jokinen ja Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 160–198.
- Juhila, Kirsi (2004) *Leimattu identiteetti ja vastapuhe*. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen ja Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 20–32.
- Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero (1999) *Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 233–252.
- Julkunen, Raija (1994) *Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä*. Teoksessa Anneli Anttonen, Lea Henriksson, Ritva Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino, 179–202.

- Juttula, Sanna (2004) ”Odotuksissaan ja toiveissaan kuten ’tavalliset’ äidit” – Tutkimus päihderiippuvaisten äitien kulttuurisesta jäsentymisestä. Pro gradu -tutkielma. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampere: Tampereen yliopisto. Painamaton.
- Juttula, Sanna (2006) Yhteisvastuukeräys 2004: ”Jotta äidinrakkaus toteutuisi” Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-kustannus, 55–80.
- Järventie, Irmeli (2001) Eriarvoisen lapsuuden muotokuvia. Teoksessa I. Järventie ja H. Sauli (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Helsinki: WSOY.
- Kalland, Mirjam (2003) Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: Soveltaminen erityistilanteissa. Teoksessa Jari Sinkkonen ja Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 198–233.
- Kalland, Mirjam (2004) Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio, Hujala Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 119–140.
- Kaplan, E. Ann (1992) Motherhood and representation The Mother in Popular Culture and Melodrama. London and New York: Routledge.
- Katajavuori, Riina (2005) Lahjat. Helsinki: Tammi.
- Katvala, Satu (2001) Missä äiti on? Äitejä ja äitiyden uskomuksia sukupolvien saatossa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Keller, Kathryn (1992) Nurture and work in the middle class imagery from women’s magazines. *International Journal of Politics, Culture and Society* 5 (4), 577–600.
- Keskinen, Suvi (2005) Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Tampere. Cityoffset Oy.
- Kiiskinen, Cia (2001) Äitiyspakkaus. Juva: WSOY.
- Kinnunen Merja (2001) Luokiteltu sukupuoli. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kitzinger Sheila (1993) Ourselves as Mothers. The Universal Experience of Motherhood. London: Doubdeley.
- Kivijärvi, Marja (2003) Äidin sensitiivisyys varhaisessa vuorovaikutuksessa. Teoksessa Pirkko Niemelä, Pirkko Siltala ja Tuula Tamminen (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Juva: WSOY, 252–260.
- Kivipelto, Minna (2004) Sosiaalityön kriittinen arviointi sukupuolistavien merkitysten ja käytäntöjen purkajana. Teoksessa Marjo Kuronen, Riitta Granfelt Leo Nygvist ja Päivi Petrelius (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja. Juva: PS-kustannus, 249–276.
- Kivivuori, Janne (2007) Psykokulttuuri ja freudilaisuus Suomessa. Teoksessa Marko Hamilo (toim.) Älkää säätäkö päätänne: häiriö on todellisuudessa. Suomalaisen psykokulttuurin kritiikki. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino, 21–47.
- Koivunen, Anu (2004) Mihin katse kohdistuu. Feministisen elokuvatutkijan metodologinen itsereflektio. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Tampere: Vastapaino, 228–251.
- Koivunen, Hannele (1994) The Woman Who Understood Completely; A Semiotic Analysis of the Mary Magdalena Myth in the Gnostic Gospel of Mary. Imatra: International Semiotics Institute.

- Kojonen, Veli (2008) Erilaiset äidit! *Ilta-Sanomat Plus-liite*. 12.1.2008, 6–11.
- Kolehmainen, Jani (2004) Osallistuva isä – muuttunut mies? Teoksessa Ilana Aalto ja Jani Kolehmainen (toim.) *Isäkirja*. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 89–108.
- Korhonen, Merja (1999) Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 39. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Kouvo, Anna, Virtanen, Emilia, Silvén, Maarit (2003) Kiintymys suomalaisissa perheissä. Äidin, isän ja lapsen kiintymyssuhteiden vastaavuus. *Psykologia* 38 (1), 34–40.
- Krane, Julia ja Davies, Linda (2007) *Mothering Under Difficult Circumstances. Challenges to Working with Battered Women*. *Journal of Women and Social Work* 22 (1), 23–38.
- Kristeri, Irene (2002) *Vahvaan vanhemmuuteen*. Helsinki: Kirjapaja.
- Kristeva, Julia (1993) Puhuva subjekti. *Tekstejä 1967–1993*. Suom. Pia Sivenius, Tiina Arppe, Kirsi Saarikangas, Helena Sinervo ja Riikka Stewen. Helsinki: Gaudeamus.
- Kulmala, Anna ja Vanhala, Anni (2004) Vanhemmuus marginaalissa: Kulttuurinen mallitarina osana henkilökohtaista vanhemmuutta. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen ja Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta*. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 98–114.
- Kuosmanen, Paula (1996) Lesboäitiys – diskursiivisesti mahdoton positio modernissa sukupuolijärjestelmässä. Teoksessa Harriet Silius ja Sirpa Wrede (toim.) *Moderskap och reproduktion. Möjligheter och marginaler*. Åbo: Åbo Akademis tryckeri, 150–207.
- Kuosmanen, Paula (2007) ”Mitäs ehkäsy te käytitte?” Asiakaskäytäntöjä ja ensimmäisten lesbojen taktiikoita äitiyshuollon tiloissa. Teoksessa Jaana Vuori ja Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 168–204.
- Kurki-Suonio, Kirsti (1999) Äidin hoivasta yhteishuoltoon – lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnat. Oikeusvertaileva tutkimus. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 222. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Kuronen, Marjo (1989) Onnellinen ja ongelmallinen äitiys. Tutkimus lasten hoidon ja kasvatuksen asiantuntijoiden äitiyttä koskevista käsityksistä. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kuronen, Marjo (1993) Lapsen hyväksi naisten kesken. Tutkimus äitiys- ja lastenneuvoloiden toimintakäytännöistä. *Tutkimuksia* 35. Helsinki: Stakes.
- Kuronen, Marjo (1999) *The Social Organisation of Motherhood – Advice giving in maternity and child health care in Scotland and Finland*. Unpublished PhD thesis. University of Stirling.
- Kuronen, Marjo (2003): *Eronnut perhe*. Teoksessa Hannele Forsberg ja Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa*. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 103–120.

- Kääriäinen, Aino (2006) Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen ja Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja uudelleenarviointia. Juva: PS-Kustannus, 45–68.
- Kähkönen, Päivi (1990) Biologisen perheen huomioon ottaminen lapsen huostaan otossa ja sijoituksessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 2.
- Laitinen, Merja (2004) Häväistyt ruumiit, rikota mielet. Tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Tampere: Vastapaino.
- Lammi-Taskula, Johanna (2003) Isät vapaalla. Ketkä pitävät vanhempainvapaata ja miksi? Yhteiskuntapolitiikka 68:3, 293–298.
- Lammi-Taskula, Johanna (2007) Parental Leave for Fathers. Gendered Conceptions and Practices in Families with Young Children in Finland. Stakes: Research Report 166. Vaajakoski: Gummerus Printing.
- Lappalainen, Päivi (1996) Seksuaalisuus. Teoksessa Anu Koivunen ja Marianne Liljeström (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino, 207–224.
- De Lauretis, Teresa (2004) Itsepäinen vietti. Kirjoituksia sukupuolesta, elokuvasta ja seksuaalisuudesta. Toim. Anu Koivunen. Suom. Tutta Palin ja Kaisa Sivenius. Tampere: Vastapaino.
- Lehtinen, Essi (2008) Päihde-ensikotien äidit: - Nykyisin ajattelen, mitä teoistani seuraa. Esikko 26 (2), 4–6.
- Leira, Arnlaug (1989) Models of motherhood. Welfare State Policies and Everyday Practices: the Scandinavian Experience. Oslo: Institute for Social Research.
- Leira, Arnlaug (2002) Working Parents and the Welfare State. Family Change and Policy Reform in Scandinavia. Cambridge University Press.
- Lewis, Jane (1992) Women and the late-nineteenth –century social work. Teoksessa Carol Smart (toim.) Regulating Womanhood. Historical Essays on Marriage, Motherhood and Sexuality. London: Routledge, 78–99.
- Liljeström, Marianne (2004) Feministinen metodologia – mitä se on? Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Tampere: Vastapaino, 9–22.
- Lupton, Deborah ja Barclay, Leslie (1997) Constructing Fatherhood. Discourses and experiences. London: Sage.
- Luukkonen, Marjaana (2003) Sittenkin tavallinen perhe. Tutkimus julkkisperheen kuvasta suomalaisen naistenlehden kontekstissa. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos, sosiaalipedagogiikan linjan pro gradu-tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto. Painamaton.
- Mahon Rianne (2002) Child care: towards what kind of ‘Social Europe.’ Social Politics 9, 343–379.
- Malacrida, Claudia (2002) Alternative Therapies and Attention Deficit Disorder. Discourses of Maternal Responsibility and Risk. Gender and Society, Vol. 16 No 3, June 2002, 366–385.
- Malmberg, Raili (1991) Naisten ja kotien lehdet aikansa kuvastimina. Teoksessa

- Päiviö Tommila (toim.) Suomen lehdistön historia 8. Aikakauslehdistön historia. Yleisaikakauslehdet. Kuopio: Kustannuskiila Oy.
- Mattila, Markku (1999) Kansamme parhaaksi. Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti. Suomen Historiallinen Seura. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- McGuire, Jacqueline (1991) Sons and Daughters. Teoksessa Ann Phoenix ja Anne Woollett (toim.) *Motherhood. Meanings, Practices and Ideologies*. London: Sage, 143–161.
- Mercer, Jean (2006) *Understanding Attachment. Parenting, childcare and emotional development*. Westport (CO): Praeger.
- Motz, Anna (2001) *The Psychology of Female Violence. Crimes Against the Body*. Padstow: Brunner-Routledge.
- Myrdal, Alva ja Klein, Viola (1956) *Women's two roles. Home and Work*. London: Routledge ja Kegan Paul LTD.
- Mäenpää-Reenkola, Elina (1997) Naisen sisin, Teoksessa Esa Roos, Vesa Manninen ja Jukka Välimäki. *Kohti piilotajuntaa. Psykoanalyttisiä tutkielmia*. Helsinki: Yliopistopaino, 187–219.
- Männistö, Tiina (2003) Haluathan tulla todelliseksi naiseksi. Naisruumiin tuottaminen Suomessa ilmestyneissä nuoren naisen oppaissa 1890–1972. Turun yliopisto. Historian laitoksen julkaisuja 63.
- Möller, Sointu (2004) Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. *Pesäpuun opas- ja käsikirjat 1 / 2004*. Jyväskylä: Pesäpuu Ry.
- Möller, Sointu (2005) Arviosta sanoisin. Tutkimus lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheeseen liittyvän arvioinnin mallintamisesta. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatin tutkimus. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. *Tutkimuksia 1 / 2005*. Jyväskylä: Pesäpuu Ry.
- Naskali, Päivi (1996) Äitiys ja naisen subjektius Simone de Beauvoirin ja Julia Kristevan ajattelun pohjalta. *Kasvatus 27 (2)*, 164–175.
- Nauha, Susanna ja Silvén, Maarit (2000) Puolisoiden varhaiset kiintymyssuhteet: Viehättääkö samanlaisuus? *Psykologia 35*, 71–82.
- Niemelä, Pirkko, Siltala, Pirkko, ja Tamminen, Tuula (toim.) (2004) *Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus*. Helsinki: WSOY.
- Niemi, Riikka (2006) Kuka pelkää kotiäitiä? Teoksessa Tuula Helne ja Markku Laatu (toim.) *Vääryyskirja*. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 173–183.
- Nikunen, Minna (2005) Surman jälkeen itsemurha Kulttuuriset luokitukset rikosuutisissa. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Nousiainen, Kirsi (2004) Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Jyväskylä: SoPhi 89.
- Nykyri, Tuija (1998) *Naisen viha*. Jyväskylä: SoPhi.
- Nyqvist, Leo (2001) *Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessinarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä*. Helsinki: Ensi - ja turvakotien liitto.

- Nätkin, Ritva (1986) Naisten vastuun ja kotien ylläpitämisen ristiriidoista. Teoksessa Liisa Rantalaiho (toim.) *Miesten tiede, naisten puuhat*. Tampere: Vastapaino, 156–180.
- Nätkin, Ritva (1991) Siveettömät, itsekkäät, emansipaaretut. Teoksessa Nopola Sinikka (toim.) *Äiti tuu ikkunaan. Äitiys – elämä vai kohtalo?* Juva: WSOY.
- Nätkin, Ritva (1997) Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. *Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset*. Tampere: Gaudeamus.
- Nätkin, Ritva (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg ja Ritva Nätkin (toim.): *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.
- Nätkin, Ritva (2006) Äitiys ja päihteet – kertomus ja politiikka. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) *Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat*. Jyväskylä: PS-kustannus, 23–54.
- Nätkin, Ritva ja Vuori, Jaana (2007) Perhetyön tieto ja kritiikki. Teoksessa Jaana Vuori ja Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 7–38.
- Oakley, Ann (1979) *Becoming a mother*. Oxford: Martin Robertson.
- OECD (2005) *Babies and Bosses. Reconciling Work and Family Life*. Canada, Finland, Sweden, and the United Kingdom. Volume 4. Paris. OECD Publishing.
- Oechsle, Mechtild ja Zoll, Rainer (1992) Young people and Their Ideas on Parenthood. Teoksessa Ulla Björnberg (toim.) *European Parents in the 1990s. Contradictions and comparisons*. Brunswik and London: Transaction Publishers, 45–58.
- Oksala, Johanna (1997) Foucault ja feminismi. Teoksessa Sara Heinämaa, Martina Reuter, Kirsi Saarikangas (toim.) *Ruumiin kuvia. Subjektin ja sukupuolen muunnelmia*. Tampere: Tammer-Paino Oy, 168–190.
- Parker, Rozsika (1997) The production and purposes of maternal ambivalence. Teoksessa Wendy Hollway ja Brid Featherstone (toim.) *Mothering and ambivalence*. London: Routledge, 17–36.
- Perälä-Littunen, Satu (2004) The Cultural Image of a Good Mother in Three Generations. Julkaisussa: *Yearbook of Population Research in Finland* 40 (2004), Väestöntutkimuslaitos, 173–188.
- Perälä-Littunen, Satu (2007) Gender Equality or Primacy of the Mother? Ambivalent Descriptions of Good Parents. *Journal of Marriage and Family* 69, 341–351.
- Phoenix, Ann (1991) Mothers under Twenty: Outsider and Insider Views. Teoksessa Ann Phoenix, Anne Woollett ja Eva Lloyd (toim.) *Motherhood. Meanings, Practices and Ideologies*. London: Sage, 86–102.
- Phoenix, Ann ja Woollett, Anne (1991) Motherhood: Social Construction, Politics and Psychology. Teoksessa Ann Phoenix, Anne Woollett ja Eva Lloyd (toim.) *Motherhood. Meanings, Practices and Ideologies*. London: Sage, 13–27.
- Pirinen, Riitta (2001) Naisuus nyrkkeilyhanskassa. Teoksessa Minna Nikunen, Tuula Gordon, Sanna Kivimäki, Riitta Pirinen: *Nainen / naisuus / naisellisuus*. Tampere: Cityoffset Oy, 142–156.
- Pohjola, Anneli (1993) Asiakas sosiaalityön määrittäjänä. Teoksessa Riitta Granfelt, Harri Jokiranta, Synnöve Karvinen, Aila-Leena Matthies ja Anneli Pohjola: *Monisärmäinen Sosiaalityö*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 55–95.

- Pohjola, Anneli (2002) Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Merja Laitinen ja Johanna Hurtig (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-Kustannus, 42–62.
- Pohjola, Kirsi (1999) Naisten salaiset maailmat. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopistopaino.
- Potter, Jonathan ja Wetherell, Margaret (1987) *Discourse and Social Psychology*. London: Sage.
- Pulkkinen, Lea (1994) Millaista lastenkasvatusta nykytutkimus suosittelee? Teoksessa Juha Virkki (toim.) Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin. Juva: WSOY, 26–45.
- Pulkkinen, Tuija (1998) Postmoderni politiikan filosofia. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Pulma, Panu (1993) Historia lapsen kengissä - lapsuuden historian myytit ja muutokset. Teoksessa Mikko Ojala (toim.) Suomalaista varhaiskasvatustutkimusta. Helsinki: lastensuojelun keskusliitto, 80–88.
- Pulma, Panu (1987) Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa. Teoksessa Panu Pulma ja Oiva Turpeinen (toim.) Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Pösö, Tarja (1993) Kolme koulukotia. Tutkimus tyttöjen ja poikien määrittelykäytännöistä koulukotihoidossa. *Acta Universitatis Tamperensis. Ser. A. vol. 388*. Tampere: University of Tampere.
- Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Jaana Vuori ja Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 65–82.
- Rantalaiho, Minna (2003) Pohjoismaisen isyyspolitiikan isäkuva. Teoksessa Forsberg, Hannele ja Nätkin, Ritva (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 202–229.
- Rantalaiho, Liisa (1994) Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Anneli Anttonen, Lea Henriksson, Ritva Nätkin (toim.) Naisten hyvinvointivaltio. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Ramazanoglu, Caroline (1993) Introduction. Teoksessa Caroline Ramazanoglu (toim.) *Up against Foucault: explorations of some tensions between Foucault and feminism*. London: Routledge, 1–28.
- Ramazanoglu, Caroline ja Holland, Janet (2002) *Feminist Methodology. Challenges and Choices*. London: Sage.
- Rapola, Martti (1960) Sanojemme ensiesiintymisiä Agricolaista Yrjö Koskiseen. Valikoima. Tietolipas 22. Helsinki: SKS.
- Raunio, Kyösti: Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Repo, Katja (2007) Pienten lasten kotihoito lastenhoidon vaihtoehtona. *Janus 3 / 2007*, 229–244.
- Rich, Adrienne (1976) *Of Woman Born. Motherhood as Experience and Institution*. London: Virago.
- Ritala-Koskinen, Aino (1993) Onko uusperheestä perheeksi? Tutkimus uusperheen kulttuurisesta kuvasta suomalaisten naisten ja perhelehtien konstruoimana. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 4. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikkö.

- Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisu D 38. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos.
- Ronkainen, Suvi (2001) Naiseuden inho. Teoksessa Minna Nikunen, Tuula Gordon, Sanna Kivimäki, Riitta Pirinen (toim.) *Nainen / naiseus / naisellisuus*. Tampere: Cityoffset Oy, 63–90.
- Rothkirch, Anna (2000) Pirstoutunut vanhemmuus. Teoksessa Tommi Hoikkala ja J.-P. Roos (toim.) *2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta*. Helsinki: Gaudeamus, 187–200.
- Ruddick, Sara (1995) *Maternal Thinking. Toward a Politics of Peace*. Boston: Beacon Press.
- Räsänen, Pekka (2006) Tulkintaan liittyvän mielivallan ratkaisuyrityksiä kvalitatiivisessa analyysissä. *Janus* 14 (2), 167–173.
- Saarikoski, Helena (2001) Mistä on huonot tytöt tehty? Helsinki: Tammi.
- Saarinen, Aino (1985) Vapautta naisille. Puheenvuoroja naisten historiasta, naisliikkeistä ja teoriasta. Tutkijaliiton julkaisusarja 35. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Saarinen, Aino (1992) *Feminist Research - An intellectual Adventure?* Research Institute of Social Sciences, The University of Tampere, Centre for Women's Studies and Gender Relations 4 /1992.
- Sarkkinen, Mirja (2003) Masentunut äiti – tyydyttävän äitiydenkokemuksen ulkopuolella. Teoksessa Pirkko Niemelä, Pirkko Siltala ja Tuula Tamminen (toim.) *Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus*. Juva: WSOY, 283–305.
- Satka, Mirja (1996) *Making Social Citizenship. Conceptual practices from the Finnish Poor Law to professional social work*. Jyväskylä: SoPhi.
- Saurama, Erja (2002) *Vastoin vanhempien tahtoa*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2002:7.
- Sevón, Eija (2005) *Timing Motherhood: Experiencing and Narrating the Choice to Become a Mother*. *Feminism and Psychology* 15 (4), 461–482.
- Sevón, Eija (2007) *Narrating Ambivalence of Maternal Responsibility*. *Sociological Research Online*, 12 (2) <<http://www.socresonline.org.uk/12/2/sevon.html>>.
- Sevón, Eija, Huttunen, Jouko (2002) *Odottavan äidin vastuu*. Teoksessa Anna Rönkä ja Ulla Kinnunen (toim.): *Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. Jyväskylä: PS-kustannus, 72–98.
- Siivonen, Jonita (2006) *Lohduttava ja piinaava naistenlehti*. Teoksessa Anna Mäkelä, Liina Puustinen ja Iris Ruoho (toim.) *Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus, 226–243.
- Silius, Harriet (1996) *Yllebyxor och ultraljud*. Teoksessa Harriet Silius ja Sirpa Wrede (toim.) *Moderskap och reproduction. Möjligheter och marginaler*. Institutet för kvinnoforskning vid Åbo Akademi. Åbo: Åbo Akademis tryckeri.
- Siltala, Pirkko (2003) *Traumatisoitunut vanhemmuus ja varhainen vuorovaikutus*. Teoksessa Pirkko Niemelä, Pirkko Siltala ja Tuula Tamminen (toim.) *Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus*. Juva: WSOY, 268–282.
- Silva, Elisabeth, Bortoloia (1996): *The transformation of mothering*. Teoksessa Elizabeth Bortoloia Silva (toim.) *Good enough mothering? Feminist perspectives*

- on lone motherhood. London and New York: Routledge, 12–36.
- Silvén, Maarit ja Vienola, Minna (1995) Varhaisesta vuorovaikutuksesta kiintymyssuhteeseen. *Psykologia* 30, 445–457.
- Sinkkonen, Jari (2003) Lapsen kiintymyssuhteen syntyminen ja sen häiriöt. Teoksessa Pirkko Niemelä, Pirkko Siltala ja Tuula Tamminen (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Juva: WSOY, 92–106.
- Smart, Carol (1992) Disruptive bodies, and unruly sex: the regulation of reproduction and sexuality in the nineteenth century. Teoksessa Carol Smart (toim.) *Regulating Womanhood. Historical Essays on Marriage, Motherhood and Sexuality*. London: Routledge, 7–32.
- Smart, Carol (1996) Deconstructing motherhood. Teoksessa Elizabeth Bortoloia Silva (toim.) *Good enough mothering? Feminist perspectives on lone motherhood*. London and New York: Routledge, 39–57.
- Smart, Carol, Neale, Bren ja Wade, Amanda (2001) *The Changing Experience of Childhood. Families and Divorce*. Cambridge: Polity Press.
- Smith, Nora A. (2006) Empowering the “Unfit” Mother. *Increasing Empathy, Redefining Label. Journal of Women and Social Work* 21 (4), 448–457.
- Soper, Kate (1993) Productive contradictions. Teoksessa Caroline Ramazanoglu (toim.) *Up against Foucault: explorations of some tensions between Foucault and feminism*. London: Routledge, 29–50.
- Stern, Daniel (1985) *The interpersonal World of the Infant*. New York: BasicBooks.
- Sulkunen, Irma (1987) Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa Risto Alapuro (toim.) *Kansa liikkeessä*. Helsinki: Kirjayhtymä, 157–172.
- Sulkunen, Irma (1989) Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen. Helsinki: Hanki ja jää.
- Sulkunen, Pekka (1992) Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) *Kavlitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Priima-Offset Ky, 264–284.
- Sundell, Knut ja Alldahl, Margareta (1993) Att inte räcka till som mamma. Hur ser omsorgsviktande och icke-omsorgsviktande mammor på sitt föräldskap. FoU-raportti 1993:18. Tukholma: Tukholman sosiaalipalveluiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Sunderland, Jane (2004) *Gendered Discourses*. New York: Palgrave MacMillan.
- Suoninen, Eero (1999) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 17–36.
- Suoninen, Eero (2004a) Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 48–74.
- Suoninen, Eero (2004b) Mistä on perheenäidit tehty? Haastattelupuheen analyysi. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 111–150.

- Suoninen, Eero (2004b) Mistä on perheenäidit tehty? Haastattelupuheen analyysi. Teok- sessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 111–150.
- Tamminen, Tuula (1990) Äidin masennus, imetys ja varhainen vuorovaikutus. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Taskinen, Sirpa (2003) Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Stakes: Oppaita 55. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Taskinen, Sirpa (2007) Lastensuojelulaki (417/2007) Soveltamisopas. Stakes: Oppaita 65. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Taylor, Carolyn (2004) Underpinning knowledge for child care practice: reconsidering child development theory. *Child and Family Social Work* 2004 (9), 225 – 235.
- Taylor, Carolyn ja White, Susan (2001) Knowledge, Truth and Reflexivity. The Problem of Judgement in Social Work. *Journal of Social Work* 1 (1), 37–59.
- Torsti, Marita (1988) Äitiys ja naisellinen itsetunto. Teoksessa G. Amnell ja V. Hägglund (toim.). Psykoanalyysin monta tasoa. Prof. Tor-Björn Hägglundin juhlakirja. Mänttä: Mäntän Kirjapaino Oy.
- Torsti, Marita (1997) Äitiys. Teoksessa Esa Roos, Vesa Manninen ja Jukka Välimäki (toim.) Kohti piilotajuntaa. Psykoanalyttisia tutkielmia. Helsinki: Yliopistopaino, 157–186.
- Turney, Danielle (2000) The feminizing of neglect. *Child and Family Social Work* 5, 47–56.
- Tuurala, Timo (1993) Lastensuojelusta perheiden tukemiseen. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Tähtinen, Juhani (1992) Miten kasvattaa pikkulapsia. Kasvatusmoraliteetin ja –suuntausten lähtökohtien muutoksia Suomessa 1850–1989 suomenkielisten kasvatus- ja hoito-oppaiden sekä aikakauslehdistön ilmaisemana. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A:157.
- Törrönen, Hannele (1998) Ehjänä perille. Kokemuksia lastensuojelun vauvatyön kehittä-misestä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 18. Helsinki: Nykypaino Oy.
- Törrönen, Hannele (2003) Tappakaa ja virtaan heittäkää kaikki kolmevuotiaat ja sitä nuo-remmat poikalapset! Teoksessa Pirkko Niemelä, Pirkko Siltala ja Tuula Tamminen (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Juva: WSOY, 220–236.
- Törrönen, Hannele (2005) Vaiettu naiseus – projekti rikkoo tabuja. *Esikko* 2/ 2005, 9.
- Töyry, Maija (2005) Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiriidat. Neuvotteluja lu-kijasopimuksesta. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Töyry, Maija (2006) Käytösoppaasta naistenlehteen. Teoksessa Anna Mäkelä, Liina Puus-tinen ja Iiris Ruoho (toim.) Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutki-mukseen. Helsinki: Gaudeamus, 207–225.
- Utriainen, Terhi (1999) Välimatkoja. Helsinki: Tammi.
- Uusimäki, Mervi (2005) Perhetyötäkö kaikki? Oulu: Pojois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
- Valkonen, Jaana (1995) Kuka on minun vanhempani. Perhehoitonuorten

- vanhempisuhteet. *Stakes: Tutkimuksia* 52. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Valtonen, Sanna (1999) Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Anu Kantola, Inka Moring, Esa Väliverronen (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Tampere: Tammer-Paino Oy, 93–121.
- Vanhanen-Silvendoin, Sari (1996) Kotoa ulos, perheestä pois – äitiryhmät yksityisyyden ylittäjinä? Teoksessa Harriet Silius ja Sirpa Wrede (toim.) *Moderskap och reproduktion. Möjligheter och marginaler*. Åbo: Åbo Akademis tryckeri, 245–274.
- Vuori, Jaana (1999) Äideistä on moneksi. *Feminismin ja sosiaalipolitiikan kiperä kysymys*. *Janus* 2 /1999, 170–185.
- Vuori, Jaana (2001) Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantun-tijoiden kirjoituksissa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Vuori, Jaana (2003) Äitiyden ainekset. Teoksessa Hannele Forsberg ja Ritva Nätkin (toim.): *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 39–63.
- Vuori, Jaana (2004) Isyyden mallit ja isien valinnat. Teoksessa Ilana Aalto ja Jani Kolehmainen (toim.) *Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli*. Tampere: vastapaino, 29–63.
- Väliverronen, Esa (1999) Mediatekstistä tulkintaan. Teoksessa Anu Kantola, Inka Moring, Esa Väliverronen (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Tampere: Tammer-Paino Oy, 13–39.
- Väyrynen, Sanna (2006) “Multa on viety se kaikista tärkein” Äitiys ja leimattu identiteetti huume kuvioissa. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) *Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 81–106.
- Wallbank, Julie A (2001) *Challenging motherhood(s)*. Harlow: Prentice Hall Pearson Education.
- Warner, Judith (2005) *Perfect Madness. Motherhood in the Age of Anxiety*. New York: Riverhead Books.
- Wearing, Betsy (1984) *The Ideology of Motherhood. The Study of Sydney Suburban Mothers*. Sydney: George Allen and Unwin.
- Weingarten, Kathy, Surrey, L. Janet, Coll, Cynthia Garcia, Watkins, Mary (1998) Introduction. Teoksessa Cynthia Garcia Coll, Janet L. Surrey ja Kathy Weingarten (toim.): *Mothering against the odds. Diverse voices of contemporary mothers*. New York: The Guilford Press, 1–14.
- Welldon, Estela V. (1988) *Mother, Madonna, Whore. The Idealization and Denigration of Motherhood*. London: Free Association Books.
- Wetherell Margaret ja Jonathan Potter (1992) *Mapping the Language of Racism. Discourse and the Legitimation of Exploitation*. New York: Columbia University Press.
- Williams, Fiona (2004) Hoivan uudelleen arviointia sosiaalipolitiikassa. *Janus* 1/04, 6–24.
- Wilkinson, Sue ja Kitzinger, Celia (1995) Introduction. Teoksessa Sue Wilkinson ja Celia Kitzinger (toim.) *Feminism and Discourse. Psychological Perspectives*. London: Sage.
- Winnicott, D.W (1971) *The Child, the Family and the Outside World*. London: Tavistock.

- Winnicott, D. W. (1965) *Family and the Individual Development*. London: Tavistock.
- Woodward, Kathryn (1997) *Motherhood: Identities, Meanings and Myths*. Teoksessa Kathryn Woodward (toim.) *Identity and Difference Culture, Media and Identities*. London: Sage, 240–347.
- Woollett, Anne (1991) *Having Children: Accounts of Childless Women and Women with Reproductive Problems*. Teoksessa Ann Phoenix, Anne Woollett and Eva Lloyd (toim.) *Motherhood. Meanings, Practices and Ideologies*. London: Sage, 47–65.
- Woollett, Anne and Phoenix, Ann (1991) *Psychological Views of Mothering*. Teoksessa Ann Phoenix, Anne Woollett and Eva Lloyd (toim.) *Motherhood. Meanings, Practices and Ideologies*. London: Sage, 28–46.
- Yesilova, Katja (2007) *Perheen puolesta. Perhekasvatus Suomessa 1970 - 1990-luvuilla*. Teoksessa Jaana Vuori ja Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 39–64.

Liitteet

LIITE 1

Tutkimuksen aineistona olevat lehtiartikkelit (otsikoista poistettu haastateltavien nimet)

Kaksplus 2/ 1999	Peilistä katsoo äiti
Kaksplus 4/ 1999	Cityäidit
Kaksplus 10/ 1999	Äidin murrosikä
Kaksplus 12 /1999	Tyttö, joka tahtoi äidiksi
Kaksplus 6-7/ 1999	Äidiksi keski-iässä
Kotiliesi 17/1999	Elämän rajojen välissä
Anna 2 /1999	Vasta nyt osaan nauraa itselleni
Anna 4 /1999	Elämän onnellinen mullistus
Anna 8/ 1999	Lapsi myllersi äitiyden pohjia myöten
Anna 11/1999	Raskaus ravistaa elämää
Anna 12/ 1999	Elämä on onnellisten kliseiden summa
Anna 15/ 1999	Eestaas Euroopassa
Anna 19/1999	Äitiyttä ei voi suorittaa
Anna 22/ 1999	Odotettu onni
Anna 23/1999	”Olin valmis äidiksi”
Anna 34/1999	Onnenpäiviä äitiyden alkumetreillä
Anna 37 / 1999	Haluaisin olla diiva
Anna 39/ 1999	Seesteiset vuodet ovat vielä edessä
Anna 41/ 1999	Niin onnellinen, että itkettää
Anna 48/ 1999	Viiden lapsen yksinhuoltaja: Saan perheestäni voimaa jaksaa

LIITE 2

Lista ammattilaisille keskustelujen pohjaksi jaetuista teemoista

Perhetyöhön valikoituminen

- lähettävän tahon arvio, perhetyöntekijöiden arvio
- perhetyöhön liitetyt näkymät, odotukset, tavoitteet
- toimeksiannon sisältö ja piilosisältö

Perheen motivoiminen alkuun

- erityisesti jos vastustusta
- kenen tehtävä; työnjako

Motivaation ylläpitäminen, sitoutumisen aikaan saaminen

- keinoja
- luottamuksen syntymekanismi
- erityisesti jos vastustusta

Osallisuus

- kunkin: lapsen, äidin, isän, muun(?) prosessin eri vaiheissa
- tavoitteet, toiminta/hoido, tuen tarpeen määrittäminen, arviointi, jatkosuunnitelma

Perhetyö

- työntekijän erilaiset tehtävät, roolit - yhdenlaiset vs. monenlaiset
- työmuodot

Yhteistyö, hoitoketjut

- mitä perhetyön jälkeen
- käynnistyneen prosessin tukeminen

Sosiaalityön tehtävät muutoksessa

- palveluohjaus; paketin laadinta
- verkoston koordinointi; avohuollon tukitoimi- ja huostaanottopäätösten valmistelija ja -tekijä
- projektien asema suhteessa perustyöhön

Arvot ja asenteet

- piiloisuus; retoriset ja todelliset
- perhearvot
- asiakaslähtöisyys - asiantuntijuus

Tukirakennetekijät

- koulutus, ohjaus, tuki, tiimit
- jaksaminen
- kehittäminen, työkäytäntöjen arviointi ja seuranta